



**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ  
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ, ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ  
ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ  
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ»**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**«ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΩΣ  
ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ. ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ  
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ»**

**ΕΥΘΥΜΙΟΣ Η. ΤΑΧΤΑΝΤΖΗΣ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΡΗΣ,  
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ.Π.Α.**

**ΑΘΗΝΑ**

**ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2012**

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ  
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ, ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ  
ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ  
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ»**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**«ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΩΣ  
ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ. ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ  
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ»**

**ΕΥΘΥΜΙΟΣ Η. ΤΑΧΤΑΝΤΖΗΣ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΡΗΣ,  
ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ.Π.Α.**

**ΑΘΗΝΑ**

**ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2012**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

**«ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΩΣ  
ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗ. ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ  
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ»**

**ΕΥΘΥΜΙΟΣ Η. ΤΑΧΤΑΝΤΖΗΣ**

**ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΡΗΣ, ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ.Π.Α.  
(ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ)**

**ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΑΖΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ.Π.Α.**

**ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΑΜΠΙΑΣ, ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Γ.Π.Α.**

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανάπτυξη και εφαρμογή συστημάτων ποιότητας συντελεί στην παραγωγή ποιοτικών προϊόντων αλλά συμβάλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό και στην προστασία του περιβάλλοντος. Η ποιότητα και η ασφάλεια των τροφίμων ξεκινά από την ποιότητα της πρώτης ύλης που παράγεται στον αγρό. Η Ολοκληρωμένη Διαχείριση της παραγωγής αποτελεί σύστημα διασφάλισης της ποιότητας γεωργικής πρώτης ύλης με φιλοπεριβαλλοντικές προεκτάσεις. Η ποιότητα των τροφίμων αφορά όμως και διαδικασίες που έπονται της παραγωγής στον αγρό, όπως η μεταποίηση και η τυποποίηση των προϊόντων έως ότου αυτά να φθάσουν στο πιάτο του καταναλωτή.

Η παρούσα εργασία μελετά τη διαδικασία διασφάλισης της ποιότητας ενός σημαντικού τροφίμου για τον καταναλωτή αλλά και για την ελληνική οικονομία γενικότερα, του ελαιολάδου. Ειδικότερα διερευνά την εφαρμογή συστημάτων ποιότητας από την καλλιέργεια της ελιάς με το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης της παραγωγής έως και τη μεταποίηση-τυποποίηση του ελαιολάδου με βάση το πρότυπο ISO 22000, καλύπτοντας το φάσμα από την παραγωγή ως την κατανάλωση.

Για τη διεξαγωγή της μελέτης πραγματοποιήθηκε εμπειρική έρευνα στην Ομάδα Παραγωγών της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Μεσσηνίας, που πιστοποιεί την παραγωγή της με βάση το πρότυπο του AGRO 2 με συνεντεύξεις ποσοτικού και ποιοτικού χαρακτήρα. Επίσης, ακολούθησε έρευνα στο επίπεδο των ελαιουργικών μονάδων μεταποίησης-τυποποίησης του ελαιολάδου που πιστοποιούνται με βάση το ISO 22000.

Μελετήθηκαν ζητήματα που αφορούσαν τους λόγους εισαγωγής των παραγωγών στο Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του προτύπου, τα θετικά και αρνητικά σημεία στην πιστοποίηση κατά AGRO 2 και ζητήματα που αφορούν τη μεταποίηση-τυποποίηση.

Από την έρευνα προέκυψε ότι οι παραγωγοί της ομάδας και ο μεταποιητικός τομέας έχουν κατανοήσει τη σημασία της παραγωγής ποιοτικών και ασφαλών προϊόντων και συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις των προτύπων. Η προσπάθεια όμως αυτή ειδικότερα όσον αφορά τους παραγωγούς, δεν αντανακλάται σε καλύτερες συνθήκες εμπορίας του ποιοτικού αυτού προϊόντος και στη διαμόρφωση υψηλότερης τιμής έναντι του συμβατικού ελαιολάδου. Μια σειρά επίσης άλλων ζητημάτων προκύπτει ότι επιβάλλεται να επιλυθούν για την ευρύτερη εφαρμογή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης.

Λέξεις κλειδιά: Διασφάλιση ποιότητας, ελαιόλαδο, Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, πρότυπο AGRO 2, ελαιουργικές μονάδες, πρότυπο ISO 22000.

## ABSTRACT

The development and application of quality systems contributes to the production of quality products but also contributes greatly to the protection of the environment. Food quality and safety begins from the quality of the raw material which is produced in the field. Integrated Crop Management is a system of quality assurance of the agricultural raw material in an eco-friendly way. In addition, food quality concerns procedures that happen after production in the field, such as products' processing and standardization until reaching consumer's plate.

The present research examines the quality assurance process for an important food product not only for the consumer but also for the Greek economy, namely olive oil. Particularly, it looks into the application of quality systems from the cultivation of olive according to the Integrated Crop Management to the processing-standardization of olive oil according to ISO 22000, and thus covers the entire range from production to consumption.

During the conduct of the present research an empirical survey that included interviews of quantitative and qualitative character was made concerning Producers' Group of the Agricultural Cooperatives Union of Messenia who certify their production according to AGRO 2. In addition, a study followed on the level of olive oil processing-standardization units which are certified according to ISO 22000.

Issues were studied concerning the reasons why producers entered the Integrated Crop Management system, their compliance with the system's requirements, the positive and negative points of the certification according to AGRO 2, as well as issues of processing-standardization.

The research concludes that the Producers' Group and the processing unit have comprehended the importance of the production of quality and safe products and are complied with the standards' demands. Nevertheless this effort, especially as far as producers are concerned, does not lead to better trading conditions for this quality product and to the configuration of a higher price as opposed to the price of conventional olive oil. There is a series of issues to be resolved in order to have a wider application of Integrated Crop Management.

Key-words: Food Quality Assurance, olive oil, Integrated Crop Management, standard AGRO 2, processing olive oil units, standard ISO 22000.

## ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τίτλο «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου», του τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών (Γ.Π.Α.).

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κα Ισαβέλλα Γιδαράκου, Καθηγήτρια του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α. για την επίβλεψη της εργασίας και για τις πολύτιμες γνώσεις και συμβουλές και τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

Επίσης εκφράζω θερμές ευχαριστίες στον κο Αλέξανδρο Κουτσούρη, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης του Γ.Π.Α., τον κο Λεωνίδα Καζακόπουλο, Καθηγητή και τον κο Αθανάσιο Καμπά, Επίκουρο Καθηγητή, που αποτέλεσαν τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της εργασίας, για την αφιέρωση μέρους από τον πολύτιμο χρόνο τους για την εξέτασή της και τη συμβολή τους με εποικοδομητικές παρατηρήσεις.

Θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσω το διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας, κο Κώστα Λύρη, για τη συνέντευξη που μου παραχώρησε και τη βοήθεια που μου παρείχε στην προσέγγιση των αγροτών που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Επιπλέον, την κα Ελένη Τζαβάρα, Προϊσταμένη του Τμήματος Ελαίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, για τα στοιχεία σχετικά με την εφαρμογή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης που μου παραχώρησε προκειμένου να πραγματοποιηθεί η παρούσα εργασία.

Τέλος, ευχαριστώ θερμότατα τους υπεύθυνους γεωτεχνικούς συμβούλους, τα μέλη της Ομάδας Παραγωγών της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, όπως επίσης και το οικογενειακό μου και το φιλικό περιβάλλον για την κατανόηση και τη στήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ABSTRACT	2
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΜΕΡΟΣ Α: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	10
1.1 Επιλογή περιοχής και σχεδιασμός έρευνας	11
1.2 Διαμόρφωση ερωτηματολογίου ποσοτικής έρευνας	12
1.3 Επιλογή του δείγματος των ελαιοκαλλιεργητών	13
1.4 Διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας	16
1.5 Έλεγχος ερωτηματολογίων ποσοτικής έρευνας	18
1.6 Στατιστική επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων	18
1.7 Ποιοτική έρευνα και πιστοποίηση στο επίπεδο της μεταποίησης-τυποποίησης του ελαιολάδου	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ	21
2.1 Ορισμοί της «ποιότητας»	23
2.2 Ολική Ποιότητα-Διοίκηση Ολικής Ποιότητας (Δ.Ο.Π.)	24
2.2.1 Βασικές αρχές εφαρμογής της Δ.Ο.Π.	26
2.2.2 Στόχοι και συνέπειες της Δ.Ο.Π.	27
2.3 Η Διασφάλιση της Ποιότητας	28
2.4 Τυποποίηση-Πιστοποίηση-Διαπίστευση	30
2.4.1 Τυποποίηση	30
2.4.2 Πιστοποίηση	31
2.4.2.1 Διαδικασία Πιστοποίησης	32
2.4.2.2 Οφέλη Πιστοποίησης	34
2.4.3 Διαπίστευση	34
2.5 Τα πρότυπα της σειράς ISO 9000	35
2.5.1 Αναθεώρηση του προτύπου ISO 9000:1994	36
2.5.2 Το πρότυπο ISO 9001:2000	37
2.6 Τα πρότυπα της σειράς ISO 14000	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ	39

3.1	<i>Βοτανικοί χαρακτήρες της ελιάς</i>	40
3.2	<i>Χημική σύσταση του ελαιολάδου</i>	41
3.3	<i>Γενικά χαρακτηριστικά ελαιολάδου</i>	41
3.4	<i>Κατηγορίες ελαιολάδου</i>	43
3.5	<i>Παραγωγική διαδικασία ελαιολάδου</i>	45
3.6	<i>Βασικά χαρακτηριστικά και παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα του ελαιολάδου</i>	48
3.7	<i>Κίνδυνοι που απειλούν το ελαιόλαδο</i>	50
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ</b>		52
4.1	<i>Ολοκληρωμένη Διαχείριση Καλλιεργειών (Integrated Crop Management)</i>	54
4.1.1	<i>Στόχοι Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Καλλιεργειών</i>	55
4.1.2	<i>Εμπλεκόμενοι φορείς και οργανωτική δομή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης (Σ.Ο.Δ.)</i>	56
4.1.3	<i>Ισχύοντα πρότυπα ποιότητας στην πρωτογενή παραγωγή</i>	58
4.1.3.1	<i>Πρότυπο AGRO 2</i>	58
4.1.3.1.1	<i>Γενικές απαιτήσεις του προτύπου AGRO 2 (ανάλυση προτύπου AGRO 2.1)</i>	60
4.1.3.1.2	<i>Απαιτήσεις του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στην παραγωγή ελιάς (ανάλυση προτύπου AGRO 2.2/3)</i>	64
4.1.3.1.3	<i>Ιχνηλασιμότητα αγροτικού προϊόντος</i>	76
4.1.3.1.4	<i>Πιστοποίηση και πορεία εφαρμογής AGRO 2</i>	77
4.1.3.2	<i>Διεθνές Πρωτόκολλο GLOBAL G.A.P</i>	81
4.2	<i>Βιολογική γεωργία</i>	84
4.2.1	<i>Η βιολογική καλλιέργεια της ελιάς</i>	85
4.3	<i>Επιλεγμένα Προϊόντα Π.Ο.Π./Π.Γ.Ε.</i>	87
4.4	<i>Κανονισμός 867/2008</i>	89
<b>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ (HACCP- ISO 22000)</b>		92
5.1	<i>Ιστορική αναδρομή του HACCP</i>	93
5.2	<i>Ορισμοί Υγιεινής-Ασφάλειας Τροφίμων</i>	97
5.3	<i>Προαπαιτούμενα του συστήματος HACCP</i>	97
5.3.1	<i>Υποδομή - εγκαταστάσεις</i>	98
5.3.2	<i>Εκπαίδευση του προσωπικού</i>	99



5.3.3	Ορθές Πρακτικές Υγιεινής (Good Hygiene Practices, GHPs)	100
5.3.4	Ορθές Βιομηχανικές Πρακτικές (Good Manufacturing Practices, GMPs)	100
5.4	Στάδια ανάπτυξης ενός σχεδίου HACCP	101
5.4.1	Εκκίνηση της υλοποίησης του σχεδίου HACCP	102
5.4.2	Επιλογή της ομάδας HACCP	102
5.4.3	Περιγραφή προϊόντος	102
5.4.4	Προσδιορισμός σχεδιαζόμενης χρήσης του προϊόντος	103
5.4.5	Κατασκευή διαγράμματος ροής της παραγωγικής διαδικασίας	103
5.4.6	Επαλήθευση του διαγράμματος ροής	104
5.4.7	Επανεξέταση του σχεδίου HACCP	104
5.5	Αρχές του συστήματος HACCP	104
5.6	Το νέο πρότυπο ISO22000	112
5.7	Περιγραφή της έννοιας ιχνηλασιμότητας στις ελαιουργικές μονάδες	113
5.8	Πιστοποίηση ελαιουργικών επιχειρήσεων	115
ΜΕΡΟΣ Β: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ		117
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ		117
6.1	Κοινωνικά – Δημογραφικά χαρακτηριστικά του Νομού	117
6.2	Οικονομικά χαρακτηριστικά του Νομού	119
6.3	Απασχόληση στο Νομό Μεσσηνίας	121
6.3.1	Απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στο Νομό Μεσσηνίας	122
6.4	Το Μεσσηνιακό ελαιόλαδο	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ-ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ		126
7.1	Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος των παραγωγών	126
7.2	Διαρθρωτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της γεωργικής εκμετάλλευσης	130
7.3	Η εφαρμογή του προτύπου AGRO 2-Δυνατά και αδύνατα σημεία	138
7.4	Διερεύνηση αιτιωδών σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών	176
7.4.1	Συσχετίσεις μεταβλητών εφαρμογής Σ.Ο.Δ. με ατομικά χαρακτηριστικά του δείγματος	177
7.4.2	Συσχετίσεις μεταβλητών εφαρμογής Σ.Ο.Δ. με οικονομικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων	199

7.4.3	Συσχετίσεις μεταβλητών εφαρμογής Σ.Ο.Δ. με διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων	208
7.5	Η πιστοποίηση στο επίπεδο της μεταποίησης-τυποποίησης της ελαιοπαραγωγής του Σ.Ο.Δ. (αποτελέσματα ποιοτικής συνέντευξης)	211
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	218
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	228
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	239
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	255

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις οι οποίες προκύπτουν από τις δραστηριότητες της συμβατικής γεωργίας με την υπερβολική χρήση εισροών και ιδιαίτερα αγροχημικών, παράλληλα με την έξαρση των διατροφικών σκανδάλων, ευαισθητοποιούν όλο και περισσότερο την παγκόσμια κοινότητα σχετικά με το ζήτημα της ποιότητας και υγιεινής των τροφίμων.

Θεωρείται αυτονόητο ότι ένα τρόφιμο πρέπει να είναι ασφαλές για τους καταναλωτές και αποτελεί μάλιστα μία από τις βασικότερες παραμέτρους της ποιότητάς του. Πολλοί πιστεύουν ότι η ασφάλεια του τροφίμου είναι μία παράμετρος που ικανοποιεί απλά τα αιτήματα των επίσημων ελεγκτικών φορέων, αλλά δε διαφοροποιεί το προϊόν από τα ομοειδή άλλων παραγωγικών ομάδων, συνεπώς δεν προσθέτει αξία στο προϊόν και δεν αυξάνει την κερδοφορία του. Είναι όμως αυτό αλήθεια στην εποχή μας;

Τα τελευταία χρόνια έχουν καταγραφεί σημαντικές κρίσεις όσον αφορά στην ασφάλεια των τροφίμων με σημαντικό αντίκτυπο στην εμπιστοσύνη των καταναλωτών. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν η νόσος των τρελών αγελάδων (1980-1990), οι διοξίνες στις ζωοτροφές (1999-2000 και 2005), η παρουσία ακρυλαμιδίου σε τηγανητές πατάτες, καφέ και δημητριακά, η ύπαρξη φυτοφαρμάκων σε αναψυκτικό (2002), η χρήση απαγορευμένων χρωστικών στα τρόφιμα όπως το Sudan Red I (2004) και η ύπαρξη αντιβιοτικών στο μέλι (2005).

Εξαιτίας όλων αυτών, η ευαισθησία του καταναλωτικού κοινού στις αναπτυγμένες κυρίως χώρες αναφορικά με την ποιότητα και ασφάλεια των τροφίμων παρουσιάζει εκθετική αύξηση. Οργανωμένοι φορείς καταναλωτών, οικολογικές οργανώσεις κ.α. αγωνίζονται για ποιοτικότερη και ασφαλέστερη τροφή. Η διαρκώς αυξανόμενη πίεση των καταναλωτών οδηγεί τις κυβερνήσεις στην ανάληψη κατάλληλων ενεργειών. Επιπροσθέτως, στο χώρο του διεθνούς εμπορίου διαπιστώνεται ένας ανταγωνισμός

βασιζόμενος σε πραγματικές ή μη καταγγελίες για την ποιότητα και ασφάλεια των εξαγόμενων προϊόντων διαφόρων διεθνικών εταιρειών.

Η ανάγκη και η απαίτηση για ασφαλέστερα προϊόντα και τρόφιμα οδηγεί στην ανάπτυξη, συστημάτων διασφάλισης της ποιότητας σε όλο τον κόσμο, με σκοπό από τη μία να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις του καταναλωτικού κοινού για πιο ασφαλή και ποιοτικά τρόφιμα τα οποία να παράγονται επίσης με φιλικούς προς το περιβάλλον τρόπους και από την άλλη να βοηθήσουν τους οργανισμούς παραγωγής τροφίμων να ισχυροποιήσουν τη θέση τους στο παγκόσμιο στερέωμα.

Η ποιότητα και η ασφάλεια των τροφίμων ξεκινά από την ποιότητα της πρώτης ύλης που παράγεται στον αγρό. Η ανάπτυξη και εφαρμογή συστημάτων ποιότητας συντελεί στην παραγωγή ποιοτικών προϊόντων αλλά συμβάλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό και στην προστασία του περιβάλλοντος. Εδώ και αρκετές δεκαετίες η βιολογική παραγωγή άρχισε να γίνεται πραγματικότητα. Κατόπιν η Ολοκληρωμένη Διαχείριση της παραγωγής επίσης αποτέλεσε σύστημα διασφάλισης της ποιότητας με φιλοπεριβαλλοντικές προεκτάσεις. Επίσης, η ποιότητα αφορά διαδικασίες που έπονται της παραγωγής των προϊόντων όπως η μεταποίηση και η τυποποίηση των προϊόντων έως ότου αυτά να φθάσουν στο πιάτο του καταναλωτή.

Στα πλαίσια του παραπάνω προβληματισμού, στην παρούσα εργασία θα μελετηθεί η διαδικασία διασφάλισης της ποιότητας ενός σημαντικού τροφίμου για τον καταναλωτή αλλά και για την ελληνική οικονομία γενικότερα, του ελαιολάδου. Ειδικότερα θα διερευνηθεί η εφαρμογή συστημάτων ποιότητας από την καλλιέργεια της ελιάς έως και τη μεταποίηση-τυποποίηση του ελαιολάδου καλύπτοντας το φάσμα από την παραγωγή ως την κατανάλωση.

## **ΜΕΡΟΣ Α: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

### **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ**

Η πραγματοποίηση του σκοπού της παρούσας έρευνας περιλαμβάνει τα εξής βήματα. Σε ένα πρώτο θεωρητικό μέρος μελετώνται ζητήματα που αποτελούν το θεωρητικό υπόβαθρο της εμπειρικής έρευνας που ακολουθεί στο δεύτερο μέρος της εργασίας. Για τη συγγραφή του θεωρητικού πλαισίου της έρευνας πραγματοποιήθηκε μια προκαταρτική διαδικασία που αφορούσε στην αναζήτηση πηγών που θα βοηθούσαν στην άντληση συγκεκριμένων πληροφοριών σχετικά με το αντικείμενό της. Η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε τόσο σε ηλεκτρονικές βάσεις όσο και επιστημονικά βιβλία, άρθρα και περιοδικά. Επίσης, απαραίτητος όγκος στοιχείων συνελέγη από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠ.Α.Α.Τ) καθώς επίσης και από την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (Ε.Α.Σ.) Μεσσηνίας.

Ειδικότερα, το πρώτο μέρος της μελέτης διαμορφώνεται ως εξής:

Στο πρώτο (παρόν) κεφάλαιο γίνεται αναλυτική παρουσίαση της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται έννοιες και πρότυπα που αφορούν την ποιότητα ενώ στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφονται τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του ελαιολάδου.

Στα κεφάλαια 4 και 5 αναλύονται τα κυριότερα συστήματα ποιότητας που εφαρμόζονται στην πρωτογενή παραγωγή και τις ελαιοκομικές μονάδες (ελαιοτριβεία, τυποποιητήρια) αντίστοιχα.

Αναφορικά με το δεύτερο μέρος της εργασίας, αυτό περιλαμβάνει:

Το κεφάλαιο 6, όπου περιέχονται βασικά χαρακτηριστικά του Νομού στον οποίο πραγματοποιήθηκε η συγκεκριμένη έρευνα.

Το κεφάλαιο 7, στο οποίο αναλύονται τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας στο πεδίο της πρωτογενούς παραγωγής, στον αγρό, καθώς επίσης πραγματοποιούνται συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών με τη βοήθεια των Πινάκων διπλής εισόδου. Στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου ακολουθεί η διαδικασία Πιστοποίησης στο επίπεδο της μεταποίησης-τυποποίησης του προϊόντος, με κύριο υλικό την ποιοτική συνέντευξη με το Διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας.

Το κεφάλαιο 8, αφορά στην παρουσίαση των συμπερασμάτων της μελέτης.

Η μεταπτυχιακή εργασία ολοκληρώνεται με τη βιβλιογραφία (ελληνική και ξένη) και τα παραρτήματα.

### **1.1 Επιλογή περιοχής και σχεδιασμός έρευνας**

Ο Νομός Μεσσηνίας αποτέλεσε το πεδίο έρευνας της παρούσας εργασίας διότι πρόκειται για ένα Νομό με έντονη αγροτική δραστηριότητα στον τομέα της ελιάς που αποτελεί το γεωργικό προϊόν το οποίο πραγματεύεται η μελέτη. Η έρευνα στόχευσε σε ελαιοπαραγωγούς οι οποίοι εφαρμόζουν το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης (για λόγους συντομίας Σ.Ο.Δ.) και πιστοποιούν την παραγωγή τους με βάση το πρότυπο του AGRO 2.

Στην Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας λειτουργεί Ομάδα Παραγωγών η οποία δημιουργήθηκε στα πλαίσια του Κανονισμού 867/2008 (βλ. Κεφάλαιο 4) και εφαρμόζει το πρότυπο του AGRO 2 στην ελαιοκαλλιέργεια. Η ομάδα αυτή αποτέλεσε τη βάση για την επιλογή του δείγματος της έρευνας. Για να μπορέσουμε να έχουμε μια εικόνα περισσότερο διαφωτιστική στο θέμα που ερευνούσαμε, επικοινωνήσαμε με το διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας με τον οποίο και ακολούθησε ποιοτική συνέντευξη. Η συνέντευξη αποτέλεσε πολύτιμη αρωγή σε πολλούς τομείς, και κυρίως στην προσπάθειά μας να σχεδιάσουμε ένα ερωτηματολόγιο όσο το δυνατόν πιο αναλυτικό και περιεκτικό, το οποίο θα χρησιμοποιούσαμε για να συλλέξουμε τις απαραίτητες πληροφορίες από τους ελαιοπαραγωγούς του δείγματος.

## 1.2 Διαμόρφωση ερωτηματολογίου ποσοτικής έρευνας

Στις κοινωνικές και οικονομικές επιστήμες, η ερευνητική διαδικασία μπορεί να διεξαχθεί με την εφαρμογή δύο μεθόδων, που αφορούν στην ποιοτική προσέγγιση ή την ποσοτική μέτρηση. Κάθε μέθοδος στηρίζεται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και μεταβλητές των δειγμάτων ή των πληθυσμών που εξετάζει. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται η επαλήθευση ή όχι της σχετικής θεωρίας που υποστηρίζεται για την εξήγηση συγκεκριμένων φαινομένων, στάσεων και καταστάσεων ή η καταγραφή της πραγματικότητας με αυθεντικό τρόπο και η εις βάθος θεματική ανάλυσή της (Κυριαζή, 2004).

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας επιλέχθηκε κατά βάση η μέθοδος ποσοτικής μέτρησης με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο απαρτιζόταν από ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Πραγματοποιήθηκε επίσης ποιοτικού χαρακτήρα συνέντευξη με το διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας. Στο ερωτηματολόγιο της ποσοτικής μέτρησης οι κλειστές ερωτήσεις συνοδεύονται από εναλλακτικές προκαθορισμένες απαντήσεις, από τις οποίες ο ερωτώμενος επιλέγει εκείνη που τον αντιπροσωπεύει καλύτερα. Στις ανοιχτές ερωτήσεις, ο ερωτώμενος καλείται να εκφράσει τις απόψεις του με το δικό του τρόπο (Κυριαζή, 1999). Ειδικότερα χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις τύπου «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ», ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, κλίμακας Likert, κλίμακας σπουδαιότητας και κλίμακας βαθμολόγησης (Pizam, 1994, Τερζάκης, 1999, Χρήστου, 1999).

Σκοπός του ερωτηματολογίου ήταν μέσω των δομημένων ερωτήσεων να συγκεντρωθούν οι απαραίτητες πληροφορίες για την έρευνα, οι οποίες και ποσοτικοποιήθηκαν. Παράλληλα όμως υπήρχε η ελευθερία ο συνεντευξιαζόμενος με τη χρήση ανοικτών ερωτήσεων να διατυπώσει απόψεις, στάσεις και αντιλήψεις των ελαιοπαραγωγών. Μέσα από μικρή συζήτηση μαζί τους, δόθηκε η δυνατότητα να συγκεντρωθούν πληροφορίες ιδιαίτερα χρήσιμες για την εργασία ανάγοντας τη συνέντευξη σε ένα βαθμό σε ποιοτικού χαρακτήρα συνέντευξη.

Με το πέρας της σύνταξης του ερωτηματολογίου, έγινε δοκιμαστικός έλεγχος σε τρεις αρχηγούς των εκμεταλλεύσεων, κατά τον οποίο διαπιστώθηκαν κάποιες ελλείψεις αλλά και δυσκολίες στην απάντηση ορισμένων ερωτημάτων. Ακολούθησε η απαραίτητη προσαρμογή τους και διαμορφώθηκε η οριστική μορφή του ερωτηματολογίου, η οποία αποτελείται από τις 3 παρακάτω ενότητες:

A. Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει χαρακτηριστικά των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση, απασχόληση κτλ.)

B. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στα διαρθρωτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της αγροτικής εκμετάλλευσης (μέγεθος, διάρθρωση παραγωγής, εισόδημα κτλ.)

Γ. Η τελευταία και εκτενέστερη ενότητα αφορά στην εφαρμογή του Σ.Ο.Δ. και την πιστοποίηση των ελαιοκαλλιεργειών κατά AGRO 2, όπως λόγοι εισαγωγής στο Σ.Ο.Δ. και πιστοποίησης με βάση το πρότυπο του AGRO 2, βαθμός εφαρμογής των Κωδίκων Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Κ.Ο.Γ.Π.), θετικά και αρνητικά της πιστοποίησης κατά AGRO 2 κτλ.

### **1.3 Επιλογή του δείγματος των ελαιοκαλλιεργητών**

Πριν οδηγηθούμε στην περιγραφή του τρόπου με τον οποίο επιλέχθηκε το δείγμα της έρευνας, σκόπιμο είναι να γίνει αναφορά στις έννοιες «πληθυσμός» και «δείγμα».

Στη στατιστική ο όρος πληθυσμός αναφέρεται στην ομάδα η οποία περιλαμβάνει όλες τις υπό μελέτη ομοειδείς περιπτώσεις. Σε αντίθεση, ο όρος δείγμα αναφέρεται στην ομάδα η οποία περιλαμβάνει ένα μέρος του συνολικού αριθμού των περιπτώσεων (Παρασκευόπουλος, 1993).

Ένας από τους βασικότερους τρόπους λήψης αντιπροσωπευτικών δειγμάτων είναι η τυχαία δειγματοληψία. Κύριο χαρακτηριστικό της τυχαίας δειγματοληψίας είναι ότι



κάθε μέλος του πληθυσμού έχει την ίδια πιθανότητα να συμπεριληφθεί στο δείγμα. Η ορθόδοξη πορεία για να ληφθεί από ένα πληθυσμό ένα τυχαίο δείγμα απαιτεί πρώτα να απαριθμηθούν όλα τα μέλη του πληθυσμού και να καταγραφούν σε πίνακα. Στη συνέχεια, από τον πίνακα αυτό των μελών του πληθυσμού θα ληφθούν κατά τρόπο εντελώς τυχαίο, ορισμένοι αριθμοί υποκειμένων που θα αποτελέσουν το δείγμα.

Ένας πρακτικός τρόπος για να ληφθεί ο ορισμένος αυτός αριθμός υποκειμένων είναι η «κλήρωση». Για την αποφυγή της προετοιμασίας κλήρων και της κλήρωσης, έχουν κατασκευαστεί πίνακες τυχαίων αριθμών, οι οποίοι παράγονται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή. Οι πίνακες αυτοί περιέχουν ψηφία τα οποία έχουν ληφθεί από τα δέκα αραβικά ψηφία (0 έως 9) κατά τρόπο εντελώς τυχαίο, και κάθε ψηφίο εμφανίζεται στον πίνακα με την ίδια συχνότητα (Παρασκευόπουλος,1993). Ο ερευνητής επιλέγει το σύνολο των μονάδων που χρειάζεται για να συμπληρώσει το δείγμα. Για τη χρήση του πίνακα χρειάζεται, πρώτον, ο ερευνητής να αποφασίσει πόσα ψηφία θα πρέπει να χρησιμοποιήσει από κάθε αριθμό, με ποιο σύστημα θα επιλέξει τους αριθμούς και από ποιο σημείο θα ξεκινήσει. Ο αριθμός των ψηφίων καθορίζεται από τον αριθμό των μονάδων που περιλαμβάνεται στον πληθυσμό. Εάν, επί παραδείγματι ο πληθυσμός περιλαμβάνει από 10 μέχρι 99 μονάδες, τότε χρησιμοποιούνται μόνο δύο ψηφία (τα δύο πρώτα ή τα δύο τελευταία) από κάθε επιλεγμένο τυχαίο αριθμό, ενώ αν ο πληθυσμός έχει από 100 μέχρι 999 μονάδες τότε χρησιμοποιούνται τρία ψηφία. Ξεκινώντας αυθαίρετα από ένα τυχαίο αριθμό στον πίνακα (οποιασδήποτε στήλης και σειράς) εφόσον έχει προσδιοριστεί πόσα ψηφία χρειάζεται ο ερευνητής εξετάζει τους αριθμούς κάθετα ή οριζόντια και σταματά σε εκείνους που αντιστοιχούν σε μονάδες στο μέγεθος του πληθυσμού (δειγματοληπτικό πλαίσιο)(Κυριαζή,1999).

Στη συγκεκριμένη μελέτη, ο τρόπος επιλογής του δείγματος έγινε με τη βοήθεια της συστηματικής δειγματοληψίας, η οποία αποτελεί παραλλαγή της τυχαίας δειγματοληψίας με εφαρμογή σε μεγαλύτερους πληθυσμούς, με την προϋπόθεση να είναι καταγεγραμμένοι σε κατάλογο. Εφόσον είναι γνωστό πόσες μονάδες περιλαμβάνει ο πληθυσμός, ο αριθμός αυτός διαιρείται με τον αριθμό των μονάδων του ζητούμενου δείγματος και το αποτέλεσμα είναι το δειγματοληπτικό διάστημα ( $k$ ). Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής θα πρέπει να επιλέξει κάθε « $k$ » μονάδα από τον

κατάλογο-ή, αλλιώς, μία μονάδα από κάθε «k μονάδες». Δηλαδή, εάν ο πληθυσμός περιλαμβάνει 2000 άτομα και επιδιώκεται δείγμα 100 ατόμων, τότε το δειγματοληπτικό διάστημα θα είναι 20. Αυτό σημαίνει ότι η πρώτη μονάδα που θα επιλεγόταν για το δείγμα από τον κατάλογο θα έπρεπε να είχε αριθμό από 1 έως 20. Ο πρώτος αυτός αριθμός καθορίζεται με τη βοήθεια πίνακα τυχαίων αριθμών. Οι επόμενες μονάδες επιλέγονται κατά «k» διαστήματα. (Κυριαζή,1999).

Όπως έχει ήδη, προαναφερθεί, το δείγμα της παρούσας εργασίας αφορά παραγωγούς οι οποίοι ανήκουν στην Ομάδα Παραγωγών της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας, η οποία συγκροτήθηκε στα πλαίσια του Κανονισμού 867/2008 και εφαρμόζει το Σ.Ο.Δ. στην ελαιοκαλλιέργεια και πιστοποιεί την παραγωγή της με βάση το πρότυπο του AGRO 2. Αφού αρχικώς, πήραμε από την Ε.Α.Σ τον κατάλογο με τους ελαιοπαραγωγούς που ανήκουν στην Ομάδα Παραγωγών, κατόπιν ακολούθησε η επιλογή των ατόμων που θα ελάμβαναν μέρος στην έρευνα. Στον Πίνακα 1.1 παρουσιάζεται η κατανομή των ελαιοπαραγωγών ανά περιοχή.

Πίνακας 1.1

Κατανομή ελαιοπαραγωγών ανά περιοχή

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΛΑΙΟΠΑΡΑΓΩΓΩΝ
ΠΥΛΟΣ	486
ΚΑΛΑΜΑΤΑ	363
ΜΕΣΣΗΝΗ	334
ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ	280
ΦΙΛΙΑΤΡΑ	229
ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ	50
ΜΕΛΙΓΓΑΛΑΣ	21
ΣΥΝΟΛΟ	1763

Πηγή: Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας, 2011

Εφαρμόζοντας τη συστηματική δειγματοληψία στον πληθυσμό της έρευνας, προκειμένου να επιλεγεί το δείγμα, ακολουθήθηκε η παρακάτω διαδικασία.

Εφόσον ο αριθμός των ερωτηματολογίων ( $n$ ) που επιθυμούσαμε να συλλέξουμε ήταν 100 και ο πληθυσμός ( $N$ ) αποτελείται από 1763 άτομα, τότε το δειγματοληπτικό διάστημα ( $k$ ) θα είναι:

$$K=N/n=1763/100=17,6$$

Επειδή το δειγματοληπτικό διάστημα, για ευνόητους λόγους, θα πρέπει να είναι ακέραιος αριθμός, ορίστηκε στο 17. Αυτό σημαίνει ότι η πρώτη μονάδα που επιλέχθηκε για το δείγμα από τον κατάλογο, είχε αριθμό από 1 μέχρι το 17. Ο πρώτος αυτός αριθμός καθορίστηκε να είναι ο πρώτος παραγωγός που εμφανιζόταν στον κατάλογο. Τα υπόλοιπα άτομα επιλέχθηκαν κατά  $k(=17)$  διαστήματα. Συνεπώς, αφού το πρώτο άτομο είχε τον αριθμό 1 στον κατάλογο, τότε το δεύτερο είχε τον αριθμό 18, το τρίτο τον αριθμό 35, το τέταρτο τον αριθμό 52 κ.ο.κ., μέχρι τη συμπλήρωση των 100 ατόμων για το δείγμα.

Στην περίπτωση που δεν ήταν εφικτό να εντοπιστεί κάποιο από τα άτομα του δείγματος, ορίστηκε να επιλέγεται ο αμέσως επόμενος π.χ. αν για κάποιο λόγο δεν ήταν δυνατό να ανεβρεθεί ο παραγωγός στον οποίο αντιστοιχούσε ο αριθμός 18 στον κατάλογο, τότε θα επιχειρείτο ο εντοπισμός του παραγωγού που αντιστοιχούσε στον αριθμό 19 του καταλόγου κ.ο.κ., κάτι τέτοιο συνέβη σε πολύ μικρό αριθμό περιπτώσεων.

#### **1.4 Διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας**

Μετά την οριστικοποίηση της μορφής του ερωτηματολογίου και της επιλογής του δείγματος της μελέτης ακολούθησε η διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας. Η πραγματοποίησή της έγινε με τη βοήθεια προσωπικών συνεντεύξεων, τεχνική η οποία θεωρείται η πλέον ολοκληρωμένη και περιεκτική μέθοδος επικοινωνίας με το κοινό (Pizam,1994). Η παραπάνω μέθοδος χρησιμοποιήθηκε, παρά τα μειονεκτήματα που

εμπεριέχει (υψηλό κόστος, προσωπική απασχόληση, κτλ.), για λόγους μεγαλύτερης αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων.

Με τηλεφωνικές επαφές επικοινωνήσαμε με τους ελαιοπαραγωγούς που θα λάμβαναν μέρος στην έρευνα και αφού πρώτα τους εξηγήσαμε το λόγο για τον οποίο διεξάγεται, μας απάντησαν θετικά ή αρνητικά σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή τους. Οι περιπτώσεις αρνητικής απάντησης ήταν ελάχιστες. Σε αυτές τις περιπτώσεις επενέβη ο διευθυντής της Ε.Α.Σ., ο οποίος παρότρυνε τους ελαιοκαλλιεργητές να συμμετάσχουν στην έρευνα, όπως και τελικά έγινε.

Οι προσωπικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από τα τέλη Μαΐου έως τα τέλη Ιουνίου 2011. Ο τόπος διεξαγωγής ήταν είτε οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις των ελαιοπαραγωγών, είτε, κατόπιν συνεννόησης μεταξύ τους (για την ακριβή ώρα), τα υποκαταστήματα της Ε.Α.Σ. ή κάποιο καφενείο.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να τονίσουμε ότι ιδιαίτερα πολύτιμη ήταν η βοήθεια των επιβλεπόντων γεωπόνων του Σ.Ο.Δ. Πρώτα απ' όλα γιατί αποκομίσαμε χρήσιμες γνώσεις και πληροφορίες για τη διαδικασία πιστοποίησης κατά AGRO 2 από συζητήσεις που είχαμε μαζί τους, αλλά επίσης γιατί εφόσον ο ερευνητής δε διέθετε όχημα δέχθηκαν να τον μεταφέρουν, σε αποστάσεις ιδιαίτερα μακρινές, προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι συνεντεύξεις. Αν δεν υπήρχε η βοήθεια των επιβλεπόντων γεωπόνων, οι οποίοι γνωρίζουν καλά την περιοχή τους αλλά και τις τοποθεσίες όπου βρίσκονται οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις των ελαιοπαραγωγών που επιβλέπουν, θα αυξανόταν ο χρόνος και το κόστος της έρευνας. Ένα κόστος που ήταν ήδη υψηλό, για τον ερευνητή, από πλευράς εστίασης, διαμονής και μετακίνησης.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί πως κατά τη διάρκεια των προσωπικών συνεντεύξεων δεν αντιμετωπίστηκε σχεδόν καμία δυσκολία αφού η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν πρόθυμοι να απαντήσουν σε οποιαδήποτε ερώτηση τους υποβαλλόταν.

## **1.5 Έλεγχος ερωτηματολογίων ποσοτικής έρευνας**

Μετά την ολοκλήρωση της επιτόπιας έρευνας και τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι πληρότητας και συνέπειας στα ερωτηματολόγια ώστε να επισημανθούν τυχόν ελλείψεις και λάθη και να κριθούν ως προς την αξιοπιστία τους.

Ο έλεγχος πληρότητας έδειξε ότι το ποσοστό των ερωτημάτων που δεν απαντήθηκαν ήταν μικρό και αφορούσε ελάχιστα ερωτηματολόγια με μικρής σημαντικότητας για την έρευνα ερωτήματα.

Ο έλεγχος συνέπειας, κατά τον οποίο εντοπίστηκαν και ελέγχθηκαν συγκεκριμένες ερωτήσεις που μετρούσαν το ίδιο χαρακτηριστικό και ο έλεγχος αληθοφάνειας, με τον οποίο ελέγχθηκαν συγκεκριμένες ερωτήσεις, οι απαντήσεις των οποίων εκφράζουν μια λογική συνέχεια, έδειξε να υπάρχει πρόβλημα σε 3 από τα 100 ερωτηματολόγια τα οποία και απορρίφθηκαν με αποτέλεσμα ο τελικός αριθμός των ερωτηματολογίων στα οποία εφαρμόστηκε στατιστική επεξεργασία να ανέρχεται στα 97. Το ερωτηματολόγιο της ποσοτικής έρευνας παρατίθεται στο παράρτημα Α.

## **1.6 Στατιστική επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων**

Η εισαγωγή των δεδομένων έγινε με τη βοήθεια ενός λογισμικού του Microsoft Excel και στη συνέχεια έγινε μεταφορά των δεδομένων στο πρόγραμμα SPSS 13.0 (Statistical Package of Social Science), για τη στατιστική επεξεργασία και ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Για την παρουσίαση και περιγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική. Ο έλεγχος συσχέτισης των μεταβλητών

καθώς και ο βαθμός της σχέσης τους έγινε με τη βοήθεια των πινάκων διπλής εισόδου (Crosstabs) μέσω του προγράμματος SPSS 13.0.

Οι μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στους πίνακες διπλής εισόδου αφορούν σε δύο κατηγορίες, τις ονομαστικές (nominal) και τις τακτικές (ordinal). Ο βαθμός συσχέτισης των μεταβλητών που εξετάζονται προσδιορίζεται από το δείκτη Approx. Sig. Για τιμές του δείκτη μικρότερες του 0,05 η συσχέτιση θεωρείται στατιστικά σημαντική. Όταν ο δείκτης παίρνει τιμές από 0,05 έως 0,1 φανερώνει ότι υπάρχουν τάσεις συσχέτισης των μεταβλητών και όταν οι τιμές του δείκτη είναι μεγαλύτερες του 0,1 η συσχέτιση δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Για τον υπολογισμό της ισχύος μεταξύ δύο ή περισσότερων μεταβλητών υπάρχουν ειδικοί στατιστικοί δείκτες που είναι γνωστοί ως Μέτρα ή Συντελεστές Συνάφειας. Για τις ονομαστικές μεταβλητές χρησιμοποιείται ο δείκτης Phi για τετραγωνικούς πίνακες (συνήθως 2X2) και ο δείκτης Cramer's V για μη τετραγωνικούς πίνακες. Αντίστοιχα, στις τακτικές μεταβλητές χρησιμοποιείται ο δείκτης Kendall's tau-b για τους τετραγωνικούς και ο Kendall's tau-c για τους μη τετραγωνικούς πίνακες. Σε περίπτωση ύπαρξης κενών κελιών σε πίνακες με τακτικές μεταβλητές χρησιμοποιείται ο δείκτης Gamma.

Οι δείκτες είναι απλοί αριθμοί και παίρνουν τιμές από -1 έως +1 και φανερώνουν σχέση μεταξύ των μεταβλητών σύμφωνα με την παρακάτω διακύμανση:

- Η τιμή μηδέν (0) δείχνει παντελή έλλειψη σχέσης.
- Από (0-0,30) ή [0-(-0,30)] υπάρχει αδύνατη θετική ή αρνητική σχέση.
- Από (0,31-0,60) ή [(-0,31)-(-0,60)] υπάρχει μέτρια θετική ή αρνητική σχέση.
- Από (0,61-1) ή [(-0,61)-(-1)] υπάρχει ισχυρή θετική ή αρνητική σχέση.
- Η τιμή +1 δείχνει τέλεια θετική σχέση και
- Η τιμή -1 δείχνει τέλεια αρνητική σχέση.

(Nέλλας,2009)

## **1.7 Ποιοτική έρευνα και πιστοποίηση στο επίπεδο της μεταποίησης-τυποποίησης του ελαιολάδου**

Η παρούσα ερευνητική διαδικασία εκτός από ποσοτικό είχε και ποιοτικό χαρακτήρα. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι κατά τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, δεν περιοριζόμασταν μόνο στις ερωτήσεις αυτού αλλά από εκτενή διάλογο με τους ελαιοπαραγωγούς του δείγματος προσπαθούσαμε να αποκομίσουμε περισσότερες πληροφορίες που θα ήταν χρήσιμες για την εργασία μας. Ακόμα πολύ σημαντική ήταν, όπως ήδη είπαμε, και η συμβολή των επιβλεπόντων γεωτεχνικών οι οποίοι μας βοήθησαν στο να αποκτήσουμε χρήσιμες γνώσεις, μέσω συζητήσεων που είχαμε μαζί τους, πάνω σε θέματα που αφορούν την Ολοκληρωμένη Διαχείριση.

Τέλος, πραγματοποιήθηκε ποιοτικού χαρακτήρα συνέντευξη με το διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας, η οποία συντέλεσε καθοριστικά στη συγκέντρωση χρήσιμου υλικού μέσω της οποίας διευκρινίστηκαν πτυχές που αφορούν την ποιότητα στην πρωτογενή παραγωγή. Αποτέλεσε επίσης και την πηγή πληροφόρησης για τη διερεύνηση και αποτύπωση της διαδικασίας πιστοποίησης των ελαιουργείων-τυποποιητηρίων του ελαιολάδου του Σ.Ο.Δ., προκειμένου να ολοκληρωθεί ο στόχος της παρούσας εργασίας (βλ. Κεφάλαιο 7).

Για το σκοπό της συνέντευξης διαμορφώθηκε βοήθημα ερωτηματολογίου ποιοτικής συνέντευξης (*aide-mémoire*) το οποίο παρατίθεται στο παράρτημα Β.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

Ο όρος «ποιότητα» έχει εισβάλλει τα τελευταία χρόνια στη ζωή μας και έχει προκαλέσει απορίες, σύγχυση, ανησυχίες και αντικείμενο έντονων συζητήσεων και διαφωνιών. Ετυμολογικά η λέξη ποιότητα προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη ποιότης (ποιός – τι λογής), που σημαίνει: η φύση, η εσωτερική κατάσταση ή η υπόσταση προσώπου ή πράγματος, σε σχέση με την αξία του. Η ποιότητα, όπως και η ομορφιά, είναι υποκειμενικοί όροι και εξαρτώνται κατά μεγάλο μέρος από τον κριτή. Στο πλαίσιο όμως της διασφάλισης της ποιότητας, η έννοια αυτή έχει ακριβή ορισμό. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Πρότυπο ΕΛΟΤ EN ISO 8402: 1986, ποιότητα είναι το σύνολο των χαρακτηριστικών μιας οντότητας (ενός προϊόντος ή υπηρεσίας), που της αποδίδουν την ικανότητα να ικανοποιεί εκφρασμένες και συνεπαγόμενες ανάγκες του χρήστη (π.χ. του καταναλωτή).

Με τον όρο προϊόν δεν εννοούμε μόνο κάτι υλικό. Προϊόν μπορεί να είναι ένα έργο, μια υπηρεσία ή και ένα δικαίωμα (διανόημα). Γι' αυτό η έννοια της ποιότητας δεν περιορίζεται μόνο στην τεχνολογία και την επιστήμη, αλλά μπορεί να τη συναντήσει κάποιος σε κάθε βήμα της ζωής του, από τον προσωπικό βίο, μέχρι και την τελευταία έκφανση της ζωής, (Βαρουφάκης, 1987).

Τα τελευταία χρόνια η ποιότητα έχει συνδεθεί άμεσα με την επιχειρηματική και την καταναλωτική συμπεριφορά. Οι καταναλωτές ευαισθητοποιούνται απέναντι στην ποιότητα, την οποία θεωρούν ως το σημαντικότερο κριτήριο κατά την αγορά των διαφόρων αγαθών. Οι επιχειρηματίες, παρατηρώντας και διαπιστώνοντας αυτή τη στάση των καταναλωτών, σπεύδουν να προσαρμοστούν στις νεότερες απαιτήσεις. Η ποιότητα αναγνωρίζεται πλέον ως ο σημαντικότερος παράγοντας στο πλαίσιο των εμπορικών συναλλαγών και αποτελεί το κλειδί για το σχεδιασμό και δημιουργία καλύτερων και ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών. Το τελευταίο έχει επισημανθεί στη βιβλιογραφία τόσο του μάρκετινγκ όσο και του μάνατζμεντ. Ειδικότερα, έχει αποδειχθεί ότι η εφαρμογή συστημάτων διασφάλισης ποιότητας στις επιχειρήσεις μπορεί να βελτιώσει τα οικονομικά τους αποτελέσματα μέχρι 6% του



κύκλου των εργασιών τους και να συμβάλει στην αύξηση της φήμης της επιχείρησης, λειτουργώντας αυτόματα ως διαφήμιση (Τσιότρας,1995). Η ποιότητα είναι άκρως αναγκαία και θα πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της επιχειρησιακής στρατηγικής μιας οικονομικής μονάδας (Τζωρτζάκης και Τζωρτζάκη,1996).

Σήμερα, η προσπάθεια για διασφάλιση της ποιότητας έχει πλέον μετατεθεί από το εργαστήριο στο χώρο παραγωγής. Ο κάθε εργαζόμενος πρέπει να εκπαιδευτεί στην εργασία του και οφείλει να γνωρίζει και να εκπληρώνει τις αρμοδιότητές του (Gould, 1992).

Οι σύγχρονες απαιτήσεις υψηλού ποιοτικού επιπέδου προϊόντων και υπηρεσιών αντιμετωπίζονται και καλύπτονται με επιτυχία με τη δημιουργία, την υιοθέτηση και την ανάπτυξη της νοοτροπίας της Διοίκησης/Διαχείρισης Ολικής Ποιότητας ή Δ.Ο.Π. (Total Quality Management: TQM), η οποία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον ανθρώπινο παράγοντα.

Ειδικότερα, η βιομηχανία τροφίμων έχει αναβαθμιστεί κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών με την εισαγωγή αυτοματισμών υψηλής τεχνολογίας στις γραμμές επεξεργασίας, την εφαρμογή καινοτομικών μεθόδων στη συσκευασία και τη βελτίωση των μέσων συντήρησης, διάθεσης, διακίνησης και εμπορίας των προϊόντων. Οι μεταβολές αυτές, σε συνδυασμό με την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων τροφίμων στις αγορές των ευρωπαϊκών χωρών, τον έντονο ανταγωνισμό των επιχειρήσεων και τη σύγχρονη πολιτική που διέπει την οργάνωση των τελευταίων, δημιουργούν τις προϋποθέσεις για παραγωγή και διάθεση ποιοτικά αναβαθμισμένων προϊόντων (Παπαδοπούλου, 1997).

Στο χώρο μιας συνεχώς αναπτυσσόμενης πολυεθνικής αγοράς, όπως η ευρωπαϊκή, είναι εύλογο ότι όλες οι διαδικασίες παραγωγής, εμπορίας και υπηρεσιών αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία και καθίστανται αντικείμενο ανταγωνισμού και βελτίωσης (Jacobsen & Nielsen, 1991).

Αδιαμφισβήτητα, πίσω από τη λέξη ποιότητα κρύβεται ένας ολόκληρος μηχανισμός, μια φιλοσοφία και μια σειρά διαδικασιών (Βαρουφάκης,1996).

## 2.1 Ορισμοί της «ποιότητας»

Η ποιότητα είναι μια σύνθετη έννοια, πολύπλοκη και δυναμική, η οποία περιλαμβάνει τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές διαστάσεις. Για την ποιότητα έχουν δοθεί πολλοί διαφορετικοί ορισμοί και αυτό γιατί μπορεί, και πολλές φορές έχει διαφορετική έννοια για τον καθένα. Από τη βιβλιογραφία θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα εξής:

Ο ειδικός στα θέματα ποιότητας και ποιοτικού ελέγχου J.M.Juran ορίζει την ποιότητα ως την «ικανότητα προς χρήση», ενώ ο Deming, ο πατέρας της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας, προσδιορίζει την ποιότητα ως τον προβλέψιμο βαθμό αξιοπιστίας ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας και συμμόρφωσης αυτών με ορισμένες προδιαγραφές, με όσο το δυνατό χαμηλότερο κόστος, προσαρμοσμένο στην αγορά (Deming,1986). Ο Crosby όρισε ως Ολική Ποιότητα τη «συμμόρφωση με καθορισμένες απαιτήσεις-προδιαγραφές», ενώ ήταν και ο εισηγητής της αρχής των «μηδενικών σφαλμάτων» διατυπώνοντας τη θεωρία του «κάνε το σωστά από την πρώτη φορά» (Crosby,1979).

Οι Φωτόπουλος, Μάττας και Χρυσοχοϊδης (1999) την όρισαν ως το σύνολο των ιδιοτήτων και των χαρακτηριστικών που προσδίδουν την ικανότητα, στο προϊόν ή την υπηρεσία, να ικανοποιήσει τις υπάρχουσες ή έμμεσες ανάγκες και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των καταναλωτών-χρηστών.

Οι Zeithaml, Parasuraman και Berry (1990) ορίζουν την ποιότητα των υπηρεσιών, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τον πελάτη, ως τη διαφορά μεταξύ των προσδοκιών του και της αντίληψης που του δημιουργείται μετά την παροχή της υπηρεσίας προς

αυτόν. Επίπεδα προσδοκιών υψηλότερα από την προσφερόμενη υπηρεσία συνιστούν χαμηλά επίπεδα ποιότητας (Gavin&Brent,1991).

Μια άλλη προσέγγιση της έννοιας, είναι αυτή η οποία ορίζει την ποιότητα των υπηρεσιών ως την αντίληψη που σχηματίζει ο πελάτης-καταναλωτής ότι η υπηρεσία που λαμβάνει ικανοποιεί τις ανάγκες του με βάση τα πρότυπά του και την τιμή την οποία πληρώνει προκειμένου να λάβει αυτές τις υπηρεσίες (Drucker,1985, Τσιότρας,1995).

Κλείνοντας την ανασκόπηση στους ορισμούς της ποιότητας, ως ποιότητα τροφίμου, πιο συγκεκριμένα, ορίζεται ο βαθμός προσαρμογής αυτού στις απαιτήσεις του καταναλωτή, που έχουν σχέση με τη θρεπτικότητα και τις οργανοληπτικές ιδιότητές του. Αποτελεί το σύνολο των χαρακτηριστικών του τροφίμου, τα οποία στοχεύουν στην ικανοποίηση των εκφρασμένων ή εννοούμενων αναγκών του καταναλωτή και που τελικά καθορίζουν το βαθμό αποδοχής του προϊόντος από αυτόν. Η ποιότητα κάθε τροφίμου εξαρτάται από την ποιότητα των πρώτων υλών και από την τεχνολογία παραγωγής. Εξωτερικεύεται δε με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα όπως άρωμα, γεύση, σύσταση κλπ. Έτσι, η ποιότητα ενός τροφίμου αποτελεί την οριακή «συνισταμένη των επιμέρους ποιοτήτων» των υλικών και των μεθόδων τεχνολογίας που χρησιμοποιήθηκαν κατά την παραγωγή, ενώ είναι άμεσα συνδεδεμένη με το κόστος παραγωγής. Τα κύρια χαρακτηριστικά της ποιότητας των τροφίμων (συντελεστές ποιότητας) είναι τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά (χρώμα, μέγεθος, σχήμα, υφή, γεύση, οσμή), η θρεπτική αξία, η συμφωνία με τη νομοθεσία, η συσκευασία, η διατηρησιμότητα, η ασφάλεια, η τιμή και η διαθεσιμότητά τους (Φλωρίδης,1995, Τζιά,1994).

## **2.2 Ολική Ποιότητα-Διοίκηση Ολικής Ποιότητας (Δ.Ο.Π.)**

Η έννοια της Ολικής Ποιότητας είναι συνυφασμένη με τη συμμετοχή όλου του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης σε μια αλυσίδα διαδικασιών και ατόμων

(πελάτες και προμηθευτές), με βασικό στόχο τη διατήρηση και βελτίωση του επιπέδου ποιότητας των παραγόμενων αγαθών ή προσφερόμενων υπηρεσιών. Η Ολική Ποιότητα είναι ένα ολοκληρωμένο σύστημα διοίκησης στο οποίο εμπλέκονται τα στελέχη και οι εργαζόμενοι. Χρησιμοποιεί μετρήσιμες μεθόδους για τη διαρκή βελτίωση των διαδικασιών ενός οργανισμού για την επίτευξη της μέγιστης ικανοποίησης τόσο των εσωτερικών όσο και των εξωτερικών πελατών (Κέφης,2005).

Σε ό,τι αφορά τη Διοίκηση Ολικής Ποιότητας, αναπτύχθηκε αρχικά στην Ιαπωνία, το 1950, υπό μορφή μιας φιλοσοφίας διοίκησης, και αποτέλεσε τη βάση για την εξάπλωση της αγοράς των μεγάλων Ιαπωνικών εταιριών στη Δύση και τη θεμελίωση της αξιοπιστίας τους όσον αφορά την ανώτερη ποιότητα των προϊόντων τους (Early, 1995). Η φιλοσοφία αυτή θεωρεί ότι η ικανοποίηση των πελατών, η εξασφάλιση της δημόσιας υγείας, και η προστασία του περιβάλλοντος είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τους στόχους μιας επιχείρησης και είναι εφαρμόσιμη σε κάθε τύπο οργανισμού (British Standard 7850, Part 1: 1992).

Ως Διοίκηση Ολικής Ποιότητας ορίζεται το σύστημα διοίκησης μιας εταιρίας που αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση της αξίας του παρεχόμενου προϊόντος για τον πελάτη, με την πλήρη συμμετοχή όλων των εργαζομένων στην εν λόγω εταιρία (Τσιότρας,1995). Μέχρι σήμερα δεν έχει υπάρξει συμφωνία για έναν και μοναδικό ορισμό της Δ.Ο.Π. (Gehani, 1993). Σύμφωνα με έναν άλλο ορισμό, «η Δ.Ο.Π. είναι μια κουλτούρα, εγγενές συστατικό της οποίας είναι η πλήρης δέσμευση ως προς την ποιότητα και μια συγκεκριμένη νοοτροπία, η οποία εκδηλώνεται με τη συμμετοχή όλων στη διαδικασία της συνεχούς βελτίωσης των προϊόντων και των υπηρεσιών, με τη χρήση καινοτομικών και επιστημονικών μεθόδων», (Λογοθέτης, 1992). Οποσδήποτε όμως όλοι οι ορισμοί θεωρούν τη Δ.Ο.Π. ως μια στρατηγική επιχειρησιακού επιπέδου (Reed,1996).

### 2.2.1 Βασικές αρχές εφαρμογής της Δ.Ο.Π.

Οι βασικές αρχές εφαρμογής της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας είναι:

- Δέσμευση και καθοδήγηση από τη Διοίκηση:

Τα ανώτερα στελέχη της Διεύθυνσης της εταιρίας πρέπει πρώτα τα ίδια να υιοθετούν τις αρχές της Ολικής Ποιότητας και στη συνέχεια να καθοδηγούν τα υπόλοιπα μέλη του προσωπικού, αποτελώντας παράδειγμα προς μίμηση, (Αρβανιτογιάννης, 2000).

- Εφαρμογή σε όλο το εύρος του οργανισμού:

Η προσαρμογή όλων των τμημάτων της εταιρίας συντελεί στην καλύτερη αφομοίωση της νοοτροπίας της συνεχούς βελτίωσης και στην ενσωμάτωση της διασφάλισης ποιότητας σε όλες τις δραστηριότητες και διαδικασίες, (Αρβανιτογιάννης, 2000).

- Αποτελεσματική διαχείριση και έλεγχος του κόστους ποιότητας:

Η διαχείριση και ο έλεγχος του κόστους ποιότητας είναι δυνατό να γίνονται βάσει ενός προγράμματος υπολογισμού του κόστους το οποίο μπορεί να αποτελέσει μέσο και κίνητρο για συνεχή βελτίωση, (Αρβανιτογιάννης, 2000).

- Επικέντρωση στην ικανοποίηση των πελατών:

Η λεγόμενη "πελατοκεντρική" λειτουργία μιας παραγωγικής επιχείρησης συμβάλει στη μείωση του κόστους, μέσω της αποδοτικότητας του σχεδιασμού για τη μέγιστη ικανοποίηση των πελατών και στην αύξηση των εσόδων, μέσω του πλεονεκτήματος της αγοράς, οδηγεί δηλαδή στη μεγιστοποίηση του κέρδους της επιχείρησης (Deming, 1986, Juran, 1992).

- Συνεχής βελτίωση σε όλες τις δραστηριότητες και λειτουργίες:

Αυτή η αρχή αποτελεί και τον πυρήνα της φιλοσοφίας της ΔΟΠ κατά τους Ιάπωνες και εφαρμόζεται μέσω της παρακίνησης για συνεχή ανανέωση των μεθόδων βελτίωσης των δραστηριοτήτων παραγωγής ή εξυπηρέτησης, καθώς επίσης και της ελάττωσης της σπατάλης πόρων (Ishikawa, 1989).

- Υπευθυνότητα και συστηματική συμμετοχή όλων για τη βελτίωση της ποιότητας:

Όλα τα μέλη του προσωπικού πρέπει να συμμετέχουν συνειδητά στην προσπάθεια για τη βελτίωση της ποιότητας, (Αρβανιτογιάννης κ.α., 2000).

- Εφαρμογή μάλλον προληπτικών παρά διορθωτικών ενεργειών, για την αποφυγή εμφάνισης ελαττωμάτων ή σφαλμάτων:

Πρόκειται για τη γνωστή αρχή "επιτυχία με την πρώτη φορά" ή "μηδέν ελαττωματικά", (Αρβανιτογιάννης κ.α, 2000).

### **2.2.2 Στόχοι και συνέπειες της Δ.Ο.Π.**

Εφαρμόζοντας τις προαναφερθείσες αρχές επιτυγχάνονται πολλοί από τους στόχους της Δ.Ο.Π., οι οποίοι είναι:

- Η συνεχής και πλήρης ικανοποίηση των πελατών μέσω του προσανατολισμού της εταιρείας στις απαιτήσεις τους. Ο βαθμός ικανοποίησης του κάθε πελάτη εξαρτάται από την ταυτότητά του, τις ανάγκες του, τις προσδοκίες του και από την επιλογή ενός συγκεκριμένου προϊόντος ή υπηρεσίας (Δερβιτσιώτης, 1993), στοιχεία τα οποία πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπ' όψιν από την εταιρεία κατά το σχεδιασμό της ποιότητας για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου.
- Η ικανοποίηση των εργαζομένων, αφού εργάζονται κάτω από καλύτερες συνθήκες εργασίας, υγείας και ασφάλειας, απολαμβάνουν σταθερότητα απασχόλησης και αναγνωρίζεται η συνδρομή τους στις δραστηριότητες της εταιρείας που απασχολούνται (Μάτσας, 2000).
- Η ικανοποίηση των προμηθευτών, καθώς υπάρχει σταθερή σχέση με τους προμηθευόμενους, ευνοϊκές συνθήκες για ανάπτυξη και αμοιβαία κατανόηση (Μάτσας, 2000).
- Η ικανοποίηση των μετόχων και επενδυτών, λόγω της αυξημένης απόδοσης της επένδυσής τους, της αύξησης του μεριδίου της αγοράς και των βελτιωμένων λειτουργικών αποτελεσμάτων (Μάτσας, 2000).
- Η ικανοποίηση του κοινωνικού συνόλου, αφού πληρούνται όλες οι κανονιστικές και νομικές απαιτήσεις, μειώνονται οι πιθανές περιβαλλοντικές

επιβαρύνσεις και βελτιώνονται οι συνθήκες υγείας και ασφάλειας στους γύρω από την επιχείρηση χώρους (Μάτσας,2000).

### **2.3 Η Διασφάλιση της Ποιότητας**

Ως Διασφάλιση Ποιότητας ορίζεται «το σύνολο των προσχεδιασμένων και συστηματικών δραστηριοτήτων που εφαρμόζονται στα πλαίσια του συστήματος για την ποιότητα και τεκμηριώνονται στον απαιτούμενο βαθμό, προκειμένου να παρέχεται επαρκής εμπιστοσύνη ότι μια οντότητα (π.χ., εταιρία, οργανισμός κλπ.) θα ικανοποιεί τις απαιτήσεις για την ποιότητα», (ISO 8402) ή πιο απλά μια σωστή και οργανωμένη διαχείριση (Τσιότρας,1995). Επειδή κάθε εργαζόμενος και κάθε διαδικασία σε μια παραγωγική επιχείρηση αποσκοπεί άμεσα ή έμμεσα στην επίτευξη της ποιότητας, συνάγεται ότι όλοι οι συντελεστές της επιχείρησης αυτής αποσκοπούν στη διασφάλιση της ποιότητας (EUCAT, 1996). Η ποιότητα που επιδιώκεται από την εκάστοτε παραγωγική εταιρία, καθώς και η πολιτική η οποία απαιτείται για την επίτευξή της πρέπει να ορίζονται από τη Διοίκηση/Διεύθυνση της εταιρίας, που πρέπει να ενημερώνει σχετικά όλα τα μέλη του προσωπικού που απασχολεί. Με την πάροδο του χρόνου και την τυποποίηση της παραγωγικής διαδικασίας διαμορφώθηκαν ορισμένες μέθοδοι και τεχνικές με την εφαρμογή των οποίων είναι δυνατό να διευκολυνθεί εκ των προτέρων η επιδιωκόμενη διασφάλιση της ποιότητας του παραγόμενου προϊόντος ή της παρεχόμενης υπηρεσίας. Το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών αυτών αποτελεί το «Σύστημα Διασφάλισης Ποιότητας», (Αρβανιτογιάννης κ.α., 2000).

Ως Σύστημα Διασφάλισης Ποιότητας ορίζεται «η οργανωτική δομή και το σύνολο των διαδικασιών, διεργασιών και των μέσων που απαιτούνται για την επαρκή διαχείριση της ποιότητας (ISO 8402) ή, απλούστερα, η οργάνωση, τα αναγκαία μέσα και το προσωπικό που απαιτούνται για την εξασφάλιση της σωστής διαχείρισης της ποιότητας», (Τσιότρας,1995).

Προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος ή της παρεχόμενης υπηρεσίας είναι αρχικά απαραίτητο να εξασφαλιστεί πως όλες οι προδιαγραφές και απαιτήσεις που αναφέρονται στο συγκεκριμένο προϊόν ή υπηρεσία είναι επαρκώς γνωστές και κατανοητές από όλους όσους θα κληθούν να εφαρμόσουν ένα τέτοιο σύστημα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω καθίσταται εμφανές ότι οι ουσιώδεις προϋποθέσεις ενός συστήματος ποιότητας συνίστανται στην εκπαίδευση του προσωπικού της εταιρείας και στην έρευνα. Η συγκέντρωση όλων των απαραίτητων πληροφοριών, ο σχεδιασμός των δραστηριοτήτων και η λεπτομερής παρουσίαση των ειδικών οδηγιών πρέπει να γίνουν πριν από την εισαγωγή οποιασδήποτε διαδικασίας προκειμένου να διασφαλιστεί ο επαρκής και αποδοτικός έλεγχος των διαδικασιών.

Η διασφάλιση της ποιότητας απαιτεί την πλήρη ενοποίηση και έλεγχο ορισμένων στοιχείων μέσα σε μια συγκεκριμένη περιοχή, έτσι ώστε να αποφευχθεί η αλληλοεπικάλυψή τους. Τέτοια στοιχεία είναι, η Διοίκηση, η Παραγωγή, ο Ποιοτικός Έλεγχος, ο Οικονομικός Έλεγχος, οι Πωλήσεις, η Εμπορία, ο Σχεδιασμός, η Προμήθεια, η Εγκατάσταση και η Εκτέλεση Εντολών. Για τη δυνατή ενσωμάτωση στοιχείων όπως τα παραπάνω πρέπει αρχικά να ορισθεί και να αποσαφηνιστεί το καθένα από αυτά, όποτε απαιτείται καθορισμός και εκπλήρωση προδιαγραφών σε ό,τι αφορά τις παραπάνω δραστηριότητες (Αρβανιτογιάννης κ.α.,2000).

Είναι γεγονός πως ένα Σύστημα Διασφάλισης Ποιότητας αποτελεί μια υγιή μορφή διοίκησης και διαχείρισης που μπορεί να συντελέσει σημαντικά στη βελτίωση ή τη σταθερότητα της ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων, στην έγκαιρη διάγνωση των λαθών, στην αύξηση της παραγωγικότητας και στη μείωση του κόστους. Με τη χρήση του καθορίζονται οι διαδικασίες και οι προϋποθέσεις του σχεδιασμού και του ποιοτικού ελέγχου σε όλο το εύρος των παραγωγικών διαδικασιών (αγορά, πώληση, διακίνηση πρώτων υλών). Συστήματα ποιότητας έχουν εμφανιστεί εδώ και 50 χρόνια περίπου, αλλά κανένα δεν έχει την αναγνώριση και αποδοχή του ISO 9000, (Κέφης,2005).



## 2.4 Τυποποίηση-Πιστοποίηση-Διαπίστευση

Πριν αναφερθούμε στα πρότυπα της σειράς ISO 9000 και ISO 14000 θα αναλυθούν κάποιες διαδικασίες οι οποίες χρήζουν ιδιαίτερης σημασίας.

### 2.4.1 Τυποποίηση

Τυποποίηση είναι η διαδικασία με την οποία καθιερώνονται προδιαγραφές, δηλαδή κανονισμοί, που θέτουν τους απαραίτητους κανόνες για την παραγωγή, τη σύνθεση και τις ιδιότητες που πρέπει να έχει ένα προϊόν, με λίγα λόγια πρόκειται για τη διαδικασία μέσω της οποίας θεσπίζονται κάποια πρότυπα. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Πρότυπο ΕΛΟΤ EN 45020:1996, πρότυπο είναι ένα έγγραφο που έχει καθιερωθεί με σύνεση και έχει εγκριθεί από έναν αναγνωρισμένο φορέα, παρέχει για κοινή και επαναλαμβανόμενη χρήση κανόνες, κατευθυντήριες γραμμές ή χαρακτηριστικά, για δραστηριότητες ή για τα αποτελέσματά τους και αποσκοπεί στην επίτευξη του βέλτιστου βαθμού ανταπόκρισης σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο εφαρμογής, (Τσακνής,2009).

Ανάλογα με τον φορέα που τα δημιουργεί τα πρότυπα κατατάσσονται σε:

- Διεθνή, που εκδίδονται από τους Διεθνείς Οργανισμούς Τυποποίησης ISO και IEC.
- Ευρωπαϊκά, τα οποία εκπονούν οι Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί Τυποποίησης CEN, CENELEC και ETSI.
- Εθνικά, τα οποία εκπονούνται από τους Εθνικούς Οργανισμούς Τυποποίησης, (Κέφης,2005)

Από τη στιγμή που δημιουργείται ένα προϊόν, αρχίζει μια πρώτη προτυποποίηση του και, όταν κυκλοφορήσει στην αγορά, συνοδεύεται από κάποιες προδιαγραφές (προδιαγραφές κατασκευαστή).

Εν συνεχεία κλαδικοί φορείς ή το κράτος, σε εθνικό, ευρωπαϊκό ή και διεθνές επίπεδο, με τη βοήθεια ειδικών τεχνικών επιτροπών, έρχονται να δημιουργήσουν προδιαγραφές για το προϊόν αυτό, οι οποίες είναι όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικές έτσι ώστε να καλύπτουν ομάδες ομοειδών προϊόντων και να εξασφαλίζουν τους χρήστες του προϊόντος.

Στην Ελλάδα αρμόδιος φορέας για την τυποποίηση είναι ο Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης (ΕΛΟΤ), ο οποίος ιδρύθηκε το 1976 και επεξεργάζεται θέματα προς τυποποίηση σε εθνικό, ευρωπαϊκό, και διεθνές επίπεδο, (Τσακνής, 2009).

#### **2.4.2 Πιστοποίηση**

Πιστοποίηση είναι η επιβεβαίωση ότι ένα προϊόν ή μια υπηρεσία έχει παραχθεί σύμφωνα με ένα πρότυπο και ανταποκρίνεται στις περιεχόμενες σε αυτό προδιαγραφές. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Πρότυπο ΕΛΟΤ EN 45020:1996, πιστοποίηση καλείται η διαδικασία με την οποία βεβαιώνεται η συμφωνία ή η συμμόρφωση ενός προϊόντος σε προδιαγεγραμμένες απαιτήσεις.

Η διαπίστωση της συμμόρφωσης ενός προϊόντος σε ένα πρότυπο μπορεί να είναι προαιρετική ή υποχρεωτική ανάλογα με το ισχύον νομικό καθεστώς κάθε χώρας (Τσακνής, 2009).

Στην Ελλάδα επίσημος φορέας Πιστοποίησης είναι ο ΕΛΟΤ, ο οποίος εκπροσωπεί τα τελευταία χρόνια τη χώρα μας στην προσπάθεια που γίνεται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

για τον εναρμονισμό των διαδικασιών πιστοποίησης και την αμοιβαία αναγνώριση των χορηγούμενων πιστοποιητικών από τους φορείς πιστοποίησης των Ευρωπαϊκών χωρών (Πιτσικά,1996)

#### **2.4.2.1 Διαδικασία Πιστοποίησης**

Ένα πρόγραμμα δράσης, ανάπτυξης, εφαρμογής και πιστοποίησης ενός συστήματος διασφάλισης ποιότητας αποτελείται από διάφορα στάδια (Τζόγιος,1995). Ένα τυπικό πρόγραμμα με σκοπό την πιστοποίηση κατά ISO 9000 περιλαμβάνει τα παρακάτω στάδια τα οποία σε γενικές γραμμές μπορούν να εφαρμοσθούν στη διαδικασία πιστοποίησης κάθε συστήματος ποιότητας:

- Απόφαση / Δέσμευση της Διοίκησης: Η ανώτατη διοίκηση της εταιρείας πρέπει να κατανοήσει πλήρως την ανάγκη για πιστοποίηση.
- Επιλογή και εκπαίδευση του εκπροσώπου διοίκησης και της συντονιστικής επιτροπής: Στο στάδιο αυτό ορίζεται από την εταιρεία μια συντονιστική επιτροπή που απαρτίζεται από μέλη που προέρχονται από όλα τα τμήματα της εταιρείας, καθώς και ένας μόνιμος εκπρόσωπός της ο οποίος είναι υπεύθυνος για το συντονισμό των διαδικασιών, ενώ αποτελεί συνδετικό κρίκο της συντονιστικής επιτροπής με τη διοίκηση.
- Πραγματοποίηση εσωτερικών επιθεωρήσεων ποιότητας: Οι εσωτερικές επιθεωρήσεις ποιότητας πραγματοποιούνται από εκπαιδευμένους και έμπειρους ελεγκτές, οι οποίοι είναι μέλη του προσωπικού αλλά δεν πρέπει να ανήκουν στο τμήμα της εταιρείας που καλούνται να επιθεωρήσουν.
- Βελτιώσεις – Τεκμηρίωση: Με την εφαρμογή εσωτερικών επιθεωρήσεων προσδιορίζονται τα σημεία, οι διαδικασίες και οι παράμετροι του συστήματος ποιότητας που απαιτούν βελτιώσεις ή τεκμηρίωση, οι οποίες καταγράφονται λεπτομερώς, με αποτέλεσμα τη σύνταξη της αρχικής μορφής του εγχειριδίου διασφάλισης ποιότητας.
- Επιλογή του Φορέα Πιστοποίησης: Επιλέγεται ο Φορέας Πιστοποίησης με τον οποίο θα συνεργαστεί η εταιρεία για την εγκατάσταση του συστήματος διασφάλισης ποιότητας.
- Σύνταξη και αποστολή επίσημης αίτησης στο Φορέα Πιστοποίησης που επιλέχθηκε.

- Προκαταρτική επίσκεψη επιθεωρητών του Φορέα Πιστοποίησης: Κατά τη διάρκεια αυτής ενημερώνεται η Διοίκηση, το προσωπικό της εταιρείας κτλ. Για το σκοπό της αξιολόγησης, ορίζονται και εκπαιδεύονται οι συνοδοί των αξιολογητών, ορίζονται τα μέλη του απαραίτητου προσωπικού για την αξιολόγηση και εξασφαλίζεται η διευκόλυνση των αξιολογητών με την παροχή σε αυτούς απαραίτητων πληροφοριών και μέσων εργασίας (π.χ. τηλέφωνο, γραφείο, κτλ.), (Hoyle,1997).
- Προκαταρτική αξιολόγηση: Στο στάδιο αυτό οι επιθεωρητές του Φορέα Πιστοποίησης ελέγχουν τη συμμόρφωση των διαδικασιών με τα τεκμηριωμένα έγγραφα του εγχειριδίου ποιότητας, δηλαδή εάν και σε τι βαθμό εφαρμόζονται αυτά που έχουν τεκμηριωθεί. Όλες οι μη συμμορφώσεις και οι ελλείψεις που εντοπίζονται στο στάδιο αυτό πρέπει να αποκατασταθούν, εφαρμόζοντας κατάλληλες διορθωτικές ενέργειες πριν από την τελική αξιολόγηση.
- Τελική αξιολόγηση: Η τελική αξιολόγηση πραγματοποιείται από τον επιλεγμένο Φορέα Πιστοποίησης αρκετούς μήνες μετά από την τεκμηρίωση και την προκαταρτική αξιολόγηση του συστήματος ποιότητας, ώστε να δοθεί εύλογο χρονικό διάστημα στην εταιρεία προκειμένου να συμπληρωθούν οι τεκμηριώσεις και να εφαρμοσθούν οι αναγκαίες διορθωτικές ενέργειες προς συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του προτύπου. Το αποτέλεσμα της τελικής αξιολόγησης ανακοινώνεται και παραδίδεται γραπτώς στην εταιρεία.
- Επίτευξη Πιστοποίησης: Τρία είναι τα δυνατά αποτελέσματα που μπορούν να προκύψουν από την τελική αξιολόγηση.
  1. Έγκριση: Όταν η εταιρεία εφαρμόζει όλα τα στοιχεία του προτύπου οπότε γίνεται η παράδοση του Πιστοποιητικού.
  2. Προσωρινή ή υπό όρους έγκριση: Στην περίπτωση μικρών μη συμμορφώσεων η εταιρεία εγκρίνεται προσωρινά και της δίνεται ένα επιπλέον χρονικό διάστημα ώστε να γίνουν οι απαραίτητες διορθωτικές ενέργειες.
  3. Απόρριψη: Το αποτέλεσμα της τελικής αξιολόγησης είναι αρνητικό όταν δεν εφαρμόζεται ή όταν βασικά στοιχεία του προτύπου π.χ. εσωτερικοί έλεγχοι, διορθωτικές ενέργειες δεν εφαρμόζονται σωστά.

Σε αυτήν την περίπτωση χρειάζεται μερική ή ολική ανασκόπηση του συστήματος ποιότητας της εταιρείας.

- Επισκέψεις επιτήρησης: Γίνονται από τον αρμόδιο Φορέα Πιστοποίησης περιοδικά και χωρίς προειδοποίηση έτσι ώστε να διασφαλίζεται η συνεχής συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του προτύπου.

(Αρβανιτογιάννης κ.α., 2000)

#### **2.4.2.2 Οφέλη Πιστοποίησης**

Τα σημαντικότερα οφέλη που προκύπτουν από την πιστοποίηση ενός συστήματος ποιότητας που εφαρμόζει μια επιχείρηση είναι τα ακόλουθα (Πουλοβασίλης,1999):

- Δυνατότητα επιβίωσης και μη αποκλεισμός από διαγωνισμούς.
- Αύξηση και βελτίωση του μεριδίου της εταιρείας στην αγορά.
- Βελτίωση δημόσιων σχέσεων, διαφήμιση και προβολή της επιχείρησης.
- Αύξηση αποδοτικότητας και ελαχιστοποίηση απωλειών.
- Αύξηση του βαθμού ικανοποίησης των πελατών.
- Δυνατότητα επέκτασης στη διεθνή αγορά.
- Καλύτερη οργάνωση και διεκπαιρέωση διαδικασιών.
- Σταθερότητα στην ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος ή υπηρεσίας και τάση για βελτίωση αυτής.

#### **2.4.3 Διαπίστευση**

Όλοι οι φορείς πιστοποίησης δεν είναι ανεξέλεγκτοι αλλά πρέπει να διαπιστεύονται για τις υπηρεσίες που προσφέρουν. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Πρότυπο ΕΛΟΤ EN 45020:1996, διαπίστευση είναι η διαδικασία με την οποία ένας αρμόδιος φορέας παρέχει επίσημη αναγνώριση ότι ένας άλλος φορέας ή πρόσωπο είναι ικανός να πραγματοποιεί ειδικά έργα (Τσακνής,2009).

Στην Ελλάδα ο αρμόδιος φορέας Διαπίστευσης είναι το Εθνικό Συμβούλιο Διαπίστευσης (ΕΣΥΔ) το οποίο ιδρύθηκε το 1994 και λειτουργεί στο Υπουργείο Ανάπτυξης. Κύριο αντικείμενο του ΕΣΥΔ είναι η χορήγηση πιστοποιητικών διαπίστευσης σε εργαστήρια δοκιμών και διακριβώσεων, σε φορείς πιστοποίησης συστημάτων διαχείρισης της ποιότητας, σε φορείς πιστοποίησης συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και πιστοποίησης προϊόντων, σε φορείς ελέγχου προϊόντων, εγκαταστάσεων και διεργασιών και σε περιβαλλοντικούς επαληθευτές, (Κέφης,2005).

## **2.5 Τα πρότυπα της σειράς ISO 9000**

Το 1987 ο Διεθνής Οργανισμός ISO καθιέρωσε πέντε Διεθνή Πρότυπα Διασφάλισης Ποιότητας, γνωστά ως Standards ISO 9000. Η σειρά ISO 9000 αποτελείται από πέντε έντυπα εκ των οποίων τα ISO 9001, ISO 9002 και ISO 9003 είναι έντυπα συστημάτων ποιότητας και αποτελούν υποδείγματα διασφάλισης της ποιότητας, ενώ τα ISO 9000 και ISO 9004 είναι έντυπα οδηγιών, (ΤΕΕ, 1993).

Τα πρότυπα της σειράς ISO 9000 αποτελούν ένα σύνολο εγγράφων για τη διασφάλιση της ποιότητας με σκοπό να εναρμονίσουν όλα τα εθνικά και διεθνή συστήματα ποιότητας που υπήρχαν σε διάφορες χώρες και εφαρμόζαν οι διάφορες επιχειρήσεις (Zhu and Scheuermann,1999). Αναφέρονται στις ελάχιστες απαιτήσεις ενός συστήματος διοίκησης ποιότητας που θα πρέπει μια επιχείρηση να ικανοποιεί προκειμένου να πιστοποιηθεί, αλλά και να διασφαλίσει τη συνέπεια και τη σταθερότητα της ποιότητας των προϊόντων της, των υπηρεσιών της και των διεργασιών της (Singels et al.,2001).

Τα πρότυπα αυτά δεν είναι τεχνικά από τη φύση τους. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο δεν αναφέρονται σε ένα συγκεκριμένο είδος βιομηχανίας ή σε ένα συγκεκριμένο προϊόν - υπηρεσία (Zhu and Scheuermann,1999). Πρέπει να είναι απολύτως ξεκάθαρο ότι τα πρότυπα ISO 9000 δεν μπορούν να εφαρμοστούν κατά τον ίδιο τρόπο από όλες τις

επιχειρήσεις. Τα πρότυπα συστήνουν μόνο τα απαραίτητα στοιχεία ενός Συστήματος Διασφάλισης Ποιότητας, χωρίς να προτείνουν ένα συγκεκριμένο τρόπο εφαρμογής τους (Tsiotras and Gotzamani,1996). Κάθε επιχείρηση θα πρέπει να σχεδιάσει το δικό της σύστημα το οποίο θα ταιριάζει απόλυτα στις ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες της, με γνώμονα βέβαια τις απαιτήσεις του προτύπου (Singels et al.,2001).

Η πιστοποίηση με ISO 9000 δεν διασφαλίζει την ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων - παρεχόμενων υπηρεσιών. Διασφαλίζει τεκμηριωμένα ότι οι διεργασίες της επιχείρησης γίνονται σύμφωνα με κάποιες διαδικασίες (Lamprecht, 1992; Singels, et al., 2001). Μια πολύ συχνή παρανόηση είναι ότι τα πρότυπα ISO 9000 υπόσχονται υψηλότερα επίπεδα ποιότητας των παραγόμενων προϊόντων (Motwani et al, 1996). Η πιστοποίηση με ISO 9000 δεν εγγυάται ότι η ποιότητα των προϊόντων - υπηρεσιών μιας επιχείρησης είναι καλύτερη από την ποιότητα αντίστοιχων προϊόντων άλλων επιχειρήσεων. Συνεπώς, οι πιστοποιημένες επιχειρήσεις με ISO 9000 δεν έχουν κατ' ανάγκη και καλύτερης ποιότητας προϊόντα. Στην πραγματικότητα τα προϊόντα - υπηρεσίες των πιστοποιημένων επιχειρήσεων με ISO 9000 είναι σταθερής και συγκεκριμένης ποιότητας (Meegan and Taylor, 1997). Συνεπώς είναι καλύτερα να αναφέρουμε ότι τα πρότυπα ISO 9000 στοχεύουν στη διασφάλιση της σταθερής - συγκεκριμένης ποιότητας, αντί της υψηλής ποιότητας των προϊόντων - υπηρεσιών μιας επιχείρησης (Tsiotras and Gotzamani, 1996).

### **2.5.1 Αναθεώρηση του προτύπου ISO 9000:1994**

Από τη στιγμή της ίδρυσης του οργανισμού μέχρι σήμερα έχουν υπάρξει διάφορες τροποποιήσεις των προτύπων με σημαντικότερες τις δύο τελευταίες. Η πρώτη σειρά ISO 9000:1987 τροποποιήθηκε το 1994 ενώ έχει ήδη εκδοθεί η νέα σειρά ISO 9001:2000 (15 Δεκεμβρίου 2000). Η διαδικασία αναθεώρησης της τρέχουσας σειράς ξεκίνησε το Σεπτέμβριο του 1998 και ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο του 2000 με την εμφάνιση του νέου προτύπου ISO 9001:2000, (Κέφης,2005).

## 2.5.2 Το πρότυπο ISO 9001:2000

Η εισαγωγή του προτύπου ISO 9001:2000 καταργεί τον όρο Διασφάλιση της Ποιότητας και τον αντικαθιστά με τον όρο Διαχείριση Ποιότητας. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε διεργασίες και τομείς που απουσιάζουν από την προηγούμενη σειρά, όπως είναι η επιδίωξη της συνεχούς βελτίωσης και η εγκατάσταση συγκεκριμένων δεικτών που μετρούν, αναλύουν και βελτιώνουν την απόδοση των επιχειρήσεων. Το καινούργιο πρότυπο δομείται σε πέντε βασικές ενότητες οι οποίες είναι:

- Το Σύστημα Διαχείρισης της Ποιότητας (Quality Management System).
- Η ευθύνη της Διοίκησης (Management Commitment).
- Η Διαχείριση Πόρων (Resource Management).
- Η παραγωγή αγαθών ή/και η προσφορά υπηρεσιών (Products and/or Service Realization).
- Η Μέτρηση, Ανάλυση και Βελτίωση (Measurement, Analysis and Improvement).

Επιπροσθέτως, καταργούνται τα πρότυπα της σειράς ISO 9001, 9002, 9003 και αντικαθίστανται από ένα ενιαίο πρότυπο (ISO 9001:2000), ενώ παραμένουν σε χρήση τα πρότυπα βοηθήματα ISO 9000 και ISO 9004 με τις κατευθυντήριες γραμμές εφαρμογής, (Κέφης,2005).

## 2.6 Τα πρότυπα της σειράς ISO 14000

Η ποιότητα ζωής σε σχέση με το περιβάλλον εξασφαλίζεται και μέσω πιστοποιητικών που λειτουργούν ως πρότυπα για τη διασφάλισή της. Πιο συγκεκριμένα, για την περιβαλλοντική διαχείριση εκδόθηκαν τα πρότυπα ISO 14000. Με τον όρο Περιβαλλοντική Διαχείριση εννοούμε το σύνολο των δραστηριοτήτων που καθορίζουν την Περιβαλλοντική Πολιτική, τους αντικειμενικούς σκοπούς και υπευθυνότητες καθώς και το σχεδιασμό των περιβαλλοντικών στόχων, την αποτίμηση των αποτελεσμάτων και τη διαρκή αξιολόγηση της επίδρασης των διεργασιών/αποβλήτων στο περιβάλλον, (Αρβανιτογιάννης κ.α., 2000).



Σκοπός των προτύπων της σειράς ISO 14000 είναι να συνδράμουν ώστε οι επιχειρήσεις να δρουν μέσα στο φυσικό περιβάλλον χωρίς να το καταστρέφουν. Καθορίζουν τις προδιαγραφές σύμφωνα με τις οποίες μια οικονομική μονάδα διαμορφώνει, διατηρεί και βελτιώνει συνεχώς το σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης, ενώ παράλληλα οφείλει να συμμορφώνεται με τις εθνικές και διεθνείς οδηγίες σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον.

Η απόκτηση ενός τέτοιου πιστοποιητικού απαιτεί μακροχρόνιους ελέγχους οι οποίοι καθορίζονται και περιχαρακώνονται από διεθνώς παραδεκτούς θεσπισμένους κανονισμούς. Για τη χρονική περίοδο 2000 – 2002 εκδόθηκε ένας σημαντικός αριθμός πιστοποιητικών ISO 14000 παγκοσμίως, γεγονός που υποδηλώνει το αυξανόμενο ενδιαφέρον των επιχειρήσεων όχι μόνο για τη μεγιστοποίηση των κερδών τους αλλά και για την προστασία του περιβάλλοντος που αποτελεί επιτακτική ανάγκη στις μέρες μας.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο που πραγματεύεται το θέμα της ποιότητας, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι Συστήματα Διασφάλισης της Ποιότητας μπορούν να εντοπιστούν σε όλο το εύρος της παραγωγικής αλυσίδας τροφίμων, από την παραγωγή έως τη μεταποίηση -τυποποίηση των προϊόντων.

### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ

Το ελαιόδεντρο άρχισε να καλλιεργείται μαζί με άλλα γνωστά δέντρα σε όλο τον κόσμο από την προϊστορική εποχή. Η ιερότητα με την οποία το δέντρο και τα κλαδιά του συνδέονται δείχνει ότι ο καρπός είναι τόσο παλιός όσο και ο ίδιος ο άνθρωπος. Μοντέρνοι ιστορικοί θεωρούν το ελαιόδεντρο ως πολιτιστικό δείκτη και σαν μια πυξίδα για να εξερευνήσει κάποιος τα επιτεύγματα των πολιτισμών.

Σύμφωνα με υπάρχουσες θεωρίες, το ελαιόδεντρο, όπως είναι γνωστό σήμερα, καλλιεργήθηκε στο αρχαίο Ιράν και τη Μεσοποταμία 5.000 χρόνια πριν. Από εκεί εξαπλώθηκε στη Συρία και την Παλαιστίνη. Οι άνθρωποι που ζούσαν σε αυτές τις περιοχές πέτυχαν την καλλιέργεια του ελαιόδεντρου και το μετέφεραν στη Βόρεια Αφρική από τη στεριά ή τη θάλασσα. Άλλοι πιστεύουν ότι το ελαιόδεντρο προέρχεται από την Αφρική. Αρχαίοι Αιγύπτιοι γνώριζαν πώς να καλλιεργούν ελιές συστηματικά. Κλαδιά ελαιόδεντρων βρέθηκαν επίσης στα άλση των αρχαίων περιοχών της Θήβας. Το δέντρο ήταν επίσης γνωστό στην Κρήτη κατά τη διάρκεια της περιόδου που ο Μινωικός πολιτισμός άκμασε εκεί (2000 π.Χ.). Από διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα (ζωγραφιές, κοσμήματα, εργαλεία, κτλ.), οι ιστορικοί κατέληξαν στο ότι η ελιά ήταν μία από τις πιο σημαντικές πηγές ευημερίας για τη Μινωική Κρήτη.

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, η καλλιέργεια της ελιάς έφθασε σε αιχμή διότι ο φωτισμός συνέχισε να βασίζεται σε λιπαρά υλικά, και οι σπόροι της ελιάς δε χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή εδώδιμων ελαίων. Σήμερα, η καλλιέργεια της ελιάς έχει επεκταθεί σε πολλές περιοχές του κόσμου όπου οι κλιματικές συνθήκες είναι τόσο ευνοϊκές όσο με αυτές που επικρατούν στις Μεσογειακές χώρες. Οι κύριες ελαιοπαραγωγικές χώρες είναι η Ισπανία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Τυνησία, η Τουρκία, το Μαρόκο, η Πορτογαλία, η Συρία και η Αλγερία. Η ελιά επίσης καλλιεργείται στη Γαλλία, στη Γιουγκοσλαβία, στην Κύπρο, στην Αίγυπτο, στο Ισραήλ, στη Λιβύη, στην Ιορδανία, στο Λίβανο, στην Αργεντινή, στη Χιλή, στο Μεξικό, στο Περού, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και στην Αυστραλία (Boskou, 1996).

Παγκοσμίως, καλλιεργούνται περίπου 900.000.000 ελαιόδεντρα. Τα 650.000.000 από αυτά καλλιεργούνται στις Μεσογειακές Χώρες και τα υπόλοιπα στις χώρες που υιοθέτησαν την ελαιοκαλλιέργεια κατόπιν. Η πατροπαράδοτη βέβαια ελαιοκαλλιέργεια μοιράζεται ανάμεσα σε πέντε κράτη: την Ισπανία με 190.000.000 δέντρα, την Ιταλία με 185.000.000, την Ελλάδα με 150.000.000, την Τουρκία με 82.000.000, την Πορτογαλία με 35.000.000 και τέλος τη Γαλλία με 4.000.000 (Σημαντηράκης και Λυκούδη,2001).

Το κυριότερο προϊόν που παράγεται από την ελιά είναι το ελαιόλαδο. Το ελαιόλαδο είναι το έλαιο της ελιάς, δηλαδή του καρπού της ελιάς της Ευρωπαϊκής (*Olea Europaea*), το οποίο λαμβάνεται με μηχανικό ή άλλο φυσικό τρόπο (Ανδρικόπουλος,1998).

Το ελαιόλαδο αποτελεί ένα καθαρά εμπορεύσιμο είδος με τιμή που διαμορφώνεται βάση της προσφοράς και της ζήτησης. Πάνω από 75% της παγκόσμιας παραγωγής και κατανάλωσης του προϊόντος γίνεται στις χώρες της Μεσογείου, ενώ σημαντική αύξηση γνωρίζει η κατανάλωσή του και στις εκτός της Μεσογείου χώρες, κυρίως στις ΗΠΑ, Ιαπωνία, Αυστραλία και Καναδά (DMC,2000).

Η χώρα μας, παρουσιάζει τη μεγαλύτερη κατανάλωση σε διεθνές επίπεδο. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η κατανάλωση ελαιολάδου στα διάφορα διαμερίσματα της χώρας μας κυμαίνεται σημαντικά και είναι πιο μεγάλη στις ελαιοκομικές περιοχές (Κυριτσάκης,1988).

### **3.1 Βοτανικοί χαρακτήρες της ελιάς**

Η ελιά ανήκει στην οικογένεια *Oleaceae*, η οποία περιλαμβάνει πάνω από 25 γένη (Ποντίκης,2000). Το γένος *Olea* περιλαμβάνει περίπου 40 είδη και υποείδη, κατανεμημένα σε Ευρώπη, Ασία, Αφρική και Ωκεανία. Από τα παραπάνω, το είδος *Olea europaea* παρουσιάζει την ευρύτερη εξάπλωση, ενώ ειδικότερα η *O. europaea var europaea* αποτελεί το αρχαιότερο καλλιεργούμενο υποείδος στη λεκάνη της Μεσογείου.

Η ελιά είναι δένδρο αιωνόβιο, αειθαλές, ύψους 5-20 μέτρων. Το ύψος του δένδρου επηρεάζεται από τη ζωηρότητα του υποκειμένου ή της ποικιλίας, τις εδαφοκλιματικές συνθήκες και τις καλλιεργητικές φροντίδες. Στα νεαρά δένδρα ο κορμός είναι κυλινδρικός, λείος και τεφροπράσινος, ενώ στα μεγάλης ηλικίας δένδρα είναι ρυτιδωμένος, φελλοποιημένος και χρώματος τεφρού ή σκοτεινού. Τα φύλλα της ελιάς είναι απλά, αντίθετα, βραχύμισχα, λογχοειδή, παχιά και δερματώδη. Η προσαξονική επιφάνεια καλύπτεται από παχύ στρώμα εφυμενίδας, ενώ η αποαξονική φέρει μεγάλο αριθμό τριχών και στομάτια. Οι οφθαλμοί της ελιάς διακρίνονται σε ξυλοφόρους και μικτούς ανθοφόρους. Τα άνθη είναι περίγυνα, μικρά, λευκοκίτρινα και βραχύμισχα και φέρονται κατά βοτρυνώδεις ταξιανθίες στις μασχάλες των φύλλων πλάγια των βλαστών της προηγούμενης βλαστικής περιόδου. Τέλος, ο καρπός της ελιάς είναι δρύπη σφαιρική ή ελλειψοειδής. Αναλόγως του μεγέθους της οι διάφορες ποικιλίες ελιάς κατατάσσονται σε μικρόκαρπες, μεσόκαρπες και αδρόκαρπες (Ποντίκης,1992).

### **3.2 Χημική σύσταση του ελαιολάδου**

Το ελαιόλαδο, όπως και κάθε λιπαρή ύλη, είναι κυρίως μίγμα τριγλυκεριδίων δηλαδή τριεστέρων της γλυκερόλης με ανώτερα λιπαρά οξέα. Μερικά από τα λιπαρά οξέα είναι ακόρεστα ενώ άλλα είναι κορεσμένα. Εκτός από τα τριγλυκερίδια, το ελαιόλαδο περιέχει μικρές ποσότητες και από άλλα συστατικά τα οποία προέρχονται από τον ελαιόκαρπο ή σχηματίζονται κατά την παραλαβή του (Fedeli,1977, Kiritsakis and Dugan,1985), όπως:

Ελεύθερα λιπαρά οξέα (προϊόντα υδρόλυσης των τριγλυκεριδίων), φωσφατίδια, στερόλες, αλειφατικές αλκοόλες, φαινόλες, τοκοφερόλες, χρωστικές, πτητικές οργανικές ενώσεις, διάφορες ρητινοειδείς και ζελατινοειδείς ουσίες, κ.λπ. (Κυριτσάκης,2007).

### **3.3 Γενικά χαρακτηριστικά ελαιολάδου**

Στην παρούσα παράγραφο αναλύονται τα γενικά χαρακτηριστικά του ελαιολάδου, τα οποία το καθιστούν ιδιαίτερης σημασίας προϊόν. Αυτά είναι:

- **Θερμιδική Αξία**

Το ελαιόλαδο, όπως και κάθε άλλο λίπος ή έλαιο, αποδίδει στον οργανισμό τον ίδιο αριθμό μεγάλων θερμίδων που είναι 9,3 για κάθε γραμμάριο καταναλωμένης λιπαρής ύλης (9,3 Kcal/g), (Ratledge,1984).

- **Γευστικότητα**

Ένα χαρακτηριστικό του ελαιολάδου που το διακρίνει από τα άλλα φυτικά έλαια είναι ότι προέρχεται από το χυμό του καρπού της ελιάς και όχι από το λάδι του σπόρου. Το φυσικό ελαιόλαδο είναι το μόνο έλαιο που μπορεί να καταναλωθεί όπως ακριβώς λαμβάνεται από τον καρπό και, εφόσον υποστεί την κατάλληλη επεξεργασία, διατηρεί αμετάβλητη τη γεύση και το άρωμα του καρπού (EC2,2001).

- **Αφομοίωση**

Η αφομοίωση του ελαιολάδου από τον ανθρώπινο οργανισμό, είναι πολύ μεγάλη. Μελέτες έδειξαν ότι ο βαθμός αφομοίωσης του λαδιού αυτού μπορεί να φτάσει το 98% (Fedeli,1977). Εξαιτίας της μεγάλης αφομοίωσης του ελαιολάδου, διευκολύνεται και η απορρόφηση των λιποδιαλυτών βιταμινών οι οποίες περιέχονται σ' αυτό. Περαιτέρω, έχει διαπιστωθεί ότι το ελαιόλαδο βοηθά και στην πέψη των άλλων λιπαρών υλών, γιατί διευκολύνει τις εκκρίσεις του πεπτικού συστήματος και της χολής και διεγείρει το ένζυμο παγκρεατική λιπάση (Casares,1969). Το ελαιόλαδο ευνοεί επίσης το μεταβολισμό της ενδογενούς χοληστερόλης.

Γενικά, οι καλές πεπτικές ιδιότητες του ελαιολάδου αποδίδονται στην εξισορροπημένη χημική του σύνθεση και στις καλές οργανοληπτικές του ιδιότητες (Κυριτσάκης,1988).

- **Ανθεκτικότητα κατά το μαγείρεμα**

Είναι γεγονός ότι τα λίπη, τα έλαια και γενικά όλες οι λιπαρές ύλες οξειδώνονται, από την επίδραση της θερμοκρασίας, κατά το μαγείρεμα και το τηγάνισμα, ιδιαίτερα δε όταν οι συνθήκες είναι πολύ δραστικές, δηλαδή η θερμοκρασία είναι υψηλή και η

διάρκεια μαγειρέματος-τηγανίσματος μεγάλη (Aggelousis and Lalas,1997; Tsaknis et al.,1999).

Το ελαιόλαδο οξειδώνεται λιγότερο από τα σπορέλαια, κατά το τηγάνισμα, επειδή περιέχει σε μικρότερο ποσοστό πολυακόρεστα λιπαρά οξέα (λινελαϊκό οξύ Δ9,12C18:2- α-λινολενικό οξύ Δ9,12,15C18:3) και μεγαλύτερο ποσοστό μονοακόρεστα (ελαϊκό οξύ Δ9C18:1) λιπαρά οξέα. Έτσι στο ελαιόλαδο, κατά το τηγάνισμα, περιορίζεται αισθητά ο σχηματισμός υπεροξειδίων και ελεύθερων ριζών που έχουν αρνητική επίδραση στη λειτουργία του κεντρικού νευρικού συστήματος (Harman,1980; Christakis et al.,1982), ενώ οι δυσάρεστες συνέπειες που είναι δυνατό να προκληθούν στον οργανισμό από το ελαιόλαδο κατά την επανειλημμένη χρήση του στο τηγάνισμα και το μαγείρεμα είναι πολύ λιγότερες από αυτές οι οποίες προκαλούνται από τα άλλα φυτικά έλαια που υποβάλλονται στις ίδιες συνθήκες (Aggelousis and Lalas,1997, Tsaknis et al.,1999).

- **Βιολογικός ρόλος**

Γενικά το ελαιόλαδο χρησιμοποιήθηκε από την αρχαιότητα ως θρεπτικό συστατικό, ως φάρμακο ή φορέας φαρμάκων και ως καλλυντικό. Νεότερες μελέτες έδειξαν τη θεραπευτική δράση του ελαιολάδου στο δωδεκαδακτυλικό έλκος και τη βελτίωση της κινητικότητας του παχέως εντέρου. Από πολύ παλαιά το ελαιόλαδο χρησιμοποιήθηκε σε τοπικές εφαρμογές κατά των παθήσεων του δέρματος με ικανοποιητικά αποτελέσματα (Hurley,1919). Οι Christakis et al. (1980) υποστήριξαν ότι το ελαιόλαδο προλαμβάνει ορισμένες ασθένειες του ήπατος και παρουσιάζει αξιόλογη ευεργετική δράση στη θεραπεία του διαβήτη. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το ελαιόλαδο επιδρά ευνοϊκά στην ανάπτυξη του κεντρικού νευρικού συστήματος, στη δομή των οστών του εγκεφάλου και του αγγειακού συστήματος και στην κανονική ανάπτυξη των παιδιών (Christakis et al.,1982, Crawford et al.,1980).

### **3.4 Κατηγορίες ελαιολάδου**

Σύμφωνα με το Παράρτημα I του Κοινοτικού Κανονισμού 865/04 «σχετικά με την Κοινή Οργάνωση Αγοράς Ελαιολάδου και Επιτραπέζιων Ελιών» οι ποιοτικές

κατηγορίες των ελαιολάδων επιτρέπεται να διακινούνται και να πωλούνται ενδοκοινοτικά, εφόσον περιγράφονται και ορίζονται ως εξής:

## **1. Παρθένο Ελαιόλαδο**

Έλαια λαμβανόμενα από τον ελαιόκαρπο μόνο με μηχανικές μεθόδους ή άλλες φυσικές επεξεργασίες με συνθήκες που δεν προκαλούν αλλοίωση του ελαίου, και τα οποία δεν έχουν υποστεί καμία άλλη επεξεργασία πλην της πλύσης, της μετάγγισης, της φυγοκέντρισης και της διήθησης· εξαιρούνται τα έλαια που λαμβάνονται με διαλύτες, με βοηθητικές ύλες παραλαβής που έχουν χημική ή βιοχημική δράση, ή με μεθόδους επανεστεροποίησης ή πρόσμειξης με έλαια άλλης φύσης. Τα έλαια αυτά κατατάσσονται στην αναλυτική ταξινόμηση με τις ακόλουθες ονομασίες:

### **α) Εξαιρετικό παρθένο ελαιόλαδο**

Παρθένο ελαιόλαδο του οποίου η περιεκτικότητα σε ελεύθερα λιπαρά οξέα, εκφραζόμενη σε ελαϊκό οξύ, δεν υπερβαίνει τα 0,8 g ανά 100 g και τα άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του είναι σύμφωνα με τα προβλεπόμενα για την κατηγορία αυτή.

### **β) Παρθένο ελαιόλαδο**

Παρθένο ελαιόλαδο του οποίου η περιεκτικότητα σε ελεύθερα λιπαρά οξέα, εκφραζόμενη σε ελαϊκό οξύ, δεν υπερβαίνει τα 2 g ανά 100 g και του οποίου τα άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι σύμφωνα με τα προβλεπόμενα για την κατηγορία αυτή.

### **γ) Ελαιόλαδο λαμπάντε**

Παρθένο ελαιόλαδο με περιεκτικότητα σε ελεύθερα λιπαρά οξέα, εκφραζόμενη σε ελαϊκό οξύ, που υπερβαίνει τα 2 g ανά 100 g και του οποίου τα άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι σύμφωνα με τα προβλεπόμενα για την κατηγορία αυτή.

## **2. Εξευγενισμένο ελαιόλαδο**

Ελαιόλαδο λαμβανόμενο από τον εξευγενισμό παρθένων ελαιολάδων, των οποίων η περιεκτικότητα σε ελεύθερα λιπαρά οξέα, εκφραζόμενη σε ελαϊκό οξύ, δεν είναι

δυνατό να υπερβαίνει τα 0,3 g ανά 100 g και των οποίων τα άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι σύμφωνα με τα προβλεπόμενα για την κατηγορία αυτή.

### **3. Ελαιόλαδο αποτελούμενο από εξευγενισμένο ελαιόλαδο και παρθένο ελαιόλαδο**

Έλαιο που αποτελείται από ανάμειξη εξευγενισμένου ελαιολάδου και παρθένου ελαιολάδου, εκτός από το ελαιόλαδο λαμπάντε, του οποίου η περιεκτικότητα σε ελεύθερα λιπαρά οξέα, εκφραζόμενη σε ελαϊκό οξύ, δεν είναι δυνατό να υπερβαίνει το 1 g ανά 100 g και του οποίου τα άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι σύμφωνα με τα προβλεπόμενα για την κατηγορία αυτή.

(ICAP, 2009)

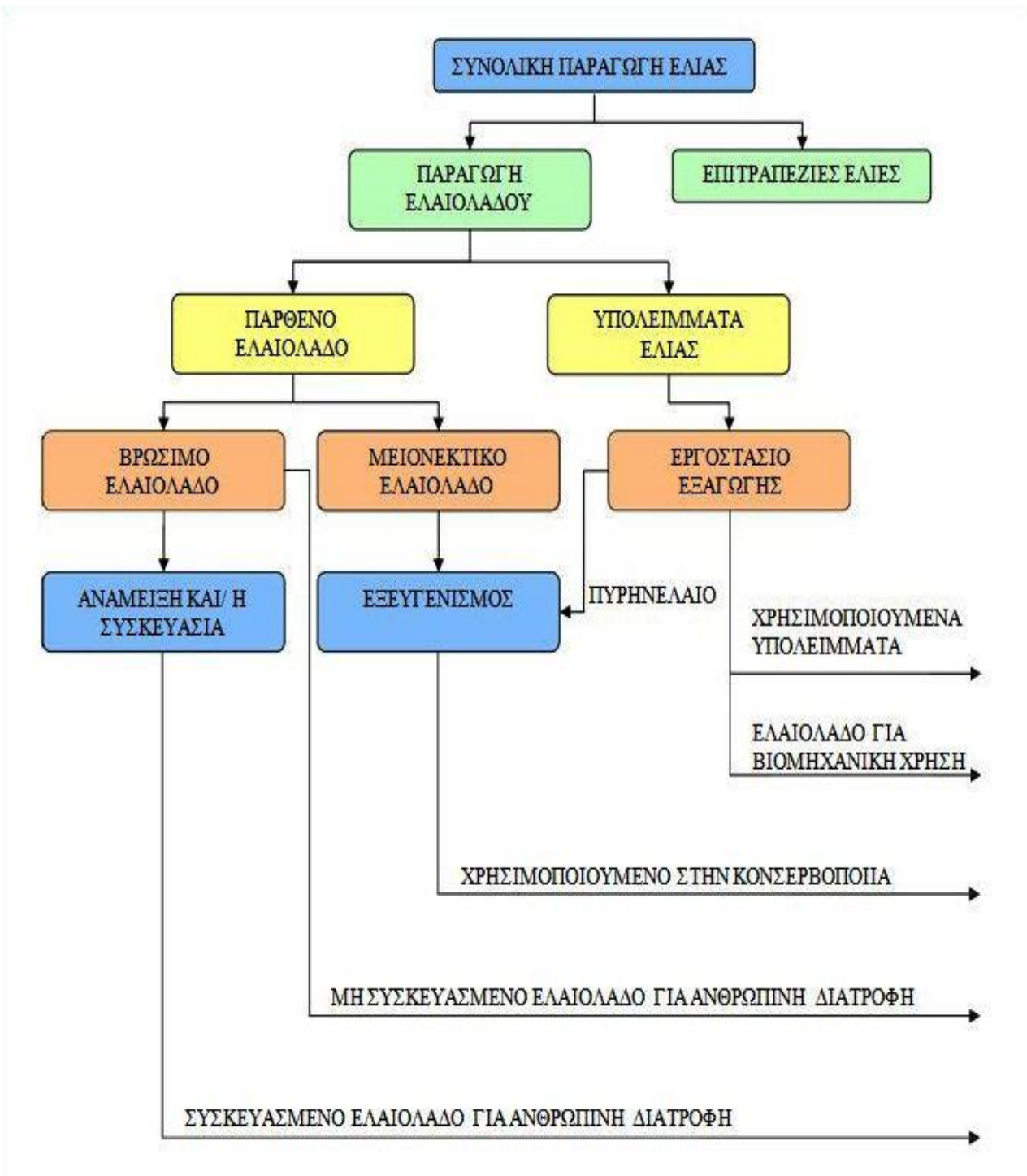
### **3.5 Παραγωγική διαδικασία ελαιολάδου**

Οι χρήσεις της ελιάς και τα στάδια παραγωγής και επεξεργασίας του ελαιολάδου σύμφωνα με την επίσημη εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, παρουσιάζονται στο διάγραμμα 3.1 ενώ στο διάγραμμα 3.2 περιγράφεται η ροή του ελαιολάδου σε ένα σύγχρονο φυγοκεντρικό σύστημα.

Το πρώτο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας του ελαιολάδου, είναι η συγκομιδή των καρπών της ελιάς. Η εποχή της συγκομιδής, είναι συνήθως η περίοδος μεταξύ του Νοεμβρίου και του Φεβρουάριου, εξαρτάται δε από την ποικιλία του ελαιόδεντρου. Στη συνέχεια ο καρπός μεταφέρεται σε επιχειρήσεις επεξεργασίας και παραγωγής επιτραπέζιων ελιών ή στα ελαιοτριβεία, στα οποία και παράγεται παρθένο ελαιόλαδο και διάφορα υπολείμματα. Το παρθένο ελαιόλαδο μπορεί να είναι βρώσιμο ή μειονεκτικό. Το βρώσιμο καταναλώνεται άμεσα ή επεξεργάζεται/αναμειγνύεται, τυποποιείται και το μειονεκτικό εξευγενίζεται.

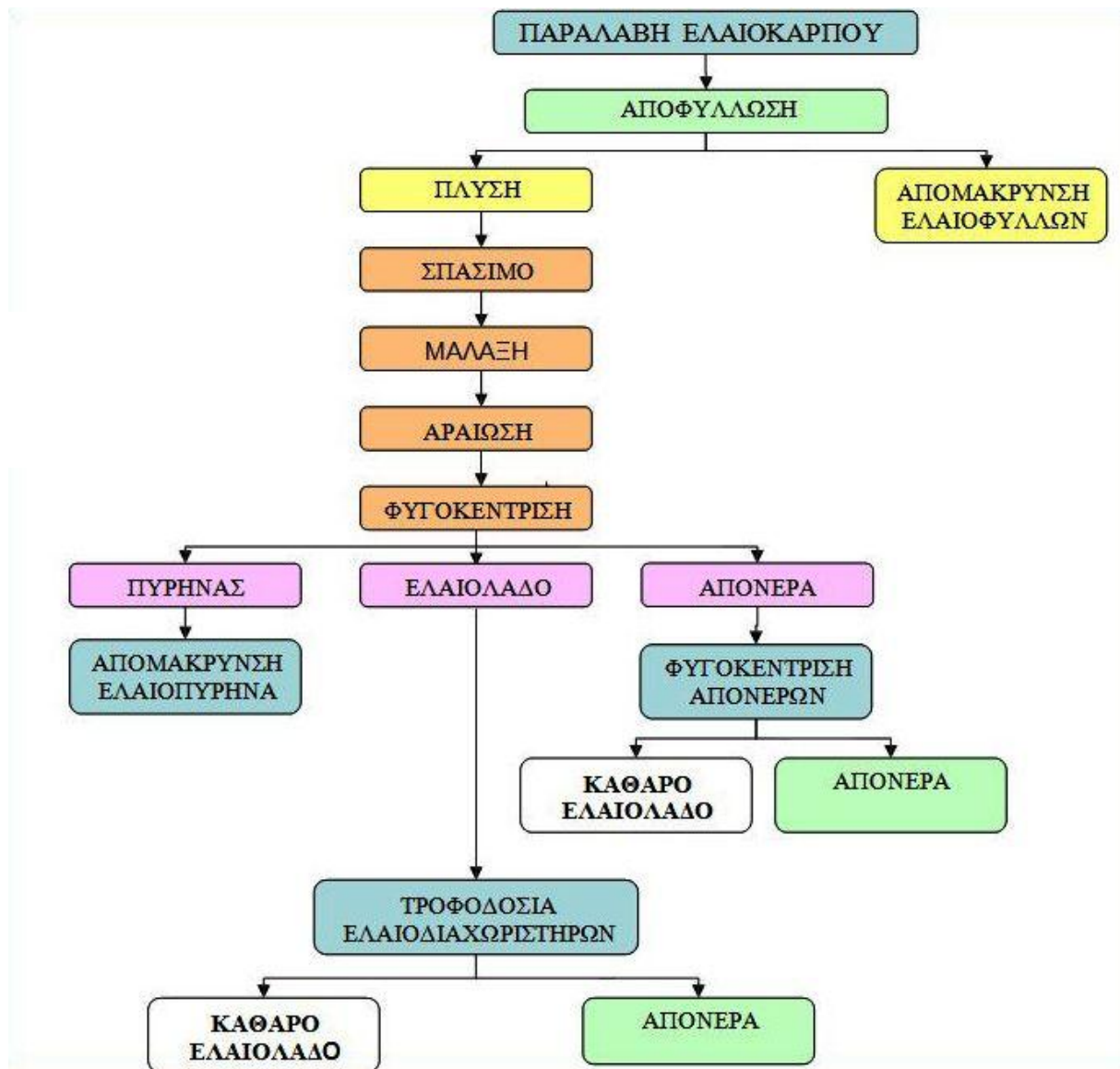


Διάγραμμα 3.1: Χρήσεις της ελιάς



ΠΗΓΗ: DMC, 2000

Διάγραμμα 3.2: Ροή Παραλαβής ελαιολάδου σε φυγοκεντρικό σύστημα



ΠΗΓΗ: DMC, 2000

### **3.6 Βασικά χαρακτηριστικά και παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα του ελαιολάδου**

Τα βασικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την ποιότητα του ελαιολάδου είναι η οξύτητα, το χρώμα, η οξειδωση και τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά του. Με βάση την οξύτητα, το ελαιόλαδο διακρίνεται σε βρώσιμο και μη, ενώ το χρώμα εξαρτάται από το είδος των λιποδιαλυτών χρωστικών (χλωροφύλλες, ξανθοφύλλες, καροτένια κ.λπ.) που παρουσιάζει ο καρπός στο στάδιο της συγκομιδής. Ο υπολογισμός του βαθμού οξειδωσης γίνεται με διάφορες τεχνικές (μέτρηση των υπεροξειδίων, απορρόφηση στο υπεριώδες φάσμα κ.α.). Για παράδειγμα στο παρθένο ελαιόλαδο ο αριθμός των υπεροξειδίων θα πρέπει να είναι μικρότερος ή ίσος του είκοσι. Το βασικότερο κριτήριο ποιοτικής αξιολόγησης αποτελούν τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά. Η γεύση του ελαιολάδου εξαρτάται από την παρουσία πτητικών συστατικών και λιπαρών οξέων, κυρίως του ελαϊκού και του λινελαϊκού των πολυφαινολών.

Αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την παραγόμενη ποσότητα και ποιότητα του ελαιολάδου, αυτοί είναι οι εξής:

- Το κλίμα / έδαφος: Το ελαιόδεντρο αναπτύσσεται καλύτερα σε γόνιμα εδάφη καθώς και σε θερμές περιοχές με ήπιο χειμώνα.
- Η ποικιλία του δέντρου.
- Η υγιεινή κατάσταση του ελαιοκάρπου: Όταν ο ελαιοκάρπος προσβληθεί από ασθένειες ή μύκητες τότε η ποιότητα του λαδιού υποβαθμίζεται.
- Η εποχή συλλογής του ελαιοκάρπου: Ο ελαιοκάρπος πρέπει να συλλέγεται όταν είναι φυσιολογικά ώριμος, γιατί τότε περιέχει τη μεγαλύτερη ποσότητα λαδιού και όλα τα απαραίτητα συστατικά σε αναλογία τέτοια, ώστε να χαρακτηρίζεται ως λάδι εξαιρετικής ποιότητας. Αξιοσημείωτο είναι ότι, η παρατεταμένη παραμονή του καρπού στο δέντρο μετά την ωρίμανσή του, έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση του αρώματος και πιθανόν την αύξηση της περιεκτικότητας σε ελεύθερα λιπαρά οξέα.
- Ο τρόπος συλλογής του ελαιοκάρπου: Η συλλογή του καρπού με τα χέρια, με κτένες κλπ. επηρεάζει την ποιότητα του ελαιολάδου, ανάλογα με το βαθμό τραυματισμού που προκαλείται στον καρπό.

- Η διατήρηση και αποθήκευση του ελαιοκάρπου: Αυτή πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγεται ο τραυματισμός του καρπού και η αύξηση της θερμοκρασίας.
- Οι μέθοδοι εξαγωγής ελαιολάδου: Αφορούν την παραλαβή του ελαιοκάρπου, την τροφοδοσία των μηχανών, την αποφύλλωση και την πλύση των ελαιοκάρπων από τα ελαιοτριβεία.
- Η θραύση του ελαιοκάρπου: Τα μηχανήματα που χρησιμοποιούνται είναι οι ελαιόμυλοι, οι κυλινδρόμυλοι και οι σφυρόμυλοι.
- Η μάλαξη: Όλοι οι μαλακτήρες των φυγοκεντρικών ελαιουργείων κατασκευάζονται σήμερα από ανοξείδωτο χάλυβα και έχουν διπλά τοιχώματα, διαμέσου των οποίων κυκλοφορεί ζεστό νερό, το οποίο εξασφαλίζει την απαιτούμενη θερμοκρασία για γρήγορη και αποτελεσματική μάλαξη.
- Ο διαχωρισμός: Σήμερα πραγματοποιείται με τους γνωστούς διαχωριστήρες που υπάρχουν σε δύο τύπους, τον κοινό ή απλό τύπο και τον αυτόματο. Ανεξάρτητα από τον τύπο που ανήκουν, η λειτουργία τους στηρίζεται στη διαφορά ειδικών βαρών προς τη διαχώριση υγρών. Η θερμοκρασία του προστιθέμενου νερού στο διαχωριστήρα κατά τη διάρκεια της διαχώρισης παίζει ουσιαστικό ρόλο στην ποιότητα του ελαιολάδου, διότι σε αρκετές περιπτώσεις η θερμοκρασία του νερού ξεπερνά τους 30°C και καταστρέφονται τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά του λαδιού, με αποτέλεσμα και την ταχύτερη οξείδωση του. Επίσης, μεγάλη σημασία έχει και ο συχνός καθαρισμός των διαχωριστήρων που πρέπει να γίνεται για μεν τον απλό τύπο καθημερινά, για δε τον αυτόματο δύο φορές την εβδομάδα.
- Φυγοκέντριση: Όταν το φυγοκεντρικό συγκρότημα λειτουργεί με βάση τους σωστούς κανόνες, τότε η ποιότητα του ελαιολάδου μπορεί να είναι ίδια με αυτήν που περιέχει ο ελαιόκαρπος.
- Η αποθήκευση: Το ελαιόλαδο, μετά το πέρασμά του από τους διαχωριστήρες, περιέχει διάφορες ουσίες (μούργες), που κατακάθονται με τον καιρό στα δοχεία αποθήκευσης. Οι συγκεκριμένες ουσίες πρέπει να αφαιρεθούν καθώς γίνονται ζυμώσεις που μεταδίδουν άσχημη μυρωδιά στο λάδι και υποβαθμίζουν την ποιότητά του. Είναι προτιμότερο η μούργα να αφαιρείται από τον πυθμένα του δοχείου με μια στρόφιγγα. Επειδή το ελαιόλαδο κατακρατά εύκολα στη μάζα του διάφορες πτητικές ουσίες, η αποθήκευσή

του θα πρέπει να γίνεται σε χώρους καθαρούς, καλά αεριζόμενους. Κατά τη μετάγγιση το λάδι θα πρέπει να προφυλαχθεί από το φως και τον αέρα και δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται αντλίες που θα ενσωματώσουν αέρα στη μάζα του λαδιού. Για την αποθήκευση μεγάλων ποσοτήτων ελαιολάδου, χρησιμοποιούνται ελαιοδεξαμενές κατασκευασμένες από αδρανές υλικό, απρόσβλητο για το λάδι που ταυτόχρονα το προστατεύουν από το φως και τον αέρα. Το υλικό αυτό είναι συνήθως ανοξειδωτος χάλυβας. Θα ήταν ιδανικό οι ελαιοπαραγωγοί να χρησιμοποιούν ανοξειδωτα δοχεία για το λάδι της οικιακής κατανάλωσης ή να παραδίδουν στις μονάδες συσκευασίας ποσότητα της παραγωγής τους για συσκευασία σε μικρότερα δοχεία. Θα πρέπει να αποφεύγονται σιδερένια βαρέλια που αποτελούν τον χειρότερο τρόπο αποθήκευσης, καθώς και τα πιθάρια των οποίων η εσωτερική επιφάνεια είναι αλλοιωμένη και δεν κλείνουν αεροστεγώς. Ακόμα, καλό θα ήταν να αποφεύγονται και τα πλαστικά δοχεία που έχουν διαπερατότητα στον αέρα, όπως επίσης και τα διαφανή.

(ICAP, 2003)

### **3.7 Κίνδυνοι που απειλούν το ελαιόλαδο**

Το ελαιόλαδο είναι πηγή υγείας και ζωής. Είναι ένα πλούσιο φυσικό προϊόν με υψηλή θρεπτική και βιολογική αξία, το οποίο όμως μπορεί να επιμολυνθεί με επικίνδυνες για την ανθρώπινη υγεία ουσίες και ξένα σώματα κατά τα διάφορα στάδια της παραγωγής, του εξευγενισμού, της τυποποίησης και της εμπορίας του.

Μεταξύ των χημικών ουσιών ιδιαίτερη σπουδαιότητα έχουν:

- Τα υπολείμματα των γεωργικών φαρμάκων που οφείλονται στη μη εφαρμογή των κανόνων ορθής γεωργικής πρακτικής στο στάδιο παραγωγής του ελαιοκάρπου.
- Οι πτητικοί αλογονωμένοι διαλύτες (τετραχλωροαιθυλένιο, FREON, τριχλωροαιθάνιο και τριχλωροαιθυλένιο). Η παρουσία του τετραχλωροαιθυλενίου έχει αποδοθεί στην προσθήκη υπολειμμάτων ελαίου από τον ποσοτικό προσδιορισμό ελαίου σε ελιές, ο οποίος γίνεται με διαλύτη

τετραχλωροαιθυλένιο. Η παρουσία FREON σε ελαιόλαδο αποδίδεται κυρίως σε διαρροές ψυγείων οινοποιητικών μονάδων που γειτνιάζουν με ελαιουργεία ή τυποποιητήρια ελαιολάδου. Η προέλευση των άλλων δύο χλωριωμένων διαλυτών έχει αποδοθεί σε διαλύτες κόλας λάστιχου σε πόματα βυτίων μεταφοράς ελαιολάδου, σε διαλύτες λιπαντικών, καθαρισμού, κ.λπ.

- Τα βαρέα μέταλλα των οποίων η παρουσία στα έλαια οφείλεται στην επαφή τους με τα μεταλλικά μέρη των μηχανημάτων ή των δεξαμενών . Τα έλαια μπορούν επίσης να επιμολυνθούν με βαρέα μέταλλα και κατά το στάδιο της παραγωγής τους από την μη τήρηση κανόνων ορθής υγιεινής πρακτικής.
- Οι πολυκυκλικοί αρωματικοί υδρογονάνθρακες (ΠΑΥ). Η παρουσία των επικίνδυνων αυτών ουσιών κυρίως στα πυρηνέλαια σχετίζεται με τον τρόπο παραγωγής τους και ιδιαίτερα με την ξήρανση του ελαιοπυρήνα.
- Οι περιβαλλοντικοί ρυπαντές. Είναι κυρίως οι διοξίνες, τα πολυχλωριωμένα διφαινύλια (PCBs) και οι αρωματικοί υδρογονάνθρακες, (βενζόλιο, τολουόλιο, αιθυλοβενζόλιο, ξυλόλιο, κλπ.).
- Επικίνδυνες ουσίες που μεταναστεύουν στα έλαια από τα υλικά συσκευασίας και οφείλονται στη χρήση ακατάλληλων υλικών. Τα υλικά συσκευασίας μπορούν, για διάφορους λόγους (κακή κατασκευή, εγκλεισμός μονομερούς κλπ.), να επιμολύνουν τα έλαια με ξένες ουσίες π.χ. πλαστικοποιητές, μονομερές VC (βινυλοχλωρίδιο) προερχόμενο από PVC.

Οι φυσικοί κίνδυνοι αφορούν κατά κύριο λόγο την παρουσία ξένων σωμάτων όπως θραύσματα γυαλιού, πλαστικών, μετάλλων, σκόνης και ακαθαρσιών.

(ΕΦΕΤ,2003)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Η παραγωγή γεωργικών προϊόντων μέχρι το 1950 ήταν ανεπαρκής για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών του πληθυσμού της γης. Τη μετέπειτα περίοδο 1950-1970 η παραγωγή αυξήθηκε σημαντικά λόγω κυρίως της δημιουργίας αποδοτικότερων ποικιλιών. Από το 1970 και μετά είναι η περίοδος της υπερεπάρκειας των γεωργικών προϊόντων κυρίως στις αναπτυγμένες χώρες, η οποία ήταν αποτέλεσμα: της καλλιέργειας προϊόντων αποδοτικότερων ποικιλιών και υβριδίων, της πλήρους εκμηχάνισης της γεωργίας και της χρήσης λιπασμάτων και φυτοπροστατευτικών προϊόντων (Ελευθεροχωρινός, 2003).

Η άμετρη χρήση των φυτοπροστατευτικών προϊόντων και λιπασμάτων σε συνδυασμό με τη μη ορθολογική διαχείριση του εδάφους και του νερού είχαν σαν συνέπεια:

- τη ρύπανση των υπόγειων νερών,
- την υποβάθμιση των εδαφών, τη μείωση της βιοποικιλότητας λόγω τοξικότητας και μη εκλεκτικότητας των φυτοπροστατευτικών προϊόντων,
- την εξάντληση των υδάτινων πόρων λόγω της υπερβολικής αύξησης των αρδευόμενων εκτάσεων,
- την ανθεκτικότητα των εχθρών των καλλιεργειών στα φυτοπροστατευτικά προϊόντα,
- τις δυσμενείς επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία.

Η ευαισθητοποίηση των οικολογικών οργανώσεων απέναντι στα παραπάνω, η αύξηση του βιοτικού επιπέδου των καταναλωτών, σε συνδυασμό με τη βελτίωση της πληροφόρησης, το υψηλό κόστος της Αγροτικής Πολιτικής, είχαν σαν αποτέλεσμα την πίεση και τελικά τη στροφή της Αγροτικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε μια πιο φιλική προς το περιβάλλον, αειφόρο γεωργία και επομένως στην προώθηση εναλλακτικών τρόπων άσκησης αυτής.

Επιπλέον, είναι γεγονός ότι η αγορά των αγαθών συνεχώς επεκτείνεται με αποτέλεσμα την εισαγωγή αγροτικών προϊόντων στην εγχώρια αγορά από όλο τον

κόσμο. Το χαμηλό κόστος παραγωγής λόγω φτηνών εργατικών και τεράστιων διαθέσιμων εκτάσεων, διαμορφώνει τιμές ιδιαίτερα χαμηλές στις ευρωπαϊκές αγορές. Έτσι, η ανάγκη προστασίας των ευρωπαϊκών προϊόντων έναντι των διεθνών χαμηλού κόστους προϊόντων, επέβαλε την ανάγκη διαφοροποίησής τους.

Τα αγροτικά προϊόντα πρέπει πλέον να βασίζονται σε όρους οι οποίοι διασφαλίζουν την ποιότητα του προϊόντος, την ασφάλεια του παραγωγού, την ασφάλεια του καταναλωτή και το σεβασμό του περιβάλλοντος σε σχέση με τον τρόπο παραγωγής τους.

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, η έννοια της ποιότητας, βασικό στοιχείο του προβληματισμού των καταναλωτών, αποκτά περισσότερο ενδιαφέρον και διευρύνεται με το πέρασμα του χρόνου. Στο παρελθόν με τον όρο ποιότητα προσδιορίζονταν χαρακτηριστικά αναγνωρίσιμα από τον καταναλωτή, όπως η εμφάνιση (χρώμα, μέγεθος κλπ), τα οργανοληπτικά χαρακτηριστικά ενός προϊόντος (γεύση, άρωμα, συνεκτικότητα κλπ), και τη συσκευασία (εμφάνιση, υγιεινή, διάρκεια ζωής κλπ). Τα τελευταία χρόνια, στην έννοια ποιότητα έχουν προστεθεί χαρακτηριστικά μη αναγνωρίσιμα από τον καταναλωτή, όπως η υγιεινή και η ασφάλεια του προϊόντος και μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις ιεραρχημένες υψηλότερα από την εμφάνιση και τα λοιπά αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά. Παράλληλα έχει αρχίσει η έννοια της ποιότητας να διευρύνεται με χαρακτηριστικά, όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η διασφάλιση της νόμιμης απασχόλησης των εργαζομένων κ.λπ.

Στο νέο αυτό προσδιορισμό της έννοιας της ποιότητας, ο καταναλωτής απαιτεί από τους εμπλεκόμενους στην παραγωγή τροφίμων τη δημιουργία αυτών των προϋποθέσεων που θα του διασφαλίσουν και θα του αποδείξουν την ποιότητα αυτή. Κάτω από αυτό το πρίσμα δημιουργήθηκαν τα Συστήματα Ποιότητας στην πρωτογενή παραγωγή όπως το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στη Γεωργική Παραγωγή και η Βιολογική Γεωργία.



#### 4.1 Ολοκληρωμένη Διαχείριση Καλλιεργειών (Integrated Crop Management)

Η Ολοκληρωμένη Διαχείριση στη Γεωργική Παραγωγή (Ο.Δ.Γ.Π.) μπορεί να οριστεί σαν ένας τρόπος παραγωγής μεταξύ της συμβατικής και βιολογικής γεωργίας. Η ιδέα της ολοκληρωμένης διαχείρισης καλλιεργειών μπορεί να προσδιοριστεί σαν η λύση μεταξύ δυο διαφορετικών απαιτήσεων:

- της ανάγκης για μια περιβαλλοντικά φιλικότερη γεωργία (με μείωση των φυτοπροστατευτικών προϊόντων και των λιπασμάτων, με ορθολογική διαχείριση του νερού, με ορθολογική διαχείριση της απαιτούμενης ενέργειας κ.λπ.)
- της απαίτησης για ασφαλή τρόφιμα, οικονομικά προσβάσιμα σε όλους, επαρκή σε ποσότητες, φρέσκα, χωρίς ελαττώματα και προσβολές από ασθένειες και έντομα, τέλεια σε μέγεθος και σχήμα.

Η Ολοκληρωμένη Διαχείριση στη Γεωργική Παραγωγή περιλαμβάνει τα συστήματα διαχείρισης των καλλιεργειών τα οποία αναζητούν την αριστοποίηση των εισροών και των εκροών, με στόχο την παραγωγή ποιοτικών και οικονομικά αποδεκτών προϊόντων για το γεωργό και τον καταναλωτή, ενώ παράλληλα διατηρούν και αναβαθμίζουν το περιβάλλον (Πολυράκης,2003).

Ενδιαφέρεται ολιστικά για όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας από την πρωτογενή παραγωγή μέχρι το τελικό προϊόν, συνδυάζοντας βιολογικές, φυσικές, χημικές και τεχνολογικές μεθόδους. Με την πραγματοποίηση ενός συστηματικού ελέγχου, μιας συνεχούς αξιολόγησης και ενός ορθολογικά οικονομικού σχεδιασμού είναι δυνατόν να εκμεταλλευτεί κανείς αποτελεσματικά τους φυσικούς πόρους, συνδυάζοντάς τους με φυτοπροστατευτικά προϊόντα και ανόργανα λιπάσματα. Η προστασία του οικοσυστήματος αποτελεί ένα σημείο αναφοράς με ιδιαίτερη σημασία. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν, ότι η γεωργική εκμετάλλευση μέσω της Ο.Δ.Γ.Π. υποβάλλεται πλέον σε μια συνολική θεώρηση σε όλες τις δραστηριότητές της και σε όλα τα χαρακτηριστικά της. Η Ο.Δ.Γ.Π. δεν αποτελεί ένα στενά ορισμένο τύπο

διαχείρισης της αγροτικής παραγωγής, αλλά ένα δυναμικό σύστημα το οποίο συνεχώς προσαρμόζεται με τις εξελίξεις της έρευνας, της τεχνολογίας και γενικά της τεχνογνωσίας στο χώρο (Πολυράκης,2003).

Σε επίπεδο πρακτικής εφαρμογής, η Ο.Δ.Γ.Π. θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα πολυδιάστατο, δυναμικό σύστημα σύγχρονης γεωργικής πρακτικής που στοχεύει, μέσα από τη σχολαστική καταγραφή και τον έλεγχο όλων των εισροών και εκροών στην αγροτική εκμετάλλευση, στην ισόρροπη ανάπτυξη μιας οικονομικής και κερδοφόρας παραγωγής, με σεβασμό στο περιβάλλον και την ασφάλεια τόσο του παραγωγού όσο και του τελικού χρήστη.

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί κατά καιρούς είναι πολλοί, ενδεικτικά αναφέρουμε τον ορισμό του Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π. (Οργανισμός Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων), σύμφωνα με τον οποίο ως Ο.Δ.Γ.Π. ορίζεται: «Η συνδυασμένη χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων, με μείωση των εισροών και σκοπό την επίτευξη του καλύτερου δυνατού οικονομικού αποτελέσματος, με την ελάχιστη διατάραξη του περιβάλλοντος», (Ρούμπος,2001).

#### **4.1.1 Στόχοι Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Καλλιεργειών**

Η συγκεκριμένη μορφή άσκησης της γεωργίας δίνει έμφαση σε ορισμένους στόχους, οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι:

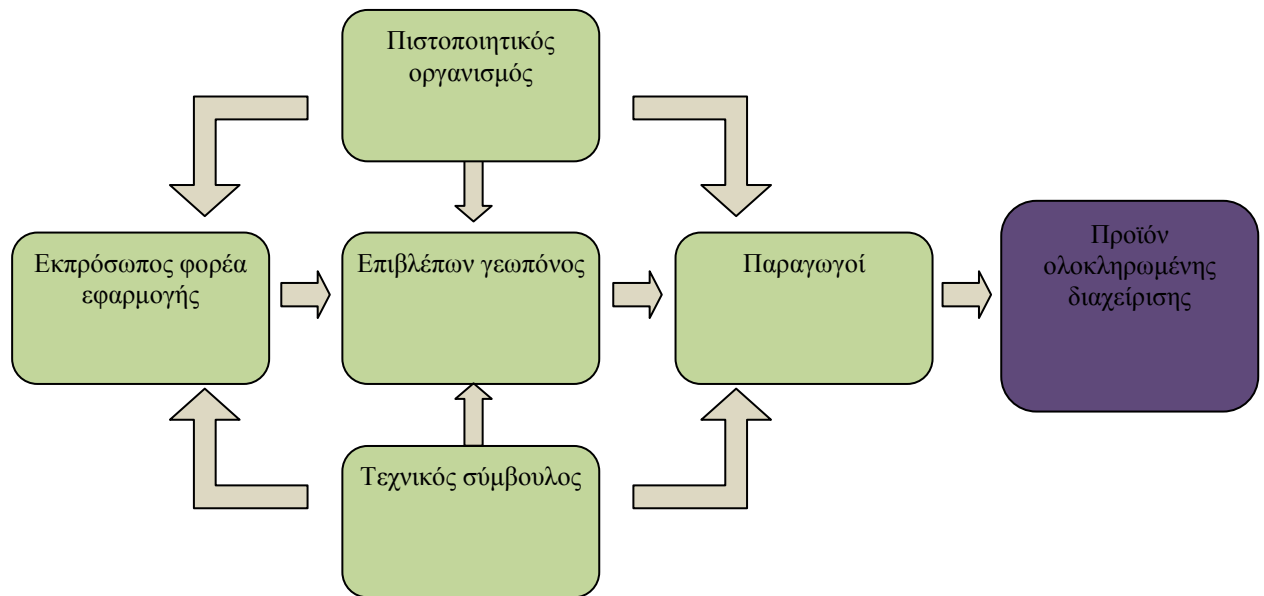
- Η προώθηση μιας γεωργίας που έχει ένα ιδιαίτερο πολιτιστικό και ανανεωτικό χαρακτήρα.
- Η εξασφάλιση μιας αειφόρου παραγωγής με σεβασμό στο περιβάλλον, οικονομικά βιώσιμης που υποστηρίζει τις πολλαπλές λειτουργίες της, οι οποίες έχουν κοινωνικό, πολιτιστικό και ανανεωτικό χαρακτήρα.

- Η εξασφάλιση μιας αειφόρου παραγωγής υγιών καλλιεργειών που παράγουν υψηλής ποιότητας προϊόντα με την ελάχιστη δυνατή επιβάρυνση από υπολείμματα φυτοπροστατευτικών προϊόντων.
- Η προστασία της υγείας των παραγωγών από τη χρήση φυτοπροστατευτικών προϊόντων.
- Η υγιεινή και ασφάλεια των εργαζομένων.
- Η προώθηση και διατήρηση μιας πλούσιας βιοποικιλότητας στο ευρύτερο αγροοικοσύστημα.
- Η διατήρηση και ενίσχυση της γονιμότητας του εδάφους.
- Η χρησιμοποίηση φυσικών ρυθμιστικών μηχανισμών (π.χ. κατάλληλο έδαφος, σωστή θερμοκρασία, ασβέστωση, φυσιολογικό pH).
- Η διατήρηση των εχθρών και ασθενειών των καλλιεργειών καθώς και των ζιζανίων κάτω από το επίπεδο της οικονομικής ζημιάς.
- Η ελαχιστοποίηση της ρύπανσης των νερών, του εδάφους και της ατμόσφαιρας.
- Η αποφυγή της σπατάλης του νερού άρδευσης.
- Η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των παραγωγών.
- Η μείωση των χημικών εισροών στις απολύτως απαραίτητες εφαρμογές.  
(Πολυράκης,2003)

#### **4.1.2 Εμπλεκόμενοι φορείς και οργανωτική δομή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης (Σ.Ο.Δ.)**

Η οργανωτική δομή σε ένα Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης μπορεί να παρασταθεί με το σχήμα 4.1.

Σχήμα 4.1: Οργανωτική δομή Σ.Ο.Δ.



Πηγή: Eurocert,2010

Σε ένα σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης ο φορέας εφαρμογής μπορεί να έχει τη μορφή ατομικής γεωργικής επιχείρησης, ομάδας παραγωγών, φυσικού ή νομικού πρόσωπου και έχει ως μέλη της έναν ή περισσότερους παραγωγούς. Επιπλέον ορίζει το νόμιμο εκπρόσωπό του στα πλαίσια της ολοκληρωμένης διαχείρισης.

Ο επιβλέπων γεωπόνος, δεσμεύεται με σχέση εργασίας με το φορέα εφαρμογής. Έχει τεκμηριωμένη εμπειρία και είναι κατάλληλα καταρτισμένος ώστε να καθοδηγεί τους παραγωγούς στην ορθή εφαρμογή του συστήματος.

Ο τεχνικός σύμβουλος είναι συνήθως κάποια εταιρία με εξειδίκευση στην παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών προς γεωργικές επιχειρήσεις και σκοπό τη μετάδοση της τεχνογνωσίας για την ορθή εφαρμογή της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης.

Τέλος, ο πιστοποιητικός οργανισμός αποτελεί ανεξάρτητο φορέα, αναγνωρισμένο από τους αρμόδιους κρατικούς οργανισμούς και έχει ως σκοπό να διενεργεί ελέγχους στη γεωργική εκμετάλλευση με σκοπό την τελική πιστοποίηση στα πλαίσια της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης.

#### **4.1.3 Ισχύοντα πρότυπα ποιότητας στην πρωτογενή παραγωγή**

Στην Ελλάδα εφαρμόζονται επίσημα δύο πρότυπα ποιότητας που αφορούν την πρωτογενή παραγωγή των γεωργικών προϊόντων. Το πρώτο αφορά το εθνικό πρότυπο AGRO 2.1 & 2.2 που εκπονήθηκε από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π με το διακριτικό τίτλο AGROCERT και αφορά την πιστοποίηση του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των καλλιεργειών.

Το δεύτερο σύστημα αφορά την παραγωγή προϊόντων σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό πρωτόκολλο GLOBALG.A.P. (παλιότερα γνωστό ως EUREPG.A.P.). Το GLOBALG.A.P. είναι ένα πρωτόκολλο παραγωγής γεωργικών προϊόντων που δημιουργήθηκε από τις μεγαλύτερες ευρωπαϊκές αλυσίδες σουπερμάρκετ και έχει τεθεί ως εμπορική προδιαγραφή για την αποδοχή των γεωργικών προϊόντων, πλέον, στην παγκόσμια αγορά. Το GLOBALG.A.P. βασίζεται στην τήρηση των κωδίκων Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Good Agricultural Practice-GAP) και αφορά την πιστοποίηση του γεωργικού προϊόντος.

##### **4.1.3.1 Πρότυπο AGRO 2**

Το πρότυπο AGRO 2 χωρίζεται σε δύο μέρη:

Το πρότυπο AGRO 2.1 – Προδιαγραφή. Περιλαμβάνει γενικές απαιτήσεις στο σύνολο της γεωργίας, που μπορούν να επιθεωρηθούν αντικειμενικά, με σκοπό την πιστοποίηση του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Το πρότυπο αυτό είναι

εφαρμόσιμο σε κάθε γεωργική εκμετάλλευση και μάλιστα ανεξάρτητα από το είδος της παραγωγικής κατεύθυνσης, (Agrocert, 2008).

Το πρότυπο AGRO 2.2 – Απαιτήσεις για την εφαρμογή. Περιγράφει τις τεχνικές και νομικές απαιτήσεις του Συστήματος της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, που συνοδεύουν το πρότυπο AGRO 2.1. Περιλαμβάνει τους γενικούς κανόνες ορθής γεωργικής πρακτικής και τα συνοδευτικά μέτρα φιλοπεριβαλλοντικής άσκησης της γεωργίας, ώστε να παράγονται ασφαλή και ποιοτικά προϊόντα, και να επιτυγχάνεται η άριστη διαχείριση του περιβάλλοντος, (Agrocert, 2008).

Αναφορικά με τα οφέλη από την εφαρμογή του συστήματος, σύμφωνα με το πρότυπο AGRO 2, αυτά συνοψίζονται στα εξής:

- Διασφάλιση των αποδόσεων των καλλιεργητών και του εισοδήματος του παραγωγού
- Μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των γεωργικών δραστηριοτήτων
- Ανταπόκριση στην απαίτηση της κοινωνίας και της αγοράς για προστασία του περιβάλλοντος για γεωργικά προϊόντα λιγότερο επιβαρυνόμενα από συνθετικές χημικές ουσίες, (Agrocert, Πεδία Πιστοποίησης, διαθέσιμο από <http://minagric.gr>).

Το πρότυπο AGRO 2, μετά την αρχική εφαρμογή του προεκτάθηκε περαιτέρω με επιμέρους απαιτήσεις σε τρεις, ιδιαίτερα σημαντικές, για τη χώρα μας καλλιέργειες:

AGRO 2-2/1: Απαιτήσεις για την εφαρμογή στην καλλιέργεια της ροδακινιάς

AGRO 2-2/2: Απαιτήσεις για την εφαρμογή στην καλλιέργεια βαμβακιού

AGRO 2-2/3: Απαιτήσεις για την εφαρμογή στην καλλιέργεια ελιάς

Η παρούσα μελέτη διαπραγματεύεται θέματα ποιότητας και ασφάλειας του ελαιολάδου, γι' αυτό το λόγο η ανάλυσή μας θα επικεντρωθεί στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση (Ολοκληρωμένη Παραγωγή), σύμφωνα με το πρότυπο AGRO 2, της καλλιέργειας της ελιάς.

#### **4.1.3.1.1 Γενικές απαιτήσεις του προτύπου AGRO 2 (ανάλυση προτύπου AGRO 2.1)**

Η γεωργική εκμετάλλευση -δηλαδή η μονάδα, εταιρία, κοινοπραξία, συνεταιρισμός, ή μέρη αυτών ή συνδυασμός αυτών, δημόσιος ή ιδιωτικός, που έχει τη δική του λειτουργία και διοίκηση, με σκοπό την παραγωγή γεωργικών προϊόντων- που επιθυμεί να καθιερώσει και να διατηρεί ένα σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, πρέπει να ικανοποιεί τις απαιτήσεις και να πληροί τις προδιαγραφές του προτύπου AGRO 2.1 αλλά και του AGRO 2.2. Πιο συγκεκριμένα:

Η διοίκηση της γεωργικής εκμετάλλευσης πρέπει να καθορίζει και να τεκμηριώνει μία πολιτική για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση, η οποία να αντιστοιχεί στη φύση και στο μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης, καθώς και στο είδος των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που την αφορούν. Πολιτική της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι μία έγγραφη δήλωση που γίνεται από τη γεωργική εκμετάλλευση σχετικά με τις αρχές και τις προθέσεις της για τις επιδιωκόμενες επιδόσεις του συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Στην πολιτική περιλαμβάνεται το πλαίσιο των ενεργειών και του καθορισμού των σκοπών και των στόχων.

Η πολιτική αυτή πρέπει επίσης να περιλαμβάνει τη δέσμευση για συμμόρφωση με τη σχετική νομοθεσία και τους κανονισμούς, τις προδιαγραφές των γεωργικών προϊόντων και τυχόν άλλες απαιτήσεις που έχουν ήδη τεθεί.

Ειδικότερα, η διοίκηση της γεωργικής εκμετάλλευσης, στα πλαίσια του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, πρέπει να διαμορφώνει την πολιτική της ως προς τα παρακάτω κύρια σημεία:

- την κάλυψη των νομικών υποχρεώσεων που αφορούν το περιβάλλον και τα παραγόμενα γεωργικά προϊόντα ως προς τον τρόπο παραγωγής και τις προδιαγραφές τους.
- την πρόληψη της ρύπανσης και τη συνεχή βελτίωση της διαχείρισης ως προς το περιβάλλον και την ποιότητα των γεωργικών προϊόντων.

Όσον αφορά στον προγραμματισμό, η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να αναπτύξει και να διατηρεί διαδικασία για να εντοπίζει τα περιβαλλοντικά θέματα που την αφορούν.

Επίσης, η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να καθιερώσει και να διατηρεί συνεχώς σε ισχύ, μια διαδικασία για τη συνεχή ενημέρωση σχετικά με τις νομικές απαιτήσεις. Πρέπει να είναι διαθέσιμα τα έγγραφα που ορίζουν τις προδιαγραφές για την καταλληλότητα και την ποιότητα των παραγόμενων από την γεωργική εκμετάλλευση γεωργικών προϊόντων. Εφόσον για την ικανοποίηση αυτών των προδιαγραφών απαιτούνται λειτουργίες παραγωγής που έχουν να κάνουν με τα περιβαλλοντικά θέματα, πρέπει να γίνεται ειδική αναφορά στην ανάγκη ικανοποίησης των προδιαγραφών στο Πρόγραμμα Βελτίωσης.

Στα πλαίσια του προγραμματισμού για την υλοποίηση της πολιτικής πρέπει να καθοριστούν τεκμηριωμένοι σκοποί και επιμέρους στόχοι, οι οποίοι να περιγράφονται με σαφήνεια και να είναι ρεαλιστικοί και μετρήσιμοι.

Ο επιβλέπων της γεωργικής εκμετάλλευσης συντάσσει και διατηρεί για λογαριασμό της γεωργικής εκμετάλλευσης ένα Πρόγραμμα Βελτίωσης για την επίτευξη των σκοπών και των επιμέρους στόχων.



Το Πρόγραμμα αυτό πρέπει να περιλαμβάνει μεταξύ άλλων:

- καταμερισμό αρμοδιοτήτων για την επίτευξη των σκοπών και των στόχων.
- την πρόβλεψη για τα μέσα και το χρόνο που θα απαιτηθεί για την επίτευξή τους.

Για την εφαρμογή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης από τη γεωργική εκμετάλλευση απαιτείται οργάνωση και καθορισμός καθηκόντων και αρμοδιοτήτων. Η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να ορίσει τον επικεφαλής, ο οποίος πρέπει να επιλέξει τον επιβλέποντα στην περίπτωση που η εκμετάλλευση επιθυμεί την επίσημη βεβαίωση ή πιστοποίηση, σύμφωνα με το πρότυπο AGRO 2.1.

Ο επιβλέπων έχει την αρμοδιότητα και την υπευθυνότητα να:

- συντάσσει ένα πρόγραμμα βελτίωσης της γεωργικής εκμετάλλευσης (με όλα τα επιμέρους περιλαμβανόμενα σχέδια διαχείρισης).
- εξασφαλίζει ότι οι απαιτήσεις του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης έχουν τεθεί και τηρούνται, σύμφωνα με το πρότυπο AGRO 2.1.
- ενημερώνει τον επικεφαλής της γεωργικής εκμετάλλευσης για την καταλληλότητα και αποτελεσματικότητα του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, ως ανασκόπηση, αλλά και για να χρησιμεύει ως βάση για τη βελτίωση του συστήματος.

Η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να εντοπίζει τις ανάγκες για κατάρτιση / επιμόρφωση των απασχολούμενων στη γεωργική εκμετάλλευση, που είναι θεμελιώδεις για την τήρηση του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και να προνοεί για την ικανοποίηση των αναγκών αυτών. Πρέπει να τηρούνται αρχεία της εκπαίδευσης /κατάρτισης /επιμόρφωσης.

Η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να καθιερώσει και να διατηρεί συνεχώς μία διαδικασία, η οποία θα αναθεωρείται όποτε κρίνεται απαραίτητο, για τη σύνταξη και

τον έλεγχο όλων των Σχεδίων Διαχείρισης, των Διαδικασιών και των λοιπών εγγράφων και δεδομένων που σχετίζονται με τις απαιτήσεις του προτύπου AGRO 2.1.

Ακόμα, πρέπει να καθιερώσει και να διατηρεί συνεχώς διαδικασίες σε ένα Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσης για τον εντοπισμό ατυχημάτων που είναι δυνατόν να συμβούν κατά τη λειτουργία της, καθώς και έκτακτων καταστάσεων που μπορεί να οφείλονται σε βιοτικούς παράγοντες, (π.χ. επιδημίες) και σε αβιοτικούς (π.χ. καταστρεπτικά καιρικά φαινόμενα, πυρκαγιά, εκτεταμένη ρύπανση, κτλ). Στο Σχέδιο Διαχείρισης Κρίσης πρέπει να προβλέπεται ο τρόπος δράσης σε κάθε τέτοια περίπτωση για την πρόληψη ή την εξουδετέρωση της επίπτωσης που θα μπορούσε να προκύψει στο περιβάλλον ή στην ποιότητα των προϊόντων.

Βασική απαίτηση του συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης είναι επίσης η ιχνηλασιμότητα του γεωργικού προϊόντος. Η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να καθιερώσει και να διατηρεί συνεχώς τεκμηριωμένες διαδικασίες για τον εντοπισμό του γεωργικού προϊόντος από τη μονάδα της αρχικής του παραγωγής μέχρι την παράδοση στον πελάτη.

Η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να καθιερώσει και να διατηρεί συνεχώς διαδικασίες για τη διερεύνηση των μη συμμορφώσεων. Ο επικεφαλής ή ο επιβλέπων πρέπει να μεριμνά για την εξουδετέρωση κάθε αρνητικής επίπτωσης που προκλήθηκε από τη μη συμμόρφωση, καθώς και για την υλοποίηση των διορθωτικών ενεργειών και την πρόληψη μελλοντικών μη συμμορφώσεων.

Η γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να καθιερώσει και να τηρεί συνεχώς μία διαδικασία, η οποία θα αναθεωρείται όποτε κρίνεται απαραίτητο, για την καλή λειτουργία όλων των εγγράφων και των άλλων δεδομένων που κατά τον έλεγχο αποδεικνύουν την καλή λειτουργία και τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του προτύπου.

Ο επιβλέπων της γεωργικής εκμετάλλευσης πρέπει να διατηρεί συνεχώς μία διαδικασία στο Πρόγραμμα Βελτίωσης για την περιοδική επιθεώρηση του συστήματος, έτσι ώστε να προσδιορίζεται αν το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης έχει υιοθετηθεί και τηρείται συνεχώς, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του προτύπου, και με το Πρόγραμμα Βελτίωσης της γεωργικής εκμετάλλευσης.

Τέλος, η διοίκηση της γεωργικής εκμετάλλευσης πρέπει να ανασκοπεί το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, κατά διαστήματα που έχουν οι ίδιοι προκαθορίσει, για να βεβαιώνονται ότι συνεχίζει να είναι το κατάλληλο για τη γεωργική εκμετάλλευση και ότι είναι αποδοτικό και αποτελεσματικό (Agrocet,2008)

#### **4.1.3.1.2 Απαιτήσεις του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στην παραγωγή ελιάς (ανάλυση προτύπου AGRO 2.2/3)**

Στην παρούσα ενότητα αναλύονται οι απαιτήσεις που έχει η εφαρμογή ενός Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στην παραγωγή της ελιάς, σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων που αναπτύσσει η γεωργική εκμετάλλευση.

##### **I. Πολλαπλασιαστικό υλικό**

Όσον αφορά το πολλαπλασιαστικό υλικό, στη γεωργική εκμετάλλευση συνιστάται να χρησιμοποιεί υποκείμενα και ποικιλίες ελιάς, που έχουν τεκμηριωμένα καλή προσαρμοστικότητα στις τοπικές εδαφοκλιματικές συνθήκες. Επίσης, συνιστάται η επιλογή υποκειμένων και ποικιλιών με σχετική αντοχή σε οικονομικά σημαντικούς και δυσχερώς αντιμετωπίσιμους εχθρούς (Δάκος, Πυρηνοτρήτης, Λεκάνιο, κλπ) ή ασθένειες της ελιάς (Βερτισιλλίωση, οίδιο, κλπ).

Για την εγκατάσταση νέας φυτείας ελιάς, η γεωργική εκμετάλλευση υποχρεούται να χρησιμοποιεί δεινόφυλλα ελιάς από αναγνωρισμένα φυτώρια που λειτουργούν με άδεια του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠ.Α.Α.Τ.) της χώρας μας ή της χώρας προέλευσης.

Πολύ σημαντικό στοιχείο, που συντελεί σε μια επιτυχημένη καλλιέργεια ελιάς, είναι το γεγονός ότι αυτή δεν πρέπει να φυτεύεται σε περιοχές στις οποίες η θερμοκρασία πέφτει συχνά κάτω από 10 βαθμούς κελσίου.

Σε περίπτωση που το πολλαπλασιαστικό υλικό έχει παραχθεί στην ίδια γεωργική εκμετάλλευση, πρέπει να τηρείται βιβλίο με αναλυτική περιγραφή της διαδικασίας παραγωγής που ακολουθήθηκε, με σκοπό την τεκμηρίωση της ποιότητας και φυτοϋγείας του υλικού.

## **II. Γενικές καλλιεργητικές φροντίδες**

Ο επιβλέπων της γεωργικής εκμετάλλευσης είναι υποχρεωμένος να καθορίζει ένα σχέδιο καλλιεργητικών φροντίδων το οποίο να περιλαμβάνει:

- Κατάλληλο σχήμα διαμόρφωσης των δέντρων
- Κατάλληλο κλάδεμα ετησίως στη διάρκεια του χειμώνα και πριν την άνθηση, το οποίο θα βοηθάει στον καλύτερο φωτισμό και αερισμό των δέντρων
- Καταστροφή των προϊόντων κλαδέματος και ενσωμάτωση αυτών στο έδαφος
- Αποφυγή αυστηρών κλαδεμάτων, με μόνη εξαίρεση αν επιδιώκεται η ανανέωση των δέντρων

### III. Διαχείριση του εδάφους

Περιλαμβάνει τα περιβαλλοντικά θέματα και τις πιθανές περιβαλλοντικές επιδράσεις (θετικές ή αρνητικές) που αναγνωρίζεται ότι σχετίζονται με τον τρόπο διαχείρισης του εδάφους στη συγκεκριμένη περιοχή όπου πρόκειται να εγκατασταθεί η καλλιέργεια της ελιάς.

Το σχέδιο διαχείρισης συντάσσεται με βάση τα εξής:

- Το τοπογραφικό σκαρίφημα του κάθε αγροτεμαχίου, ώστε να διευκολύνεται η συλλογή στοιχείων, τα οποία είναι απαραίτητα για την επιλογή του τρόπου καλλιέργειας και του είδους των καλλιεργητικών επεμβάσεων, αλλά κυρίως των πιθανών επιδράσεών τους στα ίδια ή σε γειτονικά αγροτεμάχια. Το τοπογραφικό αυτό σκαρίφημα πρέπει να διατηρείται στο αρχείο του παραγωγού.
- Την καταλληλότητα και βελτίωση του αγρού

Πρέπει ο παραγωγός να προβαίνει σε ανάλυση εδάφους (μηχανική σύσταση, Ph, θρεπτικά στοιχεία, οργανική ουσία), προκειμένου να αξιολογηθεί η καταλληλότητα ενός αγροτεμαχίου ή για να σχεδιαστεί η βελτίωσή του πριν την εγκατάσταση μιας καλλιέργειας, αλλά και για να λάβει τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με το ιστορικό του αγροτεμαχίου και των επεμβάσεων που έχει δεχθεί.

- Την περιεκτικότητα σε οργανική ουσία

Πρέπει να λαμβάνονται μέτρα με σκοπό τη διατήρηση και αύξηση της οργανικής ουσίας και της βιολογικής δραστηριότητας του εδάφους. Επίσης, δεν πρέπει να εφαρμόζεται η καύση των υπολειμμάτων των καλλιεργειών και της λοιπής ξηρής βλάστησης, εκτός αν κρίνεται αναγκαίο για την καταπολέμηση εχθρών, ασθενειών και ζιζανίων.

- Την ανάγκη για μηχανική κατεργασία

Εφόσον αποδεικνύεται η ανάγκη για μηχανική κατεργασία, συνιστάται η χρήση καλλιεργητή ή αρότρου, έτσι ώστε το βάθος άροσης να μην υπερβαίνει τα 25 εκατοστά.

- Το βαθμό συμπίεσης του εδάφους

Συνιστάται να παίρνονται μέτρα για την αποφυγή της συμπίεσης του εδάφους, αποφυγή της χρήσης βαρέων μηχανημάτων και ενθάρρυνση της μειωμένης κατεργασίας ή και ακαλλιέργειας (μη κατεργασία εδάφους).

- Την πιθανότητα διάβρωσης του εδάφους

Σε επικλινή εδάφη απαγορεύεται να γίνεται άροση κάθετα προς τις ισοϋψείς.

- Η χημική απολύμανση πρέπει να αποφεύγεται ή όπου αυτό δεν είναι δυνατόν, η γεωργική εκμετάλλευση είναι υποχρεωμένη να χρησιμοποιεί τα συνιστώμενα από το ΥΠΑΑΤ απολυμαντικά.
- Να λαμβάνεται υπόψη το κλιματολογικό ιστορικό αλλά και τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά της περιοχής όπου θα εγκατασταθεί η καλλιέργεια ελιάς.

#### **IV. Θρέψη των φυτών**

Γενικά, το είδος και ο τρόπος χρήσης των χρησιμοποιούμενων λιπασμάτων θα πρέπει να προσαρμόζονται στην εθνική νομοθεσία, έχοντας ως κριτήρια την προστασία του περιβάλλοντος και τη διασφάλιση της υγείας των χρηστών και καταναλωτών.

Για την εφαρμογή προγραμμάτων λίπανσης θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τυχόν εδαφολογικές και φυλλοδιαγνωστικές αναλύσεις, καθώς και η μακροσκοπική παρατήρηση της καλλιέργειας και το ιστορικό του αγρού.

Οι λιπασματοδιανομείς που χρησιμοποιούνται θα πρέπει να διατηρούνται σε καλή κατάσταση με συστηματική συντήρηση και έλεγχο (ρύθμιση) για την ομοιομορφία εφαρμογής των λιπασμάτων, τουλάχιστον μια φορά το χρόνο.

Όσον αφορά την αποθήκευση των λιπασμάτων, πρέπει να πραγματοποιείται σε χώρους με κατάλληλες συνθήκες, που να τα εξασφαλίζουν από τα καιρικά φαινόμενα (με εξασφάλιση ποιότητας), να πληρούν τους όρους ασφάλειας καθώς και τους αγροτοπεριβαλλοντικούς, σύμφωνα με τα ισχύοντα κάθε φορά στο εθνικό και κοινοτικό δίκαιο.

Τέλος, στα πλαίσια της ολοκληρωμένης διαχείρισης, θα πρέπει να αποφεύγεται η εφαρμογή μη τυποποιημένων οργανικών λιπασμάτων, όπως η ακατέργαστη κοπριά, λόγω της πιθανότητας παρουσίας και μεταφοράς στους αγρούς της εκμετάλλευσης επικίνδυνων παθογόνων, εντόμων εδάφους ή ακόμη και σπόρων δυσεξόντων ζιζανίων.

## **V. Παρακολούθηση των μετεωρολογικών δεδομένων**

Πρέπει να υπάρχει γνώση του κλιματολογικού ιστορικού της περιοχής και να παρακολουθούνται τα τρέχοντα μετεωρολογικά δεδομένα από τους πλησιέστερους σταθμούς.

## **VI. Άρδευση**

Ο επιβλέπων γεωπόνος πρέπει να συντάξει ένα σχέδιο διαχείρισης νερού σε συνεργασία με τον επικεφαλής της γεωργικής εκμετάλλευσης, σύμφωνα με τις

νόμιμες και ρυθμιστικές διαδικασίες για την άντληση και χρήση νερού, στις οποίες ο παραγωγός υποχρεούται να συμμορφώνεται.

Οι απαιτήσεις σε νερό προσδιορίζονται ανάλογα με το είδος της καλλιέργειας, το ανάγλυφο της περιοχής, τον τύπο του εδάφους και τις λοιπές συνθήκες του περιβάλλοντος. Επίσης, για τον υπολογισμό της απαιτούμενης ποσότητας και του τρόπου άρδευσης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η μηχανική σύσταση του εδάφους και η χρήση του καρπού (επιτραπέζια ή ελαιοποιήσιμη).

Η μέθοδος άρδευσης πρέπει να επιλέγεται με βάση το κόστος και την αποτελεσματικότητα αξιοποίησης του νερού, καθώς και τις πιθανές αρνητικές επιπτώσεις στην εξάπλωση ασθενειών. Πρέπει να αποφεύγεται η μέθοδος της κατάκλυσης ενώ συνίσταται η στάγδην άρδευση επειδή είναι η καταλληλότερη από πλευράς αποτελεσματικότερης αξιοποίησης νερού.

Όλοι οι παραγωγοί είναι υποχρεωμένοι να τηρούν ημερολόγιο άρδευσης, όπου θα καταγράφεται η ποσότητα νερού, ο τρόπος και ο χρόνος άρδευσης ανά αγροτεμάχιο καθώς και να εκπαιδεύονται σε θέματα ορθολογικής άρδευσης.

Με σκοπό την τεκμηρίωση της καταλληλότητας, το νερό που προέρχεται από γεώτρηση ή από επεξεργασμένες εκροές βιολογικών καθαρισμών θα πρέπει να εξετάζεται με χημική ανάλυση ανά τριετία. Ειδικότερα να ελέγχεται ως προς το μικροβιακό του φορτίο και τις συγκεντρώσεις των επιμέρους παραμέτρων ρύπανσης (αλατότητα, νιτρικά, βαρέα μέταλλα κ.λπ.).

Τέλος, η εκμετάλλευση πρέπει να μη χρησιμοποιεί νερό προερχόμενο από πηγές που δεν ανανεώνονται. Επίσης, το σχέδιο διαχείρισης νερού πρέπει να περιλαμβάνει ειδική μέριμνα για τα νερά των προστατευόμενων υγροτόπων.



## VII. Φυτοπροστασία

Το σχέδιο διαχείρισης της φυτοπροστασίας πρέπει να αξιολογεί για κάθε οργανισμό-στόχο την πιθανότητα εμφάνισης, την επίπτωσή του και, αν είναι δυνατόν, τον τρόπο μέτρησης αυτής της επίπτωσης, αλλά και να παραθέτει μέτρα και μεθόδους αντιμετώπισής του. Επίσης, το σχέδιο θα πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα έκτακτης ανάγκης για την αντιμετώπιση απότομης και μη προβλέψιμης πληθυσμιακής έξαρσης ενός επιβλαβούς οργανισμού.

Η φυτοπροστασία βασίζεται σε συνδυασμένη εφαρμογή μεθόδων, αλλά είναι βασική προϋπόθεση οι μη χημικές να αποτελούν την πρώτη επιλογή. Η απόφαση για επέμβαση με φυτοπροστατευτικά μέτρα πρέπει να τεκμηριώνεται.

Η προστασία των καλλιεργειών από εχθρούς, ασθένειες και ζιζάνια πρέπει να επιτυγχάνεται με την ελάχιστη χρήση φυτοπροστατευτικών προϊόντων αλλά κυρίως με τη μικρότερη διατάραξη του περιβάλλοντος. Οι καλλιεργητές πρέπει να υιοθετούν το σύστημα της ολοκληρωμένης φυτοπροστασίας και να ενημερώνονται συχνά από έμπειρους επιβλέποντες γεωπόνους.

Η επιλογή των φυτοπροστατευτικών μέσων πρέπει να γίνεται με βάση την αποτελεσματικότητα, τον τρόπο δράσης, το φάσμα δράσης, την εκλεκτικότητα για το καλλιεργούμενο φυτό, την ασθένεια ή το ζωικό εχθρό ή ζιζάνιο, τις πιθανές επιπτώσεις, τους ειδικούς τοπικούς περιβαλλοντικούς στόχους, το συνδυασμό με άλλα φυτοπροστατευτικά προϊόντα, το κόστος, την ευχέρεια χρησιμοποίησης των μέσων ατομικής προστασίας από τον χειριστή, τα υπολείμματα στο γεωργικό προϊόν, και την υπολειμματική διάρκεια. Γενικότερα, όπου είναι δυνατόν, συνιστάται να χρησιμοποιούνται φυτοπροστατευτικά προϊόντα μεγάλης εκλεκτικότητας, δηλαδή αυτά που έχουν μέγιστη αποτελεσματικότητα για τον οργανισμό-στόχο, ελάχιστη επίδραση στους οργανισμούς μη στόχους (χειριστές, καταναλωτές, μέλισσες, ωφέλιμα αρθρόποδα, πτηνά, ψάρια, κλπ), μικρό βαθμό έκπλυσης στα νερά και ταχύ ρυθμό αποδόμησης.

Η επιλογή των φυτοπροστατευτικών προϊόντων θα γίνεται με βάση τις πληροφορίες που διατίθενται από τη Διεύθυνση Προστασίας Φυτών του Υπουργείου Αγροτικής Αναπτυξίας και Τροφίμων.

Οι παραγωγοί υποχρεούνται να:

- Χρησιμοποιούν μόνο εγκεκριμένα για την καλλιέργεια φυτοπροστατευτικά προϊόντα.
- Ακολουθούν τις οδηγίες της ετικέτας κατά την εφαρμογή των φυτοπροστατευτικών προϊόντων ή των βιολογικών σκευασμάτων.
- Λαμβάνουν υπόψη τους περιορισμούς που υπάρχουν σχετικά με τα υπολείμματα ορισμένων φυτοπροστατευτικών προϊόντων στις χώρες όπου διατίθενται τα προϊόντα τους.
- Συμβουλευόμαστε τους πωλητές των προϊόντων τους για τυχόν πρόσθετους εμπορικούς περιορισμούς.

Επιπλέον, οι καλλιεργητές πρέπει να παίρνουν από τον επιβλέποντα συγκεκριμένες γραπτές οδηγίες για κάθε εφαρμογή, δηλαδή για το είδος του φυτοπροστατευτικού μέσου, το χρόνο, τη δόση, την ποσότητα, την πυκνότητα του διαλύματος και την τεχνική που θα ακολουθηθεί κατά την εφαρμογή.

Αναφορικά με τις εφαρμογές των φυτοπροστατευτικών μέσων, αυτές πρέπει να καταγράφονται με τα εξής στοιχεία:

- Αγροτεμάχιο.
- Ημερομηνία και ώρα εφαρμογής.
- Στόχος και αιτιολογία εφαρμογής.
- Είδος, συγκέντρωση και συνολική ποσότητα του κάθε φυτοπροστατευτικού προϊόντος ή άλλου μέσου.

- Όγκος ψεκαστικού υγρού που χρησιμοποιήθηκε.
- Τύπος ψεκαστικού μηχανήματος, είδος μπεκ, πίεση ψεκαστικού, μέση ταχύτητα κατά τον ψεκασμό, όνομα του χειριστή του ψεκαστικού μηχανήματος.
- Χρόνος αναμονής πριν τη συγκομιδή.

Οι χειριστές των ψεκαστικών μηχανημάτων πρέπει να χρησιμοποιούν τα μέσα προστασίας που προβλέπονται στις οδηγίες που δίνονται από τον επιβλέποντα γεωπόνο.

Ιδιαίτερα σημαντική παράμετρο για την επιτυχία του συγκεκριμένου τρόπου διαχείρισης της καλλιέργειας της ελιάς, αποτελεί η τυπική εφαρμογή του χρόνου αναμονής ανάμεσα στις εφαρμογές των φυτοπροστατευτικών προϊόντων και τη συγκομιδή των γεωργικών προϊόντων σύμφωνα με τις οδηγίες εφαρμογής του εκάστοτε σκευάσματος.

Μετά τη χρήση των φυτοπροστατευτικών προϊόντων πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για την καταστροφή των κενών φιαλών και δοχείων και τον καθαρισμό των ψεκαστικών μηχανημάτων σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος.

Στα πλαίσια της τεκμηρίωσης της ορθής λειτουργίας της συνολικής διαδικασίας εφαρμογής της φυτοπροστασίας στη γεωργική εκμετάλλευση, συνιστάται η διενέργεια δειγματοληπτικών ερευνών στα γεωργικά προϊόντα και η εν συνεχεία ανάλυσή τους από εξειδικευμένα εργαστήρια με σκοπό τον εντοπισμό υπολειμμάτων φυτοπροστατευτικών προϊόντων και σύγκρισή τους με τα ανώτατα επιτρεπόμενα όρια (MRLs).

### **VIII. Συγκομιδή και μετασυλλεκτικοί χειρισμοί**

Ο τρόπος και ο χρόνος συγκομιδής της ελιάς πρέπει να εξασφαλίζουν την ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος. Πρέπει να καταγράφεται ο χρόνος και η ποσότητα που συγκομίζεται κάθε φορά, ανά αγροτεμάχιο, για διευκόλυνση της ιχνηλασιμότητας. Επίσης, πρέπει να λαμβάνονται μέτρα υγιεινής κατά τη συγκομιδή των καρπών, ώστε να μην υπάρχει πιθανότητα μόλυνσης των καρπών και των κιβωτίων, αλλά και για να αποφεύγεται η μεταφορά μολυσμάτων στα διαλογιστήρια και στους χώρους αποθήκευσης των καρπών.

Σε ό,τι αφορά την υγιεινή των εργαζομένων συγκομιδής, θα πρέπει να εξασφαλίζεται η πρόσβαση τους σε τουαλέτα ή/και σε χώρο όπου μπορούν να πλυθούν.

Η πηγή του νερού που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των προϊόντων μετά τη συγκομιδή πρέπει να ανήκει στο τοπικό δίκτυο πόσιμου νερού ή η χρήση της να επιτρέπεται από την κείμενη νομοθεσία. Το νερό που ανακυκλώνεται μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί μόνο μετά από φιλτράρισμα για απομάκρυνση των επικίνδυνων χημικών ουσιών και παθογόνων (π.χ. μετασυλλεκτικές σήψεις).

Οι χημικές επεμβάσεις μετά τη συγκομιδή πρέπει να ελαχιστοποιούνται με λήψη μέτρων προ και μετά τη συγκομιδή. Αν δεν υπάρχει εναλλακτική λύση για την εξασφάλιση καλής ποιότητας, τότε τα χημικά μέσα πρέπει να χρησιμοποιούνται σύμφωνα με την ετικέτα του προϊόντος. Όλες οι μετασυλλεκτικές εφαρμογές χημικών πρέπει να καταγράφονται και να αρχειοθετούνται. Η καταγραφή θα πρέπει να περιλαμβάνει το αγροτεμάχιο από το οποίο προέρχεται το προϊόν, τη θέση όπου γίνεται η εφαρμογή, την ημερομηνία, το λόγο για τον οποίο γίνεται η εφαρμογή, το είδος και η ποσότητα του χρησιμοποιηθέντος χημικού, ο εξοπλισμός που χρησιμοποιήθηκε και το όνομα του χειριστή.

Τα υλικά συσκευασίας των προϊόντων πρέπει να φυλάσσονται σε αποθήκες ώστε να μη μολύνονται από επιβλαβείς οργανισμούς. Αν η συσκευασία γίνεται στο ύπαιθρο, τότε τα υλικά συσκευασίας συνιστάται να μην παραμένουν τη νύχτα εκτεθειμένα γιατί μεγαλώνει ο κίνδυνος μόλυνσης. Αν το υλικό συσκευασίας πρόκειται να ξαναχρησιμοποιηθεί, συνιστάται να πλυθεί ενδιάμεσα, ώστε να απομακρυνθούν οι ξένες ύλες που μπορεί να έχουν δυσμενή επίδραση στο προϊόν ή/και στην υγεία των καταναλωτών.

Τέλος, οι αποθήκες πρέπει να είναι κατάλληλες για την αποθήκευση του συγκεκριμένου προϊόντος, και να πληρούν τις νομικές προϋποθέσεις. Πρέπει επίσης, να καταγράφονται οι ποσότητες και οι χρόνοι εισαγωγής και εξαγωγής του γεωργικού προϊόντος και, γενικά, πρέπει να λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα για τη διατήρηση της ιχνηλασιμότητας.

## **IX. Διαχείριση εξοπλισμού και ενέργειας**

Ο εξοπλισμός πρέπει να λειτουργεί και να συντηρείται σύμφωνα με τις οδηγίες του κατασκευαστή.

Συνιστάται η μέτρηση και καταγραφή της κατανάλωσης ενέργειας (καύσιμα, ηλεκτρικό ρεύμα). Έτσι μπορεί να γίνει η αξιολόγηση ορθολογικής χρήσης μέσα από τα επιμέρους σχέδια διαχείρισης, ώστε σύμφωνα με αυτά να λαμβάνονται τρόποι μείωσης ή αλλαγής του τρόπου χρήσης του εξοπλισμού και κατ' επέκταση μείωση της κατανάλωσης ενέργειας όπου κρίνεται σκόπιμο.

Τέλος, προωθείται η χρήση εναλλακτικών πηγών ενέργειας στα πλαίσια των αναγκών της εκμετάλλευσης.

## **X. Διαχείριση ρύπων**

Πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την αποφυγή ρύπανσης και τη μείωση των απορριμμάτων στους ελαιώνες και στις κτιριακές εγκαταστάσεις της γεωργικής εκμετάλλευσης.

## **XI. Περιβάλλον –Βιοποικιλότητα**

Βασική απαίτηση για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση αποτελεί η εναρμόνιση με την περιβαλλοντική νομοθεσία της κάθε περιοχής, ειδικά αν πρόκειται για προστατευμένη ζώνη (NATURA 2000, RAMSAR, κ.λπ.)

Επιπλέον θα πρέπει να διατηρούνται τα παραδοσιακά στοιχεία του αγροτικού τοπίου (π.χ. παραδοσιακοί ελαιώνες). Ειδικότερα, προάγεται η προστασία και συντήρηση των αναβαθμίδων των επικλινών εδαφών για λόγους προστασίας του τοπίου αλλά και αποφυγή διάβρωσης.

Ταυτόχρονα συνιστάται η διατήρηση μη παραγωγικών κοινόχρηστων χώρων – ενδιαιτημάτων της περιοχής (φυτοφράκτες, πρανή δρόμων κ.α.) με σκοπό τον εμπλουτισμό της τοπικής χλωρίδας και πανίδας και την αναβάθμιση του περιβάλλοντος της εκμετάλλευσης.

## **XII. Υγεία, ασφάλεια και κατάρτιση των εργαζομένων**

- Υγιεινή

Οι εργαζόμενοι στη γεωργική εκμετάλλευση πρέπει να έχουν τα κατάλληλα πιστοποιητικά υγείας. Θα πρέπει να χρησιμοποιούν τον κατάλληλο εξοπλισμό που τους παρέχει η γεωργική επιχείρηση. Θα πρέπει να τους παρέχεται χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για την κάλυψη των αναγκών τους.

- Κατάρτιση

Ο κάθε εργαζόμενος που χρησιμοποιεί φυτοπροστατευτικά προϊόντα θα πρέπει να έχει την κατάλληλη κατάρτιση. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι θα πρέπει να είναι ενημερωμένοι πάνω σε ενέργειες που πρέπει να προβούν σε περίπτωση ατυχημάτων ή έκτακτης ανάγκης, καθώς και στην παροχή πρώτων βοηθειών.

- Ασφάλεια

Με σκοπό την ασφάλεια των εργαζομένων, στα πλαίσια της ολοκληρωμένης διαχείρισης, προβλέπονται τα ακόλουθα:

- Θα πρέπει να είναι εύκολα προσιτό κυτίο πρώτων βοηθειών
- Ύπαρξη προειδοποιητικών συμβόλων σε επικίνδυνα σημεία της γεωργικής εκμετάλλευσης
- Χρήση μέσων ατομικής προστασίας από τους εργαζομένους στη γεωργική εκμετάλλευση
- Ύπαρξη κατάλληλου εξοπλισμού που προσδίδει ασφάλεια στα μηχανήματα της εκμετάλλευσης.

(Agrocert, 2009)

#### **4.1.3.1.3 Ιχνηλασιμότητα αγροτικού προϊόντος**

Μια ιδιαίτερα σημαντική πτυχή στην εφαρμογή του προτύπου AGRO 2, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί η εφαρμογή του συστήματος της ιχνηλασιμότητας. Με τον όρο αυτό εννοούμε την πλήρη κωδικοποίηση του προϊόντος, έτσι ώστε να αναγνωρίζει κανείς το όνομα του παραγωγού, το αγροτεμάχιο από το οποίο προήλθε, την ημερομηνία συγκομιδής του αλλά και το σύνολο των καλλιεργητικών φροντίδων που έχει δεχτεί. Η ιχνηλασιμότητα του προϊόντος μπορεί να αποδειχτεί σωτήρια στην περίπτωση που θα πρέπει για κάποιους λόγους να γίνει απόρριψη μιας παρτίδας ενός παραγωγού ή κάποιου μόνο αγροτεμαχίου. Τι θα γινόταν, για παράδειγμα, στην

περίπτωση που τα προϊόντα πολλών παραγωγών ήταν ομογενοποιημένα (μη ιχνηλάσιμα) και θα έπρεπε να απορριφθεί μόνο το προϊόν ενός παραγωγού. Στο σημείο αυτό επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι για να φθάσει ένα γεωργικό προϊόν στο στάδιο να κωδικοποιηθεί ως πιστοποιημένο, θα πρέπει να πληροί όλες τις προβλεπόμενες απαιτήσεις των προτύπων πιστοποίησης και να έχουν πραγματοποιηθεί οι προβλεπόμενες αναλύσεις υπολειμμάτων, οι οποίες επικυρώνουν την ορθή λειτουργία του συστήματος ποιότητας (Καλτσής και Τσίνας,2005).

#### **4.1.3.1.4 Πιστοποίηση και πορεία εφαρμογής AGRO 2**

Μετά την πλήρη ανάπτυξη και εφαρμογή του συστήματος ποιότητας ο παραγωγός ή η Ομάδα Παραγωγών υποβάλλει αίτηση σε κάποιο αναγνωρισμένο Φορέα Πιστοποίησης, ο οποίος είναι εγκεκριμένος να πιστοποιεί την εφαρμογή του συγκεκριμένου πρότυπου (AGRO 2).

Ο Φορέας Πιστοποίησης πρέπει κατά τη διάρκεια των επιθεωρήσεων να ελέγχει την τετραγωνική ρίζα των ενταγμένων στο Σύστημα παραγωγών της γεωργικής εκμετάλλευσης, για κάθε καλλιέργεια του Πεδίου Πιστοποίησης. Ο έλεγχος πρέπει να περιλαμβάνει κατ' ελάχιστον, έλεγχο τήρησης αρχείων παραγωγού, καταγραφή στα ημερολόγια αγρού, προσωπική συνέντευξη με τους παραγωγούς καθώς και επιτόπιο έλεγχο στα αγροτεμάχια του 30% του ανωτέρω δείγματος των παραγωγών και όχι σε λιγότερο από 3 παραγωγούς.

Στις επιθεωρήσεις πρέπει να περιλαμβάνεται και ο έλεγχος των μονάδων ή εγκαταστάσεων που εμπλέκονται στη συσκευασία/τυποποίηση των προϊόντων.

Στη συνέχεια διενεργούνται επιθεωρήσεις αξιολόγησης από το Φορέα Πιστοποίησης στη γεωργική εκμετάλλευση σε διάφορα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας και οπωσδήποτε κατά το στάδιο της συγκομιδής. Ακόμα, πρέπει να διενεργεί επιθεωρήσεις επιτήρησης στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις κατ' ελάχιστον μια φορά



ανά έτος όπως επίσης και αιφνιδιαστικές ή έκτακτες επιθεωρήσεις στο 10% τουλάχιστον των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που πιστοποιεί.

Σε περίπτωση καταγραφής μη συμμορφώσεων, το χρονικό διάστημα για την αποστολή διορθωτικών ενεργειών εκ μέρους της γεωργικής εκμετάλλευσης και την αποδοχή τους από το Φορέα, να μην υπερβαίνει τους 3 μήνες από την ημερομηνία επιθεώρησης.

Η γεωργική εκμετάλλευση προκειμένου να υποβάλλει αίτηση για την πιστοποίηση του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στο Φορέα Πιστοποίησης, πρέπει:

- Να εφαρμόζει και να τηρεί αρχεία για το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης όπως περιγράφεται στο πρότυπο AGRO 2, για τουλάχιστον μια πλήρη και ενιαία καλλιεργητική περίοδο.
- Να διαθέτει ένα τουλάχιστον επιβλέποντα γεωπόνο ανά 300 στρέμματα θερμοκηπιακών καλλιεργειών, 10.000 στρέμματα ετήσιων καλλιεργειών, 4.000 στρέμματα δενδρωδών καλλιεργειών και 1.500 στρέμματα αμπέλου.
- Να έχει διενεργήσει μια πλήρη εσωτερική επιθεώρηση, σε όλες τις διαδικασίες και τα Σχέδια Διαχείρισης του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης.
- Να έχει διεξάγει τουλάχιστον μία πλήρη ανασκόπηση του Συστήματος, από τη διοίκηση της γεωργικής εκμετάλλευσης.

(Agrocert, 2008)

Η ορθή εφαρμογή του συγκεκριμένου προτύπου πιστοποιείται με το εθνικό σήμα ποιότητας AGRO 2 (Εικόνα 4.1), το οποίο έχει διάρκεια ισχύος 3 έτη.

Εικόνα 4.1: Εθνικό σήμα ποιότητας ( Ελληνική & αγγλική γλώσσα)



Πηγή: Agrocert (διαθέσιμο στο [www.agrocert.gr](http://www.agrocert.gr))

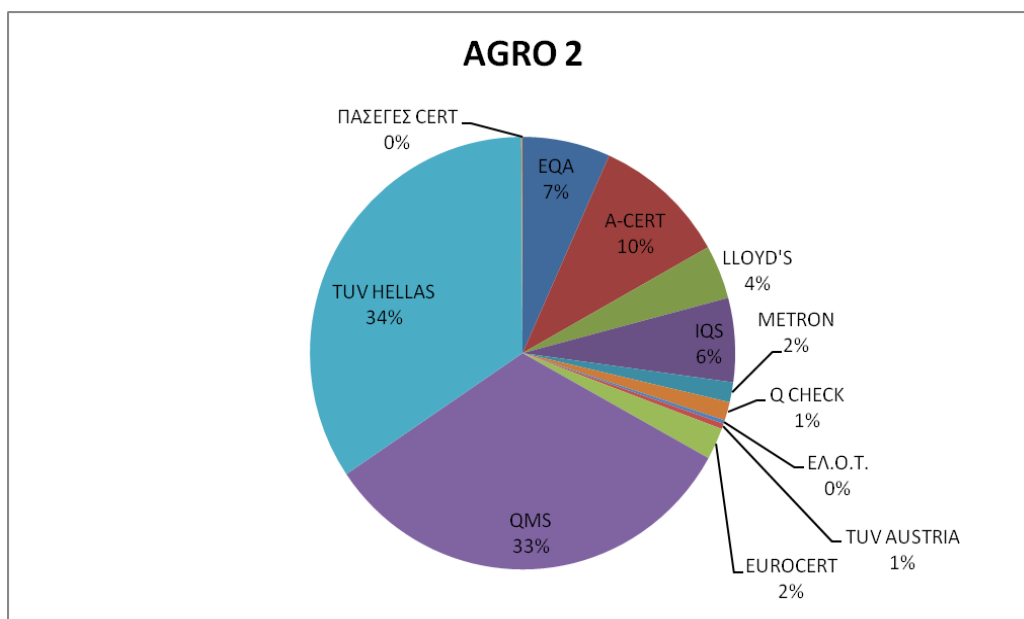
Ο Ο.Π.Ε.Γ.Ε.Π. – AGROCERT ως ελεγκτικός οργανισμός, από το 2005 έχει αναγνωρίσει συγκεκριμένους Πιστοποιητικούς Φορείς, τους οποίους και εποπτεύει, στα πλαίσια της ορθής εφαρμογής του προτύπου AGRO 2, (Πίνακας 4.1).

Πίνακας 4.1: Ιδιωτικοί Φορείς Πιστοποίησης του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στη φυτική παραγωγή.

A/A	Επωνυμία Φορέα
1	BUREAU VERITAS QUALITY INTERNATIONAL ΕΛΛΑΣ Α.Ε.
2	EQA - HELLAS Α.Ε.
3	QMS CERT Ε.Π.Ε.
4	Q – Check ΜΙΓΚΟΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.
5	TUV AUSTRIA ΕΛΛΑΣ Ε.Π.Ε.
6	A CERT Α.Ε.
7	Hellenic LLOYD'S Α.Ε.
8	EUROCERT Α.Ε.
9	IQS Ε.Π.Ε.
10	TUV HELLAS (TUV NOR) Α.Ε.
11	ΠΑΣΕΓΕΣ CERT
12	METRON CERT Α.Ε.
13	ΕΛ.Ο.Τ. Α.Ε.
14	TUV RHEINLAND HELLAS Α.Ε.

(Πηγή: Agrocert, 2011)

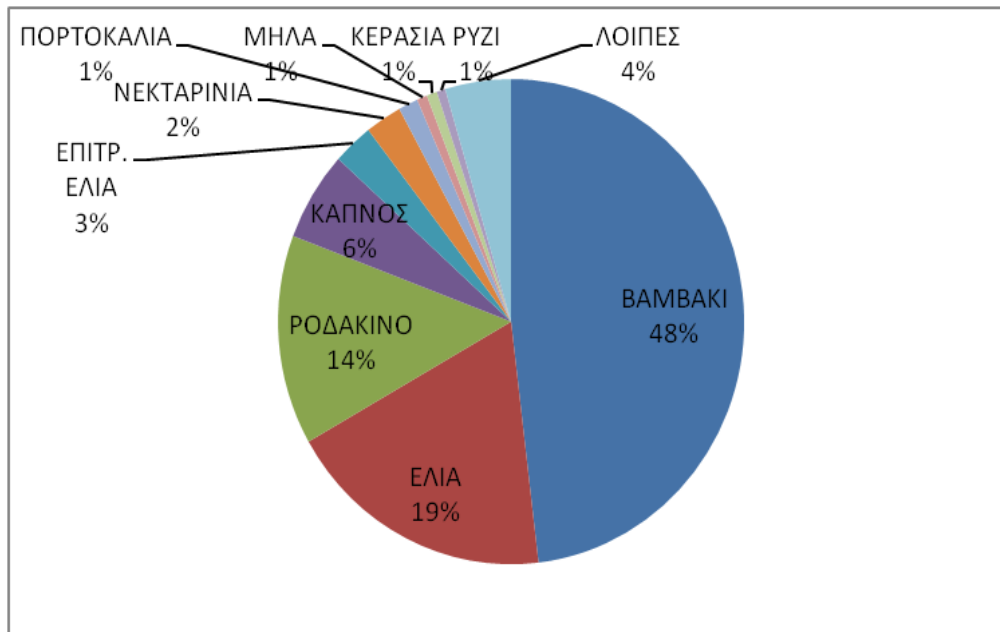
Σχήμα 4.2: Μερίδια πιστοποίησης κατά εταιρία – φορέα



(Πηγή: Agrocert, 2009)

Το πρότυπο AGRO 2 από την πρώτη χρονιά εφαρμογής του μέχρι και σήμερα διαφαίνεται να έχει αύξουσα πορεία σε επίπεδο στρεμμάτων στο σύνολο της χώρας. Η μεγάλη αναγνωρισιμότητα του όμως διακρίνεται από το 2006 και έπειτα. Για το 2010, σύμφωνα με τον Agrocert, το σύνολο των πιστοποιημένων καλλιεργειών έφτασε τα 3 εκατομμύρια στρέμματα, το οποίο αντιστοιχεί σε ποσοστό 10% περίπου της καλλιεργούμενης έκτασης της χώρας μας. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 4.3, την πρώτη θέση από πλευράς πιστοποίησης κατά AGRO 2 κατέχει η καλλιέργεια βάμβακος με 48% και ακολουθεί η ελαιοκαλλιέργεια με 19%.

Σχήμα 4.3: Κατανομή προτύπου AGRO 2 ανά καλλιέργεια



(Πηγή: Agrocert, 2009)

Βασικές επιδιώξεις του οργανισμού εφαρμογής του συγκεκριμένου προτύπου και γενικά του ελληνικού κράτους για τα επόμενα χρόνια αποτελούν, η μεγαλύτερη διείσδυση του προτύπου στις καλλιέργειες και κατ' επέκταση υιοθέτηση από περισσότερους παραγωγούς, καθώς και η όσο το δυνατόν καλύτερη αναγνωρισιμότητα του από το απαιτητικό καταναλωτικό κοινό.

#### 4.1.3.2 Διεθνές Πρωτόκολλο GLOBAL G.A.P

Το 1997, ως απόρροια της απαίτησης των μεγαλύτερων αγορών της βόρειας Ευρώπης για τη διακίνηση ασφαλών προϊόντων προς τους καταναλωτές, μεγαλύτερη ευαισθησία σε περιβαλλοντικά θέματα και μια πιο υπεύθυνη προσέγγιση στην πρόνοια του εργαζομένου, δημιουργήθηκε ο ιδιωτικό φορέας "EUREP" (Euro-Retailer Produce working group), ο οποίος σε συνεργασία με εκπροσώπους του αγροτικού χώρου δημιούργησαν το πρωτόκολλο EUREPG.A.P., πλέον γνωστό ως

GLOBALG.A.P. Το GLOBALG.A.P.<sup>1</sup>, αποτελεί ένα σύνολο προδιαγραφών και κανόνων με σκοπό την πιστοποίηση των αγροτικών προϊόντων, έχοντας ως βάση τους κανόνες της ορθής γεωργικής πρακτικής (Good Agricultural Practices). Μεταξύ άλλων έχει αναπτυχθεί η προδιαγραφή IFA (Integrated Farm Assurance) που αφορά την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Την δεκαετία που ακολούθησε, κατάφερε να ξεπεράσει τα ευρωπαϊκά όρια και διείσδυσε σε όλες τις μεγάλες αγορές του κόσμου απολαμβάνοντας μεγάλη αναγνωσιμότητα. Πλέον συναντούμε αγροτικά προϊόντα πιστοποιημένα κατά το πρωτόκολλο GLOBALG.A.P. σε 80 χιλιάδες παραγωγούς, από 100 ανεξάρτητους και διαπιστευμένους φορείς πιστοποίησης, σε περισσότερες από 80 χώρες, και στις πέντε ηπείρους του πλανήτη.

Προς το παρόν, το πρότυπο αυτό δεν έχει εφαρμογή στην καλλιέργεια της ελιάς.

(Eurocert, 2010)

Εικόνα 4.2: Λογότυπο GLOBALG.A.P.



Πηγή: Globalg.a.p (διαθέσιμο στο [www.globalgap.org](http://www.globalgap.org))

Συνοψίζοντας λοιπόν, η εφαρμογή των παραπάνω (πρότυπο AGRO 2, πρωτόκολλο GLOBALG.A.P.) βασίζεται στις εξής αρχές:

1. Προστασία του καταναλωτή και της δημόσιας υγείας με:

---

<sup>1</sup> Η απόφαση ανακοινώθηκε το Σεπτέμβριο του 2007 στο 8ο παγκόσμιο συνέδριο στη Μπαγκόνγκ.

- τεκμηριωμένο σύστημα παραγωγής (οδηγίες-καταγραφές εφαρμογής)
- αποτελέσματα εργαστηριακών αναλύσεων χημικών υπολειμμάτων
- κωδικοποίηση του τελικού προϊόντος που παραπέμπει στον παραγωγό, το αγροτεμάχιο και τον τρόπο παραγωγής του προϊόντος

## 2. Προστασία του περιβάλλοντος από την μείωση των εισροών με:

- ορθολογική εφαρμογή φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων με συγκεκριμένες ποσότητες χωρίς να γίνεται υπέρβαση των μέγιστων επιτρεπόμενων ορίων για την περιοχή
- εκπαίδευση του παραγωγού για τον τρόπο καταστροφής των κενών δοχείων φυτοφαρμάκων, τον τρόπο έκπλυσης του ψεκαστικού μηχανήματος, την ορθή αποθήκευση των φυτοπροστατευτικών σκευασμάτων κ.ο.κ.
- θέσπιση συγκεκριμένων σκοπών και στόχων για την προστασία του περιβάλλοντος
- μείωση εισροών που προέρχονται από την ορθή εφαρμογή του συστήματος

## 3. Προστασία της υγείας του παραγωγού με:

- χρήση προστατευτικού ρουχισμού και εξοπλισμού κατά τη διάρκεια των φυτοπροστατευτικών επεμβάσεων
- εκπαίδευση για πιο σωστή χρήση των φυτοπροστατευτικών σκευασμάτων
- δημιουργία αποθηκευτικών χώρων που να πληρούν τις προδιαγραφές ασφάλειας για την αποθήκευση φυτοπροστατευτικών προϊόντων

(Καλτσής και Τσίνας, 2005)

## 4.2 Βιολογική γεωργία

Μία άλλη, πολύ σημαντική, εναλλακτική μορφή γεωργικής παραγωγής είναι η βιολογική γεωργία, που τουλάχιστον τα τελευταία χρόνια είναι αντικείμενο ενός αυξανόμενου και πολύπλευρου ενδιαφέροντος και που συνίσταται από ένα μίγμα πολλών πρωτοβουλιών που αναπτύχθηκαν παγκοσμίως από τη δεκαετία του 1920. Ένα από τα αποτελέσματα αυτών των πρωτοβουλιών ήταν η διαφοροποίηση της ορολογίας που χρησιμοποιείται για την περιγραφή της π.χ. σε οργανική, οικολογική, φυσική, αείφορη, κ.ά. έννοιες που σε γενικές γραμμές είναι συνώνυμες με τη χρησιμοποιούμενη στη χώρα μας έννοια-βιολογική.

Παρόλο που στον κοινοτικό κανονισμό αρ. 2092/91 η έννοια της βιολογικής γεωργίας δεν ορίζεται με σαφήνεια θα μπορούσε κανείς να πει, περιγράφοντάς την, ότι αυτή συνίσταται από τα εξής μέρη:

1. Τις καλλιεργητικές πρακτικές που δεν πρέπει να εφαρμόζει ή που θα πρέπει επιμελώς να αποφεύγει ο βιοκαλλιεργητής επειδή είναι δυνατόν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο οικοσύστημα π.χ. η χρήση συνθετικών αγροχημικών, όπως είναι τα λιπάσματα.
2. Τις πρακτικές που θα πρέπει να εφαρμόζει ανελλιπώς ο βιοκαλλιεργητής, όπως είναι η αμειψισπορά, η χλωρή λίπανση, η κατάλληλη χρήση φυτικών υπολειμμάτων (κομπόστα) καθώς και των ζωικών αποβλήτων, η βιολογική φυτοπροστασία, η επιλογή κατάλληλων ειδών και ποικιλιών, η καταστροφή των ζιζανίων με φωτιά κτλ.

Αυτές τις πρακτικές θα πρέπει ο καλλιεργητής να αναπτύξει από μόνος του, σύμφωνα με την αρχή ότι το έδαφος είναι ένας ζωντανός οργανισμός, ώστε η γονιότητά του να εξασφαλιστεί μακροπρόθεσμα. Η βιολογική γεωργία χαρακτηρίζεται από μία ολοκληρωμένη προσέγγιση του αγρο-οικοσυστήματος με περιβαλλοντολογικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους.

Είναι ένας άλλος τρόπος προσέγγισης στα προβλήματα της γεωργικής παραγωγής και περιλαμβάνει την πεποίθηση ότι οι φυσικοί πόροι δεν είναι ανεξάντλητοι και ότι ο τρόπος και οι τεχνικές της γεωργικής παραγωγής δεν είναι ανεξάρτητες από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Επιπλέον, εντάσσει τη γεωργική παραγωγή σε μία συνολικότερη αντίληψη για τη φύση, τον άνθρωπο και την κοινωνία. Η βιολογική γεωργία αποφεύγοντας κάποιες πρακτικές τείνει να εσωτερικεύσει μερικά από τα εξωτερικά κόστη όπως π.χ. η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, σε αντιδιαστολή με τη λεγόμενη συμβατική γεωργία (ΔΗΩ, 1994, Επιτροπάκης, 2000).

Το μοναδικό μειονέκτημα που έχει η βιολογική γεωργία, είναι ότι δεν μπορεί να εφαρμοσθεί πάντα με επιτυχία σε όλες τις καλλιέργειες ή σε ευαίσθητες περιοχές που παρουσιάζουν εξάρσεις σε εχθρούς ή ασθένειες. Αναμφισβήτητα όμως αποτελεί μια μορφή καλλιέργειας που έχει μέλλον στην Ελλάδα, δεδομένου ότι το ΥΠ.Α.Α.Τ. προωθεί αρκετά τους βιοκαλλιεργητές μέσα από την παροχή οικονομικών ενισχύσεων.

#### **4.2.1 Η βιολογική καλλιέργεια της ελιάς**

Η βιοκαλλιέργεια της ελιάς έχει τρεις παραγωγικές κατευθύνσεις: λάδι, βρώσιμες ελιές και ελαιόπαστα, με την καλλιέργεια για την παραγωγή ελαιολάδου να καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό στο σύνολο των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων της χώρας. Τα συγκεκριμένα προϊόντα απορροφώνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από αγορές του εξωτερικού. Το σύνολο σχεδόν του βιολογικού ελαιολάδου προωθείται στο εξωτερικό συσκευασμένο.

Στον Πίνακα 4.2 παρουσιάζεται η εξέλιξη της βιοκαλλιέργειας ελιάς (βρώσιμη και ελαιοποιήσιμη) για τη χρονική περίοδο 1994-2007 (τα μεγέθη περιλαμβάνουν και τις εκτάσεις που βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο).



Πίνακας 4.2: Εξέλιξη της καλλιέργειας βιολογικής ελιάς (1994-2007)

Έτος	Στρέμματα
1994	5.600
1995	14.700
1996	32.614
1997	58.500
1998	94.752
1999	115.462
2000	130.452
2001	155.002
2002	143.750
2003	173.409
2004	258.110
2005	396.360
2006	599.990
2007	519.227

Πηγή: ΟΠΕΓΕΠ (1994-2002), Επεξεργασία στοιχείων Υπ. Αγρ. Ανάπτυξης & Τροφίμων (2003-2007)

Η παραγωγή βιολογικού ελαιολάδου από 1.050 τόνους το 1999 ανήλθε σε 4.100 τόνους το 2008, παρουσιάζοντας μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής για τη συγκεκριμένη περίοδο 16,3% (Πίνακας 4.3).

Η εγχώρια κατανάλωση βιολογικού ελαιολάδου ανήλθε στους 285 τόνους το 1999, ενώ το 2008 εκτιμάται στους 1.500 τόνους, παρουσιάζοντας μέση ετήσια αύξηση 20,3%, για την περίοδο 1999-2008.

Πίνακας 4.3: Μέγεθος εγχώριας αγοράς βιολογικού ελαιολάδου (1999-2008)

Έτος	Παραγωγή	Εξαγωγές	Εγχώρια Κατανάλωση
1999	1.050	765	285
2000	1.350	970	380
2001	1.400	1.000	400
2002	1.580	1.130	450
2003	1.950	1.400	550
2004	2.600	1.900	700
2005	3.200	2.300	900
2006	3.500	2.400	1.100
2007	3.800	2.500	1.300
2008	4.100	2.600	1.500

Πηγή: ICAP 2009, ποσότητα σε τόνους

Αναφορικά με τη διάθεση του βιολογικού ελαιολάδου στη χώρα μας, αυτή πραγματοποιείται τόσο από εξειδικευμένα καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων όσο και από ειδικά τμήματα αλυσίδων σουπερμάρκετ.

### **4.3 Επιλεγμένα Προϊόντα Π.Ο.Π./Π.Γ.Ε.**

Η αυξημένη τάση των καταναλωτών για προϊόντα με ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά, οδήγησε την Ευρωπαϊκή Ένωση να επιβάλλει ενδείξεις αναγνώρισης ποιότητας για ορισμένες κατηγορίες προϊόντων μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και το ελαιόλαδο.

Τα προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.) και Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (Π.Γ.Ε.) διέπονται από τον Κανονισμό (ΕΚ) 510/2006 του Συμβουλίου της 20ης Μαρτίου 2006 σχετικά με την προστασία των γεωγραφικών ενδείξεων και των ονομασιών προέλευσης των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων, ([www.agrocert.gr](http://www.agrocert.gr)).

- **Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης (Π.Ο.Π.) ή Protected Designation of Origin (P.D.O.)**

Ως «Ονομασία Προέλευσης» νοείται το όνομα μιας περιοχής, ενός συγκεκριμένου τόπου ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μιας χώρας, το οποίο χρησιμοποιείται στην περιγραφή ενός αγροτικού προϊόντος ή ενός τροφίμου, που προέρχεται από την περιοχή αυτή, το συγκεκριμένο τόπο ή τη χώρα αυτή και του οποίου η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στο γεωγραφικό περιβάλλον. Το περιβάλλον αυτό περιλαμβάνει τους φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες και η παραγωγή, η μεταποίηση και η επεξεργασία του προϊόντος λαμβάνουν χώρα στην οριοθετημένη αυτή γεωγραφική περιοχή.

- **Προστατευόμενη Γεωγραφική Ένδειξη (Π.Γ.Ε.) ή Protected Geographical Indication (P.G.I.)**

Ως «Γεωγραφική Ένδειξη» νοείται το όνομα μιας περιοχής, ενός συγκεκριμένου τόπου ή σε εξαιρετικές περιπτώσεις μιας χώρας, το οποίο χρησιμοποιείται στην περιγραφή ενός αγροτικού προϊόντος ή ενός τροφίμου που προέρχεται από την περιοχή, το συγκεκριμένο τόπο ή τη χώρα αυτή και του οποίου ένα συγκεκριμένο ποιοτικό χαρακτηριστικό ή φήμη ή άλλο χαρακτηριστικό, μπορούν να αποδοθούν στη γεωγραφική αυτή προέλευση και του οποίου η παραγωγή ή η μεταποίηση ή η επεξεργασία ή συνδυασμός τους, πραγματοποιούνται στην οριοθετημένη γεωγραφική αυτή περιοχή.

([www.agrocert.gr](http://www.agrocert.gr))

Ειδικότερα στον τομέα του ελαιολάδου για την Ελλάδα έχουν επίσημα αναγνωρισθεί και κατοχυρωθεί βάσει σχετικών κανονισμών της Ε.Ε, οι παραπάνω ενδείξεις για τα προϊόντα είκοσι έξι περιοχών, οι οποίες είναι οι εξής:

- **Προστατευμένη Ονομασία Προέλευσης**

1. Αποκορώνας Χανίων Κρήτης
2. Αρχάνες Ηρακλείου Κρήτης
3. Βιάννος Ηρακλείου Κρήτης
4. Βόρειος Μυλοπόταμος Ρεθύμνου Κρήτης
5. Καλαμάτα Μεσσηνίας
6. Κολυμβάρι Χανίων Κρήτης
7. Κρανίδι Αργολίδας
8. Κροκεές Λακωνίας
9. Λυγουριό Ασκληπειού
10. Πεζά Ηρακλείου Κρήτης

11. Πετρίνα Λακωνίας
12. Σητεία Λασιθίου Κρήτης
13. Θραψανό
14. Φοινίκι Λακωνίας
15. Τροιζηνία

- **Προστατευμένη Γεωγραφική Ένδειξη**

1. Άγιος Ματθαίος Κέρκυρας
  2. Λακωνία
  3. Χανιά
  4. Κεφαλονιά
  5. Ολυμπία
  6. Λέσβος
  7. Πρέβεζα
  8. Ρόδος
  9. Θάσος
  10. Σάμος
  11. Ζάκυνθος
- (ICAP 2009)

#### **4.4 Κανονισμός 867/2008**

Τα τελευταία 25 χρόνια η ελαιοκαλλιέργεια στην Ελλάδα λειτούργησε με βάση τη λογική της ενίσχυσης στην παραγωγή. Τα κριτήρια με τα οποία αντιμετώπιζαν την κατάσταση οι ελαιοπαραγωγοί και γενικότερα οι φορείς των παραγωγών είχαν σα στόχο να μεγιστοποιηθεί το οικονομικό όφελος στο πλαίσιο του καθεστώτος της

ενίσχυσης. Τα διαρθρωτικά προβλήματα του τομέα και οι δομές οργάνωσης και λειτουργίας είχαν τεθεί σε δεύτερη μοίρα.

Με τη νέα Κ.Α.Π., όπως διαμορφώθηκε με την αναθεώρηση του 2004, μπαίνουμε πλέον σε μια νέα λογική, αυτή της παραγωγής ανταγωνιστικών ποιοτικών προϊόντων, ασφαλών και υγιεινών για τον καταναλωτή με διαδικασίες που θα σέβονται και θα προστατεύουν το περιβάλλον. Η νέα κατάσταση που επικρατεί απαιτεί την προσαρμογή του τομέα στις νέες συνθήκες που έχουν προκύψει.

Για τους παραπάνω λόγους και στο πλαίσιο αυτής της αναθεώρησης η χώρα μας επέλεξε για τον τομέα του ελαιολάδου την πλήρη αποδέσμευση της ενίσχυσης από την παραγωγή, την εφαρμογή του ποιοτικού παρακρατήματος βάσει του άρθρου 69 του καν.1782/03 σε ποσοστό 4% της συνιστώσας ελαιόλαδο δηλ. του ποσού των 555 εκ. ευρώ που έχουν κλειδώσει για τον τομέα του ελαιολάδου και την εφαρμογή του παρακρατήματος υπέρ των Οργανώσεων Ελαιουργικών Φορέων (Ο.Ε.Φ.) σε ποσοστό 2% της ως άνω συνιστώσας (Καν.2080/05 τον οποίο διαδέχθηκε ο Καν.867/2008).

Τα προγράμματα των Ο.Ε.Φ. είναι τριετή με ύψος κοινοτικής χρηματοδότησης που ανέρχεται σε 33.294.000 ευρώ.( περίπου 11,09 εκ. ευρώ/έτος). Αφορούν προγράμματα διαφόρων φορέων ( Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών, Σύνδεσμοι του κλάδου, Διεπαγγελματικές Οργανώσεις κ.λπ.) που δραστηριοποιούνται ουσιαστικά στο κλάδο του ελαιολάδου και της επιτραπέζιας ελιάς. Οι φορείς αυτοί αναγνωρίζονται ως Ο.Ε.Φ. με Απόφαση του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων με βάση τους όρους έγκρισης που ορίζονται από τον Κανονισμό, αλλά και με όρους που το ίδιο το κράτος μέλος μπορεί να βάλει έτσι ώστε οι εν λόγω οργανώσεις να μπορούν να εξασφαλίσουν την τήρηση ορισμένων ελάχιστων όρων που να επαρκούν για την επίτευξη σημαντικών οικονομικών αποτελεσμάτων.

Οι επιλέξιμες για κοινοτική χρηματοδότηση δραστηριότητες χωρίζονται σε πέντε τομείς:

- Τομέας Α, παρακολούθησης και διοικητικής διαχείρισης της αγοράς
- Τομέας Β, βελτίωσης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της ελαιοκαλλιέργειας
- Τομέας Γ, βελτίωσης της ποιότητας της παραγωγής ελαιολάδου και επιτραπέζιας ελιάς
- Τομέας Δ, ιχνηλασιμότητα, πιστοποίησης και προστασίας της ποιότητας του ελαιολάδου και της επιτραπέζιας ελιάς.
- Τομέας Ε, διάδοσης πληροφοριών σχετικών με τις δραστηριότητες των Ο.Ε.Φ.

(Τζαβάρα, 2008)

Σύμφωνα με τον καν. 867/2008 δίνεται η δυνατότητα στους φορείς του κλάδου να καταρτίσουν προγράμματα εργασίας που αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας και την προστασία του περιβάλλοντος.

Για το λόγο αυτό ο καν. 867/2008 βάζει κατώτατα όρια κοινοτικής χρηματοδότησης για τους τομείς Β και Δ ώστε να εξασφαλιστεί η εφαρμογή ενός ελαχίστου αριθμού μέτρων στους ευαίσθητους αυτούς τομείς προτεραιότητας. Τα ποσοστά αυτά έχουν οριστεί στο 25% κατ' ελάχιστον για τον Τομέα Β και 12% κατ' ελάχιστον για τον Τομέα Δ (Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2008).

Η Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας αναγνωρίστηκε ως Ο.Ε.Φ. και έλαβε την έγκριση για προγράμματα εργασίας αξίας 3 εκ. ευρώ. Στο πλαίσιο των εν λόγω προγραμμάτων συστάθηκε Ομάδα Παραγωγών αποτελούμενη από 1763 αγρότες με σκοπό την εφαρμογή του Συστήματος της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και την πιστοποίηση της παραγωγής τους με βάση το πρότυπο AGRO 2.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ ΕΛΑΙΟΚΟΜΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ (HACCP- ISO 22000)**

Ένα τρόφιμο λιπαρό ή μη για να δοθεί στην αγορά, πρέπει να τηρεί κάποιες προϋποθέσεις που θα εξασφαλίζουν την καταλληλότητά του και θα αποτρέπουν τις δυσμενείς επιπτώσεις του στην υγεία των καταναλωτών.

Σύμφωνα με την Οδηγία 93/43 της ΕΟΚ, η εναρμόνιση της οποίας με την Ελληνική νομοθεσία έγινε στις 4/10/2000, με την υπουργική απόφαση 487 (ΦΕΚ Β' 1219), όλες οι επιχειρήσεις πρέπει να εφαρμόζουν συστήματα «ελέγχου» κατά τη διαδικασία παραγωγής των τροφίμων. Η υπουργική αυτή απόφαση χρήζει εφαρμογής σε όλες τις ελαιουργικές μονάδες και καθίσταται αναγκαία και υποχρεωτική η εφαρμογή του προγράμματος (συστήματος) HACCP (Hazard Analysis – Critical Control Points – Ανάλυση Κινδύνων – Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου), που στα ελληνικά αποδίδεται με τον όρο Ανάλυση Επικινδυνότητας στα Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου.

Το σύστημα HACCP αποσκοπεί στον έλεγχο της παραγωγής και της ποιότητας του παραγόμενου προϊόντος σε κάθε στάδιο της παραγωγικής διεργασίας και διαδικασίας, (Αρβανιτογιάννης κ.α.,2001). Αποτελεί μια συστηματική προσέγγιση στην αναγνώριση και εκτίμηση των μικροβιολογικών, χημικών και φυσικών κινδύνων του παραγόμενου προϊόντος και θεωρείται ένα ολοκληρωμένο σύστημα διασφάλισης της ασφάλειας των τροφίμων, προλαμβάνοντας και αναγνωρίζοντας τα Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου της παραγωγικής διαδικασίας, όπου οι κίνδυνοι ελέγχονται και ελαχιστοποιούνται.

Επιπλέον, το σύστημα HACCP, τονίζει το ρόλο που έχει ο κάθε παραγωγός τροφίμων στη πρόληψη και επίλυση προβλημάτων. Η διαπίστωση της απώλειας ελέγχου δεν γίνεται πλέον μόνο από τις αρμόδιες αρχές με τη βοήθεια επιθεωρήσεων και αναλύσεων στα τελικά προϊόντα. Η εφαρμογή ενός συστήματος HACCP, εκτός από την εγγύηση για την ασφάλεια του τροφίμου, συμβάλλει στη διευκόλυνση της διαδικασίας ελέγχου από τις αρμόδιες κρατικές αρχές αλλά και στην αύξηση της εμπιστοσύνης στον τομέα της ασφάλειας της παγκόσμιας εμπορίας τροφίμων.

## 5.1 Ιστορική αναδρομή του HACCP

Οι σημαντικότεροι σταθμοί της εξελικτικής πορείας του HACCP είναι οι παρακάτω:

**1959** Σε συνεργασία με τη NASA (Αμερικανική Επιτροπή Αεροναυτικής και Διαστήματος) και τα εργαστήρια του Αμερικανικού Στρατού, ζητείται από την εταιρεία Pillsbury Co. να παράγει τρόφιμα για κατανάλωση από πληρώματα διαστημικών αποστολών σε συνθήκες έλλειψης βαρύτητας, τα οποία να είναι ασφαλή και να μην υπάρχει πιθανότητα μόλυνσης. (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

**1963** Οι FAO (Food and Agriculture Organization) και WHO (World Health Organization) ιδρύουν την Επιτροπή του Codex Alimentarius, της οποίας οι στόχοι είναι η προστασία της υγείας των καταναλωτών και η διασφάλιση σωστών πρακτικών στο διεθνές εμπόριο τροφίμων. Οι ανωτέρω στόχοι διατυπώνονται στον Κώδικα Τροφίμων (Codex Alimentarius), ο οποίος αποτελεί μια συλλογή διεθνών αναγνωρισμένων προτύπων, πρακτικών κωδίκων, οδηγιών και συστάσεων που σχετίζονται με τα τρόφιμα, την παραγωγή τους και την ασφάλειά τους.

**1967** Η Αμερικανική Διεύθυνση Τροφίμων και Φαρμάκων (U.S. Food and Drug Administration-FDA) και η βιομηχανία τροφίμων ξεκινούν ένα πιλοτικό πρόγραμμα αυτό- πιστοποίησης που σχεδιάζεται με στόχο να ενσωματώσει τις ιδέες του HACCP στη παραγωγική διαδικασία. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα είναι υποχρεωμένοι να μοιράζονται πληροφορίες σχετικές με τα προϊόντα που παράγουν, τις παραγωγικές διαδικασίες και τις ενέργειες που σχετίζονται με τον έλεγχο της ασφάλειας των προϊόντων τους, με τον FDA. Στόχοι του προγράμματος είναι, αφενός μεν να καταφέρουν οι συμμετέχοντες να ασκήσουν περισσότερο έλεγχο στην παραγωγή, αφετέρου δε να δώσουν στον FDA μια καλύτερη εικόνα των ελέγχων που πραγματοποιούνται από τις βιομηχανίες. Λόγω της απαξίωσης του προγράμματος από την κυβέρνηση και τους καταναλωτές αλλάζει όνομα και μετονομάζεται σε «συνεργατικό πρόγραμμα διασφάλισης της ποιότητας». Λίγο αργότερα διακόπτεται η εφαρμογή του και έτσι ξεκινά η ανάπτυξη του αυτούσιου συστήματος HACCP και η διάδοσή του στις βιομηχανίες τροφίμων (Surak & Wilson, 2007).



**1971-1973** Η πρώτη παρουσίαση του συστήματος HACCP πραγματοποιείται στο 1ο Αμερικανικό Συνέδριο για την Ασφάλεια Τροφίμων το 1971. Το εμβρυακό εκείνο HACCP περιελάμβανε 3 αρχές: α) ανάλυση επικινδυνότητας, β) καθορισμός των Κρίσιμων Σημείων Ελέγχου (ΚΣΕ) και γ) παρακολούθηση των ΚΣΕ.

Πολλές περιπτώσεις βοτουλισμού έχουν σημειωθεί σε κονσερβοποιημένα τρόφιμα χαμηλής οξύτητας έως το 1971 όταν, η Αμερικανική Διεύθυνση Τροφίμων και Φαρμάκων (U.S. Food and Drug Administration-FDA) ζητάει από την Pillsbury να οργανώσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους επιθεωρητές της. Το πρόγραμμα θα αποτελέσει μια βάση επιθεώρησης για τα κονσερβοποιημένα τρόφιμα. Η προετοιμασία του προγράμματος διαρκεί 21 ημέρες και ολοκληρώνεται το Σεπτέμβριο του 1972, με τις πρώτες γραπτές οδηγίες για τα κονσερβοποιημένα τρόφιμα να εκδίδονται το 1973. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Pillsbury για την FDA με τίτλο «Η Ασφάλεια των Τροφίμων μέσα από την Ανάλυση Επικινδυνότητας και τα Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου» είναι το πρώτο σύστημα HACCP που εφαρμόζεται. Κατά τη διάρκεια της χρονιάς γίνονται οι πρώτες επιθεωρήσεις (206) από τον FDA, σε χαμηλής οξύτητας κονσερβοποιίες (κονσερβοποιημένα μανιτάρια) στις Η.Π.Α. (Pierson & Corlett, 1992).

**1985-1986** Το 1985, το Εθνικό Συμβούλιο Ερευνών (National Research Council–NRC) της Αμερικανικής Ακαδημίας Επιστημών (National Academy of Sciences–NAS) εκδίδει διάφορα άρθρα συνιστώντας την υιοθέτηση του συστήματος HACCP στις επιχειρήσεις επεξεργασίας τροφίμων σαν μέσο διασφάλισης των προϊόντων που παράγονται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ένα χρόνο αργότερα, το 1986, το Αμερικανικό Κογκρέσο ζητά από τον NMFS (National Marine Fisheries Service ) το σχεδιασμό ενός νέου υποχρεωτικού προγράμματος επιθεώρησης των βιομηχανιών παραγωγής ιχθυρών, το οποίο να βασίζεται στις αρχές του HACCP και να παρέχει ασφάλεια στους καταναλωτές (Pierson & Corlett, 1992, Huss, Jakobsen & Liston, 1992).

**1987-1989** Σχηματίζεται η επιτροπή National Advisory Committee on Microbiological Criteria for Foods (NACMCF) με χρηματοδότες τους USDA, FDA, NMFS, και US Army Natick Research and Development laboratories. Σε συνεργασία με την Επιτροπή του Codex Alimentarius για την Υγιεινή των Τροφίμων (Codex Committee for Food Hygiene) αναπτύσσουν το 1989 τις 7 αρχές του HACCP οι οποίες, από το 1997 αποτελούν πλέον πρότυπο. Ένα χρόνο νωρίτερα η Αμερικανική

Εταιρία για την Ποιότητα (American Society for Quality) θέτει τις βάσεις για την πιστοποίηση των επιθεωρητών HACCP. Έτσι, το σύστημα HACCP εξαπλώνεται άμεσα σε όλους τους κλάδους της βιομηχανίας τροφίμων, από το κρέας και τα πουλερικά ως τα αλιεύματα και τα γαλακτοκομικά και εν τέλει «από τον αγρό ως το πιάτο», (Shank, 1991, Adams, 1990) .

**1991-1994** Η ενσωμάτωση του συστήματος HACCP στη νομοθεσία διαχείρισης και επεξεργασίας τροφίμων δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνο των Ηνωμένων Πολιτειών. Πολλά έθνη υιοθετούν και εξελίσσουν το HACCP για να διασφαλίσουν την αλυσίδα της παραγωγικής διαδικασίας (food chain) των τροφίμων τους. Το 1991, ο Codex Alimentarius ενσωματώνει το HACCP στα περιεχόμενά του ενώ, δύο χρόνια αργότερα, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα εκδίδει την οριζόντια Οδηγία 93/43 Ε.Ε. για την υγιεινή των τροφίμων και καθιστά πλέον το HACCP υποχρεωτικό για όλες τις βιομηχανίες επεξεργασίας τροφίμων. Η οδηγία αυτή θα γίνει υποχρεωτική και θα αρχίσει να εφαρμόζεται στην Ελλάδα το 2000. Παράλληλα εκδίδονται και άλλες Οδηγίες στηριζόμενες στις αρχές του HACCP για τα κρέατα (92/5/ΕΟΚ), για το γάλα (92/46/ΕΟΚ) και για τα ιχθυρά (91/493ΕΟΚ). Το 1994 η επιτροπή Joint FAO/WHO Codex Alimentarius Commission συντάσσει ένα προσχέδιο έκδοσης για τις γενικές αρχές της υγιεινής τροφίμων (“General Principles of Food Hygiene”). Η έκδοση αυτή μελετά την αλυσίδα παραγωγής τροφίμων από την ανάπτυξη των πρώτων υλών μέχρι την κατανάλωση των προϊόντων και εντοπίζει τους βασικούς ελέγχους υγιεινής σε κάθε στάδιο (Ράντσιος, 1995, Codex Alimentarius Commission, 1994).

**1998** Παρουσιάζονται τα προσχέδια των ακόλουθων δύο προτύπων: α) "Guidance on the application of ISO9001 and ISO9002 in the food and drink industry" ~ Draft International Standard ISO/DIS 15161 και β) "Quality Systems Guidelines Part 13: Guide to AS/NZS ISO 9001:1994 for the food processing industry" Australian/New Zealand Standard 3905.13:1998.

Σε αυτά τα προσχέδια παρουσιάζονται οι αλληλεπιδράσεις και οι αλληλοεπικαλύψεις μεταξύ των ISO9001 και του HACCP και γίνεται πρόταση για μελλοντική ενσωμάτωση των δύο προτύπων (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

**2002** Η Ε.Ε. εκδίδει (28.1.2002) τον Κανονισμό (ΕΚ) 178/2002 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου που καθορίζει τις γενικές αρχές και απαιτήσεις

της νομοθεσίας για τα τρόφιμα, για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αρχής για την Ασφάλεια των Τροφίμων και καθορίζει μια σειρά διαδικασιών σε θέματα ασφάλειας των τροφίμων (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

**2004** Η Ε.Ε. εκδίδει (29.4.2004) τον Κανονισμό (ΕΚ) 852/2004 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την υγιεινή του τροφίμου. Αυτός ο Κανονισμός είναι νόμος του Ελληνικού Κράτους από 1.1.2006 και μαζί με τον Κανονισμό (ΕΚ) 178/2002 είναι οι δύο νομικοί κανονισμοί που περιγράφουν τις νομικές υποχρεώσεις των εταιρειών ως προς την ασφάλεια και την υγιεινή των τροφίμων. Την ίδια ημερομηνία (29.4.2004), η Ε.Ε. εκδίδει και τους Κανονισμούς (ΕΚ) 853/2004 και 854/2004 που καθορίζουν ειδικούς κανόνες υγιεινής για τα τρόφιμα ζωικής προέλευσης (853) και για την οργάνωση των επίσημων ελέγχων στα προϊόντα ζωικής προέλευσης που προορίζονται για ανθρώπινη κατανάλωση (854), (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

**2005** Από 1.1.2005 γίνεται υποχρεωτική στην Ελλάδα, η τήρηση συνολικών διεργασιών που να αποδεικνύουν ότι οι εταιρείες που διακινούν τρόφιμα ακολουθούν πλήρη ιχνηλασιμότητα από τους άμεσους προμηθευτές τους έως τους άμεσους πελάτες τους. Η Ε.Ε. εκδίδει (15.11.2005) τον Κανονισμό (ΕΚ) 2073/2005 της Επιτροπής περί μικροβιολογικών κριτηρίων για τα τρόφιμα. Στο συγκεκριμένο ΕΚ, καθορίζονται για πρώτη φορά τα μικροβιολογικά όρια για συγκεκριμένα τρόφιμα και δίνονται σαφείς οδηγίες για την εφαρμογή πλάνου δειγματοληψίας καθώς και για την αναλυτική μέθοδο αναφοράς για κάθε μικροοργανισμό. Επίσης, προτείνονται μέτρα σε περίπτωση μη επιτυχών αποτελεσμάτων. Το 2005, με την ΚΥΑ 489 (13.04.2005) γίνεται υποχρεωτική η αναφορά των αλλεργιογόνων στη λίστα συστατικών των ειδών διατροφής ανεξαρτήτου της συγκέντρωσής τους (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

**2006** Την 1.1.2006, έγινε η επίσημη έναρξη καθολικής εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΚ) 852/2004. Την 31η Μαρτίου 2006, το νέο διεθνές πρότυπο περί Συστημάτων Διαχείρισης Υγιεινής και Ασφάλειας των Τροφίμων EN ISO22000 άρχισε να εφαρμόζεται. Το ISO22000 θα αντικαταστήσει το μέχρι τότε εφαρμοζόμενο πρότυπο για πιστοποίηση συστημάτων HACCP, το ΕΛΟΤ 1416 (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

## **5.2 Ορισμοί Υγιεινής-Ασφάλειας Τροφίμων**

Οι όροι της Υγιεινής και της Ασφάλειας των τροφίμων έχουν διατυπωθεί μέσα από τα κείμενα του Codex Alimentarius.

Ως υγιεινή τροφίμων ορίζονται όλες οι συνθήκες και τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της ασφάλειας και της καταλληλότητας του τροφίμου σε όλα τα στάδια της αλυσίδας παραγωγής αυτού (Codex Alimentarius, 2009).

Ως ασφάλεια τροφίμων ορίζεται η διασφάλιση ότι το τρόφιμο δεν θα προκαλέσει βλάβη στον καταναλωτή όταν προετοιμαστεί και/ή καταναλωθεί σύμφωνα με την προβλεπόμενη χρήση (Codex Alimentarius, 2009).

Η ασφάλεια, η οποία σχετίζεται άμεσα με το σύστημα HACCP, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά των τροφίμων. Ως απόλυτη ασφάλεια ορίζεται η εξασφάλιση ότι είναι αδύνατος ο τραυματισμός ή η πρόκληση ασθένειας από την κατανάλωση του τροφίμου στον καταναλωτή. Παρόλα αυτά, ένα ποσοστό επικινδυνότητας εμπεριέχεται σε κάθε τρόφιμο ή χημική ουσία. Κατά συνέπεια, ο στόχος της απόλυτης ασφάλειας δεν είναι εφικτός. Η σχετική ασφάλεια των τροφίμων ορίζεται ως η πρακτική βεβαιότητα ότι δεν θα προκληθεί ασθένεια ή τραυματισμός από την κατανάλωση ενός τροφίμου ή συστατικού του, με την προϋπόθεση ότι αυτό χρησιμοποιείται σωστά και η κατανάλωσή του δεν υπερβαίνει κάποια ανώτατα όρια. Κατά συνέπεια, η ασφάλεια των τροφίμων δεν εξαρτάται μόνο από τα ίδια τα τρόφιμα, αλλά και από τα άτομα που τα καταναλώνουν. Έτσι, τα τρόφιμα τα οποία κρίνονται ασφαλή για τους περισσότερους καταναλωτές (όταν χρησιμοποιηθούν σωστά και καταναλωθούν σε φυσιολογικές ποσότητες) μπορεί να είναι ιδιαίτερα τοξικά ή ακόμα και θανατηφόρα για ευαίσθητα ή αλλεργικά άτομα (Jones,1993).

## **5.3 Προαπαιτούμενα του συστήματος HACCP**

Πριν γίνει αναφορά στο σύστημα HACCP, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε τέσσερις σημαντικές παραμέτρους, οι οποίες αποτελούν προαπαιτούμενα για την εφαρμογή

του. Τα προαπαιτούμενα σε ένα σύστημα HACCP είναι: η υποδομή, η εκπαίδευση (training) του προσωπικού, οι Ορθές Πρακτικές Υγιεινής (Good Hygiene Practices, GHPs) και οι Ορθές Βιομηχανικές Πρακτικές (Good Manufacturing Practices, GMPs). Στο νέο πρότυπο ISO22000, τα προαπαιτούμενα ονομάζονται PRPs (Prerequisite Programmes).

### **5.3.1 Υποδομή - εγκαταστάσεις**

Η έννοια της υποδομής περιλαμβάνει:

#### **α. την τοποθεσία στην οποία βρίσκεται το εργοστάσιο της επιχείρησης**

Η τοποθεσία σχετίζεται τόσο με φυσικούς όσο και με γεωγραφικούς παράγοντες. Οι φυσικοί παράγοντες αφορούν γεωλογικές παραμέτρους της τοποθεσίας που είναι η μονάδα, το μέγεθος του οικοπέδου καθώς και τους τρόπους πρόσβασης σε αυτό, τις παροχές νερού και ενέργειας και τη γειτνίαση με ρυπογόνες πηγές. Οι γεωγραφικοί παράγοντες αφορούν τη γειτνίαση της μονάδας με τις αγορές από τις οποίες προμηθεύονται οι πρώτες ύλες και στις οποίες πωλούνται τα τελικά προϊόντα.

#### **β. το σχεδιασμό και την κατασκευή της μονάδας**

Κατά το σχεδιασμό και την κατασκευή της μονάδας, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη παράγοντες που σχετίζονται με τις συνθήκες υγιεινής των χώρων ώστε το νέο ή τροποποιημένο κτίριο να καθαρίζεται εύκολα και γρήγορα και οι χώροι να μην επιτρέπουν επιμόλυνση των πρώτων υλών και των ενδιάμεσων προϊόντων.

#### **γ. τη συντήρηση του κτιρίου**

Η συντήρηση του κτιρίου γίνεται για να βεβαιώνεται ότι τα κτίρια λειτουργούν με τον τρόπο που έχουν σχεδιαστεί. Πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μη λαμβάνει χώρα επιμόλυνση των πρώτων υλών, των ενδιάμεσων και των τελικών προϊόντων καθώς και των υλικών συσκευασίας.

#### **δ. τον έλεγχο εντόμων και τρωκτικών και τις διαδικασίες απεντόμωσης και μυοκτονίας**

Ο έλεγχος για έντομα και τρωκτικά γίνεται με απεντομώσεις και μυοκτονίες που λαμβάνουν χώρα σε τακτά χρονικά διαστήματα συνήθως κάθε 30-45 ημέρες, από εξειδικευμένα συνεργεία.

#### **ε. τις παροχές αερίων, κενού, νερού, ηλεκτρισμού καθώς και τις αποχετευτικές εγκαταστάσεις.**

Πρέπει να λαμβάνονται προσεκτικά υπόψη όλες οι παράμετροι παροχής αέρα (π.χ. τα σημεία εισόδου στο κτίριο και οι παράμετροι φιλτραρίσματός του) , παροχής κενού (π.χ. εύκολη πρόσβαση για καθημερινή καθαριότητα) και παροχής ατμού (π.χ. να μην είναι τοξικός, να μη φέρει μυρωδιές και να είναι φιλτραρισμένος). Για το νερό, πρέπει να ελέγχουμε την ύπαρξη παρασίτων, τη σκληρότητά του καθώς και τους τρόπους αποθήκευσής του. Οι διαφορετικές (διαφορετικού περιεχομένου) σωληνώσεις που διατρέχουν τη μονάδα θα πρέπει να έχουν ευδιάκριτα χρώματα ανάλογα με το περιεχόμενό τους (π.χ. σύμφωνα με τον οργανισμό FDA, κόκκινο χρώμα για το νερό πυρόσβεσης, πράσινο χρώμα και όνομα για τα εδώδιμα προϊόντα, χρώμα και όνομα για τα μη εδώδιμα προϊόντα, μαύρο χρώμα για το μη πόσιμο νερό και την αποχέτευση και μπλε χρώμα για την αμμωνία), (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

#### **5.3.2 Εκπαίδευση του προσωπικού**

Η εκπαίδευση του προσωπικού της βιομηχανίας ελαιολάδου στις αρχές και την εφαρμογή του συστήματος HACCP είναι θεμελιώδους σημασίας για την αποτελεσματική εγκατάσταση και λειτουργία του συστήματος. Η εκπαίδευση μπορεί να πραγματοποιείται είτε από ειδικούς στο σύστημα HACCP που εργάζονται στην ίδια τη βιομηχανία, είτε από συμβούλους εκτός του προσωπικού της εταιρείας, είτε από εξειδικευμένους εκπαιδευτές του ΕΦΕΤ.

### 5.3.3 Ορθές Πρακτικές Υγιεινής (Good Hygiene Practices, GHPs)

Σε κάθε ελαιουργική μονάδα, πρέπει να διατηρούνται συνθήκες ορθής υγιεινής σύμφωνα με τις αρχές του Codex Alimentarius και του Κανονισμού (ΕΚ) 852/2004 καθώς και των σχετικών εθνικών οδηγιών υγιεινής στους παρακάτω τομείς:

- στο περιβάλλον εργασίας,
- στις πρώτες ύλες και συστατικά,
- στην παραγωγική διαδικασία, στην αποθήκευση και στη μεταφορά του προϊόντος και
- στο εργατικό προσωπικό.

### 5.3.4 Ορθές Βιομηχανικές Πρακτικές (Good Manufacturing Practices, GMPs)

Κάθε επιχείρηση που αποτελεί κρίκο της αλυσίδας της παραγωγικής διαδικασίας του ελαιολάδου θα πρέπει να εφαρμόζει τις Ορθές Βιομηχανικές Πρακτικές με βάση τις δικές τις, συγκεκριμένες ανάγκες. Οι Ορθές Βιομηχανικές Πρακτικές είναι οι ελάχιστες απαιτήσεις για την υγιεινή των προϊόντων της. Οι πρακτικές αυτές είναι πολύ γενικές και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη των Πρότυπων Λειτουργικών Διαδικασιών (Standard Operating Procedures- SOPs) οι οποίες είναι πολύ συγκεκριμένες.

Οι Ορθές Βιομηχανικές Πρακτικές που εφαρμόζονται σε βιομηχανική μονάδα παραγωγής ελαιολάδου σχετίζονται με τους ακόλουθους παράγοντες (Zschaler, 1991, Osteroth, 1991):

- Προσωπικό της βιομηχανίας
- Τοποθεσία και σχεδιασμός της βιομηχανικής εγκατάστασης
- Συσκευές και μηχανήματα παραγωγής (τεχνολογικός εξοπλισμός)
- Γενική υγιεινή, καθαρισμός και απολύμανση
- Επιλογή των πρώτων υλών
- Διεργασίες παραγωγής
- Υλικά συσκευασίας και προσθήκη ετικετών
- Συστήματα ελέγχου ποιότητας
- Εσωτερικές επιθεωρήσεις και καταγραφή (αρχειοθέτηση)

Οι στόχοι των απαιτήσεων των GMPs είναι η προφύλαξη της υγείας των καταναλωτών, η παραγωγή ενός ομοιόμορφου προϊόντος καθορισμένης ποιότητας

και η προστασία των εργαζομένων που ασχολούνται με την παραγωγή. Οι Eves and Dervisi (2005) έδειξαν, ότι σε βιομηχανίες τροφίμων στο Ηνωμένο Βασίλειο που εφαρμόζαν ήδη Ορθές Βιομηχανικές Πρακτικές, η εφαρμογή του συστήματος HACCP ήταν πιο συνεπής και αντιμετώπισε λιγότερα προβλήματα.

#### **5.4 Στάδια ανάπτυξης ενός σχεδίου HACCP**

Με βάση την έκδοση της NACMCF (1992) και τις οδηγίες για την εφαρμογή του συστήματος HACCP της επιτροπής Codex Alimentarius (CAC/RCP 1-1969, Rev. 4, 2003), η ανάπτυξη ενός σχεδίου HACCP περιλαμβάνει τα ακόλουθα δεκατέσσερα (14) στάδια:

1. Εκκίνηση της υλοποίησης του σχεδίου HACCP.
2. Επιλογή της ομάδας HACCP.
3. Περιγραφή του προϊόντος.
4. Προσδιορισμός της σχεδιαζόμενης χρήσης του προϊόντος.
5. Κατασκευή του διαγράμματος ροής της παραγωγικής διαδικασίας.
6. Επαλήθευση του διαγράμματος ροής.
7. Καταγραφή των κινδύνων σε όλα τα στάδια της παραγωγής και των αντίστοιχων προληπτικών μέτρων (Αρχή 1η).
8. Καθορισμός των CCPs (Αρχή 2η).
9. Καθορισμός των κρίσιμων ορίων για κάθε CCP (Αρχή 3η).
10. Εγκατάσταση συστήματος παρακολούθησης των CCPs και των κρίσιμων ορίων τους (Αρχή 4η).
11. Καθορισμός των διορθωτικών ενεργειών για τις αποκλίσεις από τα κρίσιμα όρια (Αρχή 5η).
12. Εγκατάσταση διαδικασιών καταγραφής και συστήματος αρχειοθέτησης του σχεδίου HACCP (Αρχή 6η).
13. Προσδιορισμός των διαδικασιών επαλήθευσης του συστήματος HACCP (Αρχή 7η).
14. Επανεξέταση του σχεδίου HACCP.

Τα στάδια 7-13 αποτελούν τις 7 αρχές του συστήματος HACCP. Εδώ, θα περιγραφούν σύντομα τα πρώτα 6 καθώς και το τελευταίο στάδιο ενώ στην επόμενη παράγραφο θα αναλυθούν οι αρχές του HACCP.



### **5.4.1 Εκκίνηση της υλοποίησης του σχεδίου HACCP**

Το στάδιο αυτό είναι το Α και το Ω της όλης προσπάθειας. Είναι ο θεμέλιος λίθος του εγχειρήματος που λέγεται ««ανάπτυξη και εφαρμογή ενός σχεδίου HACCP» διότι χωρίς την απαραίτητη δέσμευση από τη Διοίκηση της εταιρείας, για να παρέχει την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή αλλά και τον απαραίτητο χρόνο και κόπο, δεν μπορεί να υλοποιηθεί με επιτυχία κανένα σχέδιο HACCP.

### **5.4.2 Επιλογή της ομάδας HACCP**

Το πρώτο στάδιο κατά την ανάπτυξη ενός σχεδίου HACCP είναι η επιλογή των ατόμων που θα αποτελούν την ομάδα HACCP, η οποία είναι υπεύθυνη για την ανάπτυξη όλων των σταδίων του σχεδίου HACCP και για την εφαρμογή του προγράμματος. Η ομάδα αυτή πρέπει να περιλαμβάνει άτομα διαφόρων ειδικοτήτων, με κατάλληλη γνώση και εμπειρία σχετικά με το παραγόμενο προϊόν. Η ομάδα πρέπει να περιλαμβάνει μέλη από το προσωπικό που έχουν σχέση με όλα τα παραγωγικά στάδια (από την παραλαβή μέχρι και τη συσκευασία ) και γνωρίζουν τις διακυμάνσεις και τους περιορισμούς στις διάφορες διεργασίες. Επίσης, η ομάδα HACCP μπορεί να περιλαμβάνει συμβούλους - εκτός του προσωπικού της βιομηχανίας - με ειδικές γνώσεις για το παραγόμενο προϊόν και τους σχετιζόμενους κινδύνους καθώς και την επικινδυνότητα αυτών στην υγεία των καταναλωτών (Guidance document, 2005).

### **5.4.3 Περιγραφή προϊόντος**

Η ομάδα HACCP πρέπει αρχικά να περιγράψει πλήρως το τρόφιμο που σχεδιάζεται να παραχθεί. Η περιγραφή αυτή περιλαμβάνει τα απαραίτητα συστατικά και τις πρώτες ύλες, τη διαδικασία παρασκευής του προϊόντος, τον τρόπο συσκευασίας και διανομής του και τα τελικά χαρακτηριστικά του τροφίμου.

Όσον αφορά τις πρώτες ύλες, θα πρέπει αρχικά να περιγραφεί το είδος των συστατικών του τροφίμου και των υλικών συσκευασίας καθώς και να δοθούν πληροφορίες για την πηγή προέλευσης και αγοράς αυτών. Κατόπιν, πρέπει να προσδιοριστεί το ποσοστό του κάθε συστατικού στο τελικό προϊόν, να αναφερθούν τα φυσικοχημικά χαρακτηριστικά του και η σύνθεση και ο αριθμός του μικροβιακού πληθυσμού. Τέλος, πρέπει να καταγραφούν οι συνθήκες αποθήκευσης των πρώτων

υλών πριν τη χρήση τους και οι συνθήκες προετοιμασίας και παραγωγής (Guidance document,2005).

Σε ό,τι αφορά το τελικό προϊόν, απαιτούνται οι πληροφορίες που σχετίζονται με τα γενικά χαρακτηριστικά του (σύσταση, όγκος, υφή κλπ.) και τα φυσικοχημικά χαρακτηριστικά του (pH, ενεργότητα νερού, τύπος και συγκέντρωση συντηρητικών, θερμοκρασία συντήρησης κλπ.). Κατόπιν, θα πρέπει να περιγραφεί η συσκευασία του, ο χρόνος ζωής του, οι οδηγίες χρήσης και αποθήκευσης καθώς και οι συνθήκες διανομής του (Stevenson,1990).

#### **5.4.4 Προσδιορισμός σχεδιαζόμενης χρήσης του προϊόντος**

Κατά τον προσδιορισμό της σχεδιαζόμενης (αναμενόμενης) χρήσης του προϊόντος πρέπει να αναγνωρίζονται οι απαραίτητες διεργασίες της προετοιμασίας και του μαγειρέματος του τροφίμου από τον καταναλωτή ή την εγκατάσταση όπου προετοιμάζεται το τρόφιμο. Πρέπει να καθορίζεται αν το τρόφιμο προορίζεται για κατανάλωση από πληθυσμιακές ομάδες υψηλής επικινδυνότητας (π.χ. νεογέννητα, ασθενείς) και να αναφέρεται οποιαδήποτε απαραίτητη ειδική μεταχείριση κατά την αποθήκευση, τη διανομή ή την κατανάλωσή του. Αν το προϊόν είναι ακατάλληλο για κατανάλωση από ορισμένες ευαίσθητες ομάδες του πληθυσμού, τότε πρέπει είτε να εξασφαλίζεται η τοποθέτηση ειδικών ετικετών προειδοποίησης είτε να τροποποιείται το προϊόν ή η παραγωγική διαδικασία ώστε να καθίσταται τελικά κατάλληλο για κατανάλωση από τις ομάδες αυτές (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

#### **5.4.5 Κατασκευή διαγράμματος ροής της παραγωγικής διαδικασίας**

Ο σκοπός κατασκευής ενός διαγράμματος ροής της παραγωγικής διαδικασίας από την ομάδα HACCP είναι η απλή περιγραφή όλων των σταδίων και των διεργασιών που σχετίζονται με την παραγωγή του προϊόντος. Το διάγραμμα ροής βοηθά τόσο την ομάδα HACCP στη μετέπειτα εργασία της (ανάλυση επικινδυνότητας και προσδιορισμός των CCPs), όσο και τους επιθεωρητές (είτε από το φορέα πιστοποίησης ή κρατικές αρχές ελέγχου) οι οποίοι πρέπει να κατανοούν την παραγωγική διαδικασία κατά τη διεξαγωγή των επιθεωρήσεων για την επαλήθευση του προγράμματος HACCP. Το διάγραμμα ροής πρέπει να καλύπτει όλα τα στάδια της παραγωγής που ελέγχονται άμεσα από τη βιομηχανία. Επιπρόσθετα, πρέπει να

περιέχει όλα τα στάδια που προηγούνται ή έπονται της παραγωγικής διαδικασίας στη βιομηχανία, όπως π.χ. την ανάπτυξη και τη συγκομιδή των πρώτων υλών, την αποθήκευση και την πιθανή προκατεργασία αυτών, τη μεταφορά τους στη βιομηχανία, τη συσκευασία του τελικού προϊόντος, την αποθήκευση αυτού, τη διανομή του και την τελική χρήση του από τον καταναλωτή (Pierson & Corlett, 1992).

#### **5.4.6 Επαλήθευση του διαγράμματος ροής**

Αφού ολοκληρωθεί η κατασκευή του διαγράμματος ροής, η ομάδα HACCP πρέπει να επιθεωρεί την παραγωγική διαδικασία που ακολουθείται από τη βιομηχανία προκειμένου να επαληθεύεται η ακρίβεια και η πληρότητα του διαγράμματος. Αν κρίνεται απαραίτητο, το διάγραμμα ροής μπορεί να τροποποιηθεί στη συνέχεια (CAC/RCP 1-1969, Rev 4, 2003).

#### **5.4.7 Επανεξέταση του σχεδίου HACCP**

Το σχέδιο HACCP είναι ένα σχέδιο που έχει γραφτεί σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Με την πάροδο του χρόνου όμως αλλάζουν τα πάντα μέσα στο χώρο της επιχείρησης: από το προσωπικό και τις πρακτικές διεργασίες της παραγωγικής διαδικασίας (νέα μηχανήματα, νέες τεχνολογίες) μέχρι τα βιβλιογραφικά δεδομένα για τους κινδύνους των τροφίμων. Για αυτό είναι απολύτως απαραίτητο το σχέδιο HACCP να επανεξετάζεται σε ετήσια βάση και να αναθεωρείται ώστε να περιλαμβάνει όλα τα νέα δεδομένα (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

### **5.5 Αρχές του συστήματος HACCP**

#### **Αρχή 1η: Ανάλυση Κινδύνων**

Η ομάδα HACCP αναγνωρίζει και καταγράφει όλους τους πιθανούς κινδύνους που λογικά μπορεί να συνδέονται με την παραγωγή του τροφίμου σε όλα τα στάδια, από την έναρξη της παραγωγής, την επεξεργασία και τη διανομή μέχρι την κατανάλωση. Η κυριότερη βοήθεια στην αναγνώριση των κινδύνων παρέχεται από επιδημιολογικές πληροφορίες και έρευνες που σχετίζονται με το συγκεκριμένο προϊόν. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται και τεχνολογικές πληροφορίες για όλα τα στάδια της παραγωγής,

αποθήκευσης, διανομής και χρήσης του τροφίμου (International Commission on Microbiological Specifications for Foods, 1988, CAC/RCP 1-1969, Rev. 4, 2003).

Κατόπιν, η ομάδα HACCP πραγματοποιεί μια μελέτη ανάλυσης κινδύνων για να αναγνωρίσει με βάση το σχέδιο HACCP ποιας φύσεως κίνδυνοι είναι σημαντικό να εξαιρεθούν ή να μειωθούν σε ικανοποιητικά επίπεδα. Στην πραγματοποίηση της ανάλυσης θα πρέπει, όπου είναι δυνατό, να συνυπολογίζονται η πιθανότητα αντιμετώπισης ενός κινδύνου και η σοβαρότητά του με τα επακόλουθα αποτελέσματα στην ανθρώπινη υγεία, η ποιοτική και ποσοτική αξιολόγηση παρουσίας του κινδύνου, η επιβίωση ή ο πολλαπλασιασμός των μικροοργανισμών που θεωρούνται επικίνδυνοι, η παραγωγή και διατήρηση τοξινών ή χημικών μέσων στα τρόφιμα κ.α. Ακολούθως, η ομάδα HACCP, θα πρέπει να αναλογιστεί αν υπάρχουν μέτρα ελέγχου και ποια θα είναι αυτά ώστε να εξαιρεθεί κάθε κίνδυνος. Ενδέχεται να απαιτούνται περισσότερα από ένα μέτρα για να ελεγχθεί ένας συγκεκριμένος κίνδυνος και περισσότεροι από ένας κίνδυνοι να μπορούν να ελεγχθούν από ένα μέτρο. Μια εκτενής, προσεκτική και πλήρης ανάλυση κινδύνων είναι το κλειδί για την δημιουργία ενός αποτελεσματικού σχεδίου HACCP. Αν η ανάλυση κινδύνων δεν γίνει ορθά και οι κίνδυνοι δεν αναγνωριστούν, τότε το σχέδιο HACCP δε θα είναι αποτελεσματικό ανεξάρτητα από το πόσο καλά θα τηρείται. Κίνδυνοι οι οποίοι δεν είναι λογικά πιθανόν να αντιμετωπιστούν δεν απαιτείται να συμπεριληφθούν στο σχέδιο HACCP και να ελέγχονται. Είναι σημαντικό στην ανάλυση κινδύνων να αξιολογηθούν τα συστατικά, οι πρώτες ύλες, όλα τα βήματα της παραγωγής, η αποθήκευση, η διανομή και η τελική προετοιμασία και χρήση από τον καταναλωτή. Η συγκεκριμένη ανάλυση θα αποτελέσει τη βάση για τον καθορισμό των κρίσιμων σημείων ελέγχου (CCPs) κατά την εφαρμογή της δεύτερης αρχής.

Για την αναζήτηση πιθανών κινδύνων ασφάλειας του προϊόντος δύναται να ακολουθηθεί μια διαδικασία δύο σταδίων:

- Στο πρώτο στάδιο, δηλαδή στην αναγνώριση των κινδύνων, πραγματοποιείται ένας καταγισμός ιδεών (brainstorming) για τους πιθανούς κινδύνους που μπορεί να εισαχθούν, να αυξηθούν και να ελεγχθούν σε κάθε στάδιο με την πιθανή βοήθεια κατάλληλου ερωτηματολογίου.
- Στο δεύτερο στάδιο, δηλαδή στην αξιολόγηση των κινδύνων, η ομάδα

αποφασίζει ποιοι από τους προαναφερθέντες κινδύνους θα ενταχθούν στο σχέδιο HACCP. Η σοβαρότητα και η πιθανότητα εμφάνισης ενός κινδύνου συνεκτιμώνται βάση δημοσιευμένων στοιχείων, εμπειρίας, επιδημιολογικών μελετών, ιστορικό εταιρείας ως προς τους κινδύνους ασφάλειας τροφίμων, κ.α., (Codex Alimentarius Commission, 2009).

Ως κίνδυνος στα τρόφιμα ορίζεται κάθε φυσικό, χημικό ή μικροβιολογικό χαρακτηριστικό ή ιδιότητα του τροφίμου που μπορεί δυνητικά να επηρεάσει δυσμενώς την υγεία του καταναλωτή εάν δεν ελεγχθεί αποτελεσματικά (Codex Committee on Food Hygiene, 1997). Οι κίνδυνοι της ασφάλειας τροφίμων διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: τους βιολογικούς, τους χημικούς και τους φυσικούς κινδύνους.

#### I. Βιολογικοί κίνδυνοι

Οι βιολογικοί κίνδυνοι εμφανίζουν τη μεγαλύτερη επικινδυνότητα για την υγεία των καταναλωτών. Διακρίνονται σε μακροβιολογικούς και μικροβιολογικούς κινδύνους. Στους μακροβιολογικούς ανήκουν οι ενοχλητικοί οργανισμοί (έντομα, τρωκτικά), ενώ στους μικροβιολογικούς περιλαμβάνονται μικροοργανισμοί (βακτήρια, ιοί, παράσιτα και πρωτόζωα) και οι τοξίνες που παράγονται από βακτήρια και μύκητες (Αρβανιτογιάννης και Τζούρος, 2006).

#### II. Χημικοί κίνδυνοι

Οι χημικοί κίνδυνοι της ασφάλειας τροφίμων διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

α) στους οφειλόμενους σε χημικές ενώσεις που είναι φυσικώς ενυπάρχουσες στα τρόφιμα και περιλαμβάνουν τη σιγουατοξίνη, τη σκομβροτοξίνη, τις τοξίνες οστρακοειδών, τα γλυκοζίδια, τις αιμογλουτινίνες, τη σαξίτοξίνη, την τετροδοτοξίνη, τις τοξίνες μανιταριών, τα πολυχλωριωμένα διφαινύλια (PCBs), τις διοξίνες κ.ά.,

β) στους οφειλόμενους σε χημικές ενώσεις που έχουν προστεθεί από τον άνθρωπο στα τρόφιμα και περιλαμβάνουν τις αυξητικές ορμόνες, τα γεωργικά φάρμακα, τα αντιβιοτικά, τα βαρέα μέταλλα, τα υπολείμματα καθαριστικών/απολυμαντικών ουσιών, τα πρόσθετα πλαστικών υλικών συσκευασίας, τα μονομερή πλαστικών υλικών συσκευασίας, τα χημικά πρόσθετα τροφίμων προστιθέμενα σε ποσότητα

υψηλότερη της ενδεικνυόμενης (χρωστική, συντηρητικά, αντιοξειδωτικά, γαλακτωματοποιητές, σταθεροποιητές, γλυκαντικά, ενισχυτικά γεύσης, αρωματικές ενώσεις, οξέα, βάσεις, ρυθμιστικά διαλύματα, αδρανοποιητές, σκληρυντές, διαυγαστικά, λευκαντικά, αντιαφριστικά, αφριστικά, βιταμίνες κ.ά.) ή όταν τα χημικά πρόσθετα δεν είναι επαρκώς ελεγμένα (π.χ. κυκλαμικά άλατα) για την τοξικότητα ή καρκινογόνο/μεταλλαξιογόνο δράση τους και τέλος τα αλλεργιογόνα (Αρβανιτογιάννης και Τζούρος, 2006).

### III. Φυσικοί κίνδυνοι

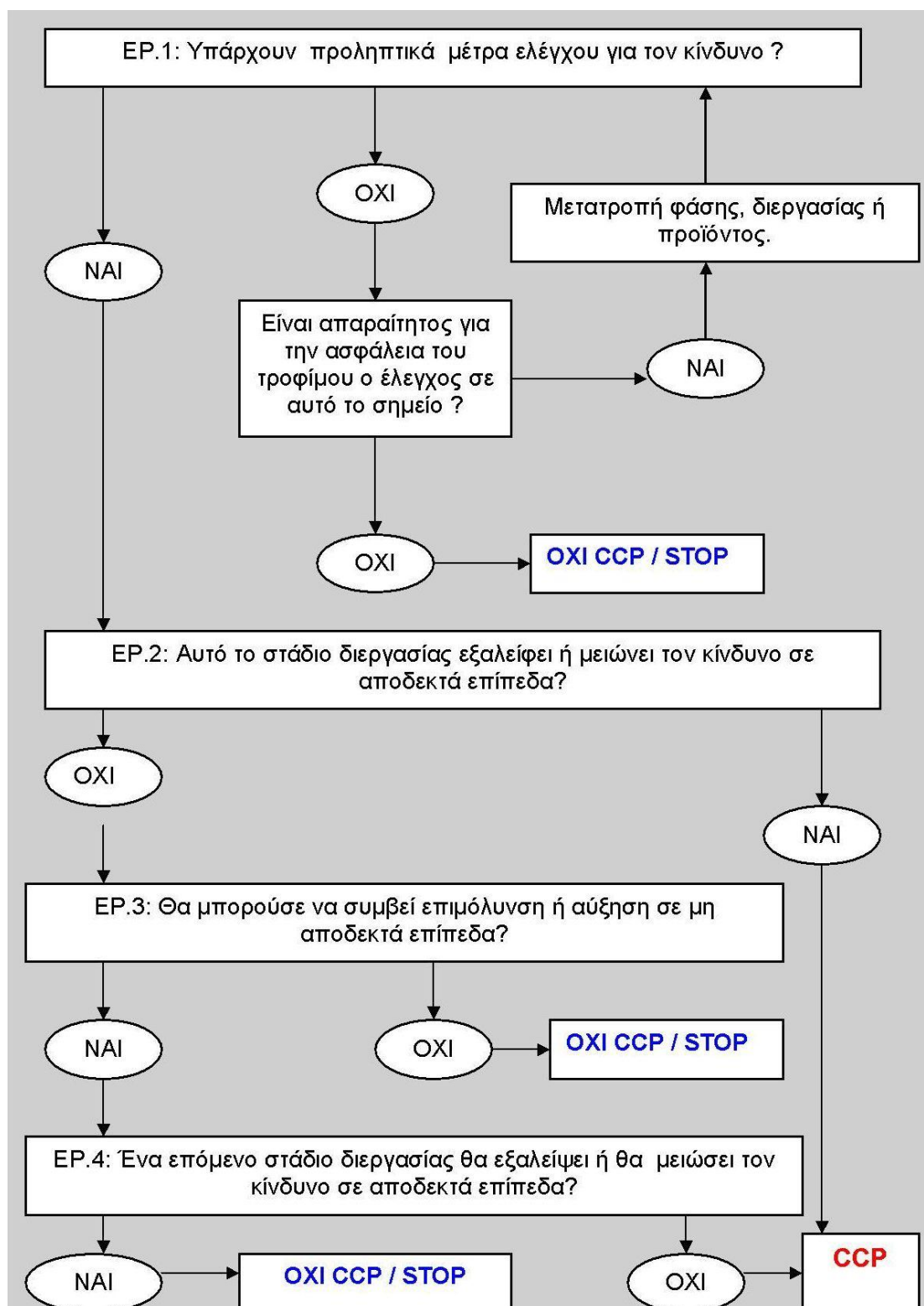
Οι φυσικοί κίνδυνοι έγκεινται στην παρουσία ξένων σωμάτων στα τρόφιμα που ενδέχεται να προκαλέσουν ασθένεια, τραυματισμό ή ασφυξία στον καταναλωτή και περιλαμβάνουν διάφορα αντικείμενα, όπως τεμάχια γυαλιού, ξύλου, μετάλλου, πλαστικού, γάζες, έντομα, τρίχες, κόκαλα κ.ά. (Αρβανιτογιάννης και Τζούρος, 2006).

#### **Αρχή 2η: Αναγνώριση Κρίσιμων Σημείων Ελέγχου (CCPs)**

Σύμφωνα με τη NACMCF (1997), ένα Κρίσιμο Σημείο Ελέγχου (CCP) ορίζεται ως ένα σημείο, μια διεργασία ή μια φάση λειτουργίας (από την παραλαβή των πρώτων υλών έως την επεξεργασία και τη διανομή προς κατανάλωση) στα οποία μπορεί να εφαρμοστεί έλεγχος και να προληφθεί, να μειωθεί σε αποδεκτά επίπεδα ή να εξαιρεθεί ένας κίνδυνος για την ασφάλεια του τροφίμου. Όλοι οι πιθανοί κίνδυνοι που μπορεί να προκαλέσουν ασθένειες ή τραυματισμούς αν δεν ελεγχθούν, πρέπει να προσδιορίζονται ως CCPs. Η πλήρης και ακριβής αναγνώριση των CCPs είναι απαραίτητη για την ουσιαστική διασφάλιση των τροφίμων (Codex Alimentarius Commission, 2009).

Ένα εργαλείο που βοηθά στον καθορισμό των CCPs και διευκολύνει την ομάδα HACCP είναι το Δέντρο Αποφάσεων το οποίο αναπτύχθηκε τον Ιούνιο του 1991 από την ομάδα εργασίας του Codex Alimentarius και ακολουθεί μια αλληλουχία τεσσάρων ερωτήσεων, κατάλληλα σχεδιασμένων για την αντικειμενική εκτίμηση της αναγκαιότητας καθιέρωσης ενός Κρίσιμου Σημείου Ελέγχου.

Σχήμα 5.1: Δέντρο αποφάσεων για τον προσδιορισμό των CCPs



Κρίσιμο Σημείο Ελέγχου μπορεί να αποτελεί κάθε στάδιο στο οποίο έχουν αναγνωριστεί κίνδυνοι σε πρώτη φάση και οι οποίοι είναι δυνατόν να προληφθούν, να μειωθούν σε αποδεκτά επίπεδα ή να εξαλειφθούν. Τέτοια παραδείγματα σταδίων-

διεργασιών είναι η θερμική επεξεργασία, η ψύξη, η μορφοποίηση των προϊόντων, η συσκευασία και η ανίχνευση μετάλλων. Τα Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου πρέπει να αναπτυχθούν και να τεκμηριωθούν πολύ προσεκτικά. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι διαφορετικές επιχειρήσεις που παρασκευάζουν παρόμοια τρόφιμα δεν είναι απαραίτητο ότι θα έχουν κοινά CCPs. Τυχόν διαφορές στη δομή των εγκαταστάσεων, του εξοπλισμού, της συλλογής πρώτων υλών, των διεργασιών παραγωγής κλπ. μπορεί να επιφέρουν τεράστιες διαφορές στα Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου τους (Codex Alimentarius Commission, 2009).

### **Αρχή 3η: Καθορισμός Κρίσιμων Ορίων**

Το κριτήριο (μέγιστη ή ελάχιστη τιμή) που διαχωρίζει το αποδεκτό από το μη αποδεκτό επίπεδο ασφαλείας χαρακτηρίζεται σαν Κρίσιμο Όριο (Critical Limit). Τα Κρίσιμα Όρια αποτελούν τα όρια της ασφάλειας για κάθε CCP και πρέπει να καθορίζονται για κάθε ένα προληπτικό μέτρο.

Τα Κρίσιμα Όρια των CCPs είναι επιλεγμένα βάσει ορθής τεκμηρίωσης και με βασικό γνώμονα την αμεσότητα και ευκολία των μετρήσεών τους. Ο καθορισμός των Κρίσιμων Ορίων, τα οποία πρέπει να ικανοποιούνται, εξασφαλίζει ότι κάθε Κρίσιμο Σημείο Ελέγχου βρίσκεται υπό έλεγχο (Codex Alimentarius Commission, 2009).

Κάθε CCP διαθέτει ένα ή περισσότερα μέτρα ελέγχου για να διασφαλίζεται ότι οι αναγνωρισμένοι κίνδυνοι προλαμβάνονται, μειώνονται σε αποδεκτό επίπεδο ή εξαλείφονται. Τα Κρίσιμα Όρια αναφέρονται κυρίως σε φυσικά ή χημικά μεγέθη, όπως θερμοκρασία, pH, ιξώδες, συγκέντρωση άλατος ή οξέος, συντηρητικά, ακόμα και σε οργανοληπτικά χαρακτηριστικά (άρωμα, χρώμα κλπ.). Για κάθε CCP θα πρέπει να ικανοποιείται τουλάχιστον ένα κριτήριο που αφορά την ασφάλεια τροφίμων. Τα Κρίσιμα Όρια και κριτήρια προκύπτουν από πηγές όπως η νομοθεσία, οι κοινοτικές οδηγίες, η βιβλιογραφία, η εμπειρία ή κάποια πειραματικά δεδομένα (Codex Alimentarius Commission, 2009).



#### **Αρχή 4η: Εγκατάσταση διαδικασιών για την παρακολούθηση των Κρίσιμων Σημείων Ελέγχου**

Η παρακολούθηση είναι η σχεδιασμένη ακολουθία παρατηρήσεων και μετρήσεων που σκοπό έχουν να αποδείξουν αν ένα Κρίσιμο Σημείο Ελέγχου βρίσκεται υπό έλεγχο. Στη διαδικασία αυτή περιλαμβάνεται η παραγωγή γραπτής τεκμηρίωσης που απαιτείται προκειμένου να επιβεβαιωθούν οι διαδικασίες παραγωγής.

Κατά την παρακολούθηση των CCP, καταγράφονται τα μεγέθη που έχουν οριστεί για την ασφάλεια των τροφίμων και γίνεται σύγκριση με τα κρίσιμα όρια που έχουν τεθεί. Ο εξοπλισμός παρακολούθησης θα πρέπει να ελέγχεται τακτικά και να διακριβώνεται.

Οι μικροβιολογικές αναλύσεις είναι σπάνια αποτελεσματικό μέτρο για παρακολούθηση, γιατί από τη φύση τους είναι χρονοβόρες. Συχνά προτιμώνται φυσικές ή χημικές μετρήσεις λόγω ευκολίας και ταχύτητας εκτέλεσης (Codex Alimentarius, 2009).

#### **Αρχή 5η: Εγκατάσταση διορθωτικών ενεργειών**

Το σύστημα HACCP για τη διαχείριση της ασφάλειας τροφίμων είναι σχεδιασμένο για να αναγνωρίζει τους κινδύνους για την υγεία και να εγκαθιδρύει στρατηγικές ώστε να προλάβει, να εξαλείψει ή να μειώσει σε αποδεκτά επίπεδα την εμφάνισή τους. Παρόλα αυτά πολλές φορές συμβαίνουν αποκλίσεις από τα Κρίσιμα Όρια. Κύριο μέλημα των Διορθωτικών Ενεργειών, είναι να προληφθεί η διανομή επικίνδυνων τροφίμων προς τους καταναλωτές. Έτσι λοιπόν, όταν υπάρχει μια απόκλιση από τα εγκατεστημένα Κρίσιμα Όρια, οι Διορθωτικές Ενέργειες θεωρούνται απαραίτητες και έχουν τον εξής χαρακτήρα:

- Να καθορίζουν και να διορθώνουν την αιτία της μη-συμμόρφωσης
- Να καθορίζουν την τύχη του μη-συμμορφούμενου προϊόντος
- Να καταγράφονται και να αρχειοθετούνται (Codex Alimentarius, 2009).

## **Αρχή 6η: Εγκατάσταση διαδικασιών καταγραφής και αρχειοθέτησης του συστήματος HACCP**

Τα αρχεία δίνουν πληροφορίες για την ιστορία του προϊόντος, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες έχει παραχθεί, τυχόν αποκλίσεις που έλαβαν χώρα καθώς και την αποτελεσματικότητα των διορθωτικών ενεργειών. Επίσης, μας πληροφορούν για την συχνότητα των αποκλίσεων και τις τιμές αυτών.

Ακόμα, είναι απαραίτητα για την πραγματοποίηση τόσο των εσωτερικών επιθεωρήσεων στο πλαίσιο της επαλήθευσης του συστήματος HACCP, όσο και των επιθεωρήσεων από τις κρατικές υπηρεσίες. Τα αρχεία πρέπει να διατηρούνται στη βιομηχανία για ένα χρόνο από την ημερομηνία παραγωγής του προϊόντος και για δύο χρόνια σε εύκολα προσβάλαμε σημείο. Όταν ο χρόνος ζωής του προϊόντος υπερβαίνει τα τρία χρόνια, τότε τα αρχεία διατηρούνται μέχρι την ημερομηνία λήξης αυτού.

Οι κυριότερες κατηγορίες αρχείων που αφορούν το HACCP είναι σχετικά με:

- τις πρώτες ύλες (όπου καταγράφονται τα συστατικά, οι πρώτες ύλες και οι σχετικές προδιαγραφές τους),
- τα CCP (περιλαμβάνονται τα διαγράμματα ροής και η ανάλυση επικινδυνότητας),
- τον καθορισμό των κρίσιμων ορίων,
- την παρακολούθηση των CCP (όπου καταγράφονται τα αποτελέσματα κατά τη διαδικασία παρακολούθησης και η συχνότητα που αυτή πραγματοποιείται),
- τις αποκλίσεις από τα κρίσιμα όρια,
- τη συσκευασία και την αποθήκευση του τροφίμου,
- την επαλήθευση του συστήματος HACCP (όπου καταγράφονται όλες οι ενέργειες και οι διεργασίες που γίνονται έτσι ώστε να διαπιστωθεί αν το σύστημα HACCP λειτουργεί όπως έχει σχεδιαστεί, π.χ. επιθεωρήσεις, έλεγχος αρχείων) και
- την περιγραφή του συστήματος HACCP (όπου καταγράφονται τα άτομα που αποτελούν την ομάδα HACCP, τις αρμοδιότητες του κάθε μέλους, τα διαγράμματα ροής με τα αναγνωρισμένα CCP καθώς και το φύλλο εργασίας HACCP), (Codex Alimentarius, 2009).

## Αρχή 7η: Επαλήθευση του συστήματος HACCP

Αυτό το στάδιο περιλαμβάνει μεθόδους, διαδικασίες και ελέγχους που χρησιμοποιούνται για να αποδείξουν ότι το σύστημα HACCP λειτουργεί σύμφωνα με τον σχεδιασμό, σωστά και αποτελεσματικά. Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει τις παρακάτω διαδικασίες:

- Αξιολόγηση του σχεδίου HACCP.
- Έλεγχος για την ικανοποίηση των καθορισμένων κρίσιμων ορίων.
- Επιβεβαίωση της καταλληλότητας των διεργασιών διαχείρισης των αποκλίσεων από τα όρια.
- Αξιολόγηση του συστήματος αρχειοθέτησης και καταγραφής των δεδομένων.
- Επί τόπου επιθεώρηση της παραγωγικής διαδικασίας.
- Γραπτή αναφορά (αρχείο επαλήθευσης), (Codex Alimentarius, 2009).

### 5.6 Το νέο πρότυπο ISO22000

Μέχρι πρότινος, το επίσημα χρησιμοποιούμενο πρότυπο για πιστοποίηση συμμόρφωσης μιας εταιρείας με τις αρχές εφαρμογής του HACCP ήταν το πρότυπο ΕΛΟΤ 1416. Από τις 31.3.2006, άρχισε η εφαρμογή του νέου προτύπου για την ασφάλεια των τροφίμων (ISO22000), όπου προτείνεται αλλαγή στη φιλοσοφία του συστήματος HACCP. Βάσει του Codex Alimentarius, τα Σημεία Ελέγχου χωρίζονταν σε Σημεία Ελέγχου (CP) και Κρίσιμα Σημεία Ελέγχου (CCP). Με το νέο ISO22000, αυτό αλλάζει. Κάποια CP ή/και CCP γίνονται προαπαιτούμενα (Prerequisite Programmes, PRPs) ενώ κάποια άλλα CP ή/και CCP γίνονται προαπαιτούμενα προγράμματα (Operational Prerequisite Programmes, OPRPs). Έτσι λοιπόν, στο νέο πρότυπο, ενσωματώνονται οι αρχές του συστήματος HACCP καθώς και τα βήματα εφαρμογής του, εισάγοντας μια σημαντική καινοτομία: συνδυάζει την εφαρμογή ενός σχεδίου HACCP, με τον ορισμό κρίσιμων σημείων ελέγχου αλλά και την εισαγωγή και εφαρμογή προαπαιτούμενων προγραμμάτων.

Σκοπός του ISO22000 είναι να εναρμονιστούν σε παγκόσμια κλίμακα οι απαιτήσεις για την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου Συστήματος Διαχείρισης της Ασφάλειας των Τροφίμων (ΣΔΑΤ) από όλες τις επιχειρήσεις της αλυσίδας τροφίμων.

Το νέο πρότυπο περιλαμβάνει οχτώ κεφάλαια εκ των οποίων τα πέντε που θα μας απασχολήσουν για την υλοποίηση του προτύπου είναι:

1. Σύστημα Διαχείρισης της Ασφάλειας των Τροφίμων (ΣΔΑΤ, κεφ.4 του προτύπου)
2. Ευθύνη της διοίκησης (κεφ.5, του προτύπου)
3. Διαχείριση Πόρων (κεφ.6 του προτύπου)
4. Σχεδιασμός και υλοποίηση ασφαλών προϊόντων (κεφ.7, του προτύπου)
5. Επικύρωση, επαλήθευση και βελτίωση του ΣΔΑΤ (κεφ.8 του προτύπου)

Σε γενικές γραμμές στο κεφάλαιο 4 περιγράφονται οι γενικές απαιτήσεις για την καθιέρωση ενός ΣΔΑΤ, οι απαιτήσεις τεκμηρίωσης ώστε η επιχείρηση να αποδεικνύει ότι εφαρμόζει το ΣΔΑΤ, καθώς και τρόποι ελέγχου των σχετικών αρχείων. Στο κεφάλαιο 5, περιγράφεται η ευθύνη της διοίκησης καθώς και οι αρμοδιότητες της ομάδας ασφάλειας τροφίμων. Επίσης, περιγράφεται πως μπορεί να γίνεται η εξωτερική και εσωτερική επικοινωνία και το τι πρέπει να περιλαμβάνει η ανασκόπηση από τη διοίκηση. Στο κεφάλαιο 6, γίνεται περιγραφή στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να γίνεται η διαχείριση των πόρων (ανθρώπινο δυναμικό, υποδομή και περιβάλλον εργασίας). Η «καρδιά» του νέου προτύπου είναι το κεφάλαιο 7, όπου περιγράφονται τρόποι για το σχεδιασμό και την υλοποίηση ασφαλών προϊόντων. Εδώ γίνεται περιγραφή στο τι πρέπει να περιλαμβάνει ένα σχέδιο HACCP. Τέλος, στο κεφάλαιο 8, αναφέρονται πως πρέπει να επικυρώνεται, να επαληθεύεται και να βελτιώνεται το ΣΔΑΤ (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

### **5.7 Περιγραφή της έννοιας ιχνηλασιμότητας στις ελαιουργικές μονάδες**

Με την εφαρμογή του προγράμματος της ιχνηλασιμότητας είναι δυνατό να διαπιστώνεται η προέλευση του ελαιολάδου, ώστε να μπορεί να εντοπιστεί το στάδιο εκείνο της παραγωγικής διαδικασίας όπου παρουσιάζεται τυχόν πρόβλημα. Σύμφωνα με τον υπ. αριθ. 178/2002 Κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος ετέθη σε ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2005, είναι υποχρεωτική η καθιέρωση συστημάτων που διασφαλίζουν την ιχνηλασιμότητα (ανιχνευσιμότητα) των προϊόντων σε όλα τα στάδια της παραγωγικής διαδικασίας μέχρι το προϊόν να διατεθεί στους καταναλωτές.

Για την εγκατάσταση του προγράμματος ιχνηλασιμότητας σε μία ελαιουργική μονάδα απαιτείται η άμεση υλοποίηση των παρακάτω, σε οργανωτικό αλλά και σε διαδικαστικό επίπεδο:

- ο ορισμός υπευθύνου του προγράμματος: Το άτομο αυτό που θα είναι στέλεχος της επιχείρησης, θα είναι υπεύθυνο για την εφαρμογή του προγράμματος και της ενημέρωσης της διοίκησης για την πορεία εφαρμογής του. Ο υπεύθυνος του προγράμματος της ιχνηλασιμότητας πρέπει να λειτουργεί βάσει του σχεδίου αυτοελέγχου που προβλέπεται από το πρόγραμμα HACCP.
- ο καθορισμός παρτίδας: Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή της ιχνηλασιμότητας, είναι ο καθορισμός της παρτίδας.

Ως παρτίδα ορίζεται μια μεγάλη ποσότητα ελαιολάδου με ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά όπως για παράδειγμα:

- το ελαιόλαδο που συγκεντρώνει ο ελαιουργός (ελαιοτριβέας) ως αμοιβή από τους ελαιοπαραγωγούς κατά την διάρκεια μίας ελαιοκομικής περιόδου, το οποίο μπορεί να διοχετευθεί στην αγορά ως μια συγκεκριμένη παρτίδα,
- η παραγωγή ενός μεγάλου ελαιοπαραγωγού,
- η παραγωγή ομάδας παραγωγών,
- τα βιολογικά ελαιόλαδα συγκεκριμένης περιοχής και
- τα ελαιόλαδα Π.Ο.Π. ή Π.Γ.Ε.

Σημειώνεται ότι σε όλα τα στάδια της παραγωγικής αλυσίδας του ελαιολάδου ο κάθε κρίκος θα πρέπει να διασφαλίζει τον κανόνα:

$$(n-1) \leftrightarrow n \leftrightarrow (n+1)$$

Δηλαδή ο έλεγχος να μπορεί να πάει ένα βήμα πιο πίσω και ένα βήμα πιο μπροστά (Οικονόμου, 2002).

Ας σημειωθεί ότι η εφαρμογή του προγράμματος ιχνηλασιμότητας σε όλο το φάσμα της παραγωγικής διαδικασίας του ελαιολάδου είναι απαραίτητη, αφού κάτι τέτοιο διασφαλίζει:

- τη βελτίωση της ποιότητας και της υγιεινής του κατάστασης και
- την ασφάλεια των καταναλωτών.

Για την εφαρμογή του προγράμματος της ιχνηλασιμότητας στο ελαιόλαδο, είναι απαραίτητο να καθοριστούν διαδικασίες κατά τις οποίες:

- εντοπίζεται το στάδιο εκείνο της παραγωγικής διαδικασίας όπου παρουσιάζεται το πρόβλημα,
- αναγνωρίζονται η προέλευση και τα χαρακτηριστικά του ελαιολάδου,
- είναι δυνατή η δημιουργία συστημάτων και διαδικασιών που να παρέχουν τις πληροφορίες αυτές στους ενδιαφερόμενους,
- γίνεται ευκολότερη η αμφίδρομη μετακίνηση πληροφοριών και η συνεργασία μεταξύ των διαφόρων φορέων που συμμετέχουν στα στάδια παραγωγής, διακίνησης και διάθεσης του ελαιολάδου, κάτι που θα συμβάλλει ακόμη περισσότερο στη βελτίωση της ποιότητας και στον έλεγχο της γνησιότητας και της υγιεινής του κατάστασης και
- ενημερώνεται ο καταναλωτής με κάθε λεπτομέρεια όσον αφορά την ποιότητα και την ασφάλεια του ελαιολάδου που καταναλώνει.

Με την επίτευξη των παραπάνω στόχων, θα μπορέσουμε να οδηγηθούμε σε μια βελτίωση της εικόνας του ελληνικού ελαιολάδου, κάτι που θα ωφελήσει ιδιαίτερα την ελληνική οικονομία.

(Κυριτσάκης,2007)

## **5.8 Πιστοποίηση ελαιουργικών επιχειρήσεων**

Η ελαιοκομική μονάδα που επιθυμεί να πιστοποιήσει το σύστημα HACCP που εφαρμόζει πρέπει να επιθεωρηθεί από ένα ανεξάρτητο Φορέα Πιστοποίησης. Οι Φορείς Πιστοποίησης που δραστηριοποιούνται είναι, είτε ελληνικοί (ΕΛΟΤ, ΕΚΕΒΥΛ, Ελληνικός Νηογνώμονας, κλπ.), είτε διεθνείς με γραφεία στη χώρα μας (EQA Hellas, TUV Hellas, TUV Austria Hellas, TUV Rheinland, Lloyds Register,

κ.ά.). Ο έλεγχος αξιοπιστίας και η επιτήρηση των Φορέων Πιστοποίησης γίνεται με τη διαδικασία της Διαπίστευσης.

Κατά την επιθεώρηση της προς πιστοποίηση επιχείρησης, η ομάδα της επιθεώρησης αποτελείται συνήθως από 3 μέλη: τον επικεφαλής επιθεωρητή (lead auditor), τον επιθεωρητή (auditor) και τον εμπειρογνώμονα (expert). Κατά την διάρκεια της επιθεώρησης, οι εργασίες των μελών της ομάδας επιθεώρησης αφορούν κυρίως, τον έλεγχο αρχείων, των εγκαταστάσεων και του προσωπικού της επιχείρησης, και επιθεωρούν επί τόπου το διάγραμμα ροής της παραγωγικής διαδικασίας.

Η προς πιστοποίηση ελαιοουργική επιχείρηση υποχρεούται να ικανοποιήσει και τις παρατηρήσεις και τις μη συμμορφώσεις που τυχόν θα προκύψουν από την επιθεώρηση. Τότε μόνο εκδίδεται το πιστοποιητικό συμμόρφωσής της με το πρότυπο.

Το πιστοποιητικό ισχύει για 3 χρόνια, αλλά κάθε χρόνο η εταιρεία επιθεωρείται από το Φορέα Πιστοποίησης για να διαπιστωθεί η άσογη εφαρμογή του προτύπου. Αυτή η ετήσια επιθεώρηση ονομάζεται επιτήρηση ενώ στη λήξη της τριετίας η επιχείρηση επαναξιολογείται (Ζαμπετάκης και Γδοντέλης, 2006).

## ΜΕΡΟΣ Β: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

### ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Η Μεσσηνία είναι Νομός της Ελλάδας που βρίσκεται στη νοτιοδυτική Πελοπόννησο και καταλαμβάνει έκταση 2.991 τ.χλμ. Περικλείεται στα βόρεια από τον ποταμό Νέδα και τα Αρκαδικά Όρη, στα ανατολικά από το όρος Ταΰγετος, στα νότια από τον Μεσσηνιακό Κόλπο και στα δυτικά από το Ιόνιο Πέλαγος. Συνορεύει στα βόρεια με το Νομό Ηλείας, στα βορειοανατολικά με το Νομό Αρκαδίας και στα ανατολικά με το Νομό Λακωνίας. Σύμφωνα με την απογραφή 2001 της ΕΣΥΕ, ο πληθυσμός του Νομού ανέρχεται στους 176.876 κατοίκους.

Σε ό,τι αφορά τη διοικητική διαίρεση, ο Νομός απαρτίζεται από 29 δήμους και 2 κοινότητες. Πρωτεύουσα του Νομού είναι η Καλαμάτα με 49.550 κατοίκους. Άλλες σημαντικές πόλεις και κωμοπόλεις είναι: Φιλιατρά (7882 κατ.), Μεσσήνη (6912 κατ.), Γαργαλιάνοι (6336 κατ.), Κυπαρισσία (5708 κατ.), Χώρα (3458 κατ.), Πύλος (2561 κατ.), Κορώνη (1668 κατ.), Κοπανάκι (1439 κατ.), Μελιγαλάς (1426 κατ.), Βλαχόπουλο (1421 κατ.), Μεθώνη (1249 κατ.).

#### 6.1 Κοινωνικά – Δημογραφικά χαρακτηριστικά του Νομού

Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες οι κοινωνικές συνθήκες παρουσιάζονταν δυσμενείς ιδιαίτερα στο γεωργικό πληθυσμό του Νομού, αποτέλεσμα της περιορισμένης οικονομικής ανάπτυξης και της συνεχούς μετανάστευσης του νεανικού πληθυσμού. Σύμφωνα με το Πίνακα 6.1, παρατηρείται ότι ο Νομός Μεσσηνίας την περίοδο 1971 και 1981 παρουσίασε μείωση του πληθυσμού κατά 7,7% τη στιγμή που σημειώνεται μεγάλη πληθυσμιακή αύξηση στο σύνολο της χώρας κατά 11%. Ο πληθυσμός αρχίζει να αυξάνει από το 1981 με απόλυτη αύξηση κατά 4,4% και από το 1991 έως και το 2001 η αύξηση είναι της τάξης του 6%.



Πίνακας 6.1: Εξέλιξη πληθυσμού του Νομού Μεσσηνίας την περίοδο (1971-2001)

Χρονολογία	Πληθυσμός χώρας	Μεταβολή %	Πληθυσμός νομού	Μεταβολή %
1971	8.768.641	+11%	173.077	-7,7%
1981	9.740.417	+5%	159.818	+4,4%
1991	10.223.392	+7%	166.964	+6%
2001	10.964.020		176.876	

Πηγή: ΕΣΥΕ,2001

Ο πληθυσμός των ανδρών είναι και για τις δύο περιόδους μεγαλύτερος από αυτόν των γυναικών (Πίνακας 6.2). Από τους 166.964 κατοίκους το 1991, οι 84.255 ήταν άνδρες και 82.709 κάτοικοι ήταν γυναίκες, ενώ το 2001 στους 176.876 κατοίκους, υπήρχαν 89.617 άνδρες και 87.259. Η αύξηση είναι μεγαλύτερη για τον πληθυσμό των ανδρών το 2001, ο οποίος αυξήθηκε κατά 6,3%, έναντι των γυναικών που αυξήθηκε κατά 5,4%.

Ο Δείκτης Γήρανσης<sup>2</sup> για το Νομό την περίοδο 1991 είναι 106 ενώ το 2001 αυξήθηκε κατά πολύ και είναι ίσος με 147, πολύ μεγαλύτερος από αυτόν της χώρας ο οποίος το 2001 ήταν ίσος με 110. Την περίοδο 1991-2001 παρουσιάζεται μια μεγάλη μείωση του πληθυσμού των ατόμων ηλικίας κάτω των 14 και μεγάλη αύξηση του πληθυσμού των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών. Συγκεκριμένα, ο πληθυσμός των ατόμων ηλικίας κάτω των 14 μειώθηκε από 30.627 άτομα σε 25.872 το 2001 (μείωση κατά 15,5%)<sup>1</sup> και ο πληθυσμός ηλικίας άνω των 65 ετών, αυξήθηκε από 32.670 άτομα σε 37.949 άτομα το 2001 (αύξηση κατά 16%). Έτσι, δικαιολογείται, ο μεγάλος Δείκτης Γήρανσης του Νομού το 2001.

<sup>2</sup> Ο Δείκτης Γήρανσης εκφράζει την αντιστοιχία των ηλικιωμένων (65 ετών και άνω) σε μια περιοχή μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο σε 100 παιδιά (0-14). Υπολογίζεται από την σχέση:  $\Delta\Gamma = (\text{Αριθμός ατόμων (65 ετών και άνω)} / \text{Αριθμός ατόμων (0-14)}) * 100$

Πίνακας 6.2: Πληθυσμός του Νομού Μεσσηνίας κατά φύλο και ομάδες ηλικιών

Ομάδες ηλικιών	1991			2001		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
0-14	30.627	15.829	14.798	25.872	13.310	12.562
15-24	20.738	10.620	10.118	23.085	12.025	11.060
25-39	31.068	16.322	14.746	36.462	18.903	17.559
40-54	27.751	14.735	13.016	33.786	17.724	16.062
55-64	24.110	12.119	11.991	19.722	9.976	9.746
>65	32.670	14.630	18.040	37.949	17.679	20.270
ΣΥΝΟΛΟ	166.964	84.255	82.709	176.876	89.617	87.259

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού ΕΣΥΕ, 1991 και 2001

## 6.2 Οικονομικά χαρακτηριστικά του Νομού

Ο πρωτογενής τομέας στο Νομό Μεσσηνίας είναι ιδιαίτερα σημαντικός και συμβάλλει με ποσοστό 17,6% επί του ΑΕΠ αυτού. Με βάση τα στοιχεία των απογραφών, ο κύριος όγκος της πρωτογενούς παραγωγής προέρχεται κατά κύριο λόγο από τη φυτική παραγωγή και ειδικότερα από τα κηπευτικά, τις δενδρώδεις καλλιέργειες (ελιά) και αμπελοειδή. Οι τομείς κτηνοτροφίας, αλιείας, δασοπονίας υστερούν σημαντικά στο Νομό. Συνολικά, στο Νομό έως και το 2002 υπήρχαν 1.302.600 στρ. καλλιεργήσιμης γης, από τα οποία το 40,17% είναι ορεινά, το 33,89% πεδινά και το 25,94% ημιορεινά εδάφη.

Κατά την περίοδο 1971-1981 υπάρχει μείωση στο σύνολο του αριθμού των καλλιεργειών και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ενώ κατά την περίοδο 1991-2000 σημειώνεται αύξηση του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων από 23.408 το 1991 σε 25.104 το 2000 (αύξηση κατά 7%). Επίσης, σημειώνεται μια μικρή αύξηση της έκτασης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων από 573.093 που ήταν το 1991 σε 575.092 το έτος 2000 (αύξηση κατά 0,3%). Πολύ σημαντική είναι η αύξηση των

κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων την περίοδο αυτή, οι οποίες αυξήθηκαν από 25 που ήταν το 1991, σε 58 το 2000 (αύξηση κατά 132%), (Πίνακας 6.3).

Πίνακας 6.3: Τάσεις εξέλιξης της γεωργίας 1991-2001

	1991		2000		Μεταβολή %	
	Εκμ/σεις	Εκτάσεις	Εκμ/σεις	Εκτάσεις	Εκμ/σεις	Εκτάσεις
Εκμεταλλεύσεις	31.567	1.006.474	30.297	860.201	-4,0%	-14,5%
Γεωργικές	23.408	573.093	25.104	575.092	7,0%	0,3%
Κτηνοτροφικές	25		58		132%	
Μικτές	8.134	433.381	5.135	282.145	-36,7%	-35,0%
Καλλ/νες	31.542	1.042.693	30.286	860.202	-4,0%	-17,5%
Αριθμός αγροτεμαχίων	165.372		147.856		-10,0%	
Μέση έκτ.		6,3		5,8		-7,0%
Αρδευόμενες εκτ.		110.158		125.160		13,5%
Αρδευθείσες έκτ.		80.849		100.345		24,0%

Πηγή: Απογραφή Γεωργίας και Κτηνοτροφίας 1991 και 2000, ΕΣΥΕ

Αναφορικά με την πορεία του δευτερογενή τομέα στο Νομό, από στοιχεία του 2001, προκύπτει ότι η συμμετοχή αυτού επί του ΑΕΠ του Νομού ανέρχεται στο 9,4%, με κυριότερους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας τις βιομηχανίες τροφίμων και ποτών και τις κατασκευές. Το ποσοστό αυτό τον καθιστά τομέα χαμηλής δυναμικότητας, έναντι των άλλων δύο.

Αντιθέτως, ο τριτογενής, αποτελεί ένα πολύ δυναμικό τομέα, με ποσοστό ΑΕΠ που φτάνει το 73% επί του νομού. Οι κυριότεροι κλάδοι του τομέα είναι το εμπόριο και ο τουρισμός. Τα φυσικά κάλλη και η πολιτιστική κληρονομιά του Νομού έχουν συντελέσει στην αύξηση του τουρισμού, γεγονός που διαφαίνεται και από το μεγάλο αριθμό ξενοδοχείων που υπάρχουν στην περιοχή.

### 6.3 Απασχόληση στο Νομό Μεσσηνίας

Η απασχόληση των κατοίκων μοιράζεται ανάμεσα στον πρωτογενή και τον τριτογενή τομέα και συγκεκριμένα στις γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες και τον τουρισμό. Κυρίαρχη είναι παραδοσιακά η μονοκαλλιέργεια της ελιάς και κατά δεύτερο λόγο των εσπεριδοειδών. Η ενασχόληση με τις τουριστικές υπηρεσίες είναι μια καινούργια οικονομική διέξοδος για τους κατοίκους της περιοχής δεδομένου ότι, όπως προαναφέρθηκε, οι φυσικές ομορφιές και η ιστορική φυσιογνωμία παρέχουν δυνατότητες για δυναμική ανάπτυξη του κλάδου.

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός στο Νομό (Πίνακας 6.4), το έτος 1991 ήταν 63.817 άτομα από τα οποία οι 59.072 ήταν απασχολούμενοι και 4.745 άνεργοι. Το 2001, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του νομού σημειώνει αύξηση κατά 12% και ανέρχεται στα 71.636 άτομα με 64.238 απασχολούμενους (αύξηση κατά 9%) και 7.398 ανέργους (αύξηση κατά 56%). Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός παρουσιάζει αύξηση σε όλες τις ομάδες ηλικίας εκτός των ηλικιών κάτω των 19 ετών και άνω των 65 ετών. Συγκεκριμένα, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός το 1991 ηλικίας έως 19 ετών ήταν 2.506 άτομα και μειώθηκε στα 2.038 οικονομικά ενεργά άτομα το 2001 (μείωση κατά 1,8%) ενώ ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ηλικίας άνω των 65 ετών ήταν το 1991 2.983 άτομα και μειώθηκε στα 2.193 άτομα το 2001 (μείωση κατά 26%).

Η αύξηση στην απασχόληση αφορά κυρίως τις γυναίκες, των οποίων η απασχόληση αυξήθηκε από 16.584 απασχολούμενες γυναίκες το 1991 σε 22.608 απασχολούμενες γυναίκες το 2001 (αύξηση κατά 36%). Η απασχόληση των ανδρών μειώθηκε ελαφρά τη δεκαετία αυτή, αφού κατά το 1991 οι άνδρες απασχολούμενοι ήταν 42.488 και το 2001 ήταν 41.630 άτομα.

Πίνακας 6.4: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός και ομάδες ηλικιών την περίοδο 1991-2001. (Μεσσηνία)

Ομάδες ηλικιών	1991			2001		
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι
10-19	2.506	1.485	1.021	2.038	1.061	977
20-24	6.676	4.941	1.735	7.201	5.195	2.006
25-29	7.739	6.873	866	9.027	7.628	1.399
30-44	21.974	21.138	836	28.813	26.857	1.956
45-64	21.939	21.654	285	22.364	21.304	1.060
>65	2.983	2.981	2	2.193	2.193	0
ΣΥΝΟΛΟ	63.817	59.072	4.745	71.636	64.238	7.398

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού ΕΣΥΕ, 1991 και 2001

### 6.3.1 Απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στο Νομό Μεσσηνίας

Στο Σχήμα 6.1 που παρατίθεται στη συνέχεια, απεικονίζεται η απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στο Νομό Μεσσηνίας.

Σχήμα 6.1: Απασχόληση κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας



Πηγή: ΕΣΥΕ, 2001

Από τα στοιχεία του παραπάνω σχήματος διαφαίνεται ότι μεγάλο μέρος της απασχόλησης συγκεντρώνεται στον τομέα της γεωργίας, κτηνοτροφίας, δασοκομίας, θήρας και αλιείας. Η απασχόληση στον κλάδο αυτό είναι η μεγαλύτερη όλων των άλλων, απασχολώντας συνολικά 21.814 άτομα (30,5% του οικονομικά ενεργού

πληθυσμού). Ο επόμενος κλάδος που συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό απασχολούμενων είναι ο τομέας εμπορίου, επισκευών, ξενοδοχείων και εστιατορίων. Στον τομέα αυτό, απασχολούνται συνολικά 11.000 άτομα καταλαμβάνοντας ποσοστό 15,4% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Ο κλάδος των κατασκευών συγκεντρώνει 5.559 απασχολούμενους κατέχοντας το 7,8% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Μεγάλη είναι και η απασχόληση του πληθυσμού στον τομέα της δημόσιας διοίκησης και άμυνας και της κοινωνικής ασφάλισης. Ο τομέας αυτός συγκεντρώνει 5.078 απασχολούμενους (7,1%).

#### **6.4 Το Μεσσηνιακό ελαιόλαδο**

Στην παράγραφο αυτή θα αναλύσουμε τις σημαντικότερες παραμέτρους που αντικατοπτρίζουν την εικόνα του Μεσσηνιακού ελαιολάδου και το καθιστούν προϊόν ιδιαίτερης σημασίας. Αυτές είναι:

- Παραγωγή: 84 χιλιάδες τόνοι την ελαιοκομική περίοδο 98/99 (πηγή: Υπουργείο Γεωργίας). Σύμφωνα με την προσεγγιστική εκτίμηση της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Μεσσηνίας η πραγματική παραγωγή κυμαίνεται μεταξύ 40-50 χιλιάδων τόνων, ανάλογα με το πόσο καλή είναι η ελαιοκομική περίοδος
- Ποιότητα: το Μεσσηνιακό ελαιόλαδο είναι ιδιαίτερα καλής ποιότητας και εκτιμάται ότι πάνω από το 95% της παραγωγής κατατάσσεται στην ποιοτική κατηγορία έξτρα παρθένο. Στο Νομό Μεσσηνίας έχει αναγνωρισθεί από την Ε.Ε μια περιοχή Π.Ο.Π. (Καλαμάτα), ενώ παράλληλα παράγεται και βιολογικό ελαιόλαδο.
- Ελαιοτριβεία: με βάση στοιχεία του Υπουργείου Γεωργίας το έτος 1997 τα ελαιοτριβεία της Μεσσηνίας αποτελούν το 13% του συνόλου της χώρας, απασχολούν κατά μέσο όρο 1,4 άτομα και έχουν μέσο ετήσιο κύκλο εργασιών 120 εκ. ευρώ, αντίστοιχα με τα ισχύοντα για το σύνολο της χώρας
- Τυποποιητική δραστηριότητα: η τυποποίηση ελαιολάδου γίνεται από μικρές επιχειρήσεις, με ολιγομελές προσωπικό και στοιχειώδη εμπορική δομή. Συνολικά οι εγγεγραμμένοι στο επιμελητήριο Μεσσηνίας το 1999 ανέρχονται στους 47. Οι εγκαταστάσεις τυποποίησης ανέρχονται σε 7800 τετραγωνικά

μέτρα, οι δεξαμενές αποθήκευσης στους 6000 τόνους, ενώ η παραγωγική δυναμικότητα μπορεί να φτάσει τους 180 τόνους ανά βάρδια.

- Προώθηση: χρησιμοποιούνται κάποιες τεχνικές προώθησης και διαφήμισης των επωνύμων προϊόντων, για την αύξηση του μεριδίου αγοράς των συσκευασμένων ελαιόλαδων
- Όγκος τυποποίησης- εξαγωγές: ο εκτιμώμενος όγκος τυποποίησης ανέρχεται περίπου στους 3-4 χιλιάδες τόνους ανά έτος, ενώ ο εκτιμώμενος όγκος εξαγωγών τυποποιημένου προϊόντος στους 1,4-2,0 χιλιάδες τόνους ανά έτος (Υπουργείο Γεωργίας για το έτος 1999).



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ-ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ

Στο μέρος αυτό της έρευνας πραγματοποιείται σχολιασμός των αποτελεσμάτων, όπως αυτά προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων των ερωτηματολογίων των ελαιοπαραγωγών στο SPSS 13.0.

### 7.1 Δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του δείγματος των παραγωγών

#### ΦΥΛΟ

Από τα 97 άτομα που έλαβαν μέρος στην έρευνα, παρατηρείται ότι η συντριπτική πλειοψηφία είναι άντρες (ποσοστό 89,7%), ενώ οι γυναίκες αποτελούν μόλις το 10,3%, (Πίνακας 7.1). Το αποτέλεσμα αυτό είναι αναμενόμενο, εφόσον στις περισσότερες έρευνες που αφορούν το γεωργικό πληθυσμό εντοπίζεται το φαινόμενο οι άντρες αρχηγοί των γεωργικών εκμεταλλεύσεων να υπερισχύουν έναντι των γυναικών και συνήθως με μεγάλη ποσοστιαία διαφορά. Αυτό οφείλεται πρωταρχικά στο ότι η γεωργική ενασχόληση είναι κατ' εξοχήν αντρικό επάγγελμα και οι άντρες είναι αυτοί που ασκούν την αρχηγία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και λαμβάνουν τις αποφάσεις σχετικά με τη διαχείρισή τους. Δευτερευόντως, στο ότι οι γυναίκες είναι επιφορτισμένες και με άλλους ρόλους όπως π.χ. νοικοκυρά, σύζυγος, μητέρα, και γι' αυτό το λόγο ο ρόλος της διοίκησης της γεωργικής εκμετάλλευσης ανατίθεται στο σύζυγο τους ή σε κάποιο άλλο άρρεν μέλος της οικογένειας (πατέρας, γιος). Μόνο σε λίγες καθώς και σε ειδικές περιπτώσεις βλέπουμε γυναίκες να είναι αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων και αυτές αφορούν χήρες που η γεωργική εκμετάλλευση έχει περιέλθει στη δικαιοδοσία τους ή γυναίκες των οποίων ο σύζυγος έχει κάποια άλλη κύρια δραστηριότητα. Σαφώς όμως, δε μπορεί να αποκλεισθεί το γεγονός, ότι υπάρχει και μία μερίδα συνήθως νέων γυναικών οι οποίες έχουν όραμα για τη γεωργία και αναλαμβάνουν την αρχηγία γεωργικών εκμεταλλεύσεων με σκοπό την άσκηση επαγγέλματος στη γεωργία και τη σωστή διοίκηση αυτών (Gidarakou et al, 2008). Ωστόσο, το ποσοστό γυναικών αρχηγών στο δείγμα μας υστερεί πολύ έναντι εκείνου του μέσου όρου της χώρας (25% περίπου), το οποίο μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι το Σ.Ο.Δ. αποτελεί μια καινοτομία, με πολλές απαιτήσεις στην εφαρμογή του, το οποίο αποθαρρύνει τις γυναίκες αλλά και τους συζύγους τους να συναινέσουν στην αρχηγία των γυναικών.

**Πίνακας 7.1****Φύλο αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης**

<b>ΦΥΛΟ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Άνδρας	87	89,7%
Γυναίκα	10	10,3%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0%

**ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ**

Αναφορικά με την ηλικία των ελαιοπαραγωγών, οι περισσότεροι ανήκουν στην κλάση 46-60 ετών καλύπτοντας ποσοστό 47,4%. Σημαντικό ποσοστό (30,9%) των αρχηγών ανήκει στην αμέσως μικρότερη ηλικιακή κλάση που περιλαμβάνει ηλικίες 31-45 ετών. Παραγωγοί ηλικίας μικρότερης των 30 ετών, που εφαρμόζουν το Σ.Ο.Δ. στην ελιά με βάση το πρότυπο του AGRO2, εμφανίζονται μόνο σε 4 περιπτώσεις και αποτελούν τη μικρότερη κατηγορία, γεγονός που εν μέρει ερμηνεύεται και από τη μικρή αναλογία των νέων αγροτών σε γενικότερο επίπεδο. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι οι παραγωγοί που πιστοποιούν την καλλιέργειά τους κατά AGRO2, είναι σχετικά νέοι σε ηλικία, και αυτό μας δίνει τη δυνατότητα να πούμε ότι οι νέοι σε ηλικία παραγωγοί είναι πιο πρόθυμοι και δεκτικοί να εφαρμόσουν πιο σύγχρονους τρόπους διαχείρισης των καλλιεργειών τους. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 7.2, το 82,4% ανήκει σε ηλικίες κάτω των 60 ετών.

**Πίνακας 7.2****Ηλικιακή κλάση του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης**

<b>ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΛΑΣΗ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
μέχρι 30	4	4,1%
31-45	30	30,9%
46-60	46	47,4%
61 και πάνω	17	17,6%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0%

## **ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ**

Το μεγαλύτερο μέρος των αρχηγών των ελαιοκομικών εκμεταλλεύσεων είναι έγγαμοι σε ποσοστό που ανέρχεται στο 78,4%. Επίσης μεγάλη μερίδα παραγωγών είναι άγαμοι και πιο συγκεκριμένα οι 17 από τους 97, καταλαμβάνοντας το 17,5%. Οι υπόλοιπες δυο κατηγορίες που αφορούν τους διαζευγμένους και αυτούς που έχουν χάσει το/τη σύζυγο τους αποτελούν το 3,1% και 1% αντίστοιχα, Πίνακας 7.3.

**Πίνακας 7.3**

**Οικογενειακή κατάσταση του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης**

<b>ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Άγαμος/η	17	17,5%
Παντρεμένος/η	76	78,4%
Χωρισμένος/η	3	3,1%
Χήρος/α	1	1%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0%

## **ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

Σε ό,τι αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των παραγωγών που εφαρμόζουν το σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στην ελιά και πιστοποιούν την παραγωγή τους με βάση το πρότυπο του AGRO2, ο Πίνακας που ακολουθεί δείχνει ότι οι παραγωγοί έχουν αποφοιτήσει από το Λύκειο στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, που είναι 41,2%. Οι απόφοιτοι γυμνασίου εμφανίζουν ποσοστό 27,8% και οι απόφοιτοι δημοτικού μόνο 19,6%. Υπάρχει όμως και ένας μεγάλος αριθμός αρχηγών, 11 άτομα, οι οποίοι έχουν λάβει τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από τον Πίνακα 7.4 διαφαίνεται πως το εκπαιδευτικό επίπεδο των αρχηγών είναι ιδιαίτερα υψηλό, σε σύγκριση με αυτό που παρατηρείται στη βιβλιογραφία σε έρευνες που αφορούν το επίπεδο μόρφωσης κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Το γεγονός αυτό, μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι επειδή το πρότυπο του AGRO 2, έχει κάποιες απαιτήσεις αρκετά δύσκολες στην κατανόηση, πόσο μάλλον στην εφαρμογή, για να μπορέσει ένας αγρότης να ασχοληθεί με μια τέτοια μορφή καλλιέργειας θα πρέπει να διαθέτει και ένα

στοιχειώδες επίπεδο μόρφωσης, που θα του επιτρέψει να εφαρμόσει το Σ.Ο.Δ. με περισσότερη ασφάλεια και επιτυχία στην εκμετάλλευσή του. Αυτό όμως δεν αποτελεί κανόνα, γιατί όπως βλέπουμε στον Πίνακα 7.4, υπάρχουν και απόφοιτοι του δημοτικού (19,6%) οι οποίοι πιστοποιούνται κατά AGRO 2, και μάλιστα με ιδιαίτερη επιτυχία. Σε αυτές τις περιπτώσεις όμως, κρίνεται περισσότερο αναγκαία η επαφή με τον επιβλέποντα γεωτεχνικό της εκμετάλλευσής τους έτσι ώστε να τους κατευθύνει και να τους βοηθά στη λειτουργία της. Θα μπορούσε επίσης κανείς να ισχυριστεί ότι το επίπεδο εκπαίδευσης σχετίζεται με την πρόθεση εφαρμογής καινοτομικών πρωτοβουλιών, γεγονός που φαίνεται να είναι περιορισμένη σε χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης αγρότες, οι οποίοι δε διαθέτουν την απαραίτητη αυτοπεποίθηση επιτυχούς εφαρμογής ή εμπλοκής σε καινοτομικές εφαρμογές. Άλλωστε το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης συνάδει με αυξημένη ηλικία των αγροτών.

**Πίνακας 7.4**

**Επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης**

<b>ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Δημοτικό	19	19,6%
Γυμνάσιο	27	27,8%
Λύκειο	40	41,2%
Ανώτερη/Ανώτατη	11	11,3%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100,0%</b>

## 7.2 Διαρθρωτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της γεωργικής εκμετάλλευσης

### ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, ο Πίνακας 7.5 δείχνει πως το 74,2% των ερωτηθέντων έχει ως κύρια απασχόληση τη γεωργία ενώ με μεγάλη διαφορά έπονται οι ιδιωτικοί υπάλληλοι (12,3%) και οι συνταξιούχοι (8,3%). Εντοπίστηκε και μια πολύ μικρή μερίδα ατόμων δημοσίων υπαλλήλων (4,1%) και ένας ελεύθερος επαγγελματίας.

**Πίνακας 7.5**

#### **Κύρια απασχόληση αρχηγού της εκμετάλλευσης**

<b>ΚΥΡΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Αγρότης	72	74,2%
Ιδιωτικός υπάλληλος	12	12,3%
Συνταξιούχος	8	8,3%
Δημόσιος Υπάλληλος	4	4,1%
Ελεύθ. επαγγελματίας	1	1,1%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100,0%</b>

Οι παραγωγοί της περιοχής έρευνας, σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό, σχεδόν το 1/3 (32 από τους 97), έχουν και δεύτερη απασχόληση, γεγονός που φανερώνει πως το εισόδημα που προκύπτει αποκλειστικά από την ενασχόληση στην εκμετάλλευσή τους δεν είναι επαρκές ή υπάρχει περίσσια χρόνου την οποία διαθέτουν στην άσκηση και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων. Η καλλιέργεια της ελιάς άλλωστε δεν είναι εντατική σε εργασία απασχόληση.

Η προσφυγή των γεωργών σε απασχολήσεις έξω από την εκμετάλλευσή τους είτε αυτές είναι γεωργικές είτε αυτές είναι εξωγεωργικές είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο. Η γεωργία μερικής απασχόλησης (part-time farming) θεωρείται σήμερα παγκόσμιο χαρακτηριστικό των αγροτικών δομών που συναντάται παντού,

ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό σύστημα και το επίπεδο ανάπτυξης μιας χώρας (Γιδαράκου,1999).

Βέβαια, οι πολυδραστήριοι αγρότες αποτελούν ένα μη συμπαγές και γενικά ασθενές σώμα το οποίο μπορεί να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης από τις δυνάμεις της αγοράς, αφού είναι ανοργάνωτοι, έχουν πιο μικρή διαπραγματευτική δύναμη σε σχέση με τους γεωργούς πλήρους απασχόλησης, διεκδικούν λιγότερο τα δικαιώματά τους καθώς δεν αναμένουν να αποκομίσουν τα προς το ζην μόνο από τη γεωργία. Η ποικιλία των εξωγεωργικών δραστηριοτήτων στις οποίες επιδίδονται ευνοεί τη διαφοροποίηση της κοινωνικοπολιτικής και οικονομικής συμπεριφοράς και επομένως δεν αναμένεται υιοθέτηση και στήριξη κοινών θέσεων έναντι των γεωργικών προβλημάτων (Γιδαράκου,1999).

Έτσι λοιπόν, βλέπουμε (Πίνακας 7.6) πως το 25,8% των ελαιοπαραγωγών έχουν σα δευτερεύουσα απασχόληση τη γεωργία, ενώ σαν πρωτεύον επάγγελμα διατηρούν κάποιο άλλο όπως αναφέρθηκε παραπάνω (ιδιωτικοί υπάλληλοι, δημόσιοι υπάλληλοι κτλ), ενώ 7 από τους ελαιοπαραγωγούς που έχουν σαν κύρια απασχόληση τη γεωργία έχουν και δεύτερο επάγγελμα και συγκεκριμένα 4,1% πραγματοποιούν μεροκάματα εκτός εκμετάλλευσης (π.χ. οικοδόμοι) ενώ 3,1% είναι ελεύθεροι επαγγελματίες.

**Πίνακας 7.6**

**Δευτερεύουσα απασχόληση αρχηγών της εκμετάλλευσης**

<b>ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Αγρότης	25	25,8%
Εργάτης	4	4,1%
Ελεύθερος επαγγελματίας	3	3,1%
Δεν έχει	65	67%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100,0%</b>

Ρίχνοντας μια ματιά στα δεδομένα του Πίνακα 7.7, παρατηρείται πως σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό (22,7%) των ερωτηθέντων, υπάρχουν μέλη στην οικογένεια (εκτός του αρχηγού), που δηλώνουν ότι λαμβάνουν εισοδήματα από άλλη εργασία εκτός της γεωργικής εκμετάλλευσης.

**Πίνακας 7.7**

**Απασχολούμενα μέλη στην οικογένεια (εκτός γεωργίας)**

<b>ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΜΕΛΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΚΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΝΑΙ	22	22,7%
ΟΧΙ	75	77,3%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0%

### **ΕΤΗΣΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ**

Το ποσό του ετήσιου εισοδήματος που λαμβάνουν από τη γεωργική ενασχόληση στην εκμετάλλευσή τους (συμπεριλαμβανομένων των επιδοτήσεων), παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.8.

Πριν προχωρήσουμε στο σχολιασμό των αποτελεσμάτων του Πίνακα 7.8, αξίζει να γίνει αναφορά στην ειδική στήριξη που λαμβάνουν κάποιοι γεωργοί σύμφωνα με το άρθρο 68 του Κανονισμού ΕΕ 73/2009. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, έχει αποφασιστεί η χορήγηση ειδικής στήριξης σε ορισμένους τομείς παραγωγής, συμπεριλαμβανομένων των ελαιοκομικών προϊόντων, με σκοπό την αναβάθμιση της ποιότητας της γεωργικής παραγωγής, εφόσον οι γεωργοί εκπληρώνουν συγκεκριμένες προδιαγραφές ποιότητας.

Πιο συγκεκριμένα, για τα ελαιοκομικά προϊόντα δικαιούχοι της πρόσθετης ενίσχυσης είναι οι γεωργοί που παράγουν ελαιοκομικά προϊόντα Π.Ο.Π. ή Π.Γ.Ε. σύμφωνα με τις απαιτήσεις της κείμενης εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας και επίσης είτε σύμφωνα με το πρότυπο Ολοκληρωμένης Γεωργίας AGRO 2.1 και AGRO 2.2 του

Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π/AGROCERT ή με τις αρχές της βιολογικής γεωργίας. Η πρόσθετη ενίσχυση αφορά τα έτη 2010-2011-2012.

Επιπροσθέτως οι παραγωγοί θα πρέπει να παραδίδουν τον ελαιόκαρπο σε πιστοποιημένες από τον Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π/AGROCERT επιχειρήσεις (ελαιοτριβεία, μονάδες μεταποίησης επιτραπέζιας ελιάς). Οι ελαιοκομικές επιχειρήσεις θα πρέπει επιπλέον να τηρούν τις νομικές υποχρεώσεις που απορρέουν από τις κοινοτικές διατάξεις σχετικά με την τήρηση συστήματος διαχείρισης της ασφάλειας των τροφίμων που βασίζεται στις αρχές HACCP και τεκμηριώνεται με τη λήψη του πιστοποιητικού συμμόρφωσης, σύμφωνα με το πρότυπο ΕΛΟΤ ISO 22000:2005 (ΥΠΑΑΤ, 2010).

Παρατηρώντας τα δεδομένα του Πίνακα 7.8 φαίνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των αγροτών λαμβάνει γεωργικό εισόδημα που κυμαίνεται από 10.000 έως 20.000€ σε ποσοστό 56,7%. Αγροτικά νοικοκυριά τα οποία έχουν εισόδημα από τη γεωργία άνω των 20.000€ αποτελούν το 27,4%, ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξεως 18,6% το οποίο λαμβάνει κάτω από 10.000€ ετησίως. Γενικά, οι αγρότες του δείγματος αποκομίζουν ένα μέτριου ύψους ετήσιο γεωργικό εισόδημα.

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι το ύψος του γεωργικού εισοδήματος αποτελεί προσωπικό δεδομένο των αγροτικών νοικοκυριών και σε ερωτήσεις σχετικά με αυτό οι αγρότες είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί στις απαντήσεις τους. Τις πιο πολλές φορές δηλώνουν μικρότερο εισόδημα από αυτό που διαθέτουν στην πραγματικότητα, από φόβο μήπως δημοσιοποιηθούν οι απαντήσεις τους και έχει αυτό επίπτωση στο ύψος των επιδοτήσεών τους. Στην παρούσα έρευνα θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το δείγμα δεν ήταν ιδιαίτερα διστακτικό και καχύποπτο και στη συγκεκριμένη ερώτηση η πλειοψηφία φάνηκε να απαντά με απόλυτη ειλικρίνεια.



## Πίνακας 7.8

### Ετήσιο γεωργικό εισόδημα

ΕΤΗΣΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ
<10.000€	18	18,6%
10.000-20.000	55	56,7%
>20.000	24	24,7%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0%

### ΙΔΙΟΚΤΗΤΑ, ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ

Με βάση τις απαντήσεις που συλλέχθηκαν, η κατανομή των ιδιόκτητων, ενοικιαζόμενων και συνολικών στρεμμάτων, τα οποία εκμεταλλεύονται οι αγρότες, απεικονίζεται στον Πίνακα 7.9.

Όσον αφορά τα ιδιόκτητα στρέμματα, το 53,8% των εκμεταλλεύσεων κατέχει κάτω των 50 στρ., ενώ μεταξύ 50 και 100 στρ. εντοπίζεται ποσοστό που ανέρχεται στο 36,3%. Οι ενοικιαζόμενες εκμεταλλεύσεις κάτω των 50 στρ. αντιπροσωπεύουν το 65,2% ενώ μεταξύ 50 και 100 στρ. υπάρχει 17,4% γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Στο σύνολο, η εικόνα έχει ως εξής, ποσοστό 46,4% εκμεταλλεύονται εκτάσεις κάτω των 50 στρεμμάτων, 38,1%, 50 ως 100 στρ., 9,3% 101 ως 150 στρ. ενώ βρέθηκαν και 6 εκμεταλλεύσεις που καταλαμβάνουν έκταση άνω των 150 στρ. Η εικόνα που παρουσιάζεται είναι αρκετά πιο καλή από το μέσο όρο της χώρας.

### Πίνακας 7.9

#### Ιδιότητα, ενοικιαζόμενα, συνολικά στρέμματα.

(όπου N = ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ, % = ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ)

ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΑ		ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ		ΣΥΝΟΛΙΚΑ	
	N	%	N	%	N	%
< 50 στρ.	49	53,8	15	65,2	45	46,4
50-100 στρ.	33	36,3	4	17,4	37	38,1
101-150 στρ.	7	7,7	1	4,4	9	9,3
>150 στρ.	2	2,2	3	13	6	6,2
ΣΥΝΟΛΟ	91	100	23	100	97	100

#### ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Επιχειρώντας να αναλύσουμε τη διάρθρωση της φυτικής παραγωγής παρατηρούμε πως στην περιοχή έρευνας οι καλλιέργειες που κυριαρχούν είναι δύο. Η πρώτη αφορά τους ελαιώνες, (όλοι οι παραγωγοί ασχολούνται με την καλλιέργεια ελιάς, αναμενόμενο εφόσον το δείγμα που επιλέχθηκε αφορά καλλιεργητές που εφαρμόζουν το πρότυπο του AGRO 2 στις ελιές). Η αμέσως επόμενη επικρατέστερη καλλιέργεια είναι τα αμπέλια που προορίζονται για παραγωγή σταφίδας (32,9%).

Οι εκτάσεις που καταλαμβάνουν οι ελαιώνες, στο μεγαλύτερο ποσοστό (54,7%) βρίσκονται κάτω των 50 στρ. Όμως υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό παραγωγών με μεγάλους και πολύ μεγάλους ελαιώνες, 38,1% εκμεταλλεύεται καλλιέργειες που κυμαίνονται από 50 ως 100 στρ., και 4 παραγωγοί (7,2%) κατέχουν ελαιώνες άνω των 100 στρ., (Πίνακας 7.10).

Σε ό,τι αφορά τα αμπέλια για παραγωγή σταφίδας, μέσω του Πίνακα 7.11, βλέπουμε ότι έως 20 στρ. εντοπίζονται εκτάσεις με ποσοστό 59,4%, μεταξύ 20 και 30 στρ. βρέθηκαν 9 καλλιεργητές (28,1%), ενώ πάνω από 30 στρ. 4 καλλιεργητές, 12,5%.

Άλλες καλλιέργειες που εντοπίστηκαν σε πολύ μικρά ποσοστά αφορούν τα σιτηρά, εσπεριδοειδή, συκιές, δαμασκηνιές, κηπευτικά και αμπέλια για παραγωγή οίνου.

**Πίνακας 7.10**

**Καλλιεργούμενα στρέμματα ελιάς**

<b>ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
< 50 στρ.	53	54,7%
50-100 στρ.	37	38,1%
>100 στρ.	7	7,2%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100,0%</b>

**Πίνακας 7.11**

**Καλλιεργούμενα στρέμματα αμπελιών (σταφίδα)**

<b>ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
< 20 στρ.	19	59,4%
20-30 στρ.	9	28,1%
>30 στρ.	4	12,5%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>32</b>	<b>100,0%</b>

Ο Νομός Μεσσηνίας αποτελεί ένα κατ' εξοχήν φυτικής παραγωγής προσανατολισμού νομό, κάτι που διαπιστώνεται και στην έρευνά μας. Η διάρθρωση της ζωικής παραγωγής των ερωτηθέντων παρουσιάζεται πενιχρή με ελάχιστους παραγωγούς να κατέχουν ένα σχετικά μικρό αριθμό προβάτων και αιγών.

Γι' αυτό λοιπόν, όταν έγινε αντίστοιχη ερώτηση, Πίνακας 7.12, το 93,8% απάντησε πως το γεωργικό του εισόδημα προέρχεται μόνο από τη φυτική παραγωγή. Αξίζει να σημειωθεί πως δε βρέθηκε ούτε ένας παραγωγός που το εισόδημά του να στηρίζεται αποκλειστικά στην κτηνοτροφική παραγωγή.

Ωστόσο, με τη συγκεκριμένη στρεμματική εικόνα και διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων το ετήσιο γεωργικό εισόδημα εκτιμάται ότι είναι πολύ χαμηλό, αν θεωρηθεί ότι οι απαντήσεις ως προς το ύψος του ήταν αξιόπιστες.

**Πίνακας 7.12**

**Προέλευση γεωργικού εισοδήματος**

<b>ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Μόνο από τη φυτική παραγωγή	91	93,8%
Περισσότερο από τη φυτική παραγωγή	4	4,1%
Περισσότερο από την κτηνοτροφική παραγωγή	2	2,1%
Μόνο από την κτηνοτροφική παραγωγή	0	0,0%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100,0%</b>

### 7.3 Η εφαρμογή του προτύπου AGRO 2-Δυνατά και αδύνατα σημεία

#### ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Σχετικά με την πιστοποίηση της παραγωγής των αγροτών που απαρτίζουν το δείγμα της έρευνας, οι απαντήσεις που λάβαμε απεικονίζονται στους παρακάτω Πίνακες. Στον Πίνακα 7.13 παρατηρείται πως τα είδη καλλιεργειών που πιστοποιούν είναι δύο, η ελιά και τα αμπέλια για παραγωγή σταφίδας. Το 83,5% αφορά αποκλειστικά την πιστοποίηση ελιών και 16,5% παράλληλα με τις ελιές εφαρμόζει σύστημα ποιότητας στη σταφίδα.

**Πίνακας 7.13**

#### **Καλλιεργούμενο πιστοποιημένο είδος**

<b>ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΟ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΟ ΕΙΔΟΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Ελιά	81	83,5%
Ελιά και σταφίδα	16	16,5%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0%

Αναφορικά με τη στρεμματική κατανομή όσων πιστοποιούν την ελιά, είναι ίδια με αυτή του Πίνακα 7.10.

Στην παραγωγή σταφίδας, στο 50% των περιπτώσεων οι εκμεταλλεύσιμοι κλήροι καταλαμβάνουν από 20 ως 30 στρέμματα, ενώ 37,5% κάτω από 20 στρέμματα, (Πίνακας 7.14).

**Πίνακας 7.14**

**Καλλιεργούμενα στρέμματα αμπελιών για παραγωγή σταφίδας (πιστοποιημένα)**

<b>ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
<20 στρ.	6	37,5%
20-30 στρ.	8	50%
>30 στρ.	2	12,5%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>16</b>	<b>100,0%</b>

Ερευνώντας το σύστημα ποιότητας που ακολουθείται, όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν πως πιστοποιούν την παραγωγή τους με βάση το πρότυπο του AGRO 2, ενώ ποσοστό που αντιπροσωπεύει το 25,8% του συνόλου παράλληλα με το πρότυπο του AGRO 2, η παραγωγή του χαρακτηρίζεται και ως Π.Ο.Π. Οι μεμονωμένες αυτές περιπτώσεις εντοπίζονται στην επαρχία της Καλαμάτας και τα προϊόντα χαρακτηρίζονται ως Π.Ο.Π. λόγω ζώνης, εφόσον η περιοχή έχει ανακηρυχθεί ως Π.Ο.Π.

Από τους 97 ελαιοπαραγωγούς το 51,5% εισήχθηκε στο Σ.Ο.Δ. το 2008, το 43,3% το 2007 καθώς επίσης και 3 και 2 ελαιοπαραγωγοί άρχισαν να εφαρμόζουν Ολοκληρωμένη Διαχείριση το 2009 και 2010 αντίστοιχα, (Πίνακας 7.15). Το μεγαλύτερο ποσοστό εντοπίζεται το 2008, γιατί τότε ήταν η έναρξη του Κανονισμού 867/2008 το οποίο βοήθησε πολλούς παραγωγούς να πειστούν για τα πλεονεκτήματα που μπορεί να προκύψουν στις εκμεταλλεύσεις τους από την εφαρμογή του προτύπου AGRO 2.

Στον Πίνακα 7.16 διαφαίνεται πως το μεγαλύτερο μέρος των παραγωγών (68,8%) άρχισε να πιστοποιεί τα αμπέλια (σταφίδα) το 2010 ενώ προϋπήρχαν και δύο το 2007. Επίσης άλλοι 3 αποφάσισαν να πιστοποιήσουν την σταφίδα το 2011.

**Πίνακας 7.15**

**Έτος έναρξης πιστοποίησης ελιάς**

<b>ΕΤΟΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
2007	42	43,3%
2008	50	51,5%
2009	2	2,1%
2010	3	3,1%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100,0%

**Πίνακας 7.16**

**Έτος έναρξης πιστοποίησης σταφίδας**

<b>ΕΤΟΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
2007	2	12,5%
2010	11	68,8%
2011	3	18,7%
ΣΥΝΟΛΟ	16	100,0%

### **ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ**

Σε ερώτηση που αφορούσε τον τρόπο ενημέρωσης των ελαιοπαραγωγών του δείγματος για το σύστημα πιστοποίησης των γεωργικών τους προϊόντων με βάση το πρότυπο του AGRO 2 (Πίνακας 7.17), η συντριπτική πλειοψηφία αυτών και συγκεκριμένα οι 91 από τους 97 (93,8%) απάντησε πως ενημερώθηκε από την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών και αυτό είναι αναμενόμενο εφόσον οι ελαιοπαραγωγοί θα ενεργούσαν σαν Ομάδα Παραγωγών, η οποία συγκροτήθηκε από την Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας.

Η δεύτερη πηγή ενημέρωσης που συγκεντρώνει επίσης υψηλό ποσοστό (41,2%) είναι το καφενείο. Φαίνεται, λοιπόν, πως και στην έρευνά μας όπως και άλλες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, το καφενείο παίζει ουσιαστικό ρόλο στη ζωή των αγροτών και η συνάθροιση αυτή βοηθάει στην επίλυση προβλημάτων που αντιμετωπίζουν αλλά και στην αμοιβαία πληροφόρηση.

Στην τρίτη και τέταρτη θέση συναντάμε τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τη Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης με ποσοστά 30,9% και 29,9% αντιστοίχως. Η περιορισμένη σημασία της Διεύθυνσης Αγροτικής Ανάπτυξης ως μέσου ενημέρωσης δείχνει τον περιορισμένο ρόλο των γεωργικών εφαρμογών ως σύστημα εκπαίδευσης-ενημέρωσης των αγροτών τις τελευταίες δεκαετίες, και τη χαμηλή επίσης επισκεψιμότητα των αγροτών στην υπηρεσία αυτή.

**Πίνακας 7.17**

**Πηγές Ενημέρωσης**

<b>ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (και κατά τόπους υποκαταστήματα της)	91	93,8%
Καφενείο	40	41,2%
Μ.Μ.Ε.	30	30,9%
Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης	29	29,9%
Ιδιώτης Γεωπόνος	18	18,6%
Γραφείο Δημοτικού Διαμερίσματος	8	8,2%
Αναπτυξιακή Εταιρεία	4	4,1%

Οι πηγές ενημέρωσης, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 7.17 ήταν πολλαπλές για ορισμένους αγρότες.

Κατατάσσοντας τις πηγές πληροφόρησης με σειρά προτεραιότητας, ο Πίνακας 7.18 αποτυπώνει ότι οι αγρότες ως πρώτη προτεραιότητα είχαν τις Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών (77,3%) και ακολουθούν με πολύ μικρή συχνότητα η Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης (11,3%) και το καφενείο (7,2%).

Στη δεύτερη προτεραιότητά τους φαίνεται να υπερισχύουν τα Μ.Μ.Ε. (20,6%) ενώ έπονται το καφενείο (14,4%) και οι Ε.Α.Σ., (14,4%).

Τέλος, την τρίτη προτεραιότητα των ελαιοπαραγωγών αποτελούν το καφενείο (19,6%), τα Μ.Μ.Ε., (10,3%) και το Γραφείο Δημοτικού Διαμερίσματος (8,2%).



**Πίνακας 7.18****Πηγές Ενημέρωσης κατά σειρά προτεραιότητας**

<b>ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΠΗΓΕΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΠΡΩΤΗ	Ε.Α.Σ.	75	77,3%
	Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης	11	11,3%
	Καφενείο	7	7,2%
ΔΕΥΤΕΡΗ	Μ.Μ.Ε.	20	20,6%
	Καφενείο	14	14,4%
	Ε.Α.Σ.	14	14,4%
ΤΡΙΤΗ	Καφενείο	19	19,6%
	Μ.Μ.Ε.	10	10,3%
	Γραφείο Δημοτικού Διαμερίσματος	8	8,2%

Πρέπει να σημειωθεί ότι κάποιοι ερωτώμενοι συμπεριέλαβαν στις απαντήσεις τους και κάποιες επιπλέον πηγές ενημέρωσης, οι οποίες δεν εντοπίζονται στους παραπάνω πίνακες, και αφορούν φίλους, συναδέλφους αγρότες και υπήρξε και μία περίπτωση η οποία ενημερώθηκε λόγω των σπουδών που πραγματοποιούσε και συγκεκριμένα της πρακτικής άσκησης, η οποία ήταν σχετική με την Ολοκληρωμένη Διαχείριση.

**ΛΟΓΟΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ**

Όταν οι ελαιοπαραγωγοί χρειάστηκε να αναφέρουν τους τρεις σημαντικότερους λόγους, με σειρά προτεραιότητας, που τους παρακίνησαν να εφαρμόσουν ένα Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και να πιστοποιήσουν την παραγωγή τους με βάση το πρότυπο AGRO 2, οι απαντήσεις που πήραμε παρατίθενται στον Πίνακα 7.19 και μέσω αυτού εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Οι επιδοτήσεις φαίνεται να αποτέλεσαν το ισχυρότερο κίνητρο για μια τέτοια ενέργεια, αφού το 87,6% τις συμπεριέλαβε στις απαντήσεις του.

- Οι οικονομικοί λόγοι, συγκεκριμένα η ελπίδα για καλύτερη τιμή από αυτή που αποκομίζουν καλλιεργώντας με τον συμβατικό τρόπο και η προσμονή για καλύτερη διάθεση της παραγωγής, κατέχουν τη δεύτερη θέση με 77,3%.
- Τα τελευταία χρόνια και ειδικά μετά το ξέσπασμα των διατροφικών σκανδάλων (π.χ. τρελές αγελάδες, διοξίνες στα κοτόπουλα, νοθεία σε μεγάλες ποσότητες ηλιέλαιου κλπ), όλο και μεγαλύτερη σημασία αποκτά στην παγκοσμιοποιημένη πλέον οικονομία το θέμα της ποιότητας και της ασφάλειας των προϊόντων. Η ανησυχία των καταναλωτών είναι πλέον εμφανής και ο φόβος για κίνδυνο ασθενειών ή ακόμα και πρόωρων θανάτων είναι πλέον μεγάλος (Κατσικόπουλος,2008). Έτσι λοιπόν, παρατηρείται ότι πάνω από τους μισούς συμμετέχοντες της έρευνας (56,7%) έχουν επηρεαστεί από την τάση για πιο ασφαλή και ποιοτικά προϊόντα που επικρατεί και αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους λόγους συμμετοχής τους στο Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης.
- Ένας από τους βασικότερους στόχους του AGRO 2 αποτελεί η προστασία του περιβάλλοντος. Η ευαισθησία για το περιβάλλον παρουσιάζεται όμως ως ικανός λόγος μόνο σε ποσοστό 33,0% των ερωτηθέντων να ασχοληθούν με μία εναλλακτική μορφή καλλιέργειας με φιλοπεριβαλλοντικές προεκτάσεις όπως είναι η Ολοκληρωμένη Διαχείριση.
- Το 18,6% του δείγματος απάντησε ότι πιστοποιεί την καλλιέργειά του βάσει του προτύπου AGRO 2, επειδή έχει επηρεαστεί από άλλους παραγωγούς οι οποίοι πιστοποιούν με τον ίδιο τρόπο τις παραγωγές τους.
- Τέλος, η αυξανόμενη τάση πολλών τυποποιητών και μεταποιητών, οι οποίοι προτιμούν πιστοποιημένες παραγωγές, φαίνεται να οδήγησε μικρό σχετικά ποσοστό (12,4%) να εφαρμόσουν Ολοκληρωμένη Διαχείριση με βάση το πρότυπο του AGRO 2.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι τρεις ελαιοπαραγωγοί, σαν λόγο παρακίνησής τους ανέφεραν την πίστη και αγάπη προς την Ολοκληρωμένη Διαχείριση, την ελπίδα για μεγαλύτερη παραγωγή ανά στρέμμα και την καλύτερη ενημέρωση που θα έχουν από τον υπεύθυνο Γεωπόνο της γεωργικής εκμετάλλευσής τους.

**Πίνακας 7.19****Λόγοι Πιστοποίησης κατά AGRO 2**

ΛΟΓΟΙ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ
Επιδότησεις	85	87,6%
Οικονομικοί	75	77,3%
Ασφαλή προϊόντα	55	56,7%
Προστασία Περιβάλλοντος	32	33,0%
Επιρροή από άλλους παραγωγούς	18	18,6%
Τυποποιητές – Μεταποιητές	12	12,4%

Ιεραρχώντας τους λόγους παρακίνησης των αγροτών (Πίνακας 7.20) παρατηρείται ότι σαν πρώτη επιλογή το 42,3% απάντησε τις επιδοτήσεις, το 36,1% τους οικονομικούς λόγους και έπειτα τα ασφαλή/ποιοτικά προϊόντα (12,4%).

Σα δεύτερη επιλογή τους βλέπουμε να επικρατούν οι τρεις προηγούμενοι λόγοι δηλαδή επιδοτήσεις, οικονομικοί, ασφαλή/ποιοτικά προϊόντα και μάλιστα με την ίδια σειρά κατάταξης με ποσοστά 34%, 33% και 11,3% αντίστοιχα.

Στην τρίτη επιλογή οι απαντήσεις φαίνεται να διαφέρουν, με τα ασφαλή/ποιοτικά προϊόντα να υπερισχύουν με 34% και να ακολουθούν η προστασία του περιβάλλοντος (19,6%) και η επιρροή από άλλους παραγωγούς (16,5%).

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οι παραγωγοί παρακινούμενοι από ωφελμιστικούς λόγους (επιδότηση, τιμή) είναι λιγότερο ευαισθητοποιημένοι σε θέματα υγιεινής του τροφίμου που παράγουν και πολύ λιγότερο ευαίσθητοι απέναντι σε ζητήματα περιβάλλοντος. Αυτή η συμπεριφορά ενδεχομένως κινεί υποψίες ότι αν οι ωφελμιστικοί λόγοι εκλείψουν (π.χ. παύση επιδοτήσεων) η εφαρμογή Ολοκληρωμένης Διαχείρισης να υπαναχωρήσει.

**Πίνακας 7.20****Λόγοι Πιστοποίησης κατά AGRO 2 με σειρά προτεραιότητας**

<b>ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΛΟΓΟΙ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΠΡΩΤΗ	Επιδότησεις	41	42,3%
	Οικονομικοί	35	36,1%
	Ασφαλή/ποιοτικά προϊόντα	12	12,4%
ΔΕΥΤΕΡΗ	Επιδότησεις	33	34,0%
	Οικονομικοί	32	33,0%
	Ασφαλή/ποιοτικά προϊόντα	11	11,3%
ΤΡΙΤΗ	Ασφαλή/ποιοτικά προϊόντα	32	33,0%
	Προστασία Περιβάλλοντος	19	19,6%
	Επιρροή από άλλους παραγωγούς	16	16,5%

**ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕΣΩ ΟΜΑΔΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ**

Το δείγμα των αγροτών όταν ερωτήθηκε για τα πλεονεκτήματα της πιστοποίησης της γεωργικής τους παραγωγής μέσω Ομάδας Παραγωγών, έδωσε απαντήσεις που αποτυπώνονται στον Πίνακα 7.21. Είναι φανερό, ότι πάνω από τους μισούς (57,7%) εστίασαν στη μεγάλη διαπραγματευτική δύναμη που έχει η Ομάδα Παραγωγών. Το 42,3% ισχυρίζεται ότι γίνεται καλύτερη προώθηση των προϊόντων, κατά συνέπεια το κόστος μειώνεται, ενώ το 36,1% θεωρεί πιο εύκολη τη διαδικασία από ό,τι αν προσπαθούσε να πιστοποιήσει την παραγωγή του ατομικά. Υπήρξε και ένας παραγωγός με αρνητική στάση, ο οποίος θεωρεί ότι δεν υπάρχει κανένα πλεονέκτημα από τη συμμετοχή του στην Ομάδα Παραγωγών.

**Πίνακας 7.21**

**Πλεονεκτήματα Πιστοποίησης μέσω Ομάδας Παραγωγών**

<b>ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη	56	57,7%
Καλύτερη προώθηση προϊόντων	41	42,3%
Ευκολότερη διαδικασία	35	36,1%
Κανένα	1	1,0%

**ΤΡΟΠΟΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ**

Η ερώτηση που αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι ελαιοπαραγωγοί εμπορεύονται τα πιστοποιημένα προϊόντα τους έρχεται να μας δημιουργήσει πράγματι πολλά ερωτηματικά. Από τις απαντήσεις διαφαίνεται πως μόνο το 8,2% (Πίνακας 7.22) πουλά τα προϊόντα του ως πιστοποιημένα αποκομίζοντας υψηλότερη τιμή, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία εξακολουθεί να τα πουλά ως συμβατικά με αποτέλεσμα η τιμή να παραμένει αμετάβλητη. Βλέπουμε ότι, παρόλη την προσπάθεια από μέρους των παραγωγών για τη δημιουργία ενός ποιοτικότερου και ασφαλέστερου προϊόντος, η αγορά δεν είναι διατεθειμένη να θυσιάσει περισσότερα χρήματα για την απόκτησή του. Οι παραγωγοί ενώ μπαίνουν στη διαδικασία να παράγουν με ένα διαφορετικό τρόπο από αυτό της συμβατικής γεωργίας, με όλες τις απαιτήσεις και τους περιορισμούς που αυτός έχει, ο κόπος τους δεν αντανακλάται στις τιμές. Αυτό φανερώνει μια αδυναμία της Ομάδας Παραγωγών να χειριστεί το θέμα και να αποκομίσει υψηλότερες τιμές για τα πιστοποιημένα προϊόντα έναντι αυτών της συμβατικής παραγωγής αλλά επίσης τη μη αναγνωρισιμότητα των προϊόντων Σ.Ο.Δ. από πλευράς των καταναλωτών. Το τελευταίο παραπέμπει στην έλλειψη προσπαθειών από πλευράς και της Πολιτείας να ενημερώσει-διαφημίσει προς το καταναλωτικό κοινό την αξία των προϊόντων Σ.Ο.Δ., ώστε να είναι πιο επιλέξιμα. Προς το παρόν μόνο η βιολογική παραγωγή είναι αναγνωρίσιμη.

**Πίνακας 7.22****Εμπορία Προϊόντων Ολοκληρωμένης Διαχείρισης**

<b>ΤΡΟΠΟΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Ως συμβατικά	89	91,8%
Ως πιστοποιημένα	8	8,2%
Σύνολο	97	100,0%

Κατόπιν επεξεργασίας των στοιχείων που συλλέχθηκαν, διακρίνουμε πως πάνω από τους μισούς παραγωγούς (52,6%) εμπορεύονται τα γεωργικά τους προϊόντα μέσω κάποιου ελαιοτριβείου, 29,9% μέσω του συνεταιρισμού, μια μικρή μερίδα (13,4%) επιλέγει να αναλάβει μόνη της την εμπορία των προϊόντων της, ενώ υπάρχει και ένα 4,1% το οποίο συνδυάζει τη μέθοδο εμπορίας μεταξύ του ελαιοτριβείου και της προσωπικής προώθησης, Πίνακας 7.23.

**Πίνακας 7.23****Μέθοδοι εμπορίας πιστοποιημένων προϊόντων**

<b>ΤΡΟΠΟΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Μέσω ελαιοτριβείου	51	52,6%
Μέσω συνεταιρισμού	29	29,9%
Μόνος	13	13,4%
Μόνος και μέσω ελαιοτριβείου	4	4,1%
Σύνολο	97	100,0%

## ΘΕΤΙΚΑ/ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΩΛΗΣΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Όσον αφορά τα θετικά και τα αρνητικά σημεία στην πώληση των πιστοποιημένων προϊόντων, αυτά αποτυπώνονται στους Πίνακες 7.24, 7.25 που ακολουθούν.

**Πίνακας 7.24**

### **Θετικά πώλησης πιστοποιημένων προϊόντων**

<b>ΘΕΤΙΚΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Δεν υπάρχουν	38	39,2%
Μεγαλύτερη ζήτηση	23	23,7%
Καλύτερη τιμή	7	7,2%
Μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη	3	3,1%

Παρατηρώντας τις απαντήσεις που αφορούν τα θετικά της πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων, μεγάλο ποσοστό των ελαιοπαραγωγών ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχουν, παρόλα αυτά όμως αρκετοί από αυτούς, μας εξέφρασαν την ελπίδα τους, ότι η κατάσταση αυτή κάποια στιγμή θα αλλάξει και το προϊόν της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης θα κατακτήσει τη θέση που του αξίζει. Το 23,7% πιστεύει πως τα προϊόντα που πιστοποιούνται με βάση το πρότυπο του AGRO 2 έχουν πιο μεγάλη ζήτηση από αυτή που έχουν τα συμβατικά προϊόντα και αυτό διότι οι καταναλωτές επιθυμούν και επιλέγουν ένα προϊόν που έχει παραχθεί με ασφάλεια και με φιλοπεριβαλλοντικές τεχνικές. Από τον Πίνακα επιπλέον εξάγεται το συμπέρασμα ότι η τιμή δεν έχει μεταβληθεί συγκριτικά με την τιμή των συμβατικών, και μόνο το 7,2% βρίσκει να είναι καλύτερη, στοιχείο που συνάδει με τα αποτελέσματα ως προς τον τρόπο εμπορίας των πιστοποιημένων προϊόντων.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι ανατρέπονται δύο βασικές προσδοκίες των αγροτών. Η προσδοκία για υψηλότερη διαπραγματευτική δύναμη και η προσδοκία για καλύτερες δυνατότητες διάθεσης του προϊόντος. Η εφαρμογή δε φαίνεται να τις δικαιώνει, όπως προκύπτει από τον παραπάνω Πίνακα. Οι παραγωγοί ωστόσο ελπίζουν σε αλλαγή των συνθηκών.

**Πίνακας 7.25****Αρνητικά πώλησης πιστοποιημένων προϊόντων**

<b>ΑΡΝΗΤΙΚΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Τιμή ίδια με τα συμβατικά	48	49,5%
Ανεπαρκής ενημέρωση, προβολή, διαφήμιση	8	8,2%
Μη αναγνωρίσιμη προσπάθεια από την αγορά – Δε γνωρίζουν, δεν έχουν πειστεί οι καταναλωτές	8	8,2%
Δεν υπάρχουν	5	5,2%
Χαμηλότερα σε τιμή απ' όσο θα έπρεπε	4	4,1%
Δεν υπάρχει μηχανισμός που να προωθεί σωστά την παραγωγή	2	2,1%
Δεν υπάρχει συνενόηση μεταξύ των εμπλεκόμενων μελών στην αλυσίδα εμπορίας	1	1,0%

Αναφορικά με τα αρνητικά της πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων, με μια πρώτη ματιά στον Πίνακα 7.25, είναι προφανές ότι σχεδόν οι μισοί ελαιοπαραγωγοί (49,5%) θεωρούν ως σημαντικότερο μειονέκτημα της πώλησης το γεγονός ότι η τιμή των πιστοποιημένων δε διαφέρει από την τιμή των συμβατικών, ενώ 4,1% αυτών απάντησαν πως υπάρχει αύξηση στην τιμή αλλά όχι στο βαθμό που θα έπρεπε. Για άλλη μια φορά εμφανίζεται το θέμα της αδιαφοροποίητης τιμής ως προς το συμβατικό προϊόν, και επομένως η επιδότηση ως μόνη ωφέλεια που προκύπτει αναδεικνύεται από τους παραγωγούς. Το 8,2% ισχυρίζεται πως δεν έχει γίνει επαρκής προβολή – διαφήμιση των πιστοποιημένων προϊόντων και το καταναλωτικό κοινό δεν έχει λάβει επαρκή ενημέρωση. Ακόμα, υπάρχουν κάποιοι ερωτηθέντες (8,2%) οι οποίοι συγκαταλέγουν στα αρνητικά της πώλησης των προϊόντων το ότι η προσπάθεια των παραγωγών δεν έχει αναγνωρισθεί από την αγορά και αναφέρουν πως οι καταναλωτές δεν έχουν πειστεί για την ποιότητα και ασφάλεια των προϊόντων της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Γι' αυτό το λόγο προτείνουν να υπάρχουν φορείς ενημέρωσης των καταναλωτών για την αξία των προϊόντων Ολοκληρωμένης



Διαχείρισης. Επίσης, η άποψη πως δεν υπάρχουν μηχανισμοί που να προωθούν σωστά την παραγωγή φαίνεται να βρίσκει σύμφωνους δυο από τους παραγωγούς της έρευνας, ενώ υπήρξε ένας ερωτηθείς που κατέκρινε την έλλειψη συνεννόησης μεταξύ των εμπλεκόμενων μελών στην αλυσίδα εμπορίας.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των αποτελεσμάτων που σχετίζονται με τις θετικές και αρνητικές πτυχές της διάθεσης των πιστοποιημένων προϊόντων, αξίζει να σημειωθεί πως σχεδόν το 1/3 του δείγματος δεν εξέφρασε κάποια άποψη είτε για τα θετικά είτε για τα αρνητικά αυτής. Η εν λόγω στάση μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός πως οι παραγωγοί ακόμα δεν έχουν σχηματίσει ικανή εικόνα ώστε να τους δώσει τη δυνατότητα να εκφραστούν με ασφαλείς/σωστές απόψεις.

### **ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ**

Οι ελαιοπαραγωγοί που έλαβαν μέρος στην έρευνα, πριν εφαρμόσουν το Σ.Ο.Δ. ασκούσαν το συμβατικό τρόπο παραγωγής στη γεωργική τους εκμετάλλευση. Θέλοντας να εντοπίσουμε τις διαφορές που υπήρχαν πριν και μετά την πιστοποίηση, τέθηκε σχετικό ερώτημα και συγκεκριμένα με βάση το βαθμό που αυτές οι διαφορές εμφανίζονται. Τα αποτελέσματα που συλλέχθηκαν εμφανίζονται στον Πίνακα 7.26 και με τη βοήθεια αυτού μπορούν να εξαχθούν οι παρακάτω παρατηρήσεις:

- Οι απαιτήσεις του Σ.Ο.Δ. για την εφαρμογή του στην καλλιέργεια ελιάς με βάση το πρότυπο AGRO 2.2/3 μεριμνά για τη θρέψη των φυτών, όπου κατά τον υπολογισμό των απαιτήσεων σε θρεπτικά στοιχεία λαμβάνονται υπ' όψιν παράγοντες όπως: λιπάνσεις της προηγούμενης καλλιεργητικής περιόδου, φυλλοδιαγνωστικές αναλύσεις καθώς και αναλύσεις εδάφους, το πρόγραμμα άρδευσης, η ηλικία, το σχήμα, η πυκνότητα των δένδρων κλπ. Ακόμα, όσον αφορά την άρδευση πρέπει να προσδιορίζονται οι απαιτήσεις σε νερό με βάση τις ανάγκες του ελαιώνα, το ανάγλυφο της περιοχής, τον τύπο του εδάφους και τις λοιπές συνθήκες του περιβάλλοντος. Τέλος, η φυτοπροστασία των καλλιεργειών πρέπει να επιτυγχάνεται με την ελάχιστη χρήση φυτοπροστατευτικών σκευασμάτων (μείωση αριθμού επεμβάσεων) και ειδικότερα εκείνων που έχουν τη μικρότερη δυσμενή επίδραση στο περιβάλλον, (Agrocert, 2009).

Από τα παραπάνω παρατηρείται πως το πρότυπο στοχεύει στο να μειωθούν οι εισροές που χρησιμοποιούν οι παραγωγοί και να πραγματοποιούνται ορθολογικότερα χωρίς την αλόγιστη σπατάλη που συμβαίνει στην πλειοψηφία των περιπτώσεων της συμβατικής γεωργίας, με απώτερο σκοπό τη μείωση του κόστους παραγωγής αλλά και τη μέγιστη δυνατή προστασία του περιβάλλοντος.

Από το δείγμα της έρευνας γίνεται κατανοητό πως το πρότυπο έχει βοηθήσει να μειωθεί το κόστος παραγωγής, έστω και σε μικρό βαθμό, αφού τα  $\frac{3}{4}$  των ερωτηθέντων (75,2%) πιστεύουν πως το κόστος παραγωγής έχει εμφανίσει πτώση από λίγο έως αρκετά, ενώ 3 αγρότες είπαν πως έχει μειωθεί πολύ. Σαφώς υπάρχει και ένα μεγάλο ποσοστό (21,7%) το οποίο δεν έχει παρατηρήσει κάτι ανάλογο.

- Στο θέμα της ζήτησης των πιστοποιημένων προϊόντων έναντι των συμβατικών, η συντριπτική πλειοψηφία (62,9%) αναφέρει πως δεν έχει αυξηθεί καθόλου, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται στην ελλιπή ενημέρωση των καταναλωτών, που θα τους πείσει για την ποιοτική υπεροχή – ασφάλεια – υγιεινή των πιστοποιημένων προϊόντων. Επιβεβαιώνονται έτσι απαντήσεις που δόθηκαν από τους παραγωγούς σε προηγούμενα σημεία του ερωτηματολογίου σχετικά με τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία από τη διάθεση του προϊόντος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Υπάρχει βέβαια και ένα 33% το οποίο θεωρεί ότι η ζήτηση έχει αυξηθεί από λίγο έως αρκετά.
- Αναφορικά με την τιμή πώλησης των πιστοποιημένων προϊόντων, η οποία αποτελεί ίσως και την πιο σημαντική έκφραση για έναν παραγωγό, αφού μέσω αυτής καθορίζεται το γεωργικό του εισόδημα και η πορεία της εκμετάλλευσής του παρατηρείται πως δεν έχει αυξηθεί καθόλου αφού το 83,5% των ατόμων απάντησε πως δεν υπάρχει καμία διαφορά από την τιμή των συμβατικών προϊόντων, επιβεβαιώνοντας επίσης προηγούμενη θέση της πλειονότητας των παραγωγών. Μόνο το 13,4% διαβλέπει μια μικρή διαφορά αλλά και πάλι όμως αρκετοί από αυτούς μας είπαν πως δεν είναι τόση όση αξίζει σε ένα πιστοποιημένο προϊόν που παράγεται με περιορισμούς, αυστηρούς κανόνες και πολύ προσπάθεια.
- Εστιάζοντας στην αύξηση της στρεμματικής παραγωγής, γίνεται αντιληπτό πως το πρότυπο έχει βοηθήσει από λίγο έως αρκετά ένα μεγάλο ποσοστό παραγωγών και ειδικότερα της τάξεως του 69,1% και αυτό εγγράφεται στα θετικά της εφαρμογής

της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Όμως 28,8% του συνόλου δεν έχει παρατηρήσει κάποια αύξηση στην παραγωγή του.

**Πίνακας 7.26**

**Σύγκριση πριν και μετά την πιστοποίηση  
(όπου N = ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ, % = ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ)**

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ  ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ		ΛΙΓΟ		ΑΡΚΕΤΑ		ΠΟΛΥ		ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μείωση Κόστους Παραγωγής	21	21,7	37	38,1	36	37,1	3	3,1	0	0,0	97	100,0
Περισσότερη ζήτηση	61	62,9	21	21,7	11	11,3	3	3,1	1	1,0	97	100,0
Αύξηση τιμής	81	83,5	13	13,4	2	2,1	1	1	0	0,0	97	100,0
Μεγαλύτερη στρεμματική απόδοση	28	28,8	46	47,4	21	21,7	2	2,1	0	0,0	97	100,0

### **ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΟ**

Όσοι παραγωγοί έχουν ενταχθεί στο Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και πιστοποιούν τη γεωργική τους παραγωγή με βάση το Πρότυπο του AGRO 2, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να συνεργάζονται με επιβλέποντες γεωτεχνικούς οι οποίοι τους βοηθούν πρωταρχικώς στην κατανόηση των απαιτήσεων του προτύπου και μετέπειτα σε όλες τις δραστηριότητες που λαμβάνουν μέρος στη γεωργική εκμετάλλευση.

Όλοι οι ελαιοπαραγωγοί του δείγματος απάντησαν πως γνωρίζουν τα καθήκοντα του επιβλέποντα γεωτεχνικού για την εκμετάλλευσή τους και συνεργάζονται μαζί του αρκετά συχνά και συγκεκριμένα το 69,4%, 2-3 φορές το μήνα ενώ το 39,5% πάνω από 12 φορές το χρόνο, όπως φαίνεται από τους Πίνακες 7.27, 7.28.

**Πίνακας 7.27****Συνεργασία με επιβλέποντα γεωτεχνικό (φορές το μήνα)**

<b>ΦΟΡΕΣ ΤΟ ΜΗΝΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
2	16	32,7%
3	18	36,7%
4	2	4,1%
5	10	20,4%
6 και πάνω	3	6,1%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>49</b>	<b>100,00%</b>

**Πίνακας 7.28****Συνεργασία με επιβλέποντα γεωτεχνικό (φορές το χρόνο)**

<b>ΦΟΡΕΣ ΤΟ ΧΡΟΝΟ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
2-8	18	37,6%
9-11	11	22,9%
12 και πάνω	19	39,5%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>48</b>	<b>100,00%</b>

Αναφορικά με την περιγραφή των αρμοδιοτήτων των επιβλεπόντων γεωτεχνικών στη λειτουργία των εκμεταλλεύσεων, οι απαντήσεις των ελαιοπαραγωγών ανέφεραν τη συμπλήρωση τετραδίων που σχετίζονται με τη λίπανση, φυτοπροστασία, συγκομιδή, άρδευση, καλλιεργητικές φροντίδες κλπ., τον έλεγχο των αποθηκών (αν πληρούν τις απαιτήσεις του προτύπου), τις εκπαιδεύσεις των παραγωγών σε θέματα που αφορούν την Ολοκληρωμένη Διαχείριση οι οποίες θα τους προσφέρουν πολύτιμη αρωγή στη διαχείριση των εκμεταλλεύσεων, αλλά και κυρίως, όπως είπαν, την ηθική συμπαράσταση γιατί έχουν δίπλα τους κάποιον που μπορούν να συμβουλευονται για την εύρυθμη και πιο αποδοτική λειτουργία της γεωργικής τους εκμετάλλευσης.

## **ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΩΔΙΚΩΝ ΟΡΘΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ**

Όσον αφορά τους Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Κ.Ο.Γ.Π.) που οι παραγωγοί πρέπει να εφαρμόζουν, με βάση τις απαιτήσεις του AGRO 2, όλοι απάντησαν πως έχουν ενημερωθεί γι' αυτούς από τον επιβλέποντα γεωτεχνικό είτε προφορικώς, είτε προφορικώς και γραπτώς. Οι γεωπόνοι που επιβλέπουν τις καλλιέργειες τις υπό εξέταση Ομάδας Παραγωγών μας ενημέρωσαν πως οι αγρότες έχουν ενημερωθεί και προφορικά για τους Κ.Ο.Γ.Π. αλλά τους έχουν δοθεί και σε έγγραφη μορφή, απλά δεν έχουν δώσει ιδιαίτερη σημασία, κάτι που το δικαιολόγησαν ως αναμενόμενο εφόσον οι γεωργοί μέσω των απαιτήσεων του προτύπου έρχονται αντιμέτωποι με πληθώρα εγγράφων το οποίο τους δυσκολεύει αρκετές φορές και έτσι σε κάποια από αυτά δε δίνουν τη δέουσα προσοχή.

Ο βαθμός που οι Κ.Ο.Γ.Π. εφαρμόζονται από τους ελαιοπαραγωγούς της μελέτης, παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.29 που παρατίθεται στη συνέχεια.

**Πίνακας 7.29**

**Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής**

(όπου N = ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ, % = ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ)

ΚΟΓΠ  ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ		ΣΕ ΜΙΚΡΟ ΒΑΘΜΟ		ΑΡΚΕΤΑ		ΣΕ ΜΕΓΑΛΟ ΒΑΘΜΟ		ΠΑΗΡΩΣ		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Πολλαπλασιαστικό Υλικό	0	0	1	3,6	2	7,1	5	17,9	20	71,4	28	100
Διαχείριση εδάφους	0	0	5	5,2	47	48,6	27	27,8	18	18,6	97	100
Καλλιεργητικές φροντίδες	0	0	0	0	14	14,4	64	66	19	19,6	97	100
Φυτοπροστασία	0	0	0	0	4	4,2	59	61,5	33	34,3	96	100
Λίπανση	0	0	0	0	6	6,2	60	61,8	31	32	97	100
Άρδευση	0	0	0	0	3	5,5	37	67,3	15	27,2	55	100
Συγκομιδή	0	0	3	3,1	26	26,8	51	52,6	17	17,5	97	100
Διαχείριση ρύπων	0	0	3	3,1	26	26,8	51	52,6	17	17,5	97	100
Περιβάλλον	0	0	3	3,1	12	12,5	60	61,8	22	22,6	97	100
Υγεία, Ασφάλεια, Κατάρτιση Εργαζομένων	0	0	0	0	20	20,6	55	56,7	22	22,7	97	100

Από τον παραπάνω Πίνακα, μπορούμε να εξάγουμε τις παρακάτω χρήσιμες πληροφορίες:

- Από τους 97 ελαιοπαραγωγούς, μόνο οι 28 έχουν χρησιμοποιήσει νέο πολλαπλασιαστικό υλικό. Από αυτούς, το 71,4% δίνει πάρα πολύ προσοχή στην επιλογή του έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του AGRO 2 π.χ. υγιές πολλαπλασιαστικό υλικό, ελεγμένο για προσβολές από κοκκοειδή, βερτισύλλιο, ψευδομονάδα. Λαμβάνουν από τους φυτωριούχους – προμηθευτές βεβαίωση για την πιστότητα της κάθε ποικιλίας και του υποκειμένου κλπ., (Agrocert, 2009).
- Η διαχείριση του εδάφους (Σχέδιο Διαχείρισης, καταλληλότητα και βελτίωση, διατήρηση και αύξηση οργανικής ουσίας, μηχανική κατεργασία, τεχνικές

αποφυγής διάβρωσης, χημική απολύμανση) από τον σύνολο των αγροτών εφαρμόζεται από αρκετά έως πάρα πολύ με ποσοστό 48,6%, 27,8%, 18,6% αντίστοιχα ενώ βρέθηκε και ένα 5,2% το οποίο εφαρμόζει σε μικρό βαθμό το συγκεκριμένο Κώδικα Ορθής Γεωργικής Πρακτικής.

- Οι καλλιεργητικές φροντίδες όπως κατάλληλο σχήμα διαμόρφωσης των δέντρων, κατάλληλο κλάδεμα, καταστροφή προϊόντων κλαδέματος, αποφυγή αυστηρών κλαδεμάτων, τηρούνται από τη συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων από πολύ ως πάρα πολύ σε ποσοστό που ανέρχεται στο 85,6%.
- Αναφορικά με την φυτοπροστασία, ένας μόνο παραγωγός δε χρησιμοποιεί φυτοπροστατευτικά σκευάσματα, ενώ οι υπόλοιποι 96 χρησιμοποιούν. Σε ποσοστό 61,5% συμμορφώνονται κατά πολύ με τις απαιτήσεις που θέτει το πρότυπο, ενώ 34,3% πάρα πολύ.
- Κάτι ανάλογο επικρατεί και στη θρέψη των φυτών (λίπανση) όπου 61,8% τηρεί κατά πολύ ενώ 32% πάρα πολύ, αυτά που ενδείκνυνται για την καλλιέργεια της ελιάς από τον Agrocert.
- Στο θέμα της άρδευσης από τους 55 παραγωγούς που αρδεύουν –οι υπόλοιποι έχουν ξηρικές ποικιλίες ελιών- βλέπουμε πως 67,3% και 27,2% εφαρμόζουν από πολύ έως πάρα πολύ αντιστοίχως τους περιορισμούς που θέτει το πρότυπο AGRO 2. Έτσι λοιπόν, οι ελαιοπαραγωγοί δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στις απαιτήσεις των καλλιεργειών σε νερό, στη μέθοδο άρδευσης, στην ποιότητα του αρδευτικού νερού, καθώς επίσης και στις πηγές αρδευτικού νερού τις οποίες χρησιμοποιούν.
- Όσον αφορά τη συγκομιδή, ο τρόπος και ο χρόνος που θα πραγματοποιηθεί συμβάλλει στην ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος. Γι' αυτό το λόγο το 82,4% των ατόμων του δείγματος επιδιώκουν από αρκετά ως πολύ να είναι όλες οι διεργασίες που αφορούν αυτή και τους μετασυλλεκτικούς χειρισμούς του προϊόντος σύμφωνα με τα όσα προβλέπονται.
- Η διαχείριση των ρύπων αλλά και η εφαρμογή δραστηριοτήτων συμβατών προς την αειφορική παραγωγή προϊόντων και ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα κρίνονται ως πολύ σημαντικά στοιχεία από τους παραγωγούς, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι σε τέτοια θέματα, γι' αυτό ακολουθούν πρακτικές που σε πολύ μεγάλο βαθμό 52,6% και 61,9% αντίστοιχα, συμβαδίζουν με τις απαιτήσεις του προτύπου.

- Τέλος, σχετικά με την υγεία, ασφάλεια και κατάρτιση των εργαζομένων (συμπεριλαμβανομένων και των παραγωγών ή ατόμων της οικογένειάς τους, εφόσον και αυτοί θεωρούνται εργαζόμενοι όταν απασχολούνται στη γεωργική τους εκμετάλλευση) παρατηρείται πως το 20,6% εφαρμόζουν αρκετά το 56,7% πολύ και το 22,7% πάρα πολύ τους περιορισμούς και υποδείξεις του προτύπου του Agrocert για τους κανόνες υγιεινής, την κατάρτιση, το χειρισμό φυτοπροστατευτικών προϊόντων, τον εξοπλισμό και σήμανση των χώρων και τη χρήση του γεωργικού εξοπλισμού.

### **ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΕΜΜΙΣΘΗ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ**

Όπως είναι γνωστό, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις είναι συνήθως οικογενειακές επιχειρήσεις και τα μέλη της οικογένειας απασχολούνται σε αυτή, με στόχο τον καλύτερο έλεγχο αλλά και την πιο εύρυθμη πορεία της. Από τον Πίνακα 7.30 διαφαίνεται πως στο μεγαλύτερο ποσοστό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του δείγματος απασχολούνται δύο άτομα από την οικογένεια, ποσοστό το οποίο ανέρχεται στο 44,3%. Ακολουθούν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις στις οποίες απασχολείται μόνο ένα άτομο από την οικογένεια (23,7%) και κατόπιν οι ελαιοκαλλιέργειες στις οποίες εργάζονται 3 άτομα τα οποία ανήκουν στην οικογένεια με ποσοστό που αγγίζει το 19,6%. Επιπλέον, βρέθηκε και μία εκμετάλλευση στην οποία απασχολούνται 6 μέλη από την οικογένεια.

**Πίνακας 7.30**

#### **Απασχόληση μελών οικογένειας**

<b>ΑΤΟΜΑ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
1	23	23,7%
2	43	44,3%
3	19	19,6%
4	9	9,3%
5	2	2,1%
6	1	1%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100%</b>



Αναφορικά με τη χρήση ή όχι έμμισθου εργατικού δυναμικού παρατηρείται (Πίνακας 7.31) πως η συντριπτική πλειοψηφία των ελαιοπαραγωγών που έλαβαν μέρος στην έρευνα, και συγκεκριμένα οι 88 από τους 97, απασχολούν στην εκμετάλλευσή τους έμμισθο εργατικό δυναμικό ενώ μόνο 9 από αυτούς αρκούνται στην εργασία που προέρχεται από τα μέλη της οικογένειας για να μπορέσει να λειτουργήσει η γεωργική εκμετάλλευση.

**Πίνακας 7.31**

**Έμμισθο εργατικό δυναμικό**

ΑΤΟΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	88	90,7%
ΟΧΙ	9	9,3%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100%

**ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ**

Από τους 88 ελαιοπαραγωγούς που χρησιμοποιούν έμμισθο προσωπικό οι 7 (8%) μας ανέφεραν πως υπάρχουν δυσαρέσκειες από τους εργαζομένους σε ό,τι έχει να κάνει με την εφαρμογή των απαιτήσεων του προτύπου, 58 από αυτούς (65,9%) είπαν πως δεν υπάρχουν, ενώ 23 (26,1%) δε γνώριζαν αν υπάρχουν ή όχι, (Πίνακας 7.32). Βλέπουμε πως οι δυσαρέσκειες αφορούν μικρή μερίδα εργαζομένων, κάτι που παρουσιάζεται ιδιαίτερα θετικό, αν αναλογιστούμε ότι η εφαρμογή της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης με βάση το πρότυπο του AGRO 2 είναι μια μορφή καλλιέργειας με ιδιαίτερες απαιτήσεις.

**Πίνακας 7.32**

**Δυσαρέσκειες από το προσωπικό**

ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ
ΝΑΙ	7	8%
ΟΧΙ	58	65,9%
ΔΕ ΓΝΩΡΙΖΩ	23	26,1%
ΣΥΝΟΛΟ	88	100%

Οι δυσαρέσκειες οφείλονται κυρίως στο γεγονός ότι η εργασία τους είναι πιο δύσκολη και απαιτητική σύμφωνα με το πρότυπο (57,1%) αλλά και γιατί τους δυσκολεύει η πολύ γραφειοκρατική δουλειά που πρέπει να κάνουν και ειδικότερα το πλήθος των αρχείων που είναι απαραίτητο να συμπληρωθούν (42,9%), (Πίνακας 7.33).

**Πίνακας 7.33**

**Λόγοι δυσαρεσκειών**

<b>ΛΟΓΟΙ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΩΝ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Είναι δύσκολη/απαιτητική η εργασία τους σύμφωνα με το πρότυπο	4	57,1%
Πλήθος αρχείων για συμπλήρωση	3	42,9%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>7</b>	<b>100%</b>

Στις περιπτώσεις που υπάρχουν δυσαρέσκειες από το προσωπικό, οι υπεύθυνοι των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αντιμετωπίζουν την κατάσταση είτε με διάλογο, προσπαθώντας να εξηγήσουν τα πλεονεκτήματα που υπάρχουν και ενδεχομένως να προκύψουν από την εφαρμογή των απαιτήσεων του προτύπου, (42,9%). Άλλοι ακολουθούν τη μέθοδο των «φωνών», ούτως ώστε οι εργαζόμενοι να συμμορφωθούν και να πράξουν αυτό που οι κάτοχοι των ελαιοκαλλιιεργειών προστάζουν και επιθυμούν (42,9%), ενώ κάποιοι καταφεύγουν σε πιο ριζοσπαστικές λύσεις, με την αλλαγή του προσωπικού που δυσανασχετεί, (14,2%), Πίνακας 7.34.

**Πίνακας 7.34**

**Τρόποι αντιμετώπισης δυσαρεσκειών**

<b>ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΩΝ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Με διάλογο	3	42,9%
Με «φωνές»	3	42,9%
Με αλλαγή προσωπικού	1	14,2%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>7</b>	<b>100%</b>

## **ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ**

Σε ερώτηση που αφορούσε το αν οι κάτοχοι των γεωργικών καλλιεργειών ελιάς τηρούν τα αρχεία που απαιτεί το πρότυπο, η απάντηση που λάβαμε ήταν αναμενόμενη, αφού τα αρχεία τηρούνται από την ολότητα των ερωτηθέντων.

Οι εκπαιδεύσεις που πραγματοποιούνται στους παραγωγούς οι οποίοι εφαρμόζουν Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και πιστοποιούνται με βάση το πρότυπο του AGRO 2, αποτελούν ιδιαίτερα σημαντική διαδικασία, γιατί αφενός δίνεται η ευκαιρία στους παραγωγούς να ενισχύσουν τις γνώσεις τους σε θέματα που έχουν σχέση με την προσαρμογή τους στις απαιτήσεις του προτύπου, αφετέρου γιατί συμβάλλουν στην ενίσχυση της ποιότητας του τελικού προϊόντος, την ουσιαστική πρόοδο των παραγωγών αλλά και συνεισφέρουν και στη βελτίωση της προστασίας του περιβάλλοντος.

Από τα άτομα που ερωτήθηκαν, ποσοστό της τάξεως του 96,9% απάντησε πως έχει λάβει εκπαίδευση σε ζητήματα που σχετίζονται με το πρότυπο ενώ οι υπόλοιποι ενημερώνονται από τους επιβλέποντες γεωτεχνικούς. Από την άλλη πλευρά, μόνο το 4,5% των εργαζομένων έχει συμμετάσχει στις εκπαιδεύσεις ενώ οι υπόλοιποι ενημερώνονται από τους παραγωγούς. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να ανατραπεί, με την πίεση του προσωπικού από πλευράς των παραγωγών, έτσι ώστε να λάβουν μέρος σε μια σειρά εκπαιδεύσεων, μέσω των οποίων θα τους δοθεί η δυνατότητα να πληροφορηθούν και να κατανοήσουν καλύτερα τον τρόπο αλλά και το λόγο που ορισμένες διαδικασίες στην παραγωγή πρέπει να εφαρμόζονται όπως ακριβώς ορίζει το πρότυπο και όχι να περιμένουν αποκλειστικά και μόνο από τον παραγωγό να τους πληροφορήσει. Επιπλέον όλοι οι παραγωγοί που εφαρμόζουν το πρότυπο θα πρέπει να λαμβάνουν μέρος στις εκπαιδεύσεις και να μην αφήνουν τον τρόπο ενημέρωσής τους αποκλειστικά στους επιβλέποντες γεωπόνους, Πίνακας 7.35.

### Πίνακας 7.35

#### Εκπαίδευση

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ
Παραγωγοί	94	96,9%
Εργαζόμενοι	4	4,5%

Το δείγμα της έρευνας ανήκει στην Ομάδα Παραγωγών της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας. Η Ε.Α.Σ. έχει αναθέσει στην εταιρεία Foodstandard το έργο της παροχής βοήθειας στην εφαρμογή του AGRO 2 στη συγκεκριμένη Ομάδα Παραγωγών, καθώς επίσης και τις εκπαιδεύσεις των παραγωγών που απαρτίζουν την ομάδα πάνω σε θέματα που αφορούν το πρότυπο. Η Foodstandard είναι εταιρεία παροχής υπηρεσιών ποιότητας, οργάνωσης, μάρκετινγκ και σύνταξης μελετών τόσο στο χώρο των τροφίμων και των αγροδιατροφικών προϊόντων, όσο και των εμπλεκόμενων φορέων στη διατροφική αλυσίδα, ([www.foodstandard.gr](http://www.foodstandard.gr)).

#### **ΕΛΕΓΧΟΙ ΦΟΡΕΩΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ**

Οι ελαιοπαραγωγοί που πιστοποιούνται κατά AGRO 2 υποβάλλονται σε μία διαδικασία ελέγχου από το Φορέα Πιστοποίησης, ο οποίος όμως δεν πραγματοποιείται σε όλους τους παραγωγούς αλλά σε ένα μέρος αυτών. Ο έλεγχος είναι επιτόπιος και αξιολογείται η εγκατάσταση, η εφαρμογή και αποτελεσματικότητα του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, με βάση τα έγγραφα του Σ.Ο.Δ. και το πρότυπο AGRO 2 στο σύνολο των απαιτήσεών του.

Από τις ελαιοκαλλιέργειες που ανήκουν στην έρευνα το 26,8% αυτών έχει υποστεί έλεγχο από τον Φορέα Πιστοποίησης. Ο αριθμός των προγραμματισμένων και αιφνιδιαστικών ελέγχων καταγράφονται στους Πίνακες 7.36, 7.37 που ακολουθούν.

**Πίνακας 7.36**  
**Προγραμματισμένοι έλεγχοι**

<b>ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
1	19	82,6%
2	4	17,4%
ΣΥΝΟΛΟ	23	100%

**Πίνακας 7.37**  
**Αιφνιδιαστικοί έλεγχοι**

<b>ΑΙΦΝΙΔΙΑΣΤΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
1	2	66,7%
3	1	33,3%
ΣΥΝΟΛΟ	3	100%

Παρατηρείται ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, 23 από τους 26, οι έλεγχοι ήταν προγραμματισμένοι. Ο αριθμός των προγραμματισμένων ελέγχων κυμαίνεται από 1 ως 2, με 82,6% και 17,4% αντίστοιχα, σε διάστημα 3 ετών. Όσον αφορά τους μη προγραμματισμένους ελέγχους, μία φορά πραγματοποιήθηκε σε δύο παραγωγούς (66,7%) ενώ υπάρχει και ένας ερωτώμενος του οποίου έχει ελεγχθεί η γεωργική του εκμετάλλευση 3 φορές αιφνιδιαστικά, σε διάστημα 3 ετών.

Όταν ζητήθηκε από τους παραγωγούς να κρίνουν τους ελέγχους που πραγματοποιούνται από τους φορείς πιστοποίησης, οι απαντήσεις που καταγράφηκαν (Πίνακας 7.38) υποδηλώνουν ότι πάνω από τους μισούς (53,8%) βρίσκουν τους ελέγχους σχετικά αυστηρούς ενώ το 30,8% πιστεύει πως οι έλεγχοι είναι κανονικοί.

**Πίνακας 7.38****Κριτική ελέγχων**

<b>ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΛΕΓΧΩΝ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Αυστηροί	4	15,4%
Σχετικά αυστηροί	14	53,8%
Κανονικοί	8	30,8%
Χαλαροί	0	0%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>26</b>	<b>100%</b>

**ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ**

Σκοπός ενός Φορέα Πιστοποίησης, όπως γνωρίζουμε, είναι να ελέγχει την εύρυθμη και ομαλή πορεία μιας γεωργικής εκμετάλλευσης. Αν παρατηρηθούν αποκλίσεις από τις απαιτήσεις του προτύπου τότε ο Φορέας Πιστοποίησης συνιστά στους παραγωγούς να προβούν στις απαραίτητες διορθωτικές ενέργειες ώστε να εκμηδενιστούν οι αστοχίες που έχουν διαπιστωθεί. Αν αυτό δε συμβεί τότε οι παραγωγοί της εν λόγω εκμετάλλευσης κινδυνεύουν να αποβληθούν από το Σ.Ο.Δ. Στους ελαιοπαραγωγούς της έρευνας παρατηρείται πως ακριβώς οι μισοί (13 από τους 26) έχουν προβεί σε διορθωτικές ενέργειες, Πίνακας 7.39.

**Πίνακας 7.39****Διορθωτικές ενέργειες**

<b>ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΝΑΙ	13	50%
ΟΧΙ	13	50%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>26</b>	<b>100%</b>

Οι διορθωτικές ενέργειες σε πέντε εκ των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αφορούσαν τα μέσα προστασίας (π.χ. δεν υπήρχαν ειδικές στολές, σκουφιά κ.λπ.), σε 4 περιπτώσεις τη μη λεπτομερή καταγραφή των αρχείων που τηρούνται, σε 3 τη σήμανση της αποθήκης ενώ εντοπίστηκαν και 3 γεωργικές εκμεταλλεύσεις όπου, αντιστοίχως, δε

γινόταν σωστή ανακύκλωση συσκευασιών, η αποθήκη δεν ήταν σωστά τακτοποιημένη και τέλος η αποθήκη ήταν κοντά σε γεώτρηση το οποίο σύμφωνα με το πρότυπο απαγορεύεται, Πίνακας 7.40.

**Πίνακας 7.40**

**Είδη διορθωτικών ενεργειών**

<b>ΕΙΔΗ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Μέσα προστασίας	5	38,5%
Λεπτομερή καταγραφή των αρχείων	4	30,8%
Σήμανση αποθήκης	3	23%
Αποθήκη κοντά σε γεώτρηση	1	7,7%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>13</b>	<b>100%</b>

**ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ**

Σχετικά με το αν οι παραγωγοί έχουν αναπτύξει διαδικασίες εσωτερικής επιθεώρησης ώστε να τηρούνται τα κριτήρια του προτύπου, ο Πίνακας 7.41 δείχνει πως στο 46,4% αυτών συμβαίνει κάτι τέτοιο. Οι διαδικασίες στην πλειονότητα αφορούν την υψηλή εποπτεία από μέρους των ελαιοπαραγωγών της εκμετάλλευσης ώστε να αντιμετωπίζονται εγκαίρως οι παρεκκλίσεις και να προλαμβάνονται οι αστοχίες, ενώ κάποιοι άλλοι επιλέγουν τη μέθοδο του να συμβουλευόμαστε τον επιβλέποντα γεωτεχνικό σε οτιδήποτε πρέπει να πράξουν στη γεωργική τους εκμετάλλευση και για το οποίο δεν είναι σίγουροι.

**Πίνακας 7.41**

**Εσωτερικές επιθεωρήσεις**

<b>ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΝΑΙ	45	46,4%
ΟΧΙ	52	53,6%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100%</b>

### **ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ Σ.Ο.Δ.**

Όταν τα άτομα του δείγματος κλήθηκαν να ασκήσουν κριτική στα αρχεία που το Σ.Ο.Δ. απαιτεί να τηρούνται, ποσοστό της τάξεως του 69,1% απάντησε πως τα αρχεία που τηρούν πιστεύουν πως είναι χρήσιμα και μέσω αυτών τους παρέχεται σημαντική βοήθεια για την καλύτερη διαχείριση της γεωργικής εκμετάλλευσης και την αποφυγή λαθών. Βέβαια, εντοπίστηκε και ένα αρκετά υψηλό ποσοστό (39,2%) που θεωρεί ότι ναι μεν τα αρχεία είναι χρήσιμα αλλά παράλληλα είναι πολλά με ενδελεχείς καταγραφές σε πληθώρα περιπτώσεων, κάτι το οποίο πρέπει να περιοριστεί. Αξίζει να σημειωθεί πως δε βρέθηκε ούτε ένας παραγωγός που να συμεριζεται την άποψη πως τα αρχεία που τηρούν δεν είναι χρήσιμα, Πίνακας 7.42.

**Πίνακας 7.42**

#### **Κριτική αρχείων**

<b>ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΡΧΕΙΩΝ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Είναι χρήσιμα καθ' όλα	67	69,1%
Είναι χρήσιμα αλλά πολλά	30	30,9%
Δεν είναι χρήσιμα	0	0%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100%</b>

### **ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΤΑ AGRO 2**

Όπως κάθε τι νέο και πρωτόγνωρο εμφανίζει δυσκολίες, έτσι και η ένταξη των ελαιοπαραγωγών στο Σύστημα Πιστοποίησης με βάση το πρότυπο του AGRO 2 δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι παραγωγοί στην αρχή της εφαρμογής αποτυπώνονται στον Πίνακα 7.43. Βλέπουμε, πως το 60,8% δυσκολεύτηκε στην τήρηση των εγγράφων, κάτι που πιθανόν να οφείλεται στο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης κάποιων παραγωγών. Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό (44,3%) απάντησε πως η συμμετοχή του στις εκπαιδεύσεις ήταν σοβαρό πρόβλημα λόγω του ότι η εργασία του είναι απαιτητική από πλευράς ωραρίου και 29,9% πως δυσκολεύτηκε να κατανοήσει τις απαιτήσεις του προτύπου.



**Πίνακας 7.43****Προβλήματα κατά την εισαγωγή**

<b>ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Εξουκείωση με την τήρηση εγγράφων	59	60,8%
Συμμετοχή στις εκπαιδεύσεις	43	44,3%
Δυσκολία κατανόησης των απαιτήσεων	29	29,9%
Κανένα πρόβλημα	8	8,2%
Οργάνωση του χώρου αποθήκης	1	1,1%

Σχετικά με τις δυσκολίες που έχουν αντιμετωπίσει και αντιμετωπίζουν καθημερινώς στη διαδικασία της πιστοποίησης της γεωργικής παραγωγής (κατά AGRO 2), οι απαντήσεις των ελαιοπαραγωγών παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.44 και μέσω αυτού μπορούμε να ισχυριστούμε:

- Οι εργαζόμενοι αντιμετωπίζουν μικρές δυσκολίες σε ποσοστό 42% ενώ για ορισμένους οι δυσκολίες κρίνονται ως μέτριες (30,7%). Οι λόγοι που συμβαίνει αυτό, όπως μας διευκρίνισαν οι παραγωγοί, είναι διότι οι περισσότεροι εργαζόμενοι είναι αλλοδαποί και δε γνωρίζουν καλά την καλλιέργεια της ελιάς ώστε να μπορέσουν να προσαρμοστούν εύκολα και να τηρήσουν το πρότυπο σε κάθε του σημείο. Επιπλέον, το πλήθος των αρχείων που πρέπει να συμπληρώνουν τους φαίνεται ιδιαίτερα χρονοβόρο, καθώς επίσης δεν έχουν κατανοήσει πλήρως τις απαιτήσεις που το πρότυπο επιβάλλει.
- Αναφορικά με τους Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής που πρέπει να τηρούνται, διαφαίνεται πως στην πλειοψηφία τους οι ελαιοπαραγωγοί δεν έχουν έρθει αντιμέτωποι με ιδιαίτερα προβλήματα παρά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις. Αυτές οι περιπτώσεις περιλαμβάνουν, τις απαιτήσεις για περιβαλλοντική προστασία, όπου ποσοστό της τάξεως του 30,9% είτε πως αντιμετωπίζει μετρίου βαθμού δυσκολία στην τήρησή τους και μόνο 2 παραγωγοί είπαν πως αντιμετωπίζουν μεγάλη δυσκολία. Ακόμα η διαχείριση των ρύπων και του εδάφους φαίνεται να δυσκολεύει σε έναν μέτριο βαθμό τους παραγωγούς με ποσοστό 30,9% και 37,1% αντίστοιχα. Οι δυσκολίες που προκύπτουν στη

διαχείριση των ρύπων, όπως μας διευκρίνισαν οι ερωτηθέντες, είναι κυρίως γιατί δεν υπάρχουν κατάλληλοι χώροι ώστε να εναποθέτονται τα άχρηστα υλικά μετά τη χρήση τους (π.χ. άδεια δοχεία, σακούλες κλπ) και γιατί με την καύση των υπολειμμάτων ρυπαίνεται η ατμόσφαιρα. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να περιοριστεί αισθητά με την αγορά μηχανημάτων που διευκολύνουν την καύση, η αγορά των οποίων όμως είναι ιδιαίτερα δαπανηρή. Επιπροσθέτως, σε ένα μέτριο βαθμό, οι ελαιοπαραγωγοί δυσκολεύονται στη συγκομιδή και τους μετασυλλεκτικούς χειρισμούς, γιατί σύμφωνα με τις υποδείξεις του Agrocert είναι αναγκασμένοι να φορούν ειδική ενδυμασία όπως στολή και σκουφιά, η αγορά των οποίων αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό κόστος που επιβαρύνει τους ελαιοπαραγωγούς. Σε ό,τι αφορά την υγεία-ασφάλεια και κατάρτιση των εργαζομένων, προκύπτει πως υπάρχουν μικρές (46,4%) έως μέτριες δυσκολίες (35%), διότι δεν είναι εύκολο να υπάρχουν τουαλέτες σε καλή κατάσταση από υγιεινής πλευράς και μέσα καθαριότητας, όπως ορίζει το πρότυπο.

- Μια άλλη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι ελαιοπαραγωγοί είναι η γραφειοκρατία μέχρι να λάβει η εκμετάλλευση το Πιστοποιητικό Σήμα. Το 63,9% αυτών την έκριναν από μικρή έως πολύ μεγάλη. Επίσης, όσον αφορά τη γραφειοκρατία του συστήματος γενικότερα, ποσοστό που ανέρχεται στο 87,6% μας απάντησε πως διακυμαίνεται από μικρή ως μεγάλη, διότι όπως προαναφέρθηκε, το πρότυπο απαιτεί τη συμπλήρωση πλήθους εγγράφων και αρχείων, που σε ορισμένες περιπτώσεις θα έπρεπε ή να μη συμπληρώνονται ή η συμπλήρωση των να γίνεται με λιγότερο διεξοδικό και σχολαστικό τρόπο.
- Τέλος, αναφορικά με το αν αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην παροχή αναγκαίας βοήθειας από τον επιβλέποντα γεωτεχνικό, η συντριπτική πλειοψηφία (92,8%) μας απάντησε πως δεν υφίσταται κανένα πρόβλημα ενώ μόνο το 7,2% μας είπε πως υπάρχει μια μικρή δυσκολία, την οποία απέδωσε στο ότι οι επιβλέποντες γεωπόνοι είναι λίγοι σε αριθμό για το μέγεθος της Ομάδας Παραγωγών που επιτηρούν και θα έπρεπε το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων να αυξήσει τον αριθμό έτσι ώστε να γίνεται πιο σωστή και ποιοτική εργασία.

**Πίνακας 7.44**

**Κυριότερες δυσκολίες στη διαδικασία Πιστοποίησης  
(όπου N = ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ, % = ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ)**

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ  ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ	ΚΑΜΙΑ		ΜΙΚΡΗ		ΜΕΤΡΙΑ		ΜΕΓΑΛΗ		ΠΟΛΥ ΜΕΓΑΛΗ		ΣΥΝΟΛΟ	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Προσαρμογή-διάθεση εργαζομένων	21	23,9	37	42	27	30,7	3	3,4	0	0	88	100
Περιβαλλοντική προστασία	27	27,8	38	39,2	30	30,9	2	2,1	0	0	97	100
Φυτοπροστασία	52	54,2	39	40,6	4	4,1	1	1,1	0	0	96	100
Καλλιεργητικές φροντίδες	57	58,7	31	32	9	9,3	0	0	0	0	97	100
Διαχείριση ρύπων	28	28,9	35	36,1	30	30,9	4	4,1	0	0	97	100
Διαχείριση εδάφους	39	40,2	21	21,6	36	37,1	1	1,1	0	0	97	100
Άρδευση	46	85,1	7	13	0	0	2	1,9	0	0	55	100
Λίπανση	63	64,9	32	33	2	2,1	0	0	0	0	97	100
Συγκομιδή	25	25,7	48	49,5	23	23,7	1	1,1	0	0	97	100
Υγεία-Ασφάλεια-Κατάρτιση εργαζομένων	17	17,5	45	46,4	34	35	1	1,1	0	0	97	100
Γραφειοκρατία μέχρι να λάβει η εκμετάλλευση το πιστοποιητικό	35	36,1	37	38,1	17	17,5	7	7,2	1	1,1	97	100
Γραφειοκρατικό σύστημα	12	12,4	44	45,4	21	21,6	20	20,6	0	0	97	100
Βοήθεια από επιβλέποντα γεωτεχνικό	90	92,8	7	7,2	0	0	0	0	0	0	97	100

**ΚΡΙΤΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΙΣΧΥΟΣ ΤΟΥ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΣΗΜΑΤΟΣ**

Όταν μια γεωργική εκμετάλλευση ελεγχθεί από τον Φορέα Πιστοποίησης και κριθεί ότι τηρεί τις απαιτήσεις του προτύπου, λαμβάνει πιστοποιητικό σήμα, το οποίο ισχύει για τρία έτη. Όπως φαίνεται στον παρακάτω Πίνακα (7.45), το 78,4% του δείγματος θεωρεί πως η διάρκεια ισχύος είναι κανονική ενώ 15,5% πως είναι μικρή και θα έπρεπε να αυξηθεί.

### Πίνακας 7.45

#### Διάρκεια ισχύος πιστοποιητικού σήματος

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΙΣΧΥΟΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΣΗΜΑΤΟΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ
Μεγάλη	6	6,1%
Κανονική	76	78,4%
Μικρή	15	15,5%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100%

#### **ΘΕΤΙΚΑ –ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΤΑ AGRO**

Στην ερώτηση που αφορούσε τα θετικά και τα αρνητικά της πιστοποίησης σύμφωνα με το πρότυπο του AGRO, οι σημαντικότερες απαντήσεις που λάβαμε από τον πληθυσμό της μελέτης αποτυπώνονται στους Πίνακες 7.46, 7.47.

Από την πλευρά των θετικών, παρατηρείται πως την πρώτη θέση, και μάλιστα με συντριπτική πλειοψηφία 80,4%, καταλαμβάνει το γεγονός ότι μέσω της πιστοποίησης κατά AGRO 2 το προϊόν που παράγεται είναι καλύτερης ποιότητας, ασφάλειας και υγιεινής σε σύγκριση με τα γεωργικά προϊόντα που λαμβάνονται από το συμβατικό τρόπο καλλιέργειας.

Στη δεύτερη θέση με ποσοστό που ανέρχεται στο 37,1% εντοπίζεται ο σεβασμός προς το περιβάλλον. Οι φιλοπεριβαλλοντικές πολιτικές που ακολουθούνται μέσω του προτύπου, φαίνεται να ευαισθητοποιούν και να αγγίζουν μεγάλη μερίδα των ελαιοπαραγωγών της έρευνας, ασχέτως αν ως κριτήριο εφαρμογής του συστήματος δεν το αξιολογούν ως αρκετά σημαντικό, όπως διαπιστώθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να τονίσουμε πως όταν οι παραγωγοί ερωτήθηκαν για τους λόγους εισαγωγής στο Σ.Ο.Δ. είδαμε ότι απέβλεπαν περισσότερο σε ωφέλιμους λόγους (π.χ. επιδοτήσεις) και έδιναν λιγότερη σημασία σε θέματα ποιότητας/ασφάλειας προϊόντος 56,7% και προστασίας περιβάλλοντος 33,0%,

Πίνακας 7.19. Βλέπουμε λοιπόν κατά την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της εισόδου στο Σ.Ο.Δ. η θέση τους έχει διαφοροποιηθεί και η αναφορά θετικών στοιχείων που έχουν ευρύτερη αξία και όχι καθαρά ατομικό όφελος υπερισχύει. Όπως προαναφέρθηκε 80,4% ανέφερε ως το πιο σημαντικό στοιχείο της πιστοποίησης κατά AGRO 2 την ποιότητα/ασφάλεια του παραγόμενου προϊόντος και στη δεύτερη θέση με 37,1% εμφανίζεται η προστασία του περιβάλλοντος.

Είναι γεγονός πως η εναλλακτική μορφή καλλιέργειας της ελιάς, όπως είναι η Ολοκληρωμένη Διαχείριση, οδηγεί στη χρήση λιγότερο εισροών (π.χ. λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων, ποσοτήτων νερού για άρδευση κλπ.). Οι εισροές πλέον χρησιμοποιούνται με σύνεση και με πιο ορθολογικό τρόπο, ενέργεια που έχει άμεσο αντίκτυπο στη μείωση του κόστους παραγωγής. Γι' αυτό το λόγο το 22,7%, θεωρεί τη μείωση των εισροών ως από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την πιστοποίηση με βάση το AGRO 2.

Εν συνεχεία, ένα ποσοστό της τάξεως του 17,5% θεωρεί τις επιδοτήσεις που λαμβάνει για να πιστοποιηθεί βάσει του προτύπου ως ένα από τα σημαντικότερα θετικά αυτού, ενώ στους λόγους παρακίνησης για την είσοδο στο Σ.Ο.Δ. τονίστηκε από το 87,6%.

Επίσης, σαν πλεονεκτήματα του AGRO 2, μικρό ποσοστό παραγωγών μας ανέφεραν πως διατηρούν την ελπίδα για καλύτερη προώθηση των προϊόντων τους (9,3%) αλλά και την ελπίδα για αύξηση της διαπραγματευτικής τους δύναμης (9,3%), τα οποία θα συντελέσουν στο να αποκτήσει το πιστοποιημένο προϊόν την τιμή που του αρμόζει.

Ακολουθώντας, βλέπουμε πως λίγοι παραγωγοί επισημαίνουν ως θετικό στοιχείο την καλύτερη ενημέρωση από τους αρμόδιους φορείς (8,2%) κυρίως μέσω των εκπαιδεύσεων που πραγματοποιούνται και τους δίνεται η δυνατότητα να καταρτίζονται περισσότερο στις απαιτήσεις του προτύπου και κατ' επέκταση στον τρόπο που διαχειρίζονται τη γεωργική τους εκμετάλλευση. Επιπλέον, ότι έχουν τη δυνατότητα, όπως μας τόνισαν, να λαμβάνουν πληροφορίες όχι μόνο μέσω των εκπαιδεύσεων αλλά και από τη συχνή επαφή που έχουν με τους επιβλέποντες γεωτεχνικούς, οι οποίοι τους συμβουλεύουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο σε όλα τα θέματα που προκύπτουν και αφορούν την καλλιέργειά τους. Ο μικρός βαθμός

επισήμανσης όλων αυτών στα θετικά της πιστοποίησης ενδεχομένως ερμηνεύεται από την πίστη τους ότι η υποχρέωση του Σ.Ο.Δ. να τους παρέχει την ενημέρωση ήταν δεδομένη, αφού πρόκειται για μια καινοτομική εφαρμογή άγνωστη σε αυτούς έως τότε.

Στην τελευταία θέση της κατάταξης των κυριότερων πλεονεκτημάτων, που αφορούν την πιστοποίηση με βάση το πρότυπο του AGRO 2, συναντάμε το σεβασμό προς τους καταναλωτές με ποσοστό 7,2%.

**Πίνακας 7.46**

**Θετικά Πιστοποίησης**

<b>ΘΕΤΙΚΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
Καλύτερη ποιότητα, ασφάλεια, υγιεινή	78	80,4%
Σεβασμός προς το περιβάλλον	36	37,1%
Μείωση κόστους – λιγότερες εισροές	22	22,7%
Επιδότησεις	17	17,5%
Αύξηση στρεμματικής απόδοσης	10	10,3%
Καλύτερη προώθηση	9	9,3%
Αύξηση διαπραγματευτικής δύναμης	9	9,3%
Καλύτερη ενημέρωση από αρμόδιους φορείς	8	8,2%
Σεβασμός στον καταναλωτή	7	7,2%

Από την άλλη πλευρά, οι απαντήσεις που συγκέντρωσαν τα πιο υψηλά ποσοστά σχετικά με τα αρνητικά σημεία της πιστοποίησης με βάση το AGRO 2 παρουσιάζονται στον Πίνακα 7.47. Με τη βοήθειά του παρατηρείται πως την πρώτη θέση, με ποσοστό 48,5%, καταλαμβάνει το γεγονός πως η τιμή των πιστοποιημένων προϊόντων είναι ιδιαίτερα χαμηλή σε σύγκριση με αυτή που θα έπρεπε να είναι. Οι παραγωγοί μας τόνισαν ότι ενώ γίνεται προσπάθεια για να παραχθεί ένα προϊόν

ποιοτικό, ασφαλές που σέβεται την υγεία του καταναλωτή αλλά και το περιβάλλον, εντούτοις στην πλειοψηφία των περιπτώσεων η τιμή του είναι ίδια με αυτή των συμβατικών προϊόντων. Το καταναλωτικό κοινό δεν είναι διατεθειμένο να θυσιάσει περισσότερα χρήματα για την απόκτηση ενός πιστοποιημένου προϊόντος ή δεν γνωρίζει την αξία του, γι' αυτό το λόγο πωλείται ως συμβατικό.

Στη δεύτερη θέση των μειονεκτημάτων της πιστοποίησης, εντοπίζεται η γραφειοκρατία που διέπει το πρότυπο. Το 27,8% των ελαιοπαραγωγών πιστεύουν ότι τα αρχεία και έγγραφα που πρέπει να συμπληρώνονται είναι πολλά και θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε να περιοριστούν ο αριθμός και ορισμένες από τις λεπτομέρειες στις καταγραφές που αυτά απαιτούν.

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό ποσοστό (25,8%) των ερωτηθέντων υποστηρίζει την άποψη πως τα πιστοποιημένα προϊόντα δεν έχουν την αναγνώριση που τους αρμόζει. Πρέπει λοιπόν να γίνει περισσότερη προβολή (π.χ. διαφημιστικές καμπάνιες), έτσι ώστε οι καταναλωτές να έχουν καλύτερη και περισσότερη πληροφόρηση σχετικά με το προϊόν που παράγεται.

Τέλος, ένα ποσοστό της τάξεως του 11,3%, απάντησε πως δεν έχει εντοπίσει κάποιο αρνητικό στην πιστοποίηση κατά AGRO 2 ενώ 9,3% πιστεύει πως υπάρχει έλλειψη διαπραγματευτικής δύναμης από την πλευρά της ομάδας για την προώθηση των προϊόντων.

#### Πίνακας 7.47

##### Αρνητικά Πιστοποίησης

ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ
Χαμηλή τιμή – συμβατική πώληση	47	48,5%
Πλήθος αρχείων	27	27,8%
Έλλειψη αναγνώρισης	25	25,8%
Δεν υπάρχουν	11	11,3%
Έλλειψη διαπραγματευτικής δύναμης	9	9,3%

## **ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΟΔ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ**

Από τα 97 άτομα που έλαβαν μέρος στην έρευνα τα 16, με ποσοστό που αγγίζει το 16,5%, απάντησε πως εφαρμόζει το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και σε άλλη καλλιέργεια. Σε όλες τις περιπτώσεις η καλλιέργεια είναι τα αμπέλια για παραγωγή σταφίδας, η οποία αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πηγές εσόδων των παραγωγών του Νομού.

## **ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΣΟΔ ΣΤΙΣ ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ**

Σε ό,τι αφορά το ποσοστό εφαρμογής της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, παρατηρείται ότι 88 από τους 97 παραγωγούς την εφαρμόζουν σε ποσοστό άνω του 75% της συνολικής έκτασης γεωργικής εκμετάλλευσης, Πίνακας 7.48.

**Πίνακας 7.48**

### **Ποσοστό εφαρμογής Ολοκληρωμένης Διαχείρισης**

<b>ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΕ % ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
<25%	2	2,1%
25-50%	4	4,1%
51-75%	3	3,1%
>75%	88	90,7%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>97</b>	<b>100%</b>

## **ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ**

Τα άτομα της μελέτης ερωτήθηκαν σχετικά με τις μελλοντικές τους ενέργειες και οι απαντήσεις που λάβαμε παρουσιάζονται στους Πίνακες 7.49, 7.50, 7.51.



Η συντριπτική πλειοψηφία των παραγωγών 94,8% απάντησε πως θα συνεχίσει να πιστοποιεί την παραγωγή του, ενώ 5,2% δεν ήταν αρνητικό αλλά ακόμα το σκέφτεται, Πίνακας 7.49. Από τους παραγωγούς, το 62,9% δε θα προχωρήσει σε πιστοποίηση άλλων καλλιεργειών, ενώ 9,3% θα εφαρμόσει Συστήματα Πιστοποίησης και σε άλλες καλλιέργειες. Επίσης, 27,8% αποκρίθηκε πως ίσως να οδηγηθεί στην πιστοποίηση και άλλων καλλιεργειών, Πίνακας 7.50. Οι επικρατέστερες αφορούν τα αμπέλια (κυρίως σταφίδα) και τα κηπευτικά.

Στην ερώτηση που σχετιζόταν με το αν οι ελαιοπαραγωγοί θα εφαρμόσουν άλλα πρότυπα πιστοποίησης, το 85,5% ήταν αρνητικό, 5,2% θετικό ενώ 9,3% απάντησε πως ίσως να εφαρμόσει κάποιο άλλο πρότυπο ( π.χ. βιολογική γεωργία). Το γεγονός ότι 85,5% δε σκέφτεται να εφαρμόσει άλλου είδους πρότυπο δείχνει πως είναι ικανοποιημένο και αναγνωρίζει τις θετικές πτυχές που έχουν προκύψει και άλλες που μπορούν να προκύψουν από την πιστοποίηση κατά AGRO 2, Πίνακας 7.51.

**Πίνακας 7.49**  
**Συνέχιση Πιστοποίησης**

<b>ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΝΑΙ	92	94,8%
ΟΧΙ	0	0%
ΙΣΩΣ	5	5,2%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100%

**Πίνακας 7.50**  
**Πιστοποίηση σε άλλες καλλιέργειες**

<b>ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΝΑΙ	9	9,3%
ΟΧΙ	61	62,9%
ΙΣΩΣ	27	27,8%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100%

**Πίνακας 7.51****Εφαρμογή άλλων προτύπων**

<b>ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΑΛΛΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΝΑΙ	5	5,2%
ΟΧΙ	83	85,5%
ΙΣΩΣ	9	9,3%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100%

Οι παραγωγοί της έρευνας, στην πλειοψηφία τους (81,4%) θα πρότειναν σε κάποιον άλλον παραγωγό να εφαρμόσει το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και να πιστοποιήσει την παραγωγή του με βάση το πρότυπο του AGRO 2, ενώ μόνο το 4,1% δε θα πρότεινε κάτι τέτοιο (Πίνακας 7.52)

**Πίνακας 7.52****Πρόταση σε άλλο παραγωγό**

<b>ΠΡΟΤΑΣΗ ΣΕ ΑΛΛΟ ΠΑΡΑΓΩΓΟ</b>	<b>ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ</b>	<b>ΕΓΚΥΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ</b>
ΝΑΙ	79	81,4%
ΟΧΙ	4	4,1%
ΙΣΩΣ	14	14,5%
ΣΥΝΟΛΟ	97	100%

#### **7.4 Διερεύνηση αιτιωδών σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών**

Στη παρούσα παράγραφο θα επιχειρηθεί η διερεύνηση της ύπαρξης αιτιώδους σχέσης μεταξύ μεταβλητών που μετρούν στοιχεία που αφορούν την εφαρμογή του Συστήματος της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, με ατομικά χαρακτηριστικά των γεωργών του δείγματος και οικονομικά και διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Σκοπός είναι να ερμηνεύσει και αιτιολογήσει περισσότερο ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή του Σ.Ο.Δ. στο ελαιόλαδο εμπλουτίζοντας με χρήσιμα συμπεράσματα την όλη ερευνητική μας προσπάθεια.

**7.4.1 Συσχετίσεις μεταβλητών εφαρμογής Σ.Ο.Α. με ατομικά χαρακτηριστικά του δείγματος**

**Α) Συσχετίσεις μεταβλητών Σ.Ο.Α. με το φύλο του αρχηγού της εκμετάλλευσης**

**I. Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Περιβαλλοντικές απαιτήσεις)**

**Πίνακας 7.53**

**Φύλο – Περιβαλλοντικές απαιτήσεις**

			ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ		
			ΛΙΓΟ/ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ/ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΣΥΝΟΛΟ
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	15	72	87
		% στο φύλο	17,2	82,8	100,0
		% στις περιβαλλοντικές απαιτήσεις	100,0	87,8	89,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	15,5	74,2	89,7
	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	0	10	10
		% στο φύλο	0,0	100,0	100,0
		% στις περιβαλλοντικές απαιτήσεις	0,0	12,2	10,3
		ΣΥΝΟΛΟ %	0,0	10,3	10,3
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	15	82	97
		% στο φύλο	15,5	84,5	100,0
		% στις περιβαλλοντικές απαιτήσεις	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	15,5	84,5	100,0
Gamma			1,000		
Approx. Sig			0,005		

Αναφορικά με τις απαιτήσεις προς την περιβαλλοντική προστασία (Πίνακας 7.53), διαπιστώνεται πως το 100% των γυναικών τις εφαρμόζει σε μεγάλο βαθμό ή πλήρως ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι 82,8% και 17,2% ακολουθεί σε μικρό βαθμό ή αρκετά τις υποδείξεις του προτύπου που σχετίζονται με το περιβάλλον. Μπορούμε να ισχυριστούμε μεν, ότι οι γυναίκες είναι περισσότερο

ευαισθητοποιημένες σε θέματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος και περισσότερο υπεύθυνες απέναντι στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν.

Μεταξύ των μεταβλητών υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση αφού  $\text{Approx. Sig}=0,005$  και η σχέση τους είναι τέλεια θετική,  $\text{Gamma}=1,000$ .

**II. Δυσκολίες κατά την εφαρμογή του προτύπου (Γραφειοκρατικό σύστημα)**

**Πίνακας 7.54**

**Φύλο – Γραφειοκρατικό σύστημα**

		ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ				
		ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ/ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ/ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΑΣ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	8	61	18	87
		% στο φύλο	9,2	70,1	20,7	100,0
		% στο γραφειοκρατικό σύστημα	66,7	93,8	90,0	89,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	8,2	62,9	18,6	89,7
	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	4	4	2	10
		% στο φύλο	40,0	40,0	20,0	100,0
		% στο γραφειοκρατικό σύστημα	33,3	6,2	10,0	10,3
		ΣΥΝΟΛΟ %	4,1	4,1	2,1	10,3
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	12	65	20	97
		% στο φύλο	12,4	67,0	20,6	100,0
		% στο γραφειοκρατικό σύστημα	100,0	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	12,4	67,0	20,6	100,0
Kendall's tau-c		-0,093				
Approx. Sig		0,241				

Το πρότυπο του AGRO 2 όπως προαναφέρθηκε, απαιτεί την καταγραφή και συμπλήρωση πολλών αρχείων και από πολλούς παραγωγούς το σύστημα κρίνεται ως γραφειοκρατικό. Θέλοντας να δούμε πως αντικατοπτρίζεται αυτή η άποψη ανάμεσα στα δύο φύλα, λάβαμε τον Πίνακα 7.54. Διαπιστώνεται πως 9,2% των αντρών δε συμερίζεται καθόλου την άποψη αυτή, 70,1% θεωρεί ότι είναι λίγο έως αρκετά γραφειοκρατικό το σύστημα ενώ 20,7% ότι είναι πολύ έως πάρα πολύ. Στις γυναίκες ελαιοπαραγωγούς τα ποσοστά διαμορφώνονται ως 40%, 40% και 20% αντίστοιχα, που σημαίνει ότι σε μικρότερο βαθμό οι γυναίκες κρίνουν ως γραφειοκρατικό το σύστημα.

Μεταξύ των μεταβλητών δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση εφόσον ο Approx. Sig έχει την τιμή 0,241 και η σχέση τους είναι αδύνατη αρνητική με Kendall's tau-c=-0,093.

**B) Συσχετίσεις μεταβλητών Σ.Ο.Δ. με την ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης**

**I) Πρώτη σημαντικότερη πηγή ενημέρωσης για το πρότυπο του AGRO 2**

**Πίνακας 7.55**

**Ηλικία – Πρώτη σημαντικότερη πηγή ενημέρωσης**

		ΠΡΩΤΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΠΗΓΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ				
		ΕΝΩΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ	ΝΟΜΑΡΧΙΑ	ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΗΛΙΚΙΑ	<=45	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	27	3	4	34
		% στην Ηλικία	79,4	8,8	11,8	100,0
		% στη πρώτη σημαντικότερη πηγή ενημέρωσης	36,0	27,3	36,4	35,1
		ΣΥΝΟΛΟ %	27,8	3,1	4,1	35,1
	46-60	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	35	4	7	46
		% στην Ηλικία	76,1	8,7	15,2	100,0
		% στη πρώτη σημαντικότερη πηγή ενημέρωσης	46,7	36,4	63,6	47,4
		ΣΥΝΟΛΟ %	36,1	4,1	7,2	47,4
	>60	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	13	4	0	17
		% στην Ηλικία	76,5	23,5	0,0	100,0
		% στη πρώτη σημαντικότερη πηγή ενημέρωσης	17,3	36,4	0,0	17,5
		ΣΥΝΟΛΟ %	13,4	4,1	0,0	17,5
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	75	11	11	97
		% στην Ηλικία	77,3	11,3	11,3	100,0
		% στη πρώτη σημαντικότερη πηγή ενημέρωσης	100,0	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	77,3	11,3	11,3	100,0
Phi		0,233				
Approx. Sig		0,260				

Ο Πίνακας 7.55 δείχνει ότι πιο σημαντική πηγή πληροφόρησης των παραγωγών που εισήχθησαν στο Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και πιστοποιούν την



παραγωγή τους με βάση το πρότυπο του AGRO 2, ήταν η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών, κάτι που διαπιστώνεται σε όλες τις ηλικιακές κλάσεις.

Οι ηλικίες έως 45 ετών θεωρούν ως πιο σημαντική πηγή πληροφόρησης την Ε.Α.Σ. με ποσοστό που ανέρχεται στο 79,4%, τη Νομαρχία μόνο το 8,8% και 11,8% κάποιες άλλες πηγές. Μεταξύ 46-60 ετών, τα αντίστοιχα ποσοστά διαμορφώνονται σε 76,1%, 8,7%, 15,2% ενώ για ηλικίες άνω των 60 ετών σε 76,5%, 23,5%, ενώ δεν ανέφεραν κάποια άλλη πηγή ενημέρωσης.

Μεταξύ των μεταβλητών δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση αφού ο δείκτης Approx. Sig είναι 0,260 και η σχέση τους είναι αδύνατη θετική με Phi ίσο με 0,233. Αυτό σημαίνει ότι η πηγή ενημέρωσης δε διαφοροποιείται με την ηλικία των παραγωγών αφού σε όλες τις ηλικιακές κλάσεις διαφαίνεται η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών να αποτελεί την κύρια πηγή ενημέρωσης με ποσοστό άνω του 76%.

## Π) Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Διαχείριση του εδάφους)

Πίνακας 7.56

### Ηλικία – Διαχείριση του εδάφους

		ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ			
		ΛΙΓΟ/ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ/ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΗΛΙΚΙΑ	<=45	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	12	22	34
		% στην Ηλικία	35,3	64,7	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	23,1	48,9	35,1
		ΣΥΝΟΛΟ %	12,4	22,7	35,1
	46-60	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	29	17	46
		% στην Ηλικία	63,0	37,0	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	55,8	37,8	47,4
		ΣΥΝΟΛΟ %	29,9	17,5	47,4
	>60	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	11	6	17
		% στην Ηλικία	64,7	35,3	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	21,2	13,3	17,5
		ΣΥΝΟΛΟ %	11,3	6,2	17,5
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	52	45	97
		% στην Ηλικία	53,6	46,4	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	53,6	46,4	100,0
Kendall's tau-c		-0,262			
Approx. Sig		0,012			

Συγκρίνοντας το βαθμό εφαρμογής της διαχείρισης του εδάφους με την ηλικία των παραγωγών (Πίνακας 7.56), διαπιστώνεται ότι οι παραγωγοί κάτω των 45 ετών συμμορφώνονται σε μικρό βαθμό ή αρκετά με τις απαιτήσεις του προτύπου σε ποσοστό 35,3% έναντι 64,7% αυτών που συμμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό ή πλήρως. Στην κλάση, μεταξύ 46 έως 60 ετών, τα ποσοστά ανέρχονται σε 63% και 37% ενώ σε ηλικίες άνω των 60 ετών σε 64,7% και 35,3% αντίστοιχα. Από τα αποτελέσματα μπορούμε να υποθέσουμε ότι όσο πιο νέοι σε ηλικία είναι οι

παραγωγοί τόσο περισσότερο συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις του προτύπου αναφορικά με τη διαχείριση του εδάφους.

Η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών κρίνεται ως στατιστικά σημαντική με Approx. Sig=0,012 και η σχέση τους ως αδύνατη αρνητική με Kendall's tau-c=-0,262.

### III) Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Καλλιεργητικές φροντίδες)

Πίνακας 7.57

#### Ηλικία – Καλλιεργητικές φροντίδες

		ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΙΚΕΣ ΦΡΟΝΤΙΔΕΣ			
		ΛΙΓΟ/ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ/ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΗΛΙΚΙΑ	<=45	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	2	32	34
		% στην Ηλικία	5,9	94,1	100,0
		% στις καλλιεργητικές φροντίδες	14,3	38,6	35,1
		ΣΥΝΟΛΟ %	2,1	33,0	35,1
	46-60	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	7	39	46
		% στην Ηλικία	15,2	84,8	100,0
		% στις καλλιεργητικές φροντίδες	50,0	47,0	47,4
		ΣΥΝΟΛΟ %	7,2	40,2	47,4
	>60	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	5	12	17
		% στην Ηλικία	29,4	70,6	100,0
		% στις καλλιεργητικές φροντίδες	35,7	14,5	17,5
		ΣΥΝΟΛΟ %	5,2	12,4	17,5
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	14	83	97
		% στην Ηλικία	14,4	85,6	100,0
		% στις καλλιεργητικές φροντίδες	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	14,4	85,6	100,0
Kendall's tau-c		-0,167			
Approx. Sig		0,030			

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 7.57, οι απαιτήσεις του προτύπου που αφορούν τις καλλιεργητικές φροντίδες, εφαρμόζονται σε μεγάλο βαθμό ή πλήρως από το 94,1% των ελαιοπαραγωγών με ηλικία κάτω των 46 ετών. Όσο ανεβαίνουμε ηλικιακά βλέπουμε πως εξασθενεί η τάση για πλήρη ή σε μεγάλο βαθμό συμμόρφωση στις απαιτήσεις προς τις καλλιεργητικές φροντίδες. Σε ηλικίες μεταξύ 46 έως 60, το 84,8% ακολουθεί πλήρη ή σε μεγάλο βαθμό εφαρμογή προς τις υποχρεώσεις που

ορίζει το πρότυπο, ενώ 15,2% σε μικρό βαθμό ή αρκετά. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις ηλικίες άνω των 60 ετών είναι 70,6% και 29,4%.

Οι μεταβλητές παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική συσχέτιση, Approx. Sig=0,030 με σχέση όμως αδύνατη αρνητική, Kendall's tau-c=-0,167.

IV) Δυσκολίες κατά την εφαρμογή του προτύπου (Καλλιεργητικές φροντίδες)

Πίνακας 7.58

Ηλικία – Δυσκολία στις καλλιεργητικές φροντίδες

			ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΣΤΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΙΚΕΣ ΦΡΟΝΤΙΔΕΣ		
			ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ/ΑΡΚΕΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΗΛΙΚΙΑ	<=45	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	28	6	34
		% στην Ηλικία	82,4	17,6	100,0
		% στη δυσκολία των καλλιεργητικών φροντίδων	49,1	15,0	35,1
		ΣΥΝΟΛΟ %	28,9	6,2	35,1
	>=46	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	29	34	63
		% στην Ηλικία	46,0	54,0	100,0
		% στη δυσκολία των καλλιεργητικών φροντίδων	50,9	85,0	64,9
		ΣΥΝΟΛΟ %	29,9	35,1	64,9
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	57	40	97
		% στην Ηλικία	58,8	41,2	100,0
		% στη δυσκολία των καλλιεργητικών φροντίδων	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	58,8	41,2	100,0
Kendall's tau-b			0,352		
Approx. Sig			0,000		

Στον Πίνακα 7.58 παρατηρούμε πως οι ελαιοπαραγωγοί ως 45 ετών, σε ποσοστό 82,4% δεν αντιμετώπισαν καμία δυσκολία με τις απαιτήσεις του προτύπου για τις καλλιεργητικές φροντίδες ενώ 17,6% αντιμετώπισε λίγες ή αρκετές δυσκολίες. Ηλικίες από 46 ετών και άνω, δήλωσαν πως δεν ήρθαν αντιμέτωποι με καμία δυσκολία σε ποσοστό 46%, καθώς επίσης 54% απάντησε πως αντιμετώπισε λίγες ή αρκετές δυσκολίες. Σε αυτό το σημείο, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι οι νεότεροι σε ηλικία ελαιοπαραγωγοί αντιμετώπισαν λιγότερες δυσκολίες από πλευράς εφαρμογής των καλλιεργητικών φροντίδων.

Η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική, Approx. Sig=0,000 και η σχέση τους μέτρια θετική, Kendall's tau-b=0,352.

Γ) Συσχετίσεις μεταβλητών Σ.Ο.Δ. με την εκπαίδευση του αρχηγού της εκμετάλλευσης

Δ) Πρώτος σημαντικότερος λόγος εισαγωγής στο Σύστημα Πιστοποίησης κατά AGRO 2

Πίνακας 7.59

Εκπαίδευση – Πρώτος σημαντικότερος λόγος εισαγωγής στο AGRO 2

			ΠΡΩΤΟΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ			
			ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ	ΛΟΙΠΟΙ ΛΟΓΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	6	8	5	19
		% στην εκπαίδευση	31,6	42,1	26,3	100,0
		% στον πρώτο σημαντικότερο λόγο	17,1	20,0	22,7	19,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	6,2	8,2	5,2	19,6
	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	9	15	3	27
		% στην εκπαίδευση	33,3	55,6	11,1	100,0
		% στον πρώτο σημαντικότερο λόγο	25,7	37,5	13,6	27,8
		ΣΥΝΟΛΟ %	9,3	15,5	3,1	27,8
	ΛΥΚΕΙΟ – ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	20	17	14	51
		% στην εκπαίδευση	39,2	33,3	27,5	100,0
		% στον πρώτο σημαντικότερο λόγο	57,1	42,5	63,6	52,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	20,6	17,5	14,4	52,6
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	35	40	22	97
		% στην εκπαίδευση	36,1	41,2	22,7	100,0
		% στον πρώτο σημαντικότερο λόγο	100,0	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	36,1	41,2	22,7	100,0
Phi			0,219			
Approx. Sig			0,327			

Ερμηνεύοντας τον Πίνακα 7.59 διαπιστώνουμε ότι οι επιδοτήσεις υπερισχύουν ως σημαντικότερος λόγος στους απόφοιτους Γυμνασίου με 55,6%. Οι απόφοιτοι του Δημοτικού θεωρούν επίσης τις επιδοτήσεις ως σημαντικότερο λόγο εισαγωγής με 42,1% ενώ όσοι έχουν ολοκληρώσει Λύκειο ή κάποιο Ανώτερο ή Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα, κατατάσσουν στην πρώτη θέση τους οικονομικούς λόγους (39,2%), στοιχεία που δεν επιτρέπουν τη διαπίστωση μιας αιτιώδους σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών.



Πράγματι, η σχέση των μεταβλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική, εφόσον ο Approx. Sig έχει την τιμή 0,327 διαμορφώνοντας επίσης μια αδύνατη θετική σχέση μεταξύ τους, Phi=0,219.

## II) Δυσκολία κατανόησης των απαιτήσεων του προτύπου AGRO 2

Πίνακας 7.60

### Εκπαίδευση – Δυσκολία κατανόησης των απαιτήσεων του AGRO 2

			ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	5	14	19
		% στην εκπαίδευση	26,3	73,7	100,0
		% στη δυσκολία κατανόησης	17,2	20,6	19,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	5,2	14,4	19,6
	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	12	15	27
		% στην εκπαίδευση	44,4	55,6	100,0
		% στη δυσκολία κατανόησης	41,4	22,1	27,8
		ΣΥΝΟΛΟ %	12,4	15,5	27,8
	ΛΥΚΕΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	12	28	40
		% στην εκπαίδευση	30,0	70,0	100,0
		% στη δυσκολία κατανόησης	41,4	41,2	41,2
		ΣΥΝΟΛΟ %	12,4	28,9	41,2
	ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΝΩΤΑΤΗ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	0	11	11
		% στην εκπαίδευση	0,0	100,0	100,0
		% στη δυσκολία κατανόησης	0,0	16,2	11,3
		ΣΥΝΟΛΟ %	0,0	11,3	11,3
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	29	68	97
		% στην εκπαίδευση	29,9	70,1	100,0
		% στη δυσκολία κατανόησης	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	29,9	70,1	100,0
Gamma			0,255		
Approx. Sig			0,102		

Σε ό,τι αφορά τη δυσκολία κατανόησης των απαιτήσεων σε σύγκριση με το επίπεδο εκπαίδευσης παρατηρείται ότι το 26,3% των αποφοίτων του Δημοτικού απάντησε πως αντιμετώπισε δυσκολίες ενώ το 73,7% πως δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους απόφοιτους του Λυκείου είναι 30% και 70%. Μια παρατήρηση σαν κι αυτή, μας βάζει σε υποψίες ότι οι απόφοιτοι του Δημοτικού (πιθανώς από ανασφάλεια) να μην απάντησαν ειλικρινά. Στην υψηλότερη

εκπαιδευτική κλάση βέβαια, εντοπίστηκαν απαντήσεις οι οποίες ήταν αναμενόμενες αφού το 100% των ελαιοπαραγωγών που έχουν ολοκληρώσει κάποιο Α.Ε.Ι ή Τ.Ε.Ι. δεν αντιμετώπισε κανένα πρόβλημα με την κατανόηση των απαιτήσεων, Πίνακας 7.60.

Μεταξύ των μεταβλητών δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση (Approx. Sig=0,102) και η σχέση τους κρίνεται ως αδύνατη θετική (Gamma=0,255).

### III) Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Διαχείριση του εδάφους)

Πίνακας 7.61

#### Εκπαίδευση – Διαχείριση του εδάφους

			ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΔΑΦΟΥΣ		
			ΛΙΓΟ/ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ/ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	12	7	19
		% στην εκπαίδευση	63,2	36,8	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	23,1	15,6	19,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	12,4	7,2	19,6
	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	19	8	27
		% στην εκπαίδευση	70,4	29,6	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	36,5	17,8	27,8
		ΣΥΝΟΛΟ %	19,6	8,2	27,8
	ΛΥΚΕΙΟ – ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	21	30	51
		% στην εκπαίδευση	41,2	58,8	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	40,4	66,7	52,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	21,6	30,9	52,6
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	52	45	97
		% στην εκπαίδευση	53,6	46,4	100,0
		% στη διαχείριση του εδάφους	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	53,6	46,4	100,0
Kendall's tau-c			0,246		
Approx. Sig			0,017		

Στον Πίνακα 7.61 φαίνεται πως οι απόφοιτοι Λυκείου και Ανώτερης ή Ανώτατης εκπαίδευσης εφαρμόζουν τις απαιτήσεις του προτύπου AGRO 2 που αφορά τη διαχείριση του εδάφους σε μεγάλο βαθμό ή πλήρως, περισσότερο από τις άλλες εκπαιδευτικές κλάσεις με ποσοστό που αγγίζει το 66,7% και έπονται οι απόφοιτοι του Γυμνασίου (17,8%) και του Δημοτικού (15,6%).

Μεταξύ των μεταβλητών υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση (Approx. Sig=0,017) ενώ η σχέση τους είναι αδύνατη θετική (Kendall's tau-c=0,246).

#### IV) Τρόπος εμπορίας των πιστοποιημένων γεωργικών προϊόντων

Πίνακας 7.62

##### Εκπαίδευση – Τρόπος εμπορίας πιστοποιημένων προϊόντων

		ΤΡΟΠΟΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ				
		ΜΟΝΟΣ Ή ΚΑΙ ΜΕΣΩ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ	ΜΕΣΩ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ	ΜΕΣΩ ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	2	2	15	19
		% στην εκπαίδευση	10,5	10,5	78,9	100,0
		% στον τρόπο εμπορίας	11,8	6,9	29,4	19,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	2,1	2,1	15,5	19,6
	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	1	9	17	27
		% στην εκπαίδευση	3,7	33,3	63,0	100,0
		% στον τρόπο εμπορίας	5,9	31,0	33,3	27,8
		ΣΥΝΟΛΟ %	1,0	9,3	17,5	27,8
	ΛΥΚΕΙΟ – ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	14	18	19	51
		% στην εκπαίδευση	27,5	35,3	37,3	100,0
		% στον τρόπο εμπορίας	82,4	62,1	37,3	52,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	14,4	18,6	19,6	52,6
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	17	29	51	97
		% στην εκπαίδευση	17,5	29,9	52,6	100,0
		% στον τρόπο εμπορίας	100,0	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	17,5	29,9	52,6	100,0
Phi		0,389				
Approx. Sig		0,005				

Μέσω του Πίνακα 7.62 διαπιστώνουμε πως ο συνηθέστερος τρόπος εμπορίας των αγροτικών προϊόντων των παραγωγών είναι μέσω ελαιοτριβείου με ποσοστό 78,9% για τους απόφοιτους του Δημοτικού, 63% του Γυμνασίου και 37,3% Λυκείου, Ανώτερης ή Ανώτατης εκπαίδευσης. Επίσης, παρατηρείται πως 27,5% των απόφοιτων Λυκείου ή κάποιου Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι. επιλέγουν να εμπορευθούν και μόνοι τους την παραγωγή. Τα ανάλογα ποσοστά για όσους έχουν ολοκληρώσει Δημοτικό ή Γυμνάσιο είναι 10,5% και 3,7% αντίστοιχα.

Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οι παραγωγοί που διαθέτουν υψηλότερη μόρφωση, έχουν το απαραίτητο υπόβαθρο (περισσότερη πληροφόρηση σχετικά με τις δυνάμεις της αγοράς, καλύτερη και πιο άνετη επίτευξη συμφωνιών, λιγότερη

ανασφάλεια εφόσον διαθέτουν περισσότερες γνώσεις κλπ.) που τους οδηγεί να εμπορεύονται πιο εύκολα μόνοι τους τη γεωργική τους παραγωγή.

Ο δείκτης Approx. Sig είναι 0,005, δείχνοντας πως η συσχέτιση των μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική. Η σχέση τους είναι μέτρια θετική με το δείκτη Phi=0,389.

**V) Αρνητικά Πιστοποίησης κατά AGRO 2 (Έλλειψη αναγνώρισης από την αγορά)**

**Πίνακας 7.63**

**Εκπαίδευση – Έλλειψη αναγνώρισης από την αγορά**

			ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	2	17	19
		% στην εκπαίδευση	10,5	89,5	100,0
		% στην έλλειψη αναγνώρισης	8,0	23,6	19,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	2,1	17,5	19,6
	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	8	19	27
		% στην εκπαίδευση	29,6	70,4	100,0
		% στην έλλειψη αναγνώρισης	32,0	26,4	27,8
		ΣΥΝΟΛΟ %	8,2	19,6	27,8
	ΛΥΚΕΙΟ – ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	15	36	51
		% στην εκπαίδευση	29,4	70,6	100,0
		% στην έλλειψη αναγνώρισης	60,0	50,0	52,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	15,5	37,1	52,6
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	25	72	97
		% στην εκπαίδευση	25,8	74,2	100,0
		% στην έλλειψη αναγνώρισης	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	25,8	74,2	100,0
Kendall's tau-c			-0,118		
Approx. Sig			0,170		

Από αρκετούς ελαιοπαραγωγούς σαν ένα από τα αρνητικά της πιστοποίησης αναφέρθηκε ήδη το γεγονός ότι η αγορά δεν είναι καλά ενημερωμένη για τα προϊόντα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και γι' αυτό το λόγο θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε να γίνει περισσότερη διαφήμιση και να προβληθούν τα θετικά των προϊόντων ενός τέτοιου εναλλακτικού τρόπου καλλιέργειας. Επίσης, μέσω της διαφήμισης θα δοθεί στο κοινό η δυνατότητα να πληροφορηθεί καλύτερα και πιο σωστά. Από τον Πίνακα 7.63, βλέπουμε πως την άποψη αυτή τη συμμαρίζονται περισσότερο οι απόφοιτοι Γυμνασίου και Λυκείου/Τ.Ε.Ι./Α.Ε.Ι. με ποσοστά 29,6% και 29,4% αντίστοιχα.

Μεταξύ των μεταβλητών όμως δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση (Approx. Sig=0,170) και η σχέση τους κρίνεται ως αδύνατη αρνητική με Kendall's tau-c=-0,118.

**VI) Κριτική των αρχείων που απαιτεί το πρότυπο του AGRO 2**

**Πίνακας 7.64**

**Εκπαίδευση – Κριτική των αρχείων του AGRO 2**

			ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΡΧΕΙΩΝ		
			ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΣΙΜΑ	ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΣΙΜΑ ΑΛΛΑ ΠΟΛΛΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	14	5	19
		% στην εκπαίδευση	73,7	26,3	100,0
		% στην κριτική των αρχείων	20,9	16,7	19,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	14,4	5,2	19,6
	ΓΥΜΝΑΣΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	17	10	27
		% στην εκπαίδευση	63,0	37,0	100,0
		% στην κριτική των αρχείων	25,4	33,3	27,8
		ΣΥΝΟΛΟ %	17,5	10,3	27,8
	ΛΥΚΕΙΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	32	8	40
		% στην εκπαίδευση	80,0	20,0	100,0
		% στην κριτική των αρχείων	47,8	26,7	41,2
		ΣΥΝΟΛΟ %	33,0	8,2	41,2
	ΑΝΩΤΕΡΗ ΑΝΩΤΑΤΗ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	4	7	11
		% στην εκπαίδευση	36,4	63,6	100,0
		% στην κριτική των αρχείων	6,0	23,3	11,3
		ΣΥΝΟΛΟ %	4,1	7,2	11,3
ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	67	30	97	
	% στην εκπαίδευση	69,1	30,9	100,0	
	% στην κριτική των αρχείων	100,0	100,0	100,0	
	ΣΥΝΟΛΟ %	69,1	30,9	100,0	
Kendall's tau-c			0,073		
Approx. Sig			0,503		

Ως προς τα αρχεία που απαιτεί το πρότυπο του AGRO 2, οι απόφοιτοι του Δημοτικού, Γυμνασίου, Λυκείου και Ανώτερων ή Ανώτατων σχολών απάντησαν πως είναι χρήσιμα σε ποσοστό 73,7%, 63%, 80% και 36,4% αντίστοιχα. Οι απόφοιτοι Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι. διαφοροποιούνται από τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές κλάσεις και θεωρούν στην πλειοψηφία τους (63,6%) να μην τα αρχεία είναι χρήσιμα, αφετέρου όμως είναι



πολλά και θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα ώστε να μειωθεί η πληθώρα των καταγραφών που απαιτείται, Πίνακας 7.64.

Ο δείκτης Approx. Sig=0,503 σημαίνει ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών ενώ δείκτης Kendall's tau-c δηλώνει ότι η σχέση τους είναι αδύνατη θετική εφόσον έχει την τιμή 0,073.

**7.4.2 Συσχετίσεις μεταβλητών εφαρμογής Σ.Ο.Δ. με οικονομικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων**

**A) Συσχετίσεις μεταβλητών Σ.Ο.Δ. με το ετήσιο γεωργικό εισόδημα**

**I) Πρώτος σημαντικότερος λόγος εισαγωγής στο AGRO 2**

**Πίνακας 7.65**

**Ετήσιο γεωργικό εισόδημα – Πρώτος σημαντικότερος λόγος εισαγωγής στο AGRO 2**

			ΠΡΩΤΟΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ			
			ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ	ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ	ΛΟΙΠΟΙ ΛΟΓΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΤΗΣΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	<10.000 €	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	5	4	9	18
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	27,8	22,2	50,0	100,0
		% στον πρώτο σημαντικότερο λόγο	14,3	10,0	40,9	18,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	5,2	4,1	9,3	18,6
	≥10.000€	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	30	36	13	79
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	38,0	45,6	16,5	100,0
		% στον πρώτο σημαντικότερο λόγο	85,7	90,0	59,1	81,4
		ΣΥΝΟΛΟ %	30,9	37,1	13,4	81,4
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	35	40	22	97
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	36,1	41,2	22,7	100,0
		% στον πρώτο σημαντικότερο λόγο	100,0	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	36,1	41,2	22,7	100,0
Cramer's V			0,315			
Approx. Sig			0,008			

Από τον Πίνακα 7.65 προκύπτει ότι στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις που το ετήσιο γεωργικό εισόδημα είναι πάνω από 10.000 ευρώ ωφελιμιστικοί λόγοι όπως οικονομικοί (καλύτερη τιμή, διάθεση παραγωγής, κλπ) και οι επιδοτήσεις ώθησαν τους παραγωγούς περισσότερο να πιστοποιηθούν με βάση το πρότυπο του AGRO 2, σε αντίθεση με κάποιους άλλους λόγους, π.χ. ασφάλεια – ποιότητα - υγιεινή του προϊόντος, προστασία του περιβάλλοντος. Το 38,0% και 45,6% εισήχθησαν λόγω

οικονομικών λόγων και των επιδοτήσεων αντίστοιχα, ενώ μόνο 16,5% για κάποιους άλλους λόγους. Η εικόνα που παρουσιάζουν οι εκμεταλλεύσεις με ετήσιο γεωργικό εισόδημα κάτω των 10.000 ευρώ φαίνεται να διαφοροποιείται, με την πρώτη θέση (50%) να κατέχουν άλλοι λόγοι όπως ποιότητα – ασφάλεια προϊόντος, περιβαλλοντική ευαισθησία, και να έπονται οι οικονομικοί (27,8%) και οι επιδοτήσεις (22,2%).

Αναφορικά με τη συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών, παρατηρείται ότι είναι στατιστικά σημαντική, (Approx. Sig=0,008) και η σχέση τους μέτρια θετική, (Cramer's V=0,315).

**II) Θετικά Πιστοποίησης (Ποιότητα/ασφάλεια/υγιεινή προϊόντος και μείωση κόστους παραγωγής)**

**Πίνακας 7.66**

**Ετήσιο γεωργικό εισόδημα – Ποιότητα/ασφάλεια/υγιεινή προϊόντος**

			ΠΟΙΟΤΗΤΑ/ΑΣΦΑΛΕΙΑ/ΥΓΙΕΙΝΗ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΤΗΣΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	<10.000 €	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	9	9	18
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	50,0	50,0	100,0
		% στην ποιότητα/ασφάλεια/υγιεινή	13,2	31,0	18,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	9,3	9,3	18,6
	≥10.000€	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	59	20	79
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	74,7	25,3	100,0
		% στην ποιότητα/ασφάλεια/υγιεινή	86,8	69,0	81,4
		ΣΥΝΟΛΟ %	60,8	20,6	81,4
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	68	29	97
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	70,1	29,9	100,0
		% στην ποιότητα/ασφάλεια/υγιεινή	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	70,1	29,9	100,0
Kendall's tau-b			-0,210		
Approx. Sig			0,065		

Με τη βοήθεια του Πίνακα 7.66 μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι γεωργικές επιχειρήσεις που λαμβάνουν εισοδήματα άνω των 10.000 ευρώ ετησίως είναι αυτές που δήλωσαν περισσότερο (74,7%) σαν θετικό της πιστοποίησης, την ασφάλεια-ποιότητα του προϊόντος που παράγεται, παρά το γεγονός ότι δεν την επισημαίνουν ως το σημαντικότερο λόγο εισαγωγής στο σύστημα AGRO 2 και προέκριναν ατομικούς ωφελμιστικούς (οικονομικούς) λόγους. Όμως ως θετικό επίσης επισημαίνουν οι παραγωγοί αυτοί με μεγαλύτερη συχνότητα από εκείνης των κάτω των 10.000 ευρώ και τη μείωση του κόστους παραγωγής, όπως θα φανεί στον επόμενο Πίνακα.

Μεταξύ των μεταβλητών υπάρχουν τάσεις συσχέτισης, γεγονός που αποδεικνύεται από την τιμή του Approx. Sig=0,065 και η σχέση τους είναι αδύνατη αρνητική, Kendall's tau-b= -0.210.

**Πίνακας 7.67**

**Ετήσιο γεωργικό εισόδημα – Μείωση κόστους παραγωγής**

			ΜΕΙΩΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΤΗΣΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	<10.000 €	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	1	17	18
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	5,6	94,4	100,0
		% στη μείωση κόστους	4,5	22,7	18,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	1,0	17,5	18,6
	≥10.000€	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	21	58	79
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	26,6	73,4	100,0
		% στη μείωση κόστους	95,5	77,3	81,4
		ΣΥΝΟΛΟ %	21,6	59,8	81,4
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	22	75	97
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	22,7	77,3	100,0
		% στη μείωση κόστους	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	22,7	77,3	100,0
Kendall's tau-b			-0,195		
Approx. Sig			0,010		

Είναι γεγονός πως μέσω του προτύπου AGRO 2, μειώνεται η χρήση των εισροών που χρησιμοποιούν οι παραγωγοί και κατά συνέπεια το κόστος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, εφόσον το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης απαιτεί μια πιο ορθολογική μεταχείριση αυτών. Ο Πίνακας 7.67 αποτυπώνει κατά πόσο αυτό έχει επιτευχθεί ανάλογα με το γεωργικό εισόδημα το οποίο λαμβάνει ετησίως η γεωργική εκμετάλλευση. Σε γεωργικά εισοδήματα κάτω των 10.000 ευρώ βλέπουμε πως μόνο το 5,6% το συμπεριέλαβε στα θετικά της πιστοποίησης ενώ σε γεωργικά εισοδήματα άνω των 10.000 ευρώ, το ποσοστό που ανέφερε ότι υπάρχει μείωση του κόστους είναι αρκετά σημαντικό (26,6%).

Η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική (Approx. Sig=0,010) και η σχέση τους είναι αδύνατη αρνητική με Kendall's tau-b=-0,195.

III) Εφαρμογή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης σε καλλιέργειες εκτός ελιάς

Πίνακας 7.68

Ετήσιο γεωργικό εισόδημα – Εφαρμογή Ολοκληρωμένης Διαχείρισης σε άλλες καλλιέργειες (εκτός ελιάς)

			ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΛΛΟΥ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΤΗΣΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	<10.000 €	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	0	18	18
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	0,0	100,0	100,0
		% στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλού	0,0	22,2	18,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	0,0	18,6	18,6
	10.000-20.000€	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	7	48	55
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	12,7	87,3	100,0
		% στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλού	43,8	59,3	56,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	7,2	49,5	56,7
	>20.000€	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	9	15	24
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	37,5	62,5	100,0
		% στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλού	56,3	18,5	24,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	9,3	15,5	24,7
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	16	81	97
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	16,5	83,5	100,0
		% στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλού	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	16,5	83,5	100,0
Gamma			-0,745		
Approx. Sig			0,001		

Ο Πίνακας 7.68 αποτυπώνει το αν οι παραγωγοί εφαρμόζουν Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και σε κάποια άλλη καλλιέργεια (εκτός ελιάς) σε σύγκριση με το ετήσιο γεωργικό τους εισόδημα. Βλέπουμε πως όσο αυξάνεται το γεωργικό εισόδημα τόσο οι παραγωγοί προσανατολίζονται στην εφαρμογή του Σ.Ο.Δ. και σε κάποια άλλη καλλιέργεια. Σε γεωργικά εισοδήματα κάτω των 10.000 ευρώ ετησίως, κανένας παραγωγός δεν εφαρμόζει Σ.Ο.Δ. κάπου αλλού, μεταξύ

10.000 και 20.000 ευρώ ποσοστό 12,7% εφαρμόζει Σ.Ο.Δ. στις αμπελοκαλλιέργειες για παραγωγή σταφίδας ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για εισοδήματα άνω των 20.000 ευρώ αγγίζει το 37,5%. Αυτό φανερώνει πως όσοι έχουν περισσότερες απολαβές από την εκμετάλλευσή τους προβαίνουν σε επενδύσεις πάνω σε άλλες καλλιέργειες συγκριτικά με αυτούς που λαμβάνουν λιγότερα χρήματα και προσπαθούν να ισχυροποιήσουν την ήδη υπάρχουσα κατάστασή τους προτού πράξουν κάτι ανάλογο.

Η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική με Approx. Sig=0,001 και υπάρχει ισχυρή αρνητική σχέση, Gamma=-0,745.



**IV) Πρόθεση των παραγωγών να προτείνουν σε κάποιον παραγωγό να πιστοποιηθεί κατά AGRO 2**

**Πίνακας 7.69**

**Ετήσιο γεωργικό εισόδημα – Πρόθεση από τον ελαιοπαραγωγό να προτείνει σε κάποιον παραγωγό να ασχοληθεί με την Πιστοποίηση κατά AGRO 2**

			ΠΡΟΘΕΣΗ ΕΛΑΙΟΠΑΡΑΓΩΓΟΥ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ/ΙΣΩΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΕΤΗΣΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	<10.000 €	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	17	1	18
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	94,4	5,6	100,0
		% στην πρόθεση	21,5	5,6	18,6
		ΣΥΝΟΛΟ %	17,5	1,0	18,6
	10.000-20.000€	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	47	8	55
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	85,5	14,5	100,0
		% στην πρόθεση	59,5	44,4	56,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	48,5	8,2	56,7
	>20.000€	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	15	9	24
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	62,5	37,5	100,0
		% στην πρόθεση	19,0	50,0	24,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	15,5	9,3	24,7
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	79	18	97
		% στο ετήσιο γεωργικό εισόδημα	81,4	18,6	100,0
		% στην πρόθεση	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	81,4	18,6	100,0
Kendall's tau-c			0,225		
Approx. Sig			0,007		

Από τον Πίνακα 7.69 εξάγεται το συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των παραγωγών θα πρότεινε σε κάποιον άλλο παραγωγό να πιστοποιήσει την καλλιέργειά του με βάση το πρότυπο του AGRO 2. Αυτό που διαπιστώνουμε και μας κινεί την περιέργεια είναι πως όσο αυξάνεται το γεωργικό εισόδημα τόσο εξασθενεί η τάση να προτείνουν σε κάποιον παραγωγό να ασχοληθεί με το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, ενώ θα περιμέναμε το αντίθετο. Βλέπουμε πως στους ελαιοπαραγωγούς που λαμβάνουν ετήσιο γεωργικό εισόδημα έως 10.000 ευρώ, μόνο 5,6% απάντησε πως ίσως να πρότεινε ή όχι κάτι τέτοιο, ενώ στους ελαιοπαραγωγούς που λαμβάνουν

10.000 έως 20.000 ευρώ και άνω των 20.000 ευρώ ετησίως τα ποσοστά αυξάνονται σε 14,5% και 37,5% αντίστοιχα.

Η συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική με τον Approx. Sig να έχει την τιμή 0,007 και η σχέση τους είναι αδύνατη θετική με Kendall's tau-c=0,225.

**7.4.3 Συσχετίσεις μεταβλητών εφαρμογής Σ.Ο.Δ. με διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων**

**Α) Συσχετίσεις μεταβλητών Σ.Ο.Δ. με τα πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς**

**Ι) Σύγκριση της κατάστασης πριν και μετά την Πιστοποίηση κατά AGRO 2 (αναφορικά με την αύξηση της παραγωγής των γεωργικών προϊόντων)**

**Πίνακας 7.70**

**Πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς – Αύξηση της παραγωγής**

			ΑΥΞΗΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ			
			ΚΑΘΟΛΟΥ	ΛΙΓΟ/ΑΡΚΕΤΑ	ΠΟΛΥ/ ΠΑΡΑΠΟΛΥ	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ ΕΛΙΑΣ	<=50	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	12	43	1	56
		% στα πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς	21,4	76,8	1,8	100,0
		% στην αύξηση της παραγωγής	42,9	64,2	50,0	57,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	12,4	44,3	1,0	57,7
	>50	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	16	24	1	41
		% στα πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς	39,0	58,5	2,4	100,0
		% στην αύξηση της παραγωγής	57,1	35,8	50,0	42,3
		ΣΥΝΟΛΟ %	16,5	24,7	1,0	42,3
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	28	67	2	97
		% στα πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς	28,9	69,1	2,1	100,0
		% στην αύξηση της παραγωγής	100,0	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	28,9	69,1	2,1	100,0
Kendall's tau-c			-0,164			
Approx. Sig			0,084			

Στον Πίνακα 7.70 καταγράφεται κατά πόσο αυξήθηκε η παραγωγή των γεωργικών προϊόντων μετά την ένταξη στο Σ.Ο.Δ., σε σύγκριση με τα στρέμματα ελιάς που πιστοποιούν οι παραγωγοί.

Παρατηρείται πως στην πλειοψηφία υπάρχει λίγη έως αρκετή αύξηση αυτής. Συγκεκριμένα, στις εκτάσεις κάτω των 50 στρεμμάτων, καμία αύξηση στην παραγωγή δήλωσε ότι δε διαβλέπει το 21,4%, λίγη έως αρκετή το 76,8% ενώ πολύ ως πάρα πολύ μόνο το 1,8%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για εκτάσεις άνω των 50 στρεμμάτων, διαμορφώνονται σε 39%, 58,5% και 2,4%.

Μεταξύ των μεταβλητών υπάρχουν τάσεις συσχέτισης αφού ο δείκτης Approx. Sig λαμβάνει την τιμή 0,084, ενώ η σχέση τους κρίνεται ως αδύνατη αρνητική με Kendall's tau-c=-0,164.

**II) Εφαρμογή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης σε καλλιέργειες εκτός ελιάς**

**Πίνακας 7.71**

**Πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς – Εφαρμογή Ολοκληρωμένης Διαχείρισης σε άλλες καλλιέργειες (εκτός ελιάς)**

			ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΛΛΟΥ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ ΕΛΙΑΣ	<=50	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	5	51	56
		% στα πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς	8,9	91,1	100,0
		% στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλού	31,3	63,0	57,7
		ΣΥΝΟΛΟ %	5,2	52,6	57,7
	>50	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	11	30	41
		% στα πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς	26,8	73,2	100,0
		% στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλού	68,8	37,0	42,3
		ΣΥΝΟΛΟ %	11,3	30,9	42,3
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΘΡΟΙΣΜΑ	16	81	97
		% στα πιστοποιημένα στρέμματα ελιάς	16,5	83,5	100,0
		% στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλού	100,0	100,0	100,0
		ΣΥΝΟΛΟ %	16,5	83,5	100,0
Kendall's tau-b			-0,238		
Approx. Sig			0,024		

Στον Πίνακα 7.71 φαίνεται πως αυξανόμενων των στρεμμάτων που πιστοποιούν οι παραγωγοί αυξάνεται και η τάση να εφαρμόσουν σύστημα ποιότητας και σε άλλες καλλιέργειες. Έτσι λοιπόν, γεωργικές εκτάσεις μικρότερες των 50 στρεμμάτων εφαρμόζουν Σ.Ο.Δ. στην αμπελοκαλλιέργεια (σταφίδα) σε ποσοστό 31,3% ενώ σε εκτάσεις άνω των 50 στρεμμάτων, το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 68,8%.

Οι δείκτες φανερώνουν πως η συσχέτιση των μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντική (Approx. Sig=0,024) και η σχέση τους είναι αδύνατη αρνητική, Kendall's tau-b=-0,238.

## **7.5 Η πιστοποίηση στο επίπεδο της μεταποίησης-τυποποίησης της ελαιοπαραγωγής του Σ.Ο.Α. (αποτελέσματα ποιοτικής συνέντευξης)**

Στο σημείο αυτό της εργασίας θα αναλυθούν τα κύρια σημεία της ποιοτικής συνέντευξης που πήραμε από το Διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας, κο Κώστα Λύρη, πάνω σε θέματα που αφορούν την πιστοποίηση κατά AGRO 2, αλλά και την πιστοποίηση των ελαιουργικών μονάδων (ελαιουργεία, τυποποιητήρια) με βάση το πρότυπο ISO 22000. Η ανάλυση της διαδικασίας της πιστοποίησης των ελαιουργικών μονάδων ολοκληρώνει το στόχο της εργασίας μας, που ήταν η διερεύνηση της διαχείρισης της ποιότητας του ελαιολάδου από την παραγωγή στον αγρό έως το ράφι του καταστήματος ή το πιάτο του καταναλωτή (from farm to fork).

Ο Διευθυντής της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας ανάμεσα στις άλλες δραστηριότητές του είναι υπεύθυνος για την επίβλεψη και την ορθή εφαρμογή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης της Ομάδας Παραγωγών από όπου επιλέχθηκε το δείγμα της έρευνάς μας. Σε αυτή τη θέση ορίστηκε από το Διοικητικό Συμβούλιο της Ε.Α.Σ. αφού αυτό αξιολόγησε κάποια κριτήρια τα οποία πληρούσε. Μέσα σε αυτά συγκαταλέγονται κυρίως η πολύχρονη εμπειρία του ως γεωπόνος αλλά και η πρότερη ενασχόλησή του σε προγράμματα που αφορούσαν τους Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής. Για να μπορέσει όμως να ανταπεξέλθει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στη θέση που του ανατέθηκε, θα έπρεπε να λάβει κάποια εκπαίδευση που θα τον βοηθούσε να αποκτήσει περισσότερες γνώσεις και να καταρτιστεί πιο πολύ πάνω στη νέα εναλλακτική μορφή καλλιέργειας όπως είναι η Ολοκληρωμένη Διαχείριση. Η εκπαίδευση αυτή αποκτήθηκε με τη μορφή σεμιναρίων τα οποία διεξήχθησαν από το Φορέα Πιστοποίησης της Ομάδας Παραγωγών της Ε.Α.Σ., ο οποίος είναι η TUV Hellas.

Ο καθορισμός των παραγωγών οι οποίοι θα αποτελούσαν τα μέλη της Ομάδας Παραγωγών που θα εφαρμόζαν το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στην ελιά και θα πιστοποιούσαν την παραγωγή τους με βάση το πρότυπο AGRO 2 έγινε όπως μας είπε στο μεγαλύτερο βαθμό σε εθελοντική βάση. Έτσι λοιπόν, υπήρχε μια μικρή μερίδα αγροτών οι οποίοι εφαρμόζαν την Ολοκληρωμένη Διαχείριση πριν την

έναρξη του Καν. 867/2008 και οι οποίοι αποτελούσαν και τα πρώτα μέλη της Ομάδας Παραγωγών που συστάθηκε στα πλαίσια του εν λόγω Κανονισμού. Κατόπιν, οι γεωπόνοι που βρίσκονταν στην Ε.Α.Σ. αλλά και στα υποκαταστήματά της σε διάφορες περιοχές του Νομού, ενημέρωσαν τους παραγωγούς για τον Κανονισμό, τα πλεονεκτήματα που μπορούν να προκύψουν από την εφαρμογή της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, και στη συνέχεια έκριναν από μόνοι τους για τη συμμετοχή τους ή όχι στην Ομάδα Παραγωγών που θα συστήνονταν.

Σε ερώτηση που αφορούσε το αν οι παραγωγοί έχουν κατανοήσει πλήρως τις απαιτήσεις του Προτύπου, ο Διευθυντής της Ε.Α.Σ. απάντησε πως στην αρχή υπήρχαν πολλές δυσκολίες, διότι το πρότυπο είναι αρκετά απαιτητικό σε πολλά σημεία του και δεδομένου ότι είχαν συνηθίσει να χειρίζονται την καλλιέργειά τους με έναν άλλο τρόπο, τους φαίνονταν περίεργες αρκετές από τις απαιτήσεις του. Στο σημείο αυτό, σημαντική ήταν επίσης η βοήθεια από τους επιβλέποντες γεωτεχνικούς, οι οποίοι μέσω της συνεργασίας που είχαν και έχουν με τους αγρότες συντέλεσαν στο να «ξεδιαλύουν το τοπίο» και να βοηθήσουν τους παραγωγούς να κατανοήσουν τις προϋποθέσεις που έθετε το AGRO 2. Επίσης, πολύ σημαντικό ρόλο στην κατανόηση των απαιτήσεων έπαιξαν οι εκπαιδεύσεις που πραγματοποιήθηκαν, στις οποίες οι παραγωγοί έπρεπε να συμμετάσχουν. Μέσω των εκπαιδεύσεων οι παραγωγοί μπόρεσαν να αποκτήσουν απαραίτητη τεχνογνωσία έτσι ώστε να εφαρμόσουν το πρότυπο με επιτυχία στις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις.

Βέβαια, ο κος Λύρης μας ανέφερε πως το μεγαλύτερο ποσοστό των αγροτών κατανόησε το πρότυπο και μπόρεσε να ενστερνιστεί αυτά τα οποία έκανε και το λόγο για τον οποίο τα έκανε, κατά την πορεία εφαρμογής αυτού και κυρίως δύο χρόνια περίπου μετά την έναρξή του. Αντιλήφθηκε, επίσης, πως μέσω της εφαρμογής άλλαξε και η νοοτροπία των παραγωγών. Ενώ στην αρχή το σπουδαιότερο κίνητρο γι' αυτούς ήταν οι επιδοτήσεις (ποιοτικό παρακράτημα) και η καλύτερη τιμή ή διάθεση που πιθανόν να είχε το πιστοποιημένο προϊόν που παράγαν, μετέπειτα ήταν περήφανοι και τόνιζαν πως χαίρονται που παράγουν ένα προϊόν το οποίο είναι ποιοτικό αλλά και ασφαλές για τον καταναλωτή. Ακόμα ανέφεραν τη φιλική προς το περιβάλλον τεχνική που ακολουθείται μέσω της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Κάτι ανάλογο

εξήχθη ως συμπέρασμα από τα ερωτηματολόγια που συλλέξαμε. Όταν ζητήθηκε από τους παραγωγούς να αναφέρουν τους λόγους που εισήχθησαν στο Σύστημα η πλειοψηφία ανέφερε οικονομικούς λόγους (π.χ. τιμή, επιδοτήσεις) ενώ όταν χρειάστηκε να αναφέρουν τα πλεονεκτήματα της πιστοποίησης κατά AGRO 2, οι περισσότεροι ανέφεραν την ποιότητα/ασφάλεια του παραγόμενου προϊόντος και μετέπειτα την προστασία του περιβάλλοντος που επιτυγχάνεται μέσω της άσκησης της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης.

Σε ό,τι αφορά την τήρηση των απαιτήσεων του προτύπου από τους αγρότες, η απάντηση που λάβαμε από το Διευθυντή της Ε.Α.Σ. ήταν ότι σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό, γύρω στο 85%, τηρούν όσα προβλέπονται από το AGRO 2.

Ο Διευθυντής υποστήριξε ότι οι έλεγχοι που απαιτεί το πρότυπο πραγματοποιούνται σε κανονική βάση από το Φορέα Πιστοποίησης και οι παρατηρήσεις που συνήθως προκύπτουν αφορούν κάποιες μη συμμορφώσεις των αγροτών, κυρίως στη συμπλήρωση των τετραδίων και στον τρόπο που θα πρέπει να είναι τακτοποιημένη η αποθήκη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Αναφορικά με τη συμπλήρωση των τετραδίων υπογράμμισε ότι όσο πιο μεγάλος σε ηλικία είναι ο παραγωγός τόσο πιο πλημμελώς εφαρμόζει τη συμπλήρωση αυτών. Οι νέοι σε ηλικία παραγωγοί, ανήκουν συνήθως σε υψηλότερη εκπαιδευτική βαθμίδα αλλά έχουν και περισσότερη διάθεση να είναι πιο συνεπείς στη συμπλήρωση των τετραδίων και γενικότερα των εγγράφων που απαιτούνται από το πρότυπο.

Σχετικά με την τακτοποίηση των αποθηκών, αυτοί που έχουν τις πιο επιμελώς τακτοποιημένες αποθήκες είναι οι παραγωγοί που έχουν τη γεωργία ως μόνο επάγγελμα. Σε αντίθεση, όσοι διαθέτουν και κάποια δεύτερη εξωγεωργική απασχόληση είναι λιγότερο ευσυνείδητοι στο θέμα των αποθηκών αλλά και γενικά στις απαιτήσεις του AGRO 2.



Σαν κυριότερο μειονέκτημα του προτύπου, ο Διευθυντής της Ε.Α.Σ. ανέφερε το γεγονός ότι το συγκεκριμένο πρότυπο αφορά μόνο την ελληνική πραγματικότητα και δεν έχει λόγο ύπαρξης εφόσον η δύναμή του είναι περιορισμένη. «Είναι μάταιο, να εφαρμόζεται ένα σύστημα χωρίς να υπάρχει αναγνώριση εκτός των συνόρων της Ελλάδας. Γι' αυτό λοιπόν, θα έπρεπε το πρότυπο να εφαρμόζεται σε παγκόσμια κλίμακα όπως π.χ. το GLOBAL G.A.P. Τότε θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένα πρότυπο το οποίο προάγει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων και δίνει μεγαλύτερο έναυσμα στους παραγωγούς να ασχοληθούν με αυτή τη μορφή καλλιέργειας. Επίσης, με αυτόν τον τρόπο το πιστοποιημένο προϊόν θα μπορούσε να έχει υψηλότερη τιμή κι αναγνώριση από την εγχώρια και διεθνή αγορά, κάτι που αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά μειονεκτήματα του προτύπου, εφόσον σχεδόν όλα τα προϊόντα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης πωλούνται ως συμβατικά με την τιμή τους να παραμένει αμετάβλητη».

Ως πλεονεκτήματα του AGRO 2, ανέφερε την ποιότητα/ασφάλεια του προϊόντος που παράγεται και ότι είναι ελεγχόμενο από κάθε άποψη, τη φιλοπεριβαλλοντική πολιτική που ασκείται με τη μείωση των χρησιμοποιούμενων εισροών αλλά και το γεγονός ότι το πρότυπο συντελεί ώστε η γεωργική εκμετάλλευση να μπει σε μία «τάξη». Ακόμα, ανάμεσα στα οφέλη που προκύπτουν, είναι το ότι ο παραγωγός συνειδητοποιεί ότι πρέπει να επισκέπτεται πιο συχνά τον γεωπόνο με αποτέλεσμα να αποκομίζει χρήσιμες γνώσεις που τον βοηθούν στην καλύτερη διαχείριση της εκμετάλλευσής του αλλά και το ότι δίνεται η ευκαιρία στη νέα γενιά αγροτών να κατανοήσουν περισσότερα πράγματα πάνω στον αγροτικό τομέα.

Σχετικά με το αν διαφαίνεται τάση να επιθυμούν να συνεχίσουν οι παραγωγοί να πιστοποιούν την παραγωγή τους με βάση το πρότυπο ή αν υπάρχει θέληση από άλλους παραγωγούς να εισαχθούν στο Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης η απάντηση που λάβαμε ήταν ότι αν υπάρχει χρηματοδότηση ή αυξηθεί η τιμή των πιστοποιημένων προϊόντων θα γίνει κάτι τέτοιο διαφορετικά είναι μάλλον δύσκολο να συμβεί.

Ακόμα κι αν υπάρχει φιλοπεριβαλλοντική συνείδηση από πλευράς των αγροτών και επιθυμούν να παράγουν ένα ποιοτικό προϊόν, χωρίς να υπάρχει κάποιο σημαντικό οικονομικό κίνητρο δε θα μπορέσει να συνεχιστεί η εφαρμογή του προτύπου γιατί οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις αποτελούν επιχειρήσεις από τις οποίες ο παραγωγός περιμένει να υπάρχει κέρδος το οποίο θα του εξασφαλίζει αν μη τι άλλο τουλάχιστον την επιβίωσή του.

Στη συνέχεια συζητήθηκε ο τρόπος διαχείρισης της παραγωγής της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των ελιών προκειμένου να διαπιστωθεί η διασφάλιση της ποιότητας μέχρι το τελικό στάδιο της παραγωγής του προϊόντος που είναι η τυποποίηση του ελαιολάδου.

Από τη συζήτηση προέκυψε ότι η Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας διαθέτει 24 ελαιοτριβεία και 6 τυποποιητήρια, εκ των οποίων όλα εφαρμόζουν συστήματα ποιότητας και συγκεκριμένα το πρότυπο ISO 22000. Για τη φιλοσοφία και την εφαρμογή του προτύπου από επιχειρήσεις μεταποίησης πρωτογενούς παραγωγής και παραγωγής τροφίμων έχουμε ήδη αναφερθεί διεξοδικά στο πρώτο μέρος της εργασίας.

Όμως δεν δίνουν όλοι οι αγρότες που αποτελούν την Ομάδα Παραγωγών της Ένωσης την παραγωγή τους στα ελαιοτριβεία και τυποποιητήρια της Ε.Α.Σ. Υπάρχει μια μερίδα παραγωγών η οποία παραδίδει την παραγωγή της για μεταποίηση και τυποποίηση σε ιδιωτικά ελαιοτριβεία ή τυποποιητήρια. Αρκετά εξ αυτών δεν εφαρμόζουν κάποιο σύστημα ποιότητας και η κατάσταση που επικρατεί είναι σαφώς λιγότερο ελεγχόμενη.

Στα ελαιοτριβεία της Ε.Α.Σ. η σύνθλιψη των ελιών που προέρχονται από Ολοκληρωμένη Διαχείριση γίνεται διαφορετικά από τις ελιές που έχουν παραχθεί με βάση το συμβατικό τρόπο καλλιέργειας. Κατόπιν το ελαιόλαδο που προκύπτει από τις ελιές της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης αποθηκεύεται σε δεξαμενές των 1.000 τόνων. Εάν κάποιος αγρότης που έχει εφαρμόσει Ολοκληρωμένη Διαχείριση αλλά οι ελιές

δεν έχουν μεταποιηθεί σε ελαιοτριβεία της Ένωσης το οποίο όμως διαθέτει ISO 22000, τότε η Ένωση αγοράζει το ελαιόλαδο αυτό από τον παραγωγό, εφόσον το ελέγξει και διαπιστώσει ότι τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις και συγκεκριμένα η οξύτητα του να είναι κάτω των 4 γραμμών. Η τιμή που δίνει στον παραγωγό η Ένωση σε αυτή την περίπτωση δεν είναι υψηλότερη από την τιμή που δίνεται σε κάποιο ελαιόλαδο που προέκυψε από τον συμβατικό τρόπο καλλιέργειας.

Έπειτα το συγκεκριμένο ελαιόλαδο αναμιγνύεται στις δεξαμενές των 1.000 τόνων με την υπόλοιπη ποσότητα που έχει παραχθεί μέσω της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης.

Στόχος της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας ήταν και είναι η παραγωγή ικανής ποσότητας ελαιολάδου έτσι ώστε να τυποποιηθεί και να διοχετευτεί στην αγορά ως ελαιόλαδο Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Ο στόχος όμως αυτός μέχρι στιγμής δεν έχει επιτευχθεί για δύο βασικούς λόγους. Πρώτα απ' όλα γιατί η έρευνα αγοράς που πραγματοποίησε η Ε.Α.Σ. έδειξε πως το καταναλωτικό κοινό και γενικότερα η αγορά δεν είναι διατιθέμενη να απορροφήσει το συγκεκριμένο τύπο ελαιολάδου. Επιπλέον, δεν έχει παραχθεί τόση ποσότητα ελαιολάδου ώστε να μπορέσει να εμπορευθεί.

Έτσι λοιπόν, το ελαιόλαδο που μπορεί μεν να έχει παραχθεί μέσα από διαδικασίες και πρότυπα που προάγουν την ποιότητα, από την παραγωγή των ελιών και τη μεταποίηση ως την τυποποίηση του, παρ' όλα αυτά όμως το τελικό αποτέλεσμα είναι να εμπορεύεται ως συμβατικό. Στο σημείο αυτό ο κος Λύρης μας τόνισε ότι είναι επιτακτική ανάγκη η Πολιτεία, είτε μέσω επιδοτήσεων είτε μέσω προβολής, να υποστηρίξει τα πιστοποιημένα προϊόντα διαφορετικά αυτή η προσπάθεια γρήγορα και σε μεγάλο βαθμό θα εγκαταλειφτεί.

Σε ερώτηση σχετικά με τις δυσκολίες που πιθανόν να έχει η εφαρμογή του ISO 22000 στα ελαιοτριβεία και τυποποιητήρια, ο Διευθυντής της Ε.Α.Σ. μας διαβεβαίωσε ότι δεν υπάρχουν δυσκολίες και τόνισε ότι όποιος σέβεται τον εαυτό του θα πρέπει να εφαρμόζει το εν λόγω πρότυπο διότι με αυτόν τον τρόπο μπορούν να παραχθούν

προϊόντα που σέβονται τον καταναλωτή σε εγκαταστάσεις στις οποίες υπάρχει πλήρης έλεγχος των διεργασιών. Συγκεκριμένα τονίστηκε ότι «όποιος είναι νοικοκύρης θα πρέπει να το εφαρμόζει».

Τέλος, αναφορικά με τα οφέλη που προκύπτουν από την εφαρμογή του ISO 22000 στις ελαιουργικές μονάδες (ελαιοτριβεία, τυποποιητήρια), η ποιοτική συνέντευξη υπέδειξε ότι:

- Υπάρχει καλύτερη οργάνωση των εργασιών. Ο κάθε εργαζόμενος ξέρει τις αρμοδιότητές του, τι πρέπει να κάνει και το λόγο για τον οποίο το κάνει.
- Η διαδικασία εφαρμογής της ποιότητας βασίζεται στην προσέγγιση ολόκληρης της εφοδιαστικής αλυσίδας (από το χωράφι στο τραπέζι) καθώς και στην ένταξη στο σύστημα (έλεγχο) των έμμεσα εμπλεκόμενων (παρασιτοκτόνα, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, συσκευασίες, βιομηχανικοί εξοπλισμοί). Έτσι, εξασφαλίζεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η παραγωγή ποιοτικών-ασφαλών προϊόντων που σέβονται την υγεία του καταναλωτή.
- Αυξάνεται η εμπιστοσύνη της αγοράς προς την επιχείρηση. Αυξάνει την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων και την ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης στην αγορά.
- Εφαρμόζονται ταυτόχρονα οι σύγχρονες νομοθετικές απαιτήσεις για τα τρόφιμα, που στις μέρες μας είναι πράγματι «πονοκέφαλος» (π.χ. ιχνηλασιμότητα) για την Πολιτεία και τις επιχειρήσεις.
- Είναι ένα διεθνές πρότυπο όποτε με αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα για αύξηση και διευκόλυνση των υπερσυνοριακών συναλλαγών, καθώς οι ξένοι προμηθευτές και αγοραστές όλο και συχνότερα απαιτούν τα προϊόντα συναλλαγών να είναι πιστοποιημένα.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η άσκηση της γεωργίας μακροχρόνια γίνεται με τη μορφή της συμβατικής γεωργίας χρησιμοποιώντας βελτιωμένες ποικιλίες, υψηλές ποσότητες φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων και σε πολλές περιπτώσεις γίνεται αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων. Η ΕΕ, επίσης, μέχρι πρότινος ενθάρρυνε την ποσοτική παραγωγή αγροτικών προϊόντων δίνοντας υψηλές επιδοτήσεις στους παραγωγούς, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν μια σειρά από προβλήματα που σήμερα καλούνται να επιλυθούν. Τα αποτελέσματα της συμβατικής γεωργίας είναι σήμερα εμφανή και εστιάζονται στην αδυναμία της παραγωγικότητας των εδαφών, στην καταστροφή της άγριας ζωής, στην εμφάνιση τοξικών καταλοίπων στα υπόγεια ύδατα και χημικών υπολειμμάτων στα αγροτικά προϊόντα καθώς και στην επιβάρυνση της υγείας των παραγωγών που ασχολούνται με τη γεωργία.

Μετά από την εμφάνιση των διατροφικών κρίσεων (διοξίνες στα πτηνά, χρήση ορμονών για την πάχυνση των ζώων και απαγορευμένα αντιβιοτικά, αφθώδης πυρετός, νόσος τρελών αγελάδων κ.λπ.) η εμπιστοσύνη των καταναλωτών κλονίστηκε. Η ευαισθησία του καταναλωτικού κοινού στις ανεπτυγμένες κυρίως χώρες αναφορικά με την ποιότητα και ασφάλεια των τροφίμων παρουσιάζει εκθετική αύξηση. Εξαιτίας αυτού, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη για παραγωγή περισσότερο ποιοτικών, ασφαλών και υγιεινών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων σε όλα τα στάδια παραγωγής.

Η ΕΕ μετά από την τελευταία αναθεώρηση της ΚΑΠ, ενθαρρύνει πλέον τους αγρότες να παράγουν γεωργικά προϊόντα υψηλής ποιότητας, δίνοντας έμφαση στην ικανοποίηση των προσδοκιών των καταναλωτών, ακολουθώντας γεωργικές πρακτικές που θα σέβονται και το περιβάλλον.

Κατά συνέπεια η εφαρμογή εναλλακτικών και καινοτόμων μορφών γεωργίας, όπως είναι η παραγωγή πιστοποιημένων προϊόντων ποιότητας σύμφωνα με τις αρχές της Ορθής Γεωργικής Πρακτικής και της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Καλλιεργειών, αποτελούν μια από τις βασικότερες επιδιώξεις της ΕΕ για την παραγωγή ανταγωνιστικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές.

Το μήνυμα για την πιστοποίηση της πρωτογενούς παραγωγής έφθασε τελευταίο στον παραγωγό, αφού προηγουμένως είχαν πιστοποιηθεί με συγκεκριμένα πρότυπα όπως ISO 9001, ISO 14001 και HACCP (ISO 22000) αρκετές από τις μεγάλες επιχειρήσεις που επεξεργάζονται, τυποποιούν και προμηθεύουν γεωργικά προϊόντα – τρόφιμα για τον τελικό καταναλωτή.

Τα τελευταία χρόνια, με τη βοήθεια των κρατικών επιδοτήσεων μέσω των Μέτρων του Γ' ΚΠΣ, που δίνει το ΥΠ.Α.Α.Τ., δόθηκε σημαντική ώθηση στον τομέα της πιστοποίησης της πρωτογενούς παραγωγής και σήμερα οι συνολικά πιστοποιημένες εκτάσεις στην Ελλάδα για όλες τις καλλιέργειες αγγίζουν περίπου τα 1.800.000 στρέμματα. Αριθμός βέβαια που μόνο αντιπροσωπευτικός δεν είναι για το σύνολο των καλλιεργούμενων εκτάσεων στη χώρα, κάτι που σημαίνει ότι ο δρόμος της πιστοποίησης μόλις άνοιξε για την ελληνική πραγματικότητα.

Η παρούσα ερευνητική εργασία επιχείρησε να καταγράψει τη διαδικασία διασφάλισης ποιότητας του ελαιολάδου μέσω της εφαρμογής συστημάτων ποιότητας από την πρωτογενή παραγωγή έως τη μεταποίηση και τυποποίηση του προϊόντος.

Αφού αναλύθηκε αρχικά το θεωρητικό πλαίσιο κατόπιν ακολούθησε εμπειρική έρευνα η οποία διεξήχθη στο Νομό Μεσσηνίας με δείγμα το οποίο επιλέχθηκε από την Ομάδα Παραγωγών Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας, οι οποίοι εφαρμόζουν το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και πιστοποιούν την παραγωγή τους με βάση το πρότυπο του AGRO 2. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν ήταν ιδιαίτερα χρήσιμα και εμπλούτισαν με χρήσιμες πληροφορίες την όλη προσπάθειά μας.

Επιθυμώντας να σκιαγραφήσουμε το προφίλ του δείγματος των ελαιοπαραγωγών προέκυψε ότι στη συντριπτική πλειοψηφία είναι άντρες. Είναι σχετικά νέοι σε ηλικία, κάτω των 60 ετών σε ποσοστό 82,4%, και το εκπαιδευτικό επίπεδο είναι ιδιαίτερα υψηλό, εφόσον πάνω από το 80% αυτών είναι τελειόφοιτοι Γυμνασίου και πάνω.

Το προφίλ των αγροτών ως προς την ηλικία και το επίπεδο εκπαίδευσης ερμηνεύεται από το γεγονός, ότι το πρότυπο του AGRO 2 έχει σημαντικές απαιτήσεις που παρουσιάζουν μεγάλο συντελεστή δυσκολίας, τόσο από πλευράς κατανόησης όσο και εφαρμογής, για να μπορέσει ένας αγρότης να ασχοληθεί με μια τέτοια μορφή

καλλιέργειας. Είναι γνωστό ότι οι νέοι σε ηλικία αγρότες είναι πιο δεκτικοί και πρόθυμοι να εφαρμόσουν εναλλακτικές μορφές καλλιέργειας σε αντίθεση με τους πιο μεγάλους που δεν έχουν τη διάθεση να προχωρήσουν στην εφαρμογή καινοτόμων πρακτικών στις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις (Σαντοριναίου κ.α., 2011).

Όσον αφορά την απασχόληση, το 1/3 περίπου του δείγματος διαθέτουν κάποια εξωγεωργική απασχόληση, το οποίο φανερώνει πως το εισόδημα που προκύπτει αποκλειστικά από την ενασχόληση στην εκμετάλλευσή τους δεν είναι επαρκές ή υπάρχει περίσσια χρόνου την οποία διαθέτουν στην άσκηση και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων.

Οι εκμεταλλεύσεις είναι αρκετά μεγάλες σε έκταση, μεγαλύτερες από το μέσο όρο της χώρας. Η παραγωγή αφορά κυρίως τις ελιές (αναμενόμενο εφόσον η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε ελαιοκαλλιεργητές) αλλά εντοπίστηκαν και άλλου είδους καλλιέργειες με επικρατέστερη τα αμπέλια και τα σιτηρά, εσπεριδοειδή, συκίες, δαμασκηνιές και κηπευτικά.

Το γεωργικό εισόδημα που λαμβάνουν οι αγρότες στην πλειοψηφία είναι μεταξύ 10.000 έως 20.000 ευρώ ετησίως (56,7%) ενώ υπάρχει και μια σημαντική μερίδα η οποία εξασφαλίζει ετήσιο γεωργικό εισόδημα άνω των 20.000 ευρώ (24,7%).

Είναι γνωστό ότι ο τομέας της κτηνοτροφίας στο Νομό Μεσσηνίας δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος, και κάτι ανάλογο διαπιστώθηκε κι από την έρευνά μας, εφόσον το 93,8% απάντησε πως το γεωργικό εισόδημα προέρχεται μόνο από τη φυτική παραγωγή.

Σχετικά με την εφαρμογή του Συστήματος Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των καλλιεργειών προέκυψε ότι το 83,5% πιστοποιεί αποκλειστικά την ελαιοκαλλιέργεια ενώ υπάρχει και ένα 16,5% που παράλληλα με την πιστοποίηση των ελιών εφαρμόζει το Σ.Ο.Δ. και στα αμπέλια για παραγωγή σταφίδας. Οι περισσότεροι παραγωγοί εντάχθηκαν στο Σ.Ο.Δ από το 2008 και μετά, γεγονός που δικαιολογείται από το ότι τότε άρχισαν να εφαρμόζονται προγράμματα ποιότητας (π.χ. Ολοκληρωμένη Διαχείριση, Βιολογική γεωργία κλπ.) στα πλαίσια του Καν. 867/2008. Μέσω των πινάκων διπλής εισόδου προέκυψε το συμπέρασμα ότι οι πιο πολλοί παραγωγοί που

εφαρμόζουν Σ.Ο.Δ. και σε άλλες καλλιέργειες εκτός ελιάς είναι αυτοί που κατέχουν γεωργικές εκμεταλλεύσεις άνω των 50 στρεμμάτων και λαμβάνουν γεωργικό εισόδημα άνω των 20.000 ευρώ ετησίως.

Η σημαντικότερη πηγή ενημέρωσης για το Σ.Ο.Δ., για τους περισσότερους παραγωγούς και μάλιστα σε όλων των κλάσεων ηλικιών ήταν η Ε.Α.Σ. Σε αντίθεση με τα παλαιότερα χρόνια όπου η κύρια πηγή πληροφόρησης των αγροτών ήταν η Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης, εδώ φαίνεται να είναι ιδιαίτερα περιορισμένος ο ρόλος της, γεγονός που φανερώνει την ανεπάρκεια των γεωργικών εφαρμογών ως σύστημα εκπαίδευσης – ενημέρωσης των αγροτών.

Σχετικά με τους λόγους που παρακίνησαν τους ελαιοπαραγωγούς να εφαρμόσουν το Σ.Ο.Δ., συμπεραίνουμε ότι το ισχυρότερο κίνητρο γι' αυτούς ήταν ωφελμιστικοί λόγοι (η επιδότηση και η προσδοκία για πώληση σε υψηλότερη τιμή) και λιγότερο θέματα ποιότητας / ασφάλειας του παραγόμενου προϊόντος και προστασίας του περιβάλλοντος.

Για να μπορέσουν οι παραγωγοί να εφαρμόσουν με επιτυχία το Σ.Ο.Δ. στις εκμεταλλεύσεις τους είναι απαραίτητη μία σειρά εκπαιδεύσεων στην οποία οι αγρότες συμμετέχουν και εμπλουτίζουν με αυτόν τον τρόπο τις γνώσεις επάνω σε θέματα που αφορούν την Ολοκληρωμένη Διαχείριση. Σημαντική επίσης, στην ορθή εφαρμογή του προτύπου είναι η στενή συνεργασία των παραγωγών με τους γεωτεχνικούς συμβούλους οι οποίοι επιβλέπουν τις εκμεταλλεύσεις τους και τους παρέχουν την αναγκαία βοήθεια προκειμένου το Σ.Ο.Δ. να εφαρμόζεται όπως προβλέπεται από το AGRO 2. Τα παραπάνω εφαρμόζονται από τους παραγωγούς και η συνεργασία με τους γεωτεχνικούς συμβούλους είναι πολύ συχνή.

Αναφορικά με την εφαρμογή των Κωδίκων Ορθής Γεωργικής Πρακτικής που οι παραγωγοί πρέπει να εφαρμόζουν, η εικόνα που συναντήσαμε δείχνει ότι το δείγμα συμμορφώνεται σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό με αυτούς. Οι αγρότες έχουν κατανοήσει πως για την παραγωγή ενός ποιοτικού προϊόντος με παράλληλη επίτευξη της προστασίας του περιβάλλοντος πρέπει να ακολουθούν και να εφαρμόζουν τις απαιτήσεις που θέτει το πρότυπο σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο βαθμό.



Ενδεικτικά αναφέρουμε πως οι απαιτήσεις που αφορούν τις καλλιεργητικές φροντίδες, εφαρμόζονται σε μεγάλο βαθμό ή πλήρως από τους νέους σε ηλικία παραγωγούς, ενώ όσο ανεβαίνουμε ηλικιακά εξασθενεί η τάση αυτή.

Στις απαιτήσεις που σχετίζονται με την περιβαλλοντική προστασία, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι γυναίκες είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένες και υπεύθυνες απέναντι στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν.

Οι απαιτήσεις που σχετίζονται με τη διαχείριση των εδαφών, παρατηρήθηκε ότι οι νέοι σε ηλικία και με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης τις εφαρμόζουν σε μεγαλύτερο βαθμό.

Η συμμόρφωση των αγροτών προς τις απαιτήσεις του AGRO 2 μπορεί να υποστηριχθεί και από το γεγονός ότι οι εκάστοτε έλεγχοι που έχουν πραγματοποιηθεί στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις από το Φορέα Πιστοποίησης, οι οποίοι από την πλειοψηφία χαρακτηρίστηκαν αρκετά αυστηροί, δεν έχουν εντοπίσει ιδιαίτερες αστοχίες παρά μόνο μια μικρή μερίδα αγροτών χρειαζόταν να προβεί σε ένα πολύ μικρό αριθμό διορθωτικών ενεργειών οι οποίες αφορούσαν την αγορά κατάλληλων μέσων προστασίας (ειδική στολή, σκουφιά), τη συμπλήρωση αρχείων και την πιο σωστή τακτοποίηση των αποθηκών.

Το Σύστημα είναι αρκετά γραφειοκρατικό ως προς τα αρχεία που απαιτούνται να τηρούνται, ωστόσο οι παραγωγοί στην πλειονότητά τους (69,1%) θεωρούν πως είναι χρήσιμα και μέσω αυτών τους παρέχεται σημαντική βοήθεια για την καλύτερη διαχείριση της γεωργικής εκμετάλλευσης και την αποφυγή λαθών. Βέβαια, εντοπίστηκε και ένα αρκετά υψηλό ποσοστό (39,2%) που θεωρεί ότι ναι μεν τα αρχεία είναι χρήσιμα, αλλά παράλληλα είναι πολλά με ενδελεχείς καταγραφές σε πληθώρα περιπτώσεων κάτι το οποίο πρέπει να περιοριστεί.

Όπως κάθε τι νέο και πρωτόγνωρο εμφανίζει δυσκολίες, έτσι και η ένταξη των ελαιοπαραγωγών στο Σύστημα Πιστοποίησης με βάση το AGRO 2, δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Τα κυριότερα προβλήματα που εμφανίστηκαν στην αρχή της εφαρμογής αφορούσαν στο μεγαλύτερο βαθμό την τήρηση των εγγράφων αλλά και την κατανόηση των απαιτήσεων του Σ.Ο.Δ., γεγονός αναμενόμενο εφόσον οι

καλλιεργητές είχαν μάθει σε ένα άλλο τρόπο διαχείρισης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ενώ η εφαρμογή του Συστήματος απαιτεί την αλλαγή της νοοτροπίας και του τρόπου που αντιμετωπίζουν και χειρίζονται τις καταστάσεις.

Σχετικά με τις δυσκολίες που έχουν αντιμετωπίσει και αντιμετωπίζουν καθημερινώς στη διαδικασία του Σ.Ο.Δ., οι παραγωγοί εστιάζουν τις απαντήσεις στη γραφειοκρατία που διέπει το Σύστημα (πλήθος αρχείων και εγγράφων προς συμπλήρωση-παρότι τα θεωρούν χρήσιμα για τις γνώσεις που τους προσφέρουν), στη γραφειοκρατία που επικρατεί μέχρι να λάβει η γεωργική εκμετάλλευση το Πιστοποιητικό Σήμα, σε ορισμένες απαιτήσεις του AGRO 2 οι οποίες κρίνονται ως υπερβολικές. Παραδείγματος χάρη είναι πρακτικά αδύνατο να εξυπηρετηθεί πλήρως η απαίτηση του προτύπου σε ό,τι αφορά την υγεία-ασφάλεια των εργαζομένων όπως η ύπαρξη τουαλετών σε καλή κατάσταση από υγιεινής πλευράς και μέσω καθαριότητας. Επίσης, το γεγονός ότι οι περισσότεροι εργαζόμενοι στις εκμεταλλεύσεις είναι αλλοδαποί και δε γνωρίζουν καλά την καλλιέργεια της ελιάς δημιουργεί δυσκολίες ώστε να μπορέσουν να προσαρμοστούν εύκολα και να τηρήσουν το πρότυπο σε κάθε σημείο του.

Κατά την αξιολόγηση των θετικών και αρνητικών σημείων στην πιστοποίηση του AGRO 2, οι απαντήσεις των παραγωγών παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αναφορικά με τα θετικά της πιστοποίησης, η συντριπτική πλειοψηφία ανέφερε την ποιότητα/ασφάλεια του προϊόντος που παράγεται και αφορά περισσότερο τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις με τα υψηλότερα εισοδήματα. Τη δεύτερη θέση κατέχει η προστασία του περιβάλλοντος. Οι φιλοπεριβαλλοντικές πολιτικές που ακολουθούνται μέσω του προτύπου, αν και δεν αποτέλεσαν σημαντικό κριτήριο για την είσοδό τους στο Σύστημα, εγγράφονται στα θετικά του Συστήματος από μεγάλη μερίδα παραγωγών.

Κατά την αξιολόγηση λοιπόν, των αποτελεσμάτων της εισόδου στο Σ.Ο.Δ. η θέση τους έχει διαφοροποιηθεί και η αναφορά θετικών στοιχείων που έχουν ευρύτερη αξία και όχι καθαρά ατομικό όφελος υπερισχύει.

Η Ολοκληρωμένη Διαχείριση οδηγεί στη χρήση λιγότερων εισροών (π.χ. λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων, ποσοτήτων νερού για άρδευση κλπ.). Οι εισροές πλέον,

χρησιμοποιούνται με σύνεση και με πιο ορθολογικό τρόπο, ενέργεια που έχει άμεσο αντίκτυπο στη μείωση του κόστους παραγωγής. Γι' αυτό το λόγο, αρκετοί αγρότες θεωρούν τη μείωση των εισροών ως από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την πιστοποίηση με βάση το AGRO 2 και αυτό εκφράζεται συχνότερα από παραγωγούς που κατέχουν γεωργικές εκμεταλλεύσεις με υψηλότερα εισοδήματα άρα και μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις και ως εκ τούτου και μεγαλύτερη συμμετοχή στην επιβάρυνση του περιβάλλοντος.

Από την πλευρά των αρνητικών σημείων της πιστοποίησης, η συντριπτική πλειονότητα των παραγωγών κάθε ηλικιακής κατηγορίας στάθηκε στο γεγονός ότι η τιμή των πιστοποιημένων προϊόντων είναι ιδιαίτερα χαμηλή σε σύγκριση με αυτή που θα έπρεπε να είναι. Οι παραγωγοί τόνισαν ότι ενώ γίνεται προσπάθεια για να παραχθεί ένα προϊόν ποιοτικό, ασφαλές που σέβεται την υγεία του καταναλωτή αλλά και το περιβάλλον, εντούτοις στην πλειοψηφία των περιπτώσεων η τιμή του είναι ίδια με αυτή των συμβατικών προϊόντων. Το καταναλωτικό κοινό δεν είναι διατεθειμένο να θυσιάσει περισσότερα χρήματα για την απόκτηση ενός πιστοποιημένου προϊόντος ή δεν αναγνωρίζει το προϊόν «Ολοκληρωμένης Διαχείρισης» με αποτέλεσμα να πωλείται ως συμβατικό. Αξίζει να αναφέρουμε πως μόνο 8 από τους 97 ελαιοπαραγωγούς της έρευνας πωλούν τα προϊόντα τους ως πιστοποιημένα, αποκομίζοντας υψηλότερη τιμή.

Πράγματι, οι αγρότες συμπεριέλαβαν στα αρνητικά της πιστοποίησης κατά AGRO 2, το ότι τα προϊόντα τους δεν έχουν την αναγνώριση που τους αρμόζει. Η ζήτηση παραμένει σχεδόν στο σύνολό τους ίδια με τα συμβατικά και γι' αυτό αποτελεί επιτακτική ανάγκη η προβολή αυτών (π.χ. διαφημιστικές καμπάνιες) έτσι ώστε οι καταναλωτές να έχουν καλύτερη και περισσότερη πληροφόρηση σχετικά με το προϊόν που παράγεται με θετική επίπτωση στη ζήτηση και την τιμή του.

Παρά τις δυσκολίες και την κριτική που για ορισμένες πτυχές της εφαρμογής του Συστήματος εκφράστηκαν, περίπου 95% των παραγωγών, απάντησε πως θα συνεχίσει να πιστοποιεί την παραγωγή του με βάση το AGRO 2 και αυτό γιατί έχουν κατανοήσει και εκτιμήσει τα θετικά που προκύπτουν από την εφαρμογή του. Επιπλέον, διατηρούν την ελπίδα ότι η κατάσταση θα αλλάξει, από πλευράς τιμής των πιστοποιημένων προϊόντων και με το χρόνο και την εφαρμογή κατάλληλων ενεργειών

οι καταναλωτές θα πειστούν να τα επιλέξουν έναντι των συμβατικών προϊόντων, διαθέτοντας και περισσότερα χρήματα για την απόκτησή τους.

Η παρούσα εργασία εκτός από ποσοτικό είχε και ποιοτικό χαρακτήρα, στο μέτρο που κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ακολουθούσε συχνά διάλογος με τους αγρότες όπου τους δινόταν η ευκαιρία να εκφράσουν τις στάσεις, αντιλήψεις και απόψεις τους πάνω σε θέματα αλλά και μέσω συζητήσεων με τους επιβλέποντες γεωτεχνικούς προκειμένου να αποκομίσουμε χρήσιμες πληροφορίες οι οποίες αποτέλεσαν πολύτιμη αρωγή στη συγγραφή της μελέτης.

Η εφαρμογή συστήματος ποιότητας κατά το επόμενο στάδιο της πρωτογενούς παραγωγής, της επεξεργασίας των ελαιών και της παραγωγής και τυποποίησης του ελαιολάδου, ώστε να ολοκληρωθεί η έρευνα διασφάλισης της ποιότητας έως την κατανάλωση του προϊόντος, διερευνήθηκε με βάση την ποιοτικού χαρακτήρα (εις βάθος συνέντευξη) με τον Διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας. Μέσω αυτής, αποκομίστηκαν πληροφορίες τόσο για την πιστοποίηση κατά AGRO 2 όπως τη σύσταση της Ομάδας Παραγωγών, τις δυσκολίες κατανόησης των απαιτήσεων του προτύπου, την πορεία εφαρμογής του, τη σταδιακή θετική αλλαγή της νοοτροπίας των παραγωγών ως προς το Σύστημα αλλά επίσης και για τη μετέπειτα πορεία της Ολοκληρωμένης Παραγωγής στα ελαιοτριβεία και τυποποιητήρια.

Είναι εντυπωσιακή η σύμπτωση των απόψεων του Διευθυντή της Ε.Α.Σ., ως προς την αξιολόγηση του Συστήματος (θετικών/ αρνητικών) που ο ίδιος αποκομίζει από τις επαφές του με τους παραγωγούς και των απόψεων των παραγωγών που καταγράφηκαν από την έρευνά μας μέσω των ερωτηματολογίων. Για παράδειγμα επιβεβαιώνονται πλήρως τα αποτελέσματα της έρευνάς μας ως προς τα κίνητρα των παραγωγών για την είσοδό τους στο Σ.Ο.Δ., όπως επίσης και άλλα αποτελέσματα.

Ως προς τη διαχείριση των ελαιών μετά την παραγωγή στον αγρό, προέκυψε ότι όλοι οι παραγωγοί πλην ελαχίστων προσκομίζουν όλη την παραγωγή τους στην Ε.Α.Σ. η οποία διαθέτει 24 ελαιοτριβεία και 6 τυποποιητήρια, όλα εκ των οποίων εφαρμόζουν το πρότυπο ISO 22000. Έτσι λοιπόν, η παραγωγή μεταποιείται και τυποποιείται κάτω από ελεγχόμενες συνθήκες, διατηρώντας με αυτόν τον τρόπο την ποιότητα του

ελαιολάδου αναλλοίωτη από το αρχικό έως το τελευταίο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας.

Υπάρχει όμως και μια μικρή μερίδα παραγωγών που παραδίδει την παραγωγή της σε ιδιωτικά ελαιοτριβεία και τυποποιητήρια. Αρκετά εξ αυτών δεν εφαρμόζουν κάποιο σύστημα ποιότητας και η κατάσταση που επικρατεί είναι σαφώς λιγότερο ελεγχόμενη.

Στόχος της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας ήταν και είναι η παραγωγή ικανής ποσότητας ελαιολάδου έτσι ώστε να τυποποιηθεί και να διοχετευτεί στην αγορά ως ελαιολάδο Ολοκληρωμένης Διαχείρισης. Ο στόχος αυτός όμως μέχρι στιγμής δεν έχει επιτευχθεί για δύο βασικούς λόγους. Πρώτα απ' όλα γιατί η έρευνα αγοράς που πραγματοποίησε η Ε.Α.Σ. έδειξε πως το καταναλωτικό κοινό και γενικότερα η αγορά δεν είναι διατεθειμένη να απορροφήσει το συγκεκριμένο τύπο ελαιολάδου. Δυστυχώς τα προϊόντα «Ολοκληρωμένης Διαχείρισης» δεν έχουν γίνει ακόμα αναγνωρίσιμα από την ελληνική αγορά. Είναι ένα σχετικά πρόσφατης εφαρμογής Σύστημα (πολύ λιγότερο γνωστό από τη βιολογική παραγωγή) που χρειάζεται προσπάθεια από πλευράς των αναπτυξιακών φορέων της περιφέρειας και του ΥΠ.Α.Α.Τ. για την ενημέρωση του καταναλωτικού κοινού και την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων τους για την υγεία και ασφάλεια του καταναλωτή και την προστασία του περιβάλλοντος. Απαιτείται επίσης η κινητοποίηση των αγροτών να συμμετάσχουν στη σύσταση Ομάδων Παραγωγών για την εφαρμογή του Σ.Ο.Δ. ανά την επικράτεια, αξιοποιώντας και τα σχετικά κίνητρα της ΚΑΠ, ώστε να επιλυθεί και το δεύτερο πρόβλημα που επισημάνθηκε, εκείνο της ποσότητας. Δεν έχει παραχθεί ακόμα ικανή ποσότητα ελαιολάδου ώστε να μπορέσει να καταναλώσει αξιόλογο μερίδιο της αγοράς. Αποτέλεσμα αυτών είναι, το ελαιολάδο της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης να πωλείται ως συμβατικό.

Αναφορικά με τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του ISO 22000 στα ελαιοτριβεία και τυποποιητήρια, διαπιστώθηκε ότι επιτυγχάνεται καλύτερη οργάνωση των εργασιών, αυξάνεται η εμπιστοσύνη της αγοράς προς τις επιχειρήσεις και ότι διασφαλίζεται η ποιότητα/ασφάλεια των προϊόντων καθ' όλο το μήκος της εφοδιαστικής αλυσίδας (από το χωράφι στο τραπέζι).

Είναι ευχάριστη η διαπίστωση που προέκυψε από την σε βάθος συνέντευξη ότι δεν υπάρχουν στην πιστοποίηση των ελαιοκομικών μονάδων κατά ISO 22000 δυσκολίες εφαρμογής. Η εφαρμογή του προτύπου είναι περισσότερο ζήτημα σεβασμού του επιχειρηματία προς τον εαυτό του, τους καταναλωτές και το περιβάλλον.

Κλείνοντας, θα θέλαμε να πούμε ότι η διασφάλιση της ποιότητας του ελαιολάδου και γενικότερα των προϊόντων αποτελεί πρωτεύουσας σημασίας διαδικασία, που συντελεί στο να απολαμβάνει ο καταναλωτής ένα πιστοποιημένο, ελεγμένο από κάθε άποψη προϊόν που δε διακυβεύει την υγεία του. Γι' αυτό το λόγο είναι απαραίτητο οι κρατικοί φορείς να στηρίξουν την παραγωγή των πιστοποιημένων προϊόντων/τροφίμων και να βοηθήσουν τους παραγωγούς να υιοθετήσουν το Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, τις μεταποιητικές μονάδες στην εφαρμογή συστημάτων ποιότητας και τους καταναλωτές στο να γνωρίσουν και μετέπειτα να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα των πιστοποιημένων προϊόντων/τροφίμων.

Ένα άλλο επίσης ζήτημα που παραμένει είναι η μη διεθνής αναγνωρισιμότητα του προτύπου AGRO 2, παρότι η Κοινότητα, χωρίς να διαθέτει ένα κοινό Ευρωπαϊκό πρότυπο, αναγνωρίζει τα επιμέρους εθνικά πρότυπα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης της παραγωγής. Αυτό όμως δε λύνει το ζήτημα της ευρύτατης δυνατής αναγνωρισιμότητας στην παγκόσμια αγορά, η οποία αναγνωρίζει κατεξοχήν τα διεθνή πρότυπα και διευκολύνει τις συναλλαγές προϊόντων που διαθέτουν πιστοποίηση με βάση πρότυπα διεθνούς αναγνωρισιμότητας. Ασφαλώς η πιστοποίηση κατά AGRO 2 μπορεί πολύ καλά να λειτουργήσει στην ελληνική αγορά αλλά και την αγορά των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. Agrocert, (2008). AGRO 2-1, «Διαχείριση Αγροτικού Περιβάλλοντος – Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης στη Γεωργική Παραγωγή, Μέρος 1: Προδιαγραφή», Αθήνα.
2. Agrocert, (2008). AGRO 2-2, «Διαχείριση Αγροτικού Περιβάλλοντος – Σύστημα Ολοκληρωμένης διαχείρισης στη Γεωργική Παραγωγή, Μέρος 2: Απαιτήσεις για την εφαρμογή στη φυτική παραγωγή», Αθήνα.
3. Agrocert, (2009). AGRO 2-2/3, «Διαχείριση Αγροτικού Περιβάλλοντος – Σύστημα Ολοκληρωμένης διαχείρισης στη Γεωργική Παραγωγή, Μέρος 2: Απαιτήσεις για την εφαρμογή στην καλλιέργεια ελιάς», Αθήνα.
4. DMC (Development Management Consultants Ltd), (2000). «Μάρκετινγκ Μεσσηνιακού Ελαιόλαδου», Μελέτη που εκπονήθηκε για λογαριασμό της Νομαρχίας Μεσσηνίας.
5. EUCAT S.A. Consulting Engineers & Scientists, CMC International, (1996). «Επιθεώρηση, Αξιολόγηση και Πιστοποίηση Συστημάτων Διασφάλισης Ποιότητας ως προς ΕΛΟΤ/EN/ISO 9000:1994», EUCAT S.A.
6. Eurocert, (2010). Σεμινάριο με θέμα: «Συστήματα Ποιότητας στη Γεωργία», Αθήνα.
7. ICAP, (2003). Κλαδική μελέτη, «Ελαιόλαδο - Πυρηνέλαιο - Επιτραπέζιες ελιές», Αθήνα
8. ICAP, (2009). Κλαδική μελέτη, «Ελαιόλαδο-Πυρηνέλαιο», Αθήνα
9. Αρβανιτογιάννης Ι. Σ., Ευστρατιάδης Μ.Μ., Μπουντουρόπουλος Ι.Δ., (2000), ISO 9000 & ISO 14000, Παρουσίαση – Ανάλυση Προτύπων Διασφάλισης Ποιότητας & Περιβαλλοντικής Διαχείρισης, Προσαρμογή στη Βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών», Εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
10. Αρβανιτογιάννης Ι., Σάνδρου Δ., Κούρτης Λ., (2001). «Ασφάλεια Τροφίμων», University Studio Press, Θεσσαλονίκη.

11. Αρβανιτογιάννης Ι.Σ., Τζούρος Ν., (2006). «Το νέο πρότυπο ποιότητας & ασφάλειας τροφίμων ISO 22000. Παρουσίαση και Ερμηνεία», Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
12. Βαρουφάκης Γ., (1987). «Έλεγχος Υλικών στην Κλασική Αρχαιότητα», Εκδόσεις ΕΛΟΤ, Αθήνα.
13. Βαρουφάκης Γ., (1996). «Αρχαία Ελλάδα και Ποιότητα», Εκδόσεις Αίολος, Αθήνα.
14. Γιδαράκου Ι., (1999). «Ενδογενής ανάπτυξη στην ύπαιθρο και γυναικεία απασχόληση», στο Ύπαιθρος χώρα, «Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του 20ου αιώνα», Χ. Κασίμης και Λ. Λουλούδης (Επιμέλεια), ΕΚΚΕ/Πλέθρον, Αθήνα, σ. 189-216.
15. Δερβιτσιώτης Κ., (1993). «Διοίκηση Ολικής Ποιότητας», Εκδόσεις INTERBOOKS, Αθήνα.
16. ΔΗΩ, (1994). «Βιολογική καλλιέργεια της ελιάς», 10 Πανελλήνιο Συνέδριο Βιολογικής Γεωργίας, Καλαμάτα.
17. Ελευθεροχωρινός Η. Γ., (2003). «Η ολοκληρωμένη και όχι η βιολογική γεωργία είναι η γεωργία του μέλλοντος», Γεωργία Κτηνοτροφία (4), σ. 34-42.
18. Επιτροπάκης Ε., Τ., (2000). «Βιολογική Γεωργία», Εκδόσεις Βιβλιοεκδοτική Α.Ε., Αθήνα.
19. ΕΦΕΤ, (2003). «Οδηγός Υγιεινής για τις επιχειρήσεις τυποποίησης και εξευγενισμού ελαιολάδου και πυρηνέλαιου», Οδηγός Υγιεινής Νο 7, Αθήνα
20. Ζαμπετάκης Γ., Γδοντέλης Ν.,(2006). «HACCP από το H έως το P», Εκδόσεις P.I.PUBLISHING, Αθήνα.
21. Καλτσής Ι., Τσίνας Δ., (2005). «Συστήματα Ποιότητας και Πιστοποίηση Πρωτογενούς Παραγωγής (σύμφωνα με τις Αρχές Ορθής Γεωργικής Πρακτικής και Ολοκληρωμένης Διαχείρισης καλλιεργειών)» σε ημερίδα του ΤΕΕ με θέμα «Νέες τεχνολογίες στη γεωργική παραγωγή και την αγροτική ανάπτυξη», Αθήνα.
22. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 867/2008, «Λεπτομέρειες εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1234/2007 του Συμβουλίου όσον αφορά τις οργανώσεις ελαιουργικών φορέων, τα οικεία προγράμματα εργασίας και τη χρηματοδότησή τους».



23. Κατσικόπουλος Κ., (2008). «Ποιότητα και Ασφάλεια Προϊόντων», Περιοδικό TUV Times, Αφιέρωμα στα Τρόφιμα, Ιούνιος 2008, Τεύχος 5
24. Κέφης Β.Ν., (2005). «Διοίκηση Ολικής Ποιότητας, Θεωρία και Πρότυπα», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
25. Κυριαζή Ν., (1999). «Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών», Εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, Αθήνα.
26. Κυριαζή Ν., (2004). «Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών», Επιστημονικές Εκδόσεις, Αθήνα.
27. Κυριτσάκης Α., (1988). «Βιολογικές και Άλλες Ιδιότητες του Ελαιολάδου», Agricultural Cooperative Editions, Θεσσαλονίκη..
28. Κυριτσάκης Α., (2007), «Ελαιόλαδο συμβατικό και βιολογικό,βρώσιμη ελιά-πάστα ελιάς», Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
29. Λογοθέτης Ν., (1992). «Μάνατζμεντ Ολικής Ποιότητας», Prentice Hall International (UK) Ltd.
30. Μάτσας Ι., (2000). «Η συμβολή του ΕΛΟΤ στην ποιότητα», εισήγηση από ημερίδα που διοργανώθηκε στο πλαίσιο της Εβδομάδας Ποιότητας 2000.
31. Νέλλας Ε., (2009). «Ανάλυση δεδομένων με χρήση του πακέτου SPSS για WINDOWS», Τεύχος σημειώσεων για το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και Διαχείρισης του Αγροτικού Χώρου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
32. Οδηγία 93/43 ΕΟΚ
33. Οικονόμου Γ., (2002). «Το Νέο Κοινοτικό Πλαίσιο και οι αναγκαίες προσαρμογές του», Εισήγηση σε Ημερίδα, Μυτιλήνη.
34. Παπαδοπούλου Π., (1997). «HACCP και διασφάλιση ποιότητας στη βιομηχανία τροφίμων», Χημικά Χρονικά 6.
35. Παρασκευόπουλος Ι. Ν., (1993). «Στατιστική εφαρμοσμένη στις επιστήμες της συμπεριφοράς», Αθήνα.
36. Πιτσικά Μ., (1996). «Πιστοποίηση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας ISO 9001 EN 29000», Τεχνικά Χρονικά, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1996.
37. Πολυράκης Γ. Θ., (2003). «Περιβαλλοντική Γεωργία», Εκδόσεις Ψύχαλου, Θεσσαλονίκη.
38. Ποντίκης Κ., (2000). «Ειδική Δενδροκομία, Ελαιοκομία», Έκδοση Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών.
39. Ποντίκης, Κ., (1992). «Ελαιοκομία», Εκδόσεις Σταμούλη, Πειραιάς.

40. Πουλοβασίλης Α., (1999). «Το ISO 9000 εξασφαλίζει μια ανοδική πορεία». Ειδική έκδοση της εφημερίδας "Το Κέρδος", Απρίλιος 1999.
41. Ράντσιος Α.Τ., (1995). Σεμινάριο: «Διασφάλιση Ποιότητας και Υγιεινής Τροφίμων / Γενικές Αρχές/HACCP- ISO 9000», Θέμα: «Γενικά Νομοθετικό Πλαίσιο».
42. Ρούμπος, Ι. (2001). «Ολοκληρωμένη Παραγωγή αγροτικών προϊόντων», Περιοδικό Γεωπονικά, τεύχος 391.
43. Σαντοριναίου Ε., Κουτσούρης Α. και Νέλλας Ε., (2011). «Η διάδοση της βιολογικής γεωργίας: Η περίπτωση του Νομού Βοιωτίας» στο Πρακτικά 11<sup>ου</sup> Πανελληνίου Συνεδρίου Αγροτικής Οικονομίας, Εκδόσεις Γράφημα, σ. 507-520.
44. Σημαντηράκης, Β., Λυκούδη Μ., (2001). «Ελιά- η καλλιστέφανος», Εκδόσεις Έφεσος, Αθήνα.
45. Τερζάκης Δ., (1999). «Στατιστική των επιχειρήσεων. Με εφαρμογές στον τομέα του τουρισμού», Εκδόσεις INTERBOOKS, Αθήνα.
46. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, (1993). «Ένταξη του ISO στην Ελληνική Κατασκευαστική Βιομηχανία», Μελέτη από Ομάδα Συγγραφέων, Γραφείο Τεκμηρίωσης, Αθήνα.
47. Τζαβάρα Ε., (2008). «Η υλοποίηση της εθνικής στρατηγικής για το ελαιόλαδο και την επιτραπέζια ελιά σε σχέση με τους σκοπούς και στόχους των επιχειρησιακών προγραμμάτων του Κανονισμού 867/2008» στο Συνέδριο που διοργάνωσε η εταιρεία Foodstandard με θέμα: «Η δημιουργία νέου μείγματος marketing για τα ελληνικά ελαιοκομικά προϊόντα και στρατηγική επικοινωνίας», Αθήνα.
48. Τζιά Κ., (1994). «Γενικές Αρχές Ποιότητας – Ποιότητα Τροφίμων», ΕΜΠ, Αθήνα.
49. Τζόγιος Α., (1995). «Η στρατηγική σημασία της ανάπτυξης των συστημάτων διασφάλισης ποιότητας από τις ελληνικές επιχειρήσεις - ποιότητα και διοίκηση», Τεχνικά Χρονικά, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1995..
50. Τζωρτζάκης Κ., Τζωρτζάκη Α., (1996). «Μάρκετινγκ, η ελληνική προσέγγιση, Αρχές, στρατηγικές, εφαρμογές», Εκδόσεις ROSILI, Αθήνα.
51. Τσακνής Γ., (2009). «Διασφάλιση Ποιότητας Τροφίμων», Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα.

52. Τσιότρας Κ., (1995). «Διοίκηση Ολικής Ποιότητας», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
53. ΥΠ.Α.Α.Τ., Γενική Γραμματεία Αγροτικής Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων, Διεύθυνση Αγροτικής Πολιτικής και Τεκμηρίωσης (2010). «Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, Έλεγχος Υγείας της Κ.Α.Π.», Ενημερωτικός Οδηγός, Αθήνα.
54. Υπουργική απόφαση 487, (ΦΕΚ Β' 1219)
55. Φλωρίδης Α.Π., (1995). Σεμινάριο: Διασφάλιση Ποιότητας και Υγιεινής Τροφίμων/Γενικές Αρχές/HACCP-ISO 9000. Θέμα: Η εφαρμογή των προτύπων ISO-9000 στην αρτοποιηχανία.
56. Φωτόπουλος Χ., Μάττας Κ., Χρυσοχοϊδης Γ., (1999). «Ελληνικά Αγροτικά Προϊόντα: η νέα Στρατηγική για Ανταγωνιστικό Πλεονέκτημα, Τα Μεσογειακά Αγροτικά Προϊόντα και το μέλλον των Μηχανισμών Στήριξης τους», ΕΘΙΑΓΕ, ΙΓΕΚΕ, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ, Αθήνα.
57. Χρήστου Ε., (1999). «Έρευνα Τουριστικής Αγοράς», Εκδόσεις INTERBOOKS, Αθήνα.

## ΞΕΝΗ

1. Adams C.E., (1990). “ Use of HACCP in Meat and Poultry Inspection”, *Food Technology*, 44(5):169-170.
2. Aggelousis G., Lalas S., (1997). “Quality changes of selected vegetable oils during frying of doughnuts”, *La Rivista Italiana Delle Sostanze Grasse*, LXXIV, 559-565.
3. Boskou, D., (1996). “Olive oil – Chemistry and technology”, AOCS Press, United States.
4. British Standards Institution, (1992). “Total Quality management. Part 1: Guide to management principles part 1”.
5. CAC/RCP 1-1969 (Rev. 4-2003) Recommended International Code of Practice-General Principles of Food Hygiene.
6. Casares R., (1969). “La digestibilidad del aceite de olive”, International Congress on the biological value of olive oil. Lucca Italy, Minerva Medica Torino.
7. Christakis G., Fordyce M. K., Kurtz C.S., (1980). “The biological aspects of olive oil”, Proceedings on the third International Congress on the biological value of olive oil, Έκδοση Ι.Υ.Ε. Χανίων σε συνεργασία με το Διεθνές Συμβούλιο Ελαιόλαδου, Χανιά-Κρήτη.
8. Christakis G., Fordyce M. K., Kurtz C.S., (1982). “The biological and medical aspects of olive oil”, a review paper, International Olive Oil Council, Madrid, Spain.
9. Codex (1997). Hazard Analysis and Critical Control Point (HACCP) Guidelines for its application, Codex Alimentarius Commission.
10. Codex Alimentarius (2009). Basic Text, 4th edition, FAO/ WHO.
11. Codex Alimentarius Commission, Joint FAO/WHO Food Standards Programme, Codex Committee on Food Hygiene (1994). Consideration of the draft revised International Code of Practice – General Principles of Food Hygiene, 27th session, Washington, D.C.
12. Crosby P. B., (1979). “Quality is free”, McGraw - Hill, New York.
13. Deming W. E., (1986). “Out of Crisis”, Massachusetts Institute of Technology. Center of Advanced Engineering Study, Cambridge, MA.

14. Drucker P.F., (1985). "The Practice of Innovation", Innovation and Entrepreneurship Practice and Principles, Harper & Row, New York.
15. Early R., (1995). "Guide to Quality Management Systems for the Food Industry", Blackie Academic & Professional, imprint of Chapman & Hall, London.
16. EC2 (Eurosciences Communication και Ινστιτούτο Ερευνών), (2001). European Olive Oil Medical Information Library, φύλλο πληροφοριών αριθμός 5.
17. Eves A., Dervisi P., (2005). "Experiences of the implementation and operation of hazard analysis critical control points in the food service sector", Hospitality Management, Vol. 24, p 3-19.
18. Fedeli E., (1977). "Lipids of olives. Progress in the Chemistry of Fats and other Lipids", Pergamon press, Great Britain.
19. Gavin. R.F., Brent R., (1991). "Measuring service qualities in the travel and tourism industry", Journal of Travel Research, fall.
20. Gehani R. R., (1993). "Quality value-chain: A meta-synthesis of frontiers of quality movement", Academy of Management Executive,7.
21. Gidarakou I., Kazakopoulos L., Koutsouris A., (2008). "Tracking empowerment and participation of young women farmers in Greece", in: Idiko Asztalos Morell and Bettina Bock (eds), "Gender Regimes, Citizen participation and rural restructuring", Elsevier, p.p. 143-166.
22. Gould W. A., (1992). "Total Quality Management for the Food Industries", CTI Publications Inc., Baltimore, Maryland.
23. Grawford M.A., Diupy P., Slevens P., (1980). "The role of dietary fats in the preparation for pregnancy, for foetal and neonate development", Proceedings of the third international Congress on the biological value of olive oil, Έκδοση I.Y.E. Χανίων σε συνεργασία με το Διεθνές Συμβούλιο Ελαιόλαδου, Χανιά-Κρήτη.
24. Guidance document on the implementation of procedures based on the HACCP principles, and on the facilitation of the implementation of the HACCP principles in certain food businesses (2005). European Commission.
25. Harman D., (1980). "Free radical theory of aging effect of dietary fat on lipid composition and function of the brain", Proceedings of the third

- International Congress on the biological value of olive oil, Εκδόση I.Y.E. Χανίων σε συνεργασία με το Διεθνές Συμβούλιο Ελαιόλαδου, Χανιά-Κρήτη.
26. Hoyle D., (1996). "ISO 9000: Quality System Assessment Handbook", Butterworth-Heinemann, Linacre House, Jordan Hill, Oxford.
  27. Hurley J., (1919). "The tree, the olive the oil in the old and new world", Trustee Albany College of pharmacy, Trustee of Ray Brook, Tubercular Sanitarium Member State of Pharmacy.
  28. Huss H.H., Jakobsen M., Liston J., (1992). "Quality Assurance in the Fish Industry. Developments in Food Science", Elsevier Science Publishers, p.p. 501-508, 515-531.
  29. International Commission on Microbiological Specifications for Foods (ICMSF), (1988). "Microorganisms in foods 4: application of the hazard analysis critical control point (HACCP) system to ensure microbiological safety and quality", Blackwell Scientific Publications, Oxford.
  30. Ishikawa K.,(1989). "Introduction to Quality Control", Chapman & Hall, London.
  31. ISO 8402:1986, Quality Management and quality assurance-Vocabulary
  32. Jacobsen M., Nielsen A., (1991). "Quality Management a Prerequisite in the International Food and Beverage Industry. Analysis and Control".
  33. Jones J.M., (1993). "Food Safety", Second printing, Eagan Press, St. Paul, Minnesota.
  34. Juran J. M., (1992). "Juran on Quality by Design: The New Steps from Planning Quality into Goods and Services", Free Press, New York.
  35. Juran J.M., Gryna F.M., (1988). "Juran's Quality Control handbook", 4th Edition, McGraw-Hill Book Company, New York.
  36. Kiritsakis A and Dugan L.R., (1985). "Studies in photooxidation of olive", Journal of the American Oil Chemists' Society, Volume 62, Number 5.
  37. Lamprecht .L., (1992). "ISO 9000 preparing for registration", Milwaukee, WI, ASQC Quality Press.
  38. Meegan S.T., Taylor W.A., (1997). "Factors influencing a successful transition from ISO 9000 to TQM: the influence of understanding and motivation", International Journal of Quality and Reliability Management, Vol. 14, No. 2/3.

39. Motwani J., Kumar A., Cheng C.H., (1996). "A roadmap to implementing ISO 9000", *International Journal of Quality and Reliability Management*, Vol. 13, No.1.
40. NACMCF HACCP Guidelines, (1997). Hazard Analysis and Critical Control Point Principles and Application Guidelines.
41. Osteroth D., (1991). "Taschenbuch für Lebensmittelchemiker und technologen", Band 2, Springer Verlag, Berlin.
42. Pierson M.D., Corlett D.A., (1992). "HACCP – Principles and Applications", Chapman & Hall, New York/ London.
43. Pizam A., (1994). "Planning a tourism research investigation". In J. R. Brent Ritchie and C.R. Goeldner (Eds.), "Travel Tourism and Hospitality Research", John Wiley & Sons, Inc, New York, p.p.91-104.
44. Ratledge C., (1984). "Microbial conversions of alkanes and fatty acids", *Journal of the American Oil Chemists' Society*, 61, 447-453.
45. Reed R., Lemak J.D. Montgomery C.J., (1996). "What do you want your TQM Process to accomplish?", *Chemtech* (6).
46. Shank F.R., (1991). "The National Advisory Committee on Microbiological Criteria for Foods", *Food Technology* 45(4):142
47. Singels J., Ruel G., Van de Water H., (2001). "ISO 9000 series - Certification and performance", *International Journal of Quality and Reliability Management*, Vol. 18, No.1.
48. Stevenson K.E., (1990). "Implementing HACCP in the Food Industry", *Food Technology*, 44(5):179-180.
49. Surak J. G., Wilson S., (2007). "The certified HACCP auditor handbook. ASQ Food, Drug and Cosmetic Division", Quality Press, U.S.A.
50. Tsaknis J., Spiliotis V., Lalas S., Gergis V., Dourtoglou V., (1999). "Quality changes of Moringa oleifera, variety Mbololo of Kenya, seed oil during frying", *Grasas Y Aceites*, 50 (1), 37-48.
51. Tsiotras G., Gotzamani K., (1996). "ISO 9000 as an entry key to TQM: the case study of Greek industry", *International Journal of Quality and Reliability Management*, Vol. 13, No 4.
52. Zeithaml V., Parasuraman A., Berry L., (1990). "Delivering Quality Service: Balancing Customer Perceptions and Expectations", Free Press, N.York.

53. Zhu Z. and Scheuermann L., (1999). "A comparison of quality programmes: Total quality management and ISO 9000", Total quality management, Vol. 10, No.2.
54. Zschaler R., (1991). "Hilfsmittel zur Qualitätssicherung (GMP, HACCP und GLP)", Brauere und Getraenke Rundschau, 102(5/6): 97-100.



## ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

1. **AGRONEWS:** <http://www.agronews.gr>
2. **CODEX ALIMENTARIUS:** <http://www.codexalimentarius.net>
3. **EUROPEAN INSPECTION AND CERTIFICATION COMPANY S.A. (EUROCERT):** <http://www.eurocert.gr>
4. **FOOD AND AGRICULTURAL ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS (FAO):** <http://www.fao.org>
5. **FOODSTANDARD:** <http://www.foodstandard.gr>
6. **INTERNATIONAL OLIVE COUNCIL:**  
<http://www.internationaloliveoil.org>
7. **WIKIPEDIA:** <http://www.wikipedia.org>
8. **WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO):** <http://www.who.int>
9. **ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΑΠΙΣΤΕΥΣΗΣ Α.Ε. (Ε.ΣΥ.Δ):**  
<http://www.esyd.gr>
10. **ΕΛΙΑ ΚΑΙ ΕΛΑΙΟΛΑΔΟ:** <http://www.elaiolado.gr>
11. **ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ (ΕΛ.ΣΤΑΤ.):** <http://www.statistics.gr>
12. **ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ (ΕΛΟΤ):**  
<http://www.elot.gr>
13. **ΕΝΙΑΙΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΡΟΦΙΜΩΝ (ΕΦΕΤ):**  
<http://www.efet.gr>
14. **ΕΝΩΣΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ – ΚΑΛΑΜΑΤΑ:** <http://www.messiniaunion.gr>
15. **ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ (EUROPA):** <http://europa.eu>
16. **ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ & ΕΠΙΒΛΕΨΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ (AGROCERT):** <http://www.agrocert.gr>
17. **ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΩΝ (ΥΠ.Α.Α.Τ.):** <http://www.minagric.gr>

## **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α**

**Ερωτηματολόγιο ελαιοπαραγωγών που εφαρμόζουν το Σύστημα  
Ολοκληρωμένης Διαχείρισης**



**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**  
**ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών**  
**«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου»**

**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ**

Δήμος :.....

Δημοτικό διαμέρισμα :.....

Αριθμός ερωτηματολογίου :.....

Ημερομηνία συμπλήρωσης :.....

ΑΘΗΝΑ 2011

**ΕΝΟΤΗΤΑ Α: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ**  
**ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ**

1. Φύλο

1. Άντρας

2. Γυναίκα

2. Ηλικία ..... ετών

3. Ποιά η οικογενειακή σας κατάσταση;

1. Ανύπαντρος/η

3. Χωρισμένος/η

2. Παντρεμένος/η

4. Χήρος/α

4. Επίπεδο εκπαίδευσης:

1. Καμία ή κάποιες τάξεις του δημοτικού

2. Απόφοιτος Δημοτικού

3. Απόφοιτος Γυμνασίου

4. Απόφοιτος Λυκείου

5. Απόφοιτος Ανώτατης ή Ανώτερης σχολής

5. Απασχόληση:

Κύρια Απασχόληση Αρχηγού	Δευτερεύουσα Απασχόληση Αρχηγού	Εισοδήματα από άλλη αμοιβόμενη απασχόληση των μελών της οικογένειας

6. Το ετήσιο οικογενειακό σας εισόδημα είναι κυρίως από:

1. Τη γεωργία

2. Εξωγεωργική απασχόληση

## ΕΝΟΤΗΤΑ Β: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

7. Πόσα συνολικά στρέμματα εκμεταλλεύεστε (δικά σας και ενοικιαζόμενα);

1. Ιδιότητα.....

2. Ενοικιαζόμενα.....

8. Διάρθρωση παραγωγής

1. Φυτική Παραγωγή

Είδος Καλλιέργειας	Στρέμματα

Σύνολο Στρεμμάτων	
-------------------	--

2. Ζωϊκή Παραγωγή

Είδος Ζώου	Αριθμός Κεφαλών

9. Το εισόδημα από τη γεωργική παραγωγή προέρχεται:

1. Μόνο από τη φυτική παραγωγή
2. Μόνο από την κτηνοτροφική παραγωγή
3. Περισσότερο από τη φυτική παραγωγή
4. Περισσότερο από την κτηνοτροφική παραγωγή

10. Ποιο είναι κατά προσέγγιση το οικογενειακό εισόδημα που λαμβάνετε ετησίως από τη γεωργική ενασχόληση στην εκμετάλλευσή σας (συμπεριλαμβανομένων των επιδοτήσεων);

1. Έως 10.000 €                       3. Άνω των 20.000 €   
 2. 10.000 - 20.000 €

**ΕΝΟΤΗΤΑ Γ: ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΜΦΩΝΑ  
 ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΟΥ AGRO 2**

11. Πιστοποιημένη παραγωγή (κατά AGRO 2 και μη)

Είδος	Στρέμματα / Κιλά / Αριθμός Κεφαλών	Είδος Πιστοποίησης (π.χ. Agro, ΠΟΠ, βιολογική γεωργία κλπ.)	Έτος Έναρξης

12. Πώς ενημερωθήκατε για το σύστημα της πιστοποίησης των γεωργικών προϊόντων με βάση το πρότυπο του AGRO 2, ποιες οι πηγές ενημέρωσης (αναφέρετε τις τρεις σημαντικότερες κατά σειρά προτεραιότητας);

1. Νομαρχιακή Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης (Γεωπόνος Δημοσίου)   
 2. Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις (π.χ. Ενώσεις Συνεταιρισμών)   
 3. Αναπτυξιακή Εταιρεία   
 4. Γραφείο Δημοτικού Διαμερίσματος   
 5. ΜΜΕ (Ραδιόφωνο, Τηλεόραση, Εφημερίδα)   
 6. Καφεενείο   
 7. Ιδιώτης Γεωπόνος   
 8. Άλλο (.....)

13. Ποιοι λόγοι σας παρακίνησαν περισσότερο να εφαρμόσετε ένα σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης σύμφωνα με το πρότυπο του AGRO 2; (αναφέρετε τους τρεις σημαντικότερους κατά σειρά προτεραιότητας);

1. Οικονομικοί (Καλύτερη διάθεση παραγωγής, τιμής, κλπ)
2. Εξασφάλιση επιδοτήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ποιοτικό παρακράτημα)
3. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παραγωγή ασφαλών/υγιεινών προϊόντων, η προστασία της υγείας των καταναλωτών
4. Η ευαισθησία για την προστασία του περιβάλλοντος
5. Η επιρροή από άλλους παραγωγούς οι οποίοι πιστοποιούν τις παραγωγές τους
6. Η αυξανόμενη τάση των τυποποιητών/μεταποιητών να προτιμούν περισσότερο τις παραγωγές οι οποίες έχουν πιστοποιηθεί
7. Άλλο (.....)

14. Ποια πλεονεκτήματα πιστεύετε ότι υπάρχουν από την πιστοποίηση της γεωργικής σας παραγωγής μέσω μιας Ομάδας Παραγωγών; (να συμπληρώσετε σε όσα συμφωνείτε)

1. Θεωρείτε πιο εύκολη την διαδικασία
2. Η ομάδα παραγωγών έχει μεγαλύτερη διαπραγματευτική δύναμη
3. Καλύτερη προώθηση προϊόντων (μείωση κόστους)
4. Άλλο (.....)

15. Πώς εμπορεύεστε τα πιστοποιημένα προϊόντα (ελιές, ελαιόλαδο);

1. Τα πουλάτε όπως και τα συμβατικά
2. Τα πουλάτε ως πιστοποιημένα αποκομίζοντας υψηλότερη τιμή

16. Με ποιο τρόπο εμπορεύεστε τα προϊόντα (ελιές, ελαιόλαδο);

1. Μόνος σας
2. Μέσω ομάδας παραγωγών
3. Μέσω συνεταιρισμού
4. Μέσω ελαιοτριβείου
5. Άλλο (.....)

17. Είναι πιο εύκολη η εμπορία των πιστοποιημένων από ό,τι των συμβατικών γεωργικών προϊόντων ;

1. Ναι  2. Όχι

18. Πείτε μας την άποψή σας σχετικά με τα θετικά και τα αρνητικά σημεία στην πώληση των πιστοποιημένων προϊόντων:

Θετικά	Αρνητικά
ΔΕΝ ΕΧΩ ΓΝΩΜΗ	ΔΕΝ ΕΧΩ ΓΝΩΜΗ

19. Εκτός από την ελαιοκαλλιέργεια εφαρμόζετε το σύστημα της ολοκληρωμένης διαχείρισης, με βάση το πρότυπο του AGRO 2, και σε άλλου είδους καλλιέργειες;

1. Ναι, ποιες; (.....)   
2. Όχι

20. Σε τι ποσοστό της γεωργικής σας εκμετάλλευσης εφαρμόζετε το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης:

1. Έως 25%  2. 25% - 50%  3. 50% - 75%  4. 75% και άνω

21. Πώς επηρεάστηκε ο προσανατολισμός της γεωργικής εκμετάλλευσης με τη συμμετοχή σας στο Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης;

1. Αλλαγή καλλιεργειών  2. Παρέμεινε ως έχει



22. Συγκρίνοντας την παραγωγή πριν την πιστοποίηση (με βάση το πρότυπο του AGRO 2) και τώρα, βαθμολογήστε τα παρακάτω με: (1=ΚΑΘΟΛΟΥ, 2=ΛΙΓΟ, 3=ΑΡΚΕΤΑ, 4=ΠΟΛΥ, 5=ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ)

1. Μείωση κόστους παραγωγής
2. Διεύρυνση του μεριδίου στην αγορά (περισσότερη ζήτηση), λόγω ασφαλών/ποιοτικών προϊόντων και περιβαλλοντικής ευαισθησίας
3. Αυξημένη τιμή πώλησης του προϊόντος
4. Περισσότερη παραγωγή/στρέμματα
5. Άλλο(.....)

23. Γνωρίζετε τα καθήκοντα και το ρόλο του επιβλέποντα γεωτεχνικού για την εκμετάλλευσή σας (σύμφωνα με τις απαιτήσεις του προτύπου AGRO 2);

1. Ναι  2. Όχι

24. Συνεργάζεστε συχνά μαζί του και πόσο;

Φορές το μήνα..... Φορές το χρόνο.....

25. Περιγράψτε τις αρμοδιότητες του επιβλέποντα γεωτεχνικού στη λειτουργία της γεωργικής σας εκμετάλλευσης:

.....  
 .....  
 .....

26. Έχετε ενημερωθεί από τον επιβλέποντα γεωπόνο για τους παρακάτω κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής που πρέπει να εφαρμόζετε;

ΚΩΔΙΚΕΣ ΟΡΘΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ	ΝΑΙ ΠΡΟΦΟΡΙΚΩΣ	ΝΑΙ ΓΡΑΠΤΩΣ	ΟΧΙ
Πολλαπλασιαστικό υλικό			
Διαχείριση του εδάφους			
Ορθή εφαρμογή των καλλιεργητικών φροντίδων			
Ορθή εφαρμογή φυτοπροστασίας της καλλιέργειας			
Ορθή εφαρμογή λίπανσης της καλλιέργειας			
Ορθή εφαρμογή άρδευσης της καλλιέργειας			
Συγκομιδή και μετασυλλεκτικοί χειρισμοί			
Διαχείριση ρύπων			
Περιβάλλον και βιοποικιλότητα			
Υγεία, ασφάλεια και κατάρτιση των εργαζομένων			

27. Αν ναι, σε τι βαθμό τους εφαρμόζετε; (1=ΚΑΘΟΛΟΥ, 2=ΛΙΓΟ, 3=ΑΡΚΕΤΑ, 4=ΠΟΛΥ, 5=ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ)

- |   |                          |
|---|--------------------------|
| 1. Πολλαπλασιαστικό υλικό                         | <input type="checkbox"/> |
| 2. Διαχείριση του εδάφους                         | <input type="checkbox"/> |
| 3. Ορθή εφαρμογή των καλλιεργητικών φροντίδων     | <input type="checkbox"/> |
| 4. Ορθή εφαρμογή φυτοπροστασίας της καλλιέργειας  | <input type="checkbox"/> |
| 5. Ορθή εφαρμογή λίπανσης της καλλιέργειας        | <input type="checkbox"/> |
| 6. Ορθή εφαρμογή άρδευσης της καλλιέργειας        | <input type="checkbox"/> |
| 7. Συγκομιδή και μετασυλλεκτικοί χειρισμοί        | <input type="checkbox"/> |
| 8. Διαχείριση ρύπων                               | <input type="checkbox"/> |
| 9. Περιβάλλον και βιοποικιλότητα                  | <input type="checkbox"/> |
| 10. Υγεία, ασφάλεια και κατάρτιση των εργαζομένων | <input type="checkbox"/> |

28. Πόσα άτομα από την οικογένειά σας απασχολούνται στη γεωργική σας εκμετάλλευση; (συμπεριλαμβανομένου εσάς)

Άτομα.....

29. Χρησιμοποιείτε έμμισθο εργατικό δυναμικό;

- |        |                          |        |                          |
|--------|--------------------------|--------|--------------------------|
| 1. Ναι | <input type="checkbox"/> | 2. Όχι | <input type="checkbox"/> |
|--------|--------------------------|--------|--------------------------|

30. (Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι όχι συνέχισε στην ερώτηση 34) Η πολιτική που ακολουθεί η γεωργική εκμετάλλευση είναι γνωστή και κατανοητή από το προσωπικό που απασχολείτε σε αυτήν;

- |                               |                          |
|-------------------------------|--------------------------|
| 1. Ναι                        | <input type="checkbox"/> |
| 2. Όχι, γιατί; (.....)        | <input type="checkbox"/> |
| 3. Σχεδόν Ναι, γιατί; (.....) | <input type="checkbox"/> |
| 4. Σχεδόν Όχι, γιατί; (.....) | <input type="checkbox"/> |

31. Υπάρχουν δυσарέσκειες από το προσωπικό σε ότι έχει να κάνει με την εφαρμογή των απαιτήσεων του προτύπου;

- |        |                          |        |                          |               |                          |
|--------|--------------------------|--------|--------------------------|---------------|--------------------------|
| 1. Ναι | <input type="checkbox"/> | 2. Όχι | <input type="checkbox"/> | 3. Δε γνωρίζω | <input type="checkbox"/> |
|--------|--------------------------|--------|--------------------------|---------------|--------------------------|

32. Αν ναι, γιατί;
1. Είναι δύσκολη/απαιτητική η εργασία τους σύμφωνα με το πρότυπο
  2. Τους δυσκολεύει η πολλή γραφειοκρατική δουλειά (πολλά αρχεία κτλ)
  3. Άλλο (.....)

33. Πως αντιμετωπίζονται οι δυσαρέσκειες αυτές από εσάς, ως υπευθύνου της γεωργικής εκμετάλλευσης;

.....

.....

.....

34. Τηρείτε τα αρχεία που απαιτεί το πρότυπο;
1. Ναι
  2. Όχι

35. Αναφέρετε ποια αρχεία συμπληρώνετε ο ίδιος:

1	
2	
3	
4	

36. Έχει γίνει εκπαίδευση δική σας και των εργαζομένων όσον αφορά τις απαιτήσεις εφαρμογής του προτύπου;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΔΙΚΗ ΜΟΥ		
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ		

37. Ποιος πραγματοποίησε τις συγκεκριμένες εκπαιδεύσεις;

.....

38. Σας έχει γίνει ποτέ έλεγχος από το Φορέα Πιστοποίησης;

1. Ναι

2. Όχι

39. (Αν η απάντηση στην προηγούμενη ερώτηση είναι όχι συνέχισε στην ερώτηση 44)

Σημειώστε πόσες φορές σας επιθεώρησαν τα τελευταία 3 χρόνια:

ΕΛΕΓΧΟΙ	ΦΟΡΕΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΕΝΟΙ	
ΑΙΦΝΙΔΙΑΣΤΙΚΟΙ	

40. Πως θα κρίνατε τους ελέγχους που πραγματοποιούνται από τους Φορείς Πιστοποίησης;

1. Αυστηροί

3. Κανονικοί

2. Σχετικά αυστηροί

4. Χαλαροί

41. Σας έχει τύχει να προβείται σε διορθωτικές ενέργειες , λόγω αστοχιών που διαπιστώθηκαν ύστερα από έλεγχο του Φορέα Πιστοποίησης;

1. Ναι

2. Όχι

42. Αν ναι, τι αφορούσαν αυτές;

.....

43. Έχει ποτέ αποβληθεί μέρος ή όλη η παραγωγή , λόγω μη συμμόρφωσης στις απαιτήσεις του προτύπου; Αν ναι, για ποιο λόγο και πως χειριστήκατε τη συγκεκριμένη παραγωγή;

.....

.....

44. Έχετε καθορίσει διαδικασίες εσωτερικής επιθεώρησης ώστε να τηρούνται τα κριτήρια του προτύπου;

1. Ναι, ποιες; (.....)
2. Όχι

45. Τα αρχεία που τηρείτε πιστεύετε ότι:

1. Είναι χρήσιμα
2. Είναι χρήσιμα αλλά πολλά
3. Δεν είναι χρήσιμα

46. Ποια είναι τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίσατε στην αρχή της εφαρμογής του συστήματος Πιστοποίησης, με βάση το πρότυπο του AGRO 2; (να συμπληρώσετε σε όσα συμφωνείτε)

1. Εξοικείωση με την τήρηση εγγράφων
2. Συμμετοχή στις εκπαιδεύσεις
3. Δυσκολία κατανόησης των απαιτήσεων
4. Άλλο (.....)

47. Ποιες είναι κατά τη γνώμη σας οι κυριότερες δυσκολίες που έχετε αντιμετωπίσει και αντιμετωπίζετε στη διαδικασία της πιστοποίησης της γεωργική σας παραγωγής (κατά AGRO 2); (βαθμολογείστε το καθένα με 1=ΚΑΜΙΑ, 2=ΜΙΚΡΗ, 3=ΜΕΤΡΙΑ, 4=ΜΕΓΑΛΗ, 5= ΠΟΛΥ ΜΕΓΑΛΗ)

A/A	ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	ΣΧΟΛΙΑ
1.	Προσαρμογή, διάθεση των εργαζομένων να εφαρμόσουν το σύστημα στο μέρος που τους αφορά		
2.	Δυσκολίες στην εφαρμογή των απαιτήσεων για τη περιβαλλοντική προστασία		
3.	Δυσκολίες στην εφαρμογή των απαιτήσεων που έχουν σχέση με τη φυτοπροστασία		
4.	Δυσκολίες στην εφαρμογή των καλλιεργητικών φροντίδων		
5.	Δυσκολίες στη διαχείριση των ρύπων		
6.	Δυσκολίες στη διαχείριση του εδάφους		
7.	Δυσκολίες στην άρδευση		
8.	Δυσκολίες στη λίπανση		
9.	Δυσκολίες στη συγκομιδή και τους μετασυλλεκτικούς χειρισμούς		
10.	Δυσκολίες στην εφαρμογή των απαιτήσεων για την υγεία, ασφάλεια και κατάρτιση των εργαζομένων		
11.	Υπερβολική γραφειοκρατία που απαιτείται μέχρι η γεωργική εκμετάλλευση να λάβει το πιστοποιητικό της		
12.	Υπερβολικά γραφειοκρατικό σύστημα (πλήθος αρχείων, ενημερώσεων, εγγράφων κτλ)		
13.	Δυσκολίες στην παροχή αναγκαίας βοήθειας από τον επιβλέποντα γεωτεχνικό		
14.	Άλλο		

48. Πώς κρίνετε το κόστος πιστοποίησης;

- |               |                          |           |                          |
|---------------|--------------------------|-----------|--------------------------|
| 1. Πολύ υψηλό | <input type="checkbox"/> | 3. Μέτριο | <input type="checkbox"/> |
| 2. Υψηλό      | <input type="checkbox"/> | 4. Χαμηλό | <input type="checkbox"/> |

49. Πώς κρίνετε το χρόνο διάρκειας ισχύος του πιστοποιητικού σήματος; (3 έτη);

1. Μεγάλο  2. Κανονικό  3. Μικρό

50. Μιλήστε για τα θετικά και τα αρνητικά της πιστοποίησης σύμφωνα με το πρότυπο του AGRO 2:

ΘΕΤΙΚΑ	ΑΡΝΗΤΙΚΑ

51. Στο μέλλον:

	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΙΣΩΣ	ΣΧΟΛΙΑ
Θα συνεχίσετε να πιστοποιείτε την παραγωγή σας;				
Θα προχωρήσετε και σε πιστοποίηση κι άλλων καλλιεργειών; Αν ναι ή ίσως, σε ποιες;				
Θα εφαρμόσετε άλλα πρότυπα; κι αν ναι ή ίσως ποια και σε ποια προϊόντα;				

52. Θα προτείνατε σε κάποιο άλλο παραγωγό να εφαρμόσει το Σύστημα της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και να πιστοποιήσει την παραγωγή του με βάση το πρότυπο του AGRO 2;

1. Ναι  2. Όχι  3. Ίσως

53. Ποια είναι η τάση που επικρατεί; Δείχνουν κι άλλοι παραγωγοί να ενδιαφέρονται να μπουν σε προγράμματα πιστοποίησης;

1. Ναι  3. Δε γνωρίζω   
2. Όχι

54. Αν ναι, ποια είναι αυτά;

.....

.....



## **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β**

**Βοήθημα ερωτηματολογίου ποιοτικής συνέντευξης (aide-mémoire) στο  
Διευθυντή της Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας**

I. Ερωτήσεις που αφορούν την πιστοποίηση στην πρωτογενή παραγωγή με βάση το πρότυπο του AGRO 2.

1. Εκπαιδευτήκατε ή λάβατε κάποια σεμινάρια για την ενασχόλησή σας και κυρίως την επίβλεψη από μέρους σας διαδικασιών του AGRO 2; Πώς οριστήκατε σε αυτή τη θέση που είστε;
2. Ποια διαδικασία ακολουθήθηκε για να εισχωρήσουν οι αγρότες στο Σ.Ο.Δ.; Υπήρχαν αντιδράσεις;
3. Είναι εύκολο να καταλάβει τις απαιτήσεις του προτύπου AGRO 2 ο παραγωγός και να τις εφαρμόσει; Εφαρμόζουν κατά γράμμα αυτά τα οποία ορίζει το πρότυπο;
4. Οι επιβαλλόμενοι έλεγχοι πραγματοποιούνται; Συνήθως τι παρατηρήσεις προκύπτουν;
5. Ποιες κατά τη γνώμη σας είναι οι κυριότερες δυσκολίες στην εφαρμογή του προτύπου και πώς μπορούν να αντιμετωπιστούν;
6. Διατυπώστε τα πλεονεκτήματα της πιστοποίησης κατά AGRO 2.
7. Πιστεύετε ότι η πιστοποίηση κατά AGRO 2 θα έχει διάρκεια; Υπάρχει τάση να εισχωρήσουν κι άλλοι παραγωγοί στην Ομάδα Παραγωγών; Πιστεύετε ότι οι παραγωγοί θα εφαρμόσουν το AGRO 2 και σε άλλες καλλιέργειες; Αν ναι, ποιες;

II. Ερωτήσεις που αφορούν την πιστοποίηση των ελαιοκομικών μονάδων (ελαιοτριβεία, τυποποιητήρια) με βάση το πρότυπο ISO 22000.

1. Πόσα ελαιοτριβεία και τυποποιητήρια διαθέτει η Ε.Α.Σ. Μεσσηνίας;
2. Πόσα από αυτά είναι πιστοποιημένα με βάση το πρότυπο ISO 22000;
3. Οι παραγωγοί που εφαρμόζουν το Σ.Ο.Δ. πηγαίνουν την παραγωγή τους μόνο στα πιστοποιημένα ελαιοτριβεία της Ένωσης ή όχι;
4. Αν όχι, οι συγκεκριμένοι παραγωγοί που πηγαίνουν την παραγωγή τους;
5. Στα πιστοποιημένα ελαιοτριβεία συνθλίβεται ξεχωριστά ο ελαιόκαρπος της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης από αυτούς που προκύπτουν με βάση τη συμβατική παραγωγή;
6. Τυποποιείτε ελαιόλαδο Ολοκληρωμένης Διαχείρισης;

7. Διατυπώστε τις κυριότερες δυσκολίες κατά την εφαρμογή του ISO 22000 στα ελαιοτριβεία και τυποποιητήρια.
8. Ποια τα σημαντικότερα οφέλη που έχουν προκύψει από την εφαρμογή του ISO 22000 στις ελαιοκομικές μονάδες;

---